

พื้นที่หน้าบ้าน, การใช้พื้นที่ก่อนทางเข้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ.2559-2561

โดย
นายวิศรุต ดานาพงศ์

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม แบบ 1.1 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

พื้นที่หน้าบ้าน, การใช้พื้นที่ก่อนทางเข้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ.2559-

2561

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

สาขาวิชาสถาปัตยกรรม แบบ 1.1 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

ภาควิชาสถาปัตยกรรม

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

ปีการศึกษา 2561

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร

FRONT OF HOUSE, USE OF SPACE BEFORE ENTERING THE HOUSE
ON RATTANAKOSIN ISLAND BANGKOK 2016-2018

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for Doctor of Philosophy (Architecture)
Department of Architecture
Graduate School, Silpakorn University
Academic Year 2018
Copyright of Graduate School, Silpakorn University

หัวข้อ	พื้นที่หน้าบ้าน, การใช้พื้นที่ก่อนทางเข้าบ้านในเกาะ รัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ.2559-2561
โดย	วิศรุต ดานาพงศ์
สาขาวิชา	สถาปัตยกรรม แบบ 1.1 ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก	รองศาสตราจารย์ ดร. ต้นข้าว ปาณินท์

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร ได้รับพิจารณาอนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.จุไรรัตน์ นันทานิช)

พิจารณาเห็นชอบโดย

..... ประธานกรรมการ
(ศาสตราจารย์ ดร. วีระ อินพันทัง)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาหลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร. ต้นข้าว ปาณินท์)

..... ผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก
(ศาสตราจารย์เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์)

58054905 : สถาปัตยกรรม แบบ 1.1 ปริญาปรัชญาดุสิตบัณฑิต

คำสำคัญ : บ้าน, เรือน, หน้าบ้าน, กิจกรรมทางสังคม, ความสัมพันธ์ของชุมชน

นาย วิศรุต ดานาพงศ์: พื้นที่หน้าบ้าน, การใช้พื้นที่ก่อนทางเข้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ.2559-2561 อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ : รองศาสตราจารย์ ดร. ต้นข้าว ปาณินท์

หน้าบ้านคือพื้นที่ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับทางเข้าตัวเรือน เป็นพื้นที่ระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ ซึ่งง่ายต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์กับผู้คนภายนอก หรือนับได้ว่าเป็นพื้นที่ทางสังคมพื้นที่แรกของบ้าน ร่องรอยของกิจกรรมทางสังคมจึงปรากฏให้เห็นได้ง่ายผ่านพื้นที่หน้าบ้าน

มีวัตถุประสงค์เพื่อทำความเข้าใจความหมายของบ้านและหน้าบ้านที่มากกว่ารูปร่างรูปทรงทางสถาปัตยกรรม เข้าใจอิทธิพลและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อพัฒนาการของที่อยู่อาศัยในของคนในสังคมไทย รวมถึงมุมมองและวิถีชีวิตของคนไทยที่มีต่อบ้าน และเพื่อค้นหาปัจจัยจากพื้นที่หน้าบ้านที่ส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับคนในสังคม

การศึกษาพื้นที่หน้าบ้านคือการศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่หน้าบ้านที่ส่งผลต่อพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย วิธีการศึกษาเริ่มจากการศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและอิทธิพลที่ส่งผลต่อการพัฒนาการของบ้านและพื้นที่หน้าบ้าน พร้อมกับลงพื้นที่สำรวจหน้าบ้านบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ จนถึงคลองผดุงกรุงเกษมในปี.ศ.2559-2561 โดยวิธีการถ่ายภาพและข้อมูลจาก website google maps (google street view) เพื่อนำมาวิเคราะห์พื้นที่หน้าบ้านผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและร่องรอยของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านเพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างหน้าบ้านกับปฏิสัมพันธ์คนในชุมชนของสังคมไทยและพิจารณาเปรียบเทียบกับหน้าบ้านในประวัติศาสตร์และหน้าบ้านพื้นถิ่น

จากการศึกษาเรื่องหน้าบ้านพบว่าหน้าบ้านสามารถอธิบายถึงการความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับบุคคลภายนอกได้ผ่านการปิดล้อมปิดกั้นและช่องเปิดที่จัดเตรียมสำหรับกิจกรรมทางสังคม หรือมีผลกระทบต่อการใช้ปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน สามารถอธิบายถึงลักษณะของชุมชนผ่านร่องรอยของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน การออกแบบพื้นที่หน้าบ้านที่ส่งเสริมการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีกับผู้คนในชุมชนจึงเป็นการส่งเสริมให้บ้านสามารถตอบคำถามเรื่องการอยู่อาศัยได้อย่างมีคุณภาพ

58054905 : Major (Architecture)

Keyword : Home, House, Frontage, Social Activities, Community relations

MR. WISARUT DANAPONG : FRONT OF HOUSE, USE OF SPACE BEFORE ENTERING THE HOUSE ON RATTANAKOSIN ISLAND BANGKOK 2016-2018 THESIS ADVISOR : ASSOCIATE PROFESSOR TONKAO PANIN, Ph.D.

In this dissertation, the frontage of the house can be defined as the space bounded between the point of entry into the house and the public realm beyond. This in-between space in front of the house can indicate the difference between privacy and publicness. Not only the residential frontage can activate interrelations among people around a neighborhood, it also represents the fundamental social space whose activities can be firstly recognized while living at home.

Architecturally, the purpose of the thesis is intended to clarify the definition of home specifically in relation to its front. Furthermore, the subject of residential frontage in this thesis would highlight the historical developments in terms of collective ways of life, and most of all explaining the rationale behind cultural impacts occurred in Thai society.

The initial study would explain how the physical characteristics of house's frontage can inspire the various behaviors of engaging occupants. Within the boundary of Rattanakosin Island; the old capital district of Thailand, up to Padung Krung Kasem Canal, the critical analysis begins with both reviewing historic documents and performing new actual surveys scoped between 2559-2561. In order to understand the ontological histories of Thai houses and their spatial significance of frontages, the evidence of historic photographs as well as the google images of recent street views are piled to draw the relationships between the frontage of the house versus the impact on the surrounding habitants—historically and vernacularly.

Ultimately, the critical study in this dissertation would point to the spatial demarcation and the porous qualities at the frontage of the house, found to dictate the relationships between habitants and their social activities whose imprints could reflect the certain nature of communities and their livelihood. Consequently, the very prospect of frontage design for a house must be realized in its potential improvements and responsive enhancements upon the living quality of the Thais and beyond

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องพื้นที่หน้าบ้าน, การใช้พื้นที่ก่อนทางเข้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ.2559-2561 สำเร็จจุล่งได้ด้วยความรู้จากอาจารย์ ต้นข้าว ปาณินท์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ให้คำแนะนำ ตลอดจนแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่มาโดยตลอด จนวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เสร็จสมบูรณ์ ผู้ศึกษาจึงขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูง

ขอขอบพระคุณเจ้าของบ้านที่พบเจอขณะสำรวจภาคสนามที่อนุญาตให้บันทึกภาพพื้นที่หน้าบ้าน และให้ข้อมูลสัมภาษณ์ด้วยความเป็นกันเอง ทำให้การสำรวจภาคสนามเป็นไปได้ด้วยดี

ขอขอบพระคุณ อาจารย์ลิขิต กิตติศักดิ์นันท์ สำหรับคำแนะนำในการอ่านและเขียนภาษาอังกฤษ และผู้ร่วมศึกษาท่านอื่นที่แลกเปลี่ยนคำแนะนำและให้กำลังใจซึ่งกันและกันเสมอมา

ขอขอบพระคุณพ่อแม่ ครอบครัว และญาติพี่น้องอันเป็นที่รักยิ่งที่คอยผลักดันให้ความช่วยเหลือและเป็นกำลังใจ

ขอขอบพระคุณคณาจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร ที่ให้ความช่วยเหลือทางด้านการหาข้อมูลหนังสือ การเขียนงานวิจัย ตลอดจนคำปรึกษาต่าง ๆ ในการทำวิทยานิพนธ์ฉบับนี้

สำหรับข้อบกพร่องต่าง ๆ ที่อาจจะเกิดขึ้นนั้น ผู้วิจัยขออภัยผู้เดียว และยินดีที่จะรับฟังคำแนะนำจากทุกท่านที่ได้เข้ามาศึกษา เพื่อเป็นประโยชน์ใน การพัฒนางานวิจัยต่อไป

วิศรุต ดานาพงศ์

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ญ
บทที่ 1.....	1
บทนำ.....	1
ความสำคัญของปัญหา.....	1
วัตถุประสงค์งานวิจัย.....	3
สมมุติฐานงานวิจัย.....	3
ขอบเขตการวิจัย.....	3
คำนิยามศัพท์เฉพาะ.....	4
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	5
บทที่ 2.....	6
บ้านกับทฤษฎีตะวันตก.....	6
2.1 บ้านของมนุษย์และบ้านของสัตว์.....	6
2.2 บ้านกับการสร้างและการอาศัย.....	7
2.3 บ้านกับความรู้สึก.....	9
2.4 การศึกษาบ้านพื้นถิ่นจากทั่วทุกมุมโลก.....	11
2.5 การเกิดรูปร่างรูปทรงของบ้าน.....	22
บทที่ 3.....	30

การศึกษาหน้าบ้านในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์	30
3.1 ประวัติศาสตร์ไทย และ ความหมายของบ้าน จากเอกสารไทย	30
3.2 ความหมายของบ้านในประเทศไทย	55
3.3 ความหมายของบ้านและนิยามของหน้าบ้าน.....	61
3.4 หน้าบ้านในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3).....	63
3.5 หน้าบ้านในรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-6).....	74
3.6 หน้าบ้านในรัตนโกสินทร์ตอนปลาย (รัชกาลที่ 7-9).....	84
3.7 หน้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2559-2561	111
3.8 วิธีการศึกษาพื้นที่หน้าบ้าน.....	113
3.9 การแบ่งประเภทหน้าบ้าน.....	115
3.9.1 หน้าบ้านแบบกระชั้นชิด	117
3.9.2. หน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วน.....	129
3.9.3.หน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่	140
3.9.4.หน้าบ้านแบบปิดล้อมและปิดบังพื้นที่อย่างสมบูรณ์.....	154
3.10 กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านจากการสำรวจ	162
บทที่ 4	165
กิจกรรมและปัจจัยในการเกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้าน.....	165
4.1 กิจกรรมส่วนตัว.....	165
4.1.1.กิจกรรมนันทนาการ.....	165
4.1.2. กิจกรรมที่รองรับการใช้ชีวิตประจำวัน(Service).....	167
4.2 กิจกรรมสาธารณะ.....	170
4.2.1. กิจกรรมทางสังคม.....	170
4.2.2. กิจกรรมสำหรับการประกอบอาชีพ	173
4.3 กิจกรรมหน้าบ้านในประวัติศาสตร์	176

4.4 กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่น.....	188
4.5 หน้าบ้านในเมืองกับหน้าบ้านในประวัติศาสตร์และหน้าบ้านพื้นถิ่น.....	206
4.6 ปัจจัยที่มีผลต่อกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้าน.....	208
4.6.1.วิถีชีวิตและกิจกรรมที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน	209
4.6.2.ความต้องการทางสังคม.....	211
4.6.3.ที่ตั้ง และลักษณะที่พำอาศัย.....	212
4.6.4.การปิดล้อมปิดกั้น	215
บทที่ 5.....	220
ความสัมพันธ์ของ มนุษย์ บ้าน สังคม และแนวทางการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านของไทย.....	220
5.1 การครอบครองพื้นที่.....	220
5.2 การครอบครองพื้นที่หน้าบ้าน.....	224
5.3 อิทธิพลจากพื้นที่ภายนอก ผ่านหน้าบ้าน สู่อพื้นที่ภายใน.....	227
5.4 หน้าบ้านกับความสัมพันธ์ของมนุษย์.....	230
5.5 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมกับหน้าบ้าน.....	236
5.6 หน้าบ้านของไทยในปัจจุบัน.....	242
5.7 แนวทางการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านในสังคมไทย.....	265
รายการอ้างอิง.....	277
ประวัติผู้เขียน	284

สารบัญภาพ

หน้า

ภาพที่ 1 ซ้าย : บ้าน igloo ที่ทำจากน้ำแข็งในฤดูหนาว ขวา : บ้านที่สร้างจากเสาไม้และหนังสัตว์ใน ฤดูร้อนของชาว Eskimo .	12
ภาพที่ 2 ที่พักอาศัยของชนเผ่า Pygmies .	12
ภาพที่ 3 ภาพซ้าย การเก็บของสร้างบ้านบนลา ภาพขวา ลักษณะบ้านที่ประกอบขึ้นเป็นรูปโดม ของ ชาวKenya และ Ethiopia .	13
ภาพที่ 4 ซ้าย:กลุ่มของชนเผ่า Funali บ้านที่สร้างจากดินถูกซ่อมแบบชั่วคราวด้วยไม้ ขวา:ฝั่งของ หมู่บ้าน อยู่ทางตอนเหนือของประเทศแคเมอรูนแสดงถึงกลุ่มของบ้าน (Compound) ที่ถูกล้อมด้วย รั้วเสื่อฟาง .	14
ภาพที่ 5 บ้านของชนเผ่า Yanomamo ในประเทศ Brazil .	14
ภาพที่ 6 บ้านใน Dartmoor สร้างจากหินแกรนิต อาคารวางตัวในแนวยาว ที่พักอาศัยอยู่เหนือ ทางเข้า.....	15
ภาพที่ 7 การวางตัวของบ้านใน Polperro และท่าเรือ	16
ภาพที่ 8 Ksar หรือเมืองที่มีการป้องกันหนาแน่นในหุบเขา Draa, Morocco	16
ภาพที่ 9 หมู่บ้านใน Costa Rica ซึ่งมีต้นกาแฟอยู่รอบที่พักอาศัย.....	17
ภาพที่ 10 ถนนหลักของหมู่บ้านAsante พร้อมกับบ้านสองชั้นของผู้ใหญ่บ้าน ประเทศกานา (Ghana) ตะวันตกของแอฟริกา	18
ภาพที่ 11 ภาพเปรียบเทียบการวางผังการตั้งถิ่นฐานแบบต่าง ๆ ซ้าย:การวางผังแบบมีจุดศูนย์กลาง ใน Morocco, กลาง:การวางผังแบบกระจายตัวใน Costa Rica ขวา:การวางผังเป็นเส้นตรง ใน Ghana .	19
ภาพที่ 12 นาขั้นบันไดและการวางอาคารในหุบเขา Kathmandu ประเทศเนปาล.....	20
ภาพที่ 13 บ้านที่บุรุกที่ดิน ริมคลอง Calcutter ประเทศอินเดีย ผู้อยู่อาศัยประกอบอาชีพเก็บมูลวัว ขาย.....	20
ภาพที่ 14 ส่วนหนึ่งของบ้านแถวที่มีพื้นที่เปิดโล่งตรงกลาง ใน ลาตินอเมริกา	24

ภาพที่ 15	ผังบ้านชวานา ช้าย:ฝรั่งเศส ชาว:อิตาลี.....	25
ภาพที่ 16	ผังจำลองฟาร์มของชนเผ่า Moundang ในสาธารณรัฐ Camerouns	26
ภาพที่ 17	ช้าย:หน้าบ้านในประเทศอินเดียตอนเหนือ ชาว:แผนผังแสดงถนนในหมู่บ้าน Punjab ประเทศอินเดีย	28
ภาพที่ 18	ภาพอธิบายตำแหน่งพื้นที่หน้าบ้านที่ศึกษา ช้าย:บ้านที่ทางเข้าเรือนอยู่ระดับพื้น ชาว:บ้านมีได้ถุน ทางเข้ายกสูงขึ้น.....	62
ภาพที่ 19	จิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถวัดมหาสมณาราม จ.เพชรบุรี แสดงถึง กิจวัตรประจำวัน การพบปะ นั่งเล่น พุดคุย และหอบข้าวของ	63
ภาพที่ 20	จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทธไสสวรรคร์ ผนัง การล้มช้างและประกอบอาหารบนพื้นที่หน้าบ้าน บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2562.....	64
ภาพที่ 21	จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทราวาส(พระแก้ววังหน้า) การประกอบอาหารและการแลกเปลี่ยนสินค้า	64
ภาพที่ 22	จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทธไสสวรรคร์ ผนัง การตำข้าวและการแลกเปลี่ยนสินค้าบนพื้นที่หน้าบ้าน	65
ภาพที่ 23	ช้าย:หอไตรวัดระฆังโฆสิตาราม เดิมเป็นบ้านรัชกาลที่ 1 ชาว:บันไดไม้จริง ทางขึ้นชานเรือนของบ้านเรือนไทย.....	65
ภาพที่ 24	ภาพ โอสถศาลาของหมอบรัดเลย์ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารน้อย วัดกัลยาณมิตร บันทึกภาพเมื่อกุมภาพันธ์ 2550 ก่อนการบูรณะจิตรกรรม (ภาพโดย ธีชชัย ยอดพิชัย).....	67
ภาพที่ 25	ภาพบ้านเรือนริมน้ำ ที่ทางไกลจากตัวเมือง.....	68
ภาพที่ 26	เรือข้าวกางใบและหมู่บ้านชวานาริมคลองรังสิต.....	68
ภาพที่ 27	เรือนแพในแม่น้ำเจ้าพระยาที่บางกอก เห็นชาวแพออกมานั่งและยืนเป็นแถวเหมือนกับถูกเชิญออกมาให้เป็นแบบ	69
ภาพที่ 28	สถานที่แห่งหนึ่งไม่ทราบนาม วิถีชีวิตในแม่น้ำ ลำคลอง และบ้านเรือนริมฝั่งน้ำ ในยามฤดูน้ำแล้ง.....	69
ภาพที่ 29	สถานที่แห่งหนึ่งไม่ทราบนาม แสดงบรรยากาศที่พักอาศัยสองฝั่งแม่น้ำ	70
ภาพที่ 30	บ้านริมน้ำ สร้างในลักษณะแบบจีน จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดพระเชตุพลฯ	71

ภาพที่ 31 บ้านพักอาศัยแบบจีน จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาราวาส(วัดพระแก้ววังหน้า).....	72
ภาพที่ 32 ชุมประตุน้ำของบ้านโชนเฮงไถ่ ตลาดน้อย	72
ภาพที่ 33 บ้านหวังหลีจากมุมสูง รั้วล้อมรอบลานด้านหน้าก่อนถึงชุมประตุน้ำ	73
ภาพที่ 34 ภาพด้านหน้าบ้านหวังหลี แสดงถึงชุมประตุน้ำที่ปิดกั้นการเชื่อมต่อสู่พื้นที่ภายนอก	73
ภาพที่ 35 ตึกแถวบริเวณตึกแดงตึกขาว แหล่งอาศัยและค้าขายของพ่อค้าอินเดีย	75
ภาพที่ 36 รูปถ่ายในสมัยรัชกาลที่ ๕ ของห้าง เอ็ม เอ ฮูเซน ทำธุรกิจขายเพชรพลอยบริเวณย่านวัด เกาะ.....	75
ภาพที่ 37 เรือนแถวแบบจีน ต่อเป็นรูปตัวยู ที่บริเวณฮวงจู้ยั้ง	76
ภาพที่ 38 กลุ่มตึกแถวแบบจีนที่ตลาดน้อย.....	77
ภาพที่ 39 ตึกแถวแบบจีน ที่ซอยพลตทรัพย์สิน ตลาดน้อย บันทึกภาพเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2561	77
ภาพที่ 40 ตึกแถวถนนบำรุงเมือง ในเขตคลองรอบกรุง	78
ภาพที่ 41 ตึกแถวริมถนนเจริญกรุง.....	78
ภาพที่ 42 เหตุการณ์น้ำท่วมที่ถนนมหาราช ริมถนนด้านหนึ่งเป็นตึกแถว พ.ศ. 2514.....	79
ภาพที่ 43 อาคารที่ได้รับอิทธิพลจากมิชชันนารี เป็นเรือน 2 ชั้นมีระเบียงรอบ	81
ภาพที่ 44 บ้านที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ด้านหน้ามีมุขเล็กรูปหลายเหลี่ยม ประกอบที่ด้านข้าง..	81
ภาพที่ 45 บ้านพระสรรเพชญ์หรือกิจ ห้องรูปหลายเหลี่ยมและมุขโถงด้านหน้า	82
ภาพที่ 46 การจัดผังบริเวณบ้านที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกที่มีสนามหญ้าและการตกแต่งด้วยรูปปั้น ...	82
ภาพที่ 47 บ้านพักอาศัยบริเวณถนนเพชรบุรี	83
ภาพที่ 48 บ้านม.ร.ว.เทวาธิราช ป มาลากุล ท่านเป็นผู้ออกแบบบ้านหลังนี้เองด้วยการจดจำ องค์ประกอบจากอาคารที่ชื่นชอบนำมาผสมผสานกัน ปัจจุบันรื้อถอนแล้ว	83
ภาพที่ 49 บ้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี ริมถนนนครสวรรค์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย.....	84
ภาพที่ 50 บ้านเลขที่ 215 ถนนราชวิถี.....	87
ภาพที่ 51 บ้านเลขที่ 78 สาทรเหนือ.....	87
ภาพที่ 52 บ้านเลขที่ 30 ซอยร่วมฤดี เพลินจิต.....	88

ภาพที่ 53 บ้านพระสารโรรษรัตนนิมมานก์ มีการใช้หลังคาแบน(Flat slab)	88
ภาพที่ 54 บ้านเลขที่ 34 นานาใต้	89
ภาพที่ 55 บ้านเลขที่ 225 สุขุมวิท 21 (ซอยอโศก).....	89
ภาพที่ 56 อาคารสงเคราะห์ พิบูลเวศม์ แขวงคลองตัน.....	91
ภาพที่ 57 อาคารสงเคราะห์พิบูลวัฒนา ถนนพระรามที่ 6.....	91
ภาพที่ 58 อาคารสงเคราะห์ พิบูลเวศม์ สุขุมวิท 71.....	92
ภาพที่ 59 อาคารสงเคราะห์ พิบูลเวศม์ สุขุมวิท 71 ซอยปรีดีพนมยงค์ 13 ภาพในปัจจุบัน.....	92
ภาพที่ 60 ภาพแสดง บันไดภายนอกอาคารสงเคราะห์พิบูลเวศม์ สุขุมวิท 71.....	93
ภาพที่ 61 แพลตตินแดง และสนามกีฬาสาธารณะ	94
ภาพที่ 62 บันได และทางเดินในชั้นเป็นทางสัญจรหลักของการเข้าออกห้องสุ่งพื้นที่สาธารณะ	95
ภาพที่ 63 ทางเข้าห้องพักจากมุมมองด้านใน ทำหน้าที่เป็นหน้าบ้านของผู้อยู่อาศัย	95
ภาพที่ 64 รูปด้านอาคาร ตำแหน่งที่เป็นระเบียบของห้องพัก ส่วนใหญ่ใช้เป็นพื้นที่ตากผ้า.....	96
ภาพที่ 65 ภาพมุมสูงบ้าน โครงการ แกรนด์บางกอก บูเลอวาร์ด ราชพฤกษ์-จรัญฯ.....	97
ภาพที่ 66 หน้าบ้านของโครงการแกรนด์บางกอก บูเลอวาร์ด ราชพฤกษ์-จรัญฯ เนื้อที่บ้าน เริ่มต้น 145.5 ตร.วา.....	97
ภาพที่ 67 ทางเข้าหมู่บ้านจัดสรร โครงการ แกรนด์บางกอก บูเลอวาร์ด ราชพฤกษ์-จรัญฯ	98
ภาพที่ 68 หน้าบ้าน มัณฑนา ศรีนครินทร์-ร่มเกล้า พื้นที่ใช้สอย 142 ตร.ม.....	98
ภาพที่ 69 ผังพื้นที่ 1 และ ชั้น 2 บ้าน มัณฑนา ศรีนครินทร์-ร่มเกล้า	99
ภาพที่ 70 ตึกแถวซอยขวัญพัฒนา ดินแดง.....	100
ภาพที่ 71 ตึกแถว ซอย จุรินทร์ แขวง บ้านบาตร เขต ป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร	100
ภาพที่ 72 ร้านค้าตึกแถวริมถนนใหญ่ บำรุงเมือง.....	101
ภาพที่ 73 บ้านแถวริมถนนพลับพลายชัย.....	102
ภาพที่ 74 บ้านแถวริมถนนพลับพลายชัยในปัจจุบัน	102
ภาพที่ 75 บ้านแถวในโครงการ อาร์เค พาร์ค วัชรพล เนื้อที่บ้าน เริ่มต้น 19.7 ตร.ว.....	103

ภาพที่ 76 ทางเข้าโครงการ อาร์เค พาร์ค วัชรพล RK PARK Watcharapol ถนนสายไหม แขวงสายไหม เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร.....	103
ภาพที่ 77 ทางเข้าโครงการ Lumpini Place พระราม4 รัชดาภิเษก 193หน่วยที่พักอาศัย ขนาด 22.50-34.50 ตร.ม.....	105
ภาพที่ 78 ผังพื้นโครงการ Lumpini Place พระราม4 รัชดาภิเษก ชั้น 3-8 เป็นที่พักอาศัย.....	105
ภาพที่ 79 แบบห้องชุด ขนาด 22.50 ตารางเมตร.....	106
ภาพที่ 80 แบบห้องชุด ขนาด 34.50 ตารางเมตร.....	106
ภาพที่ 81 บรรยากาศโครงการ NOBLE PLOENCHIT 1444 หน่วยที่พักอาศัย ขนาดห้องพักอาศัย 43-199 ตร.ม.....	107
ภาพที่ 82 ตัวอย่างผังพื้นส่วนพักอาศัย โครงการ NOBLE PLOENCHIT.....	107
ภาพที่ 83 ผังห้องชุดโครงการ NOBLE PLOENCHIT ขนาด 57.96 ตารางเมตร.....	108
ภาพที่ 84 ผังห้อง Penthouse โครงการ NOBLE PLOENCHIT ขนาด 178.53 ตารางเมตร.....	108
ภาพที่ 85 แผนที่แสดงบริเวณที่ลงพื้นที่สำรวจ ด้านซ้ายจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านขวาจรดคลองผดุงกรุงเกษม.....	114
ภาพที่ 86 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบกระชั้นชิด.....	116
ภาพที่ 87 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วน.....	116
ภาพที่ 88 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่.....	116
ภาพที่ 89 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบปิดล้อมและปิดบังพื้นที่อย่างสมบูรณ์.....	117
ภาพที่ 90 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบกระชั้นชิด.....	118
ภาพที่ 91 (1)ภาพถ่ายหน้าบ้านเลขที่ 14 ชุมชนหลังวัดราชนัดดา.....	119
ภาพที่ 92 (1)ผังหน้าบ้านเลขที่ 14 ชุมชนหลังวัดราชนัดดา.....	119
ภาพที่ 93 (2)ภาพถ่ายหน้าบ้านเลขที่ 103ชุมชนหลังวัดราชนัดดา.....	120
ภาพที่ 94 (2)ผังหน้าบ้านเลขที่ 103ชุมชนหลังวัดราชนัดดา.....	120
ภาพที่ 95 (3)บ้านเลขที่ 79/1 ชุมชนบ้านบาตร.....	121
ภาพที่ 96 (3)ผังบ้านเลขที่ 79/1 ชุมชนบ้านบาตร.....	121

ภาพที่ 97 (4)บ้านเลขที่ 43/3 ถนนบริพัตร.....	122
ภาพที่ 98 (4)ผังบ้านเลขที่ 43/3 ถนนบริพัตร	122
ภาพที่ 99 (5)บ้านเลขที่ 18 ชุมชนวัดเทพธิดาราม	123
ภาพที่ 100 (5)ผังบ้านเลขที่ 18 ชุมชนวัดเทพธิดาราม.....	123
ภาพที่ 101 (6)บ้านเลขที่ 2058 ซอยเจริญกรุง29.....	124
ภาพที่ 102 (6)ผังบ้านเลขที่ 2058 ซอยเจริญกรุง29	124
ภาพที่ 103 (7)บ้านเลขที่ 932 ซอยแฟลตทรัพย์สิน.....	125
ภาพที่ 104 (7)ผังบ้านเลขที่ 932 ซอยแฟลตทรัพย์สิน	125
ภาพที่ 105 (8)บ้านเลขที่ 293/2 ถนนพะเนียง ซ้าย:มุมมองจากทางเท้าหน้าบ้าน ขวา:มุมมองจาก ทางเท้าฝั่งตรงข้าม	126
ภาพที่ 106 (8)ผังบ้านเลขที่ 293/2 ถนนพะเนียง.....	126
ภาพที่ 107 ภาพบรรยากาศชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์ ซ้าย:ลานส่วนกลาง ขวา:ทางเดิน สาธารณะในชุมชน.....	127
ภาพที่ 108 ภาพบรรยากาศในชุมชนบ้านบาตร.....	127
ภาพที่ 109 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วน	129
ภาพที่ 110 (9)บ้านเลขที่ 23/29 ถนนข้าวหลาม.....	130
ภาพที่ 111 (9)ผังบ้านเลขที่ 23/29 ถนนข้าวหลาม.....	130
ภาพที่ 112 (10)บ้านเลขที่ 385/38 ถนนบริพัตร.....	131
ภาพที่ 113 (10)ผังบ้านเลขที่ 385/38 ถนนบริพัตร	131
ภาพที่ 114 (11)บ้านเลขที่ 363/14 ซอยดอกไม้.....	132
ภาพที่ 115 (11)ผังบ้านเลขที่ 363/14 ซอยดอกไม้	132
ภาพที่ 116 (12)บ้านเลขที่ 28 เจริญกรุง 31.....	133
ภาพที่ 117 (12)ผังบ้านเลขที่ 28 เจริญกรุง 31.....	133
ภาพที่ 118 (13)บ้านเลขที่ 256/1 ถนนพะเนียง ซ้าย:มุมมองจากฝั่งตรงข้าม ขวา:มุมมองจากทางเท้า	134

ภาพที่ 119 (13)ผังบ้านเลขที่ 256/1 ถนนพะเนียง	134
ภาพที่ 120 (14)บ้านเลขที่ 369/1 ซอยนครสวรรค์ 7.....	135
ภาพที่ 121 (14)ผังบ้านเลขที่ 369/1 ซอยนครสวรรค์ 7	135
ภาพที่ 122 (15)บ้านในชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์	136
ภาพที่ 123 (15)ผังบ้านในชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์	136
ภาพที่ 124 (16)บ้านเลขที่182 ตรอกสะพานญวน.....	137
ภาพที่ 125 (16)ผังบ้านเลขที่182 ตรอกสะพานญวน	137
ภาพที่ 126 (17)บ้านเลขที่ 44/31 เจริญกรุง 31	138
ภาพที่ 127 (17)ผังบ้านเลขที่ 44/31 เจริญกรุง 31	138
ภาพที่ 128 (18)บ้านเลขที่ 177,177/1 เจริญกรุง 31.....	139
ภาพที่ 129 (18)ผังบ้านเลขที่ 177,177/1 เจริญกรุง 31.....	139
ภาพที่ 130 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่	141
ภาพที่ 131 (19)บ้านเลขที่ 208/4 ตรอกนางเลิ้ง	142
ภาพที่ 132 (19)ผังบ้านเลขที่ 208/4 ตรอกนางเลิ้ง.....	142
ภาพที่ 133 (20)บ้านเลขที่ 193/44 ถนนบริพัตร.....	143
ภาพที่ 134 (20)ผังบ้านเลขที่ 193/44 ถนนบริพัตร.....	143
ภาพที่ 135 (21)บ้านเลขที่ 934 ซอยวานิช.....	144
ภาพที่ 136 (21)ผังบ้านเลขที่ 934 ซอยวานิช.....	144
ภาพที่ 137 (22)บ้านเลขที่ 247/33ซอยนครสวรรค์ 3 ซ้าย:หน้าบ้าน ขวา:ทางเดินในซอย.....	145
ภาพที่ 138 (22)ผังบ้านเลขที่ 247/33ซอยนครสวรรค์ 3	145
ภาพที่ 139 (23)บ้านเลขที่ 55-57 ตรอกนางเลิ้ง ซ้าย:มุมมองจากด้านหน้า ขวา:มุมมองจากด้านข้าง	146
ภาพที่ 140 (23)ผังบ้านเลขที่ 55-57 ตรอกนางเลิ้ง	146

ภาพที่ 141 (24)บ้านเลขที่ 247/31 ซอยนครสวรรค์.....	147
ภาพที่ 142 (24)ผังบ้านเลขที่ 247/31 ซอยนครสวรรค์.....	147
ภาพที่ 143 (25)บ้านเลขที่ 398/4 ซอยเกษมศรี.....	148
ภาพที่ 144 (25)ผังบ้านเลขที่ 398/4 ซอยเกษมศรี.....	148
ภาพที่ 145 (26)บ้านเลขที่ 414/2 ซอยเกษมศรี.....	149
ภาพที่ 146 (26)ผังบ้านเลขที่ 414/2 ซอยเกษมศรี.....	149
ภาพที่ 147 (27)บ้านเลขที่ 146/37 ถนนบริพัตร.....	150
ภาพที่ 148 (27)ผังบ้านเลขที่ 146/37 ถนนบริพัตร.....	150
ภาพที่ 149 (28)บ้านเลขที่ 317/11 ซอยนครสวรรค์ 7.....	151
ภาพที่ 150 (28)ผังบ้านเลขที่ 317/11 ซอยนครสวรรค์ 7.....	151
ภาพที่ 151 (29)บ้านเลขที่ 163/1 ซอยวัดปริณายก.....	152
ภาพที่ 152 (29)ผังบ้านเลขที่ 163/1 ซอยวัดปริณายก.....	152
ภาพที่ 153 (30)บ้านเลขที่ 58 สามเสน 8.....	153
ภาพที่ 154 (30)ผังบ้านเลขที่ 58 สามเสน 8.....	153
ภาพที่ 155 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบปิดล้อมและปิดบังพื้นที่ อย่างสมบูรณ์.....	155
ภาพที่ 156 (31)บ้านเลขที่ 23/1 ชุมชนวัดโสมนัส.....	156
ภาพที่ 157 (31)ผังบ้านเลขที่ 23/1 ชุมชนวัดโสมนัส.....	156
ภาพที่ 158 (32)บ้านเลขที่ 2 ชุมชนวัดโสมนัส.....	157
ภาพที่ 159 (32)ผังบ้านเลขที่ 2 ชุมชนวัดโสมนัส.....	157
ภาพที่ 160 (33)บ้านเลขที่ 41/3 ซอยวรพงษ์.....	158
ภาพที่ 161 (33)ผังบ้านเลขที่ 41/3 ซอยวรพงษ์.....	158
ภาพที่ 162 (34)บ้านเลขที่ 294 ซอยวรพงษ์.....	159
ภาพที่ 163 (34)ผังบ้านเลขที่ 294 ซอยวรพงษ์.....	159

ภาพที่ 164 (35)บ้านเลขที่ 31/1 ซอย ตรอกครุฑ	160
ภาพที่ 165 (35)ผังบ้านเลขที่ 31/1 ซอย ตรอกครุฑ	160
ภาพที่ 166 (36)บ้านเลขที่ 47, 47/4 ซอยเทเวศน์ 2.....	161
ภาพที่ 167 (36)ผังบ้านเลขที่ 47, 47/4 ซอยเทเวศน์ 2	161
ภาพที่ 168 บ้านเลขที่ 27/5ชุมชนวัดโสมนัส, สร้างศาลานั่งเล่นไว้ริมรั้วหน้าบ้าน มีราวตากผ้าเป็น กิจกรรมสำหรับการใช้ชีวิตประจำวัน.....	166
ภาพที่ 169 บ้านเลขที่ 1020/4 ถนนโยธา, ตั้งเก้าอี้ม้าหินและปลูกต้นไม้บริเวณข้างเคียงเพื่อเพิ่ม บรรยากาศในการพักผ่อนหย่อนใจ.....	166
ภาพที่ 170 บ้านเลขที่ 146/37 ถนนบริพัตร ใช้หน้าบ้านเป็นพื้นที่ตากผ้าอย่างเปิดเผย	167
ภาพที่ 171 บ้านเลขที่ 54 ชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์, ใช้หน้าบ้านเป็นพื้นที่ครัว ข้าวของ เครื่องใช้สามารถเข้าถึงได้ง่ายจากผู้คนภายนอก.....	168
ภาพที่ 172 บ้านเลขที่ 163 ตรอกนางเลิ้ง, ใช้พื้นที่หน้าบ้านประกอบอาหารและเป็นพื้นที่เก็บข้าวของ เครื่องใช้ส่วนตัว	168
ภาพที่ 173 บ้านเลขที่ 365 ตรอกสะพานบุญ, ใช้พื้นที่หน้าบ้านจอดรถเข็นขายของซึ่งเป็นของใช้ในการ ประกอบอาชีพ	169
ภาพที่ 174 ซอยคลองถมปทุมคงคา, กิจกรรมพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านในสังคม	170
ภาพที่ 175 บ้านหลังเดียวกัน ซอยคลองถมปทุมคงคา, กิจกรรมพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านในสังคม2	171
ภาพที่ 176 บ้านเลขที่ 43 ซอยคลองถมปทุมคงคา, มีการจัดเตรียมม้าหินเพื่อรองรับการกิจกรรม นันทนาการทางสังคม	171
ภาพที่ 177 ตรอกสะพานบุญ, การพบปะพูดคุยกับบุคคลภายนอก จัดเตรียมม้าหินไว้ตรงข้ามประตู ทางเข้า มีทางเดินระหว่างกลาง.....	172
ภาพที่ 178 ชุมชนบ้านบาตร, พื้นที่ทางเดินสาธารณะถูกห่อล้อมไปด้วยที่เก็บของ และที่นั่ง ทำให้ เกิดกิจกรรมพบปะพูดคุยของคนในชุมชน บุคคลภายนอกเมื่อเข้าถึงอาจมีความรู้สึกเกรงใจที่จะเข้าไป รบกวนกิจกรรมของผู้ใช้งานเนื่องพื้นที่คับแคบและกระชั้นชิด	172

ภาพที่ 179 ร้าน ต.บรรจง ถนนหน้าพระลาน, ซ้าย: การใช้งานพื้นที่ระหว่างกลางวัน ขวา:กลางคืน	173
ภาพที่ 180 ร้านรุ่งเกษม ถนนมหาราช, การปิดกั้นพื้นที่ เพื่อควบคุมและบ่งบอกการใช้งานของพื้นที่ หน้าบ้านและพื้นที่ภายใน ซ้าย:ช่วงก่อนเปิดร้าน ขวา:ขณะเปิดทำการ.....	174
ภาพที่ 181 ชุมชนหลังวัดราชนัคตา, ใช้พื้นที่หน้าบ้านสำหรับวางสินค้า ขายของจิปาละ.....	174
ภาพที่ 182 บ้านเลขที่ 885 ถนนนิจสวัสดิ์, วางผลไม้ไว้หน้าบ้านและลูกกลมไปถึงพื้นที่ในบ้าน แต่ บางส่วนยังเป็นพื้นที่พักอาศัยอยู่.....	175
ภาพที่ 183 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง.....	176
ภาพที่ 184 Diagram แสดงกิจกรรมการประกอบอาหารบนพื้นที่หน้าบ้านจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง	177
ภาพที่ 185 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านเรือนแพจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง.....	178
ภาพที่ 186 พิธีมาปนกิจ จัดขึ้นภายในบ้าน ถูกมองเห็นได้จากนอกเรือน.....	178
ภาพที่ 187 การทะเลาะจากภายในตัวเรือนลูกกลมถึงนอกเรือน ถูกมองจากหญิงดำข้าวที่อยู่ภายนอก	179
ภาพที่ 188 วิหารน้อย วัดกัลยาณมิตร ภาพโอสศาลาเรือนแพของหมอบรัดเลย์ บนเรือนแพมีคนใช้ กำลังรับการรักษา.....	180
ภาพที่ 189 เรือนใต้ถุนสูงริมน้ำ ผู้คนที่อยู่ริมระเบียงพุดคุยอยู่กับผู้คนที่ยืนอยู่บนแพ.....	181
ภาพที่ 190 บ้านร้านค้าริมน้ำ หน้าบ้านถูกใช้เป็นพื้นที่แสดงสินค้าสำหรับผู้โดยสารทางเรือนที่ผ่านไป มา.....	181
ภาพที่ 191 แม่ค้าหาบเร่ขายปลาบริเวณหน้าห้องแถว อ.ปากน้ำ ใช้พื้นที่หน้าบ้านในการหยุดพัก วาง สินค้า.....	182
ภาพที่ 192 รูปถ่ายในสมัยรัชกาลที่ ๕ ห้างเอมเอสเซน ทำธุรกิจขายเพชรพลอยบริเวณย่านวัดเกาะ	182
ภาพที่ 193 ภาพหญิงชาย นั่งพบปะพุดคุยที่บริเวณริมรั้วทางเข้าบ้าน.....	183
ภาพที่ 194 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่ชานหน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่น.....	188
ภาพที่ 195 ผังพื้นที่ตัวอย่าง บ้านเรือนชาวสวน.....	189

ภาพที่ 196 ภาพประกอบแสดงประโยชน์ใช้สอยบนพื้นที่ระเบียง-ชาน	189
ภาพที่ 197 ตัวอย่างบ้านพื้นถิ่นในหมู่บ้านและบ้านไต่(ไทยใหญ่) ที่ข้างปางหมู อำเภอเมือง แม่ฮ่องสอน	190
ภาพที่ 198 ตัวอย่าง บ้านพื้นถิ่นใน หมู่บ้านลัวะ แม่ละอูบ แม่ฮ่องสอน, ขยายภาพรั้วหน้าบ้าน บ้าน	190
ภาพที่ 199 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่ลานหน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่น.....	191
ภาพที่ 200 ผังพื้น ตัวอย่างบ้านเรือนชาวสวนใหม่(ชวานาเดิม)	192
ภาพที่ 201 รูปตัด ตัวอย่างบ้านเรือนชาวสวนใหม่(ชวานาเดิม), แสดงการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านและ ความต่อเนื่องกับเรือน	192
ภาพที่ 202 ตัวอย่างบ้านจิ้นฮ่อ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	193
ภาพที่ 203 การใช้พื้นที่ชาน และลานหน้าบ้าน เป็นพื้นที่ส่วนรวมของครอบครัวของบ้านจิ้นฮ่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน.....	193
ภาพที่ 204 ผังพื้น ตัวอย่างเรือนชาวเขา,เป็นเรือนพักอาศัยชั่วคราวชนิดเครื่องผูก ใช้ฝาไร่ ฝ่านา	194
ภาพที่ 205 รูปด้าน ตัวอย่างเรือนชาวเขา.....	194
ภาพที่ 206 ตัวอย่างลานบ้านเรือนชาวประมง ใช้สำหรับเก็บเครื่องมือในการประกอบอาชีพ.....	195
ภาพที่ 207 ลักษณะการเรียงตัวของบ้านชาวประมงบนน้ำและทางเดินไม้ระหว่างบ้าน ทำหน้าที่เป็น พื้นที่หน้าบ้านและพื้นที่สาธารณะ	196
ภาพที่ 208 สภาพการจอดเรือในหมู่บ้านที่ใช้เรือใหญ่	196
ภาพที่ 209 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่ใต้ถุนของหน้าบ้านพื้นถิ่น	197
ภาพที่ 210 บรรยากาศบ้านริมน้ำ และทำน้ำ ละแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา.....	199
ภาพที่ 211 กิจกรรมที่เกิดขึ้นที่ทำน้ำหรือศาลาริมน้ำ	199
ภาพที่ 212 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่จำหน่ายสินค้าของหน้าบ้านพื้นถิ่น.....	200
ภาพที่ 213 ตัวอย่างบ้านในหมู่บ้านไต่, ฝาผนังบ้านถูกดัดแปลงเป็นบานเฟี้ยมเพื่อเปิดรับภายนอก	201
ภาพที่ 214 ตัวอย่างบ้านร้านค้าริมคลองเมืองกรุงเทพมหานคร.....	202

ภาพที่ 215 ตัวอย่างบ้านในหมู่บ้านมอญ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี, ดัดแปลงรั้วบ้านเป็น เพิงชายของ.....	202
ภาพที่ 216 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านของบ้านเรือนแพพื้นถิ่น	203
ภาพที่ 217 เรือนแพของนายไสว พินิตดี เกรียงไกรกลาง นครสวรรค์	204
ภาพที่ 218 เรือนแพของนายสมบุญ พูนสวัสดิ์ คลองสะแกกรัง เมือง อุทัยธานี	204
ภาพที่ 219 เรือนแพของ นายเจริญ สุราฤทธิ์ คลองสะแกกรัง เมือง อุทัยธานี.....	205
ภาพที่ 220 Diagram ตัวอย่างกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในประวัติศาสตร์	206
ภาพที่ 221 Diagram ตัวอย่างกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านพื้นถิ่น	206
ภาพที่ 222 Diagram ตัวอย่างกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในปัจจุบัน	207
ภาพที่ 223 Diagram อธิบายการครอบครองพื้นที่ในสถานการณ์ต่าง ๆ.....	224
ภาพที่ 224 Diagram อธิบายความสำคัญของพื้นที่ด้านหน้าในสถานการณ์ต่าง ๆ.....	226
ภาพที่ 225 Diagram อธิบายอิทธิพลจากภายนอกเข้าสู่พื้นที่ภายใน	229
ภาพที่ 226 Diagram อธิบายความสัมพันธ์ในระดับต่าง ๆ บนพื้นที่หน้าบ้าน.....	235
ภาพที่ 227 Diagram แสดงความแตกต่างทางลักษณะทางสถาปัตยกรรมและการจัดวางบ้านที่ส่งผล ต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน	238
ภาพที่ 228 บ้านเอกมัย ในเวลาปิดประตูเมื่อต้องการความเป็นส่วนตัว.....	243
ภาพที่ 229 บ้านเอกมัยในเวลาเปิดประตูรั้วเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ภายในบ้านกับพื้นที่สาธารณะ.....	244
ภาพที่ 230 บ้านเอกมัย มุมมองจากภายในเมื่อเปิดประตูรั้วหน้าบ้าน	244
ภาพที่ 231 Diagram ผังหน้าบ้านเอกมัย.....	245
ภาพที่ 232 บ้าน TEN BANGKOK มุมมองจากภายนอก	246
ภาพที่ 233 บ้าน TEN BANGKOK แสดงพื้นที่ส่วนกลางภายใน	247
ภาพที่ 234 บ้าน TEN BANGKOK แสดงพื้นที่ส่วนกลางภายใน	247
ภาพที่ 235 Diagram ผังพื้นที่ส่วนกลาง บ้าน TEN BANGKOK.....	248
ภาพที่ 236 บ้าน Fuzzy House มุมมองจากหน้าบ้าน.....	249

ภาพที่ 237 บ้าน Fuzzy House Diagram วิธีคิดในการรักษาพื้นที่ทางผ่าน	250
ภาพที่ 238 บ้าน Fuzzy House มุมมองจากที่นั่งหลังคา หันหน้าสู่ถนนสาธารณะ	250
ภาพที่ 239 บ้าน Fuzzy House แสดงเส้นทางเดินผ่านสำหรับคนในชุมชน(มุมมองจากด้านหน้า)	251
ภาพที่ 240 บ้าน Fuzzy House แสดงเส้นทางเดินผ่านสำหรับคนในชุมชน(มุมมองจากด้านหลัง)	251
ภาพที่ 241 Diagram ผังบ้าน Fuzzy House.....	252
ภาพที่ 242 บ้านเกียดพัง รูปด้านหน้าอาคาร	253
ภาพที่ 243 บ้านเกียดพัง มุมมองจากพื้นที่ภายใน สามารถรับรู้บริบทได้โดยรอบ	254
ภาพที่ 244 บ้านเกียดพัง มุมมองจากถนน สามารถมองเห็นลู่บ้านไปสู่ถนนอีกฝั่งได้	254
ภาพที่ 245 Diagram ผังหน้าบ้านเกียดพัง.....	255
ภาพที่ 246 บ้านโสมบุญ รูปด้านหน้าอาคาร.....	256
ภาพที่ 247 บ้านโสมบุญ แสดงการใช้งานเมื่อมีกิจกรรมทางชุมชน	257
ภาพที่ 248 บ้านโสมบุญ มุมมองจากพื้นที่ลานสู่ภายนอก.....	257
ภาพที่ 249 Diagram ผังชานบ้านโสมบุญ.....	258
ภาพที่ 250 บ้าน THE JUNCTION BOX รูปด้านหน้าอาคาร	259
ภาพที่ 251 บ้าน THE JUNCTION BOX มุมมองจากภายในที่ดิน.....	260
ภาพที่ 252 บ้าน THE JUNCTION BOX แผงระแนงทำหน้าที่เชื่อมต่อในบ้านและนอกบ้าน	260
ภาพที่ 253 Diagram ผังหน้าบ้าน THE JUNCTION BOX	261
ภาพที่ 254 บ้าน Baan Jarun 69 ภาพรวมของบ้านจากภายนอกอาคาร.....	262
ภาพที่ 255 บ้าน Baan Jarun 69 รั้วตะแกรงเหล็กฉีกทำหน้าที่เลือกรางและเชื่อมต่อพื้นที่หน้าบ้าน กับพื้นที่ภายนอก	263
ภาพที่ 256 บ้าน Baan Jarun 69 รูปด้านหน้าอาคาร.....	263
ภาพที่ 257 Diagram ผังหน้าบ้าน Baan Jarun 69.....	264
ภาพที่ 258 ภาพแสดงความแตกต่างความต่อเนื่องของพื้นที่หน้าบ้านระหว่างการกั้นแบบทึบและโปร่ง	266

ภาพที่ 259 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบเปิดรับความสัมพันธ์อย่างอิสระ..... 271

ภาพที่ 260 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบทางเลือกในการเปิดหรือปิดรับความสัมพันธ์
..... 272

ภาพที่ 261 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบโปร่งแต่ปิดล้อมพื้นที่ 273

ภาพที่ 262 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบเปิดเฉพาะส่วน..... 274

ภาพที่ 263 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบปิดทึบ 275

บทที่ 1

บทนำ

ความสำคัญของปัญหา

หน้าบ้านเป็นพื้นที่ระหว่างตัวเรือนกับพื้นที่สาธารณะภายนอก นับได้ว่าเป็นพื้นที่ลำดับแรกในการเข้าถึงบ้าน เป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านจากพื้นที่สาธารณะสู่พื้นที่ส่วนตัว ซึ่งเป็นพื้นที่ที่ง่ายที่สุดในมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกหรือกับบุคคลภายนอก การใช้ประโยชน์พื้นที่หน้าบ้านนี้หากพิจารณาจากสมัยโบราณ บ้านเรือนไทยถูกพัฒนาและปรับปรุงมาตั้งแต่สมัยยุคสุโขทัย สืบทอดกันมาจนถึงยุคกรุงรัตนโกสินทร์ ลักษณะการใช้งานและรูปร่างอาคารถูกปรับปรุงมาหลากหลายชั่วอายุคน เพื่อให้สอดคล้องกับภูมิประเทศและสังคมวัฒนธรรม หน้าบ้านจึงเกิดพื้นที่จำพวก พื้นที่ชาน พื้นที่ไต้ถุน ร้านน้ำ เพื่อเป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนและประกอบกิจกรรมระหว่างเจ้าของบ้านและเพื่อนบ้าน ใช้เป็นพื้นที่พบปะ พุดคุย รับแขก รวมถึงกิจกรรมสนทนาหรือกิจกรรมในการประกอบอาชีพเสริมที่เป็นกิจกรรมที่ทำร่วมกันกับคนในสังคมอีกด้วย เหมาะสมกับวัฒนธรรมการอยู่อาศัยของคนไทยที่พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน พื้นที่หน้าบ้านของบ้านเรือนไทยนี้จึงเหมาะสมกับกิจกรรมทางสังคมของผู้คนในยุคสมัยนั้น ให้สามารถติดต่อสื่อสารกันได้สะดวกและง่ายต่อการประกอบกิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่บ้านพักอาศัย เอกลักษณ์ของบ้านเรือนไทยจึงไม่ใช่เพียงแค่หลังคาจั่ว ยกไต้ถุนสูงเพียงอย่างเดียวเท่านั้น พื้นที่กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในบริเวณบ้านเป็นจุดเด่นหนึ่งที่อยู่คู่กับวัฒนธรรมไทยมาเป็นเวลายาวนาน

เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนไปการพัฒนาด้านสถาปัตยกรรมของไทยได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตกเป็นอย่างมาก ทั้งการศึกษาและเทคโนโลยีการก่อสร้างที่นักศึกษาของไทยไปร่ำเรียนวิชาจากต่างประเทศ และจากอาจารย์ฝรั่งที่เข้ามาเผยแพร่ความรู้ในประเทศไทย ส่งผลให้บ้านพักอาศัยจากเดิมที่สร้างขึ้นจากไม้ทั้งหลัง เริ่มปรับเปลี่ยนเป็นสร้างจากอิฐ ปูนและเหล็ก เป็นส่วนใหญ่ ลักษณะของที่พักอาศัยเปลี่ยนจากบ้านเรือนไทยเป็นบ้านเดี่ยวแบบตะวันตก การออกแบบจากสถาปนิกทั้งจากคนไทยและต่างประเทศ ต่างพยายามใช้ความรู้และประสบการณ์ในการออกแบบเพื่อให้การอยู่อาศัยของผู้คนได้อย่างดีที่สุด ความเป็นส่วนตัวจึงถูกคำนึงถึงในการออกแบบที่ที่พักอาศัยเป็นส่วนมาก การให้ความสำคัญกับการปิดล้อมปิดกั้นพื้นที่อยู่อาศัยภายในทำให้พื้นที่ทางสังคมในบริเวณบ้าน หรือพื้นที่หน้าบ้านแบบไทยเริ่มเลือนรางหายไป

ยกตัวอย่างเช่นบ้านพักอาศัยประเภทบ้านจัดสรร ที่มีรั้วรอบขอบชิด ผนังเรือนหน้าบ้านเป็นผนังที่มีช่องเปิดเป็นหน้าต่างทำหน้าที่ระบายอากาศ มีสนามหญ้าหน้าบ้านเพื่อเป็นบริเวณสำหรับพักผ่อนในเวลาว่าง แต่ไม่มีพื้นที่สำหรับกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชนหลงเหลืออยู่ คุณภาพของพื้นที่ในลักษณะพื้นที่ชานพื้นที่ได้ถูกลดความสำคัญลงไป จนหลงเหลือเพียงแต่พื้นที่ห้องรับแขกภายในบ้านสำหรับต้อนรับญาติสนิทมิตรสหายที่รู้จักกันเป็นอย่างดีอยู่แล้วเท่านั้น การเปิดโอกาสการมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกหรือคนในชุมชนมีน้อยมาก วิถีชีวิตแบบพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การประกอบกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชนเริ่มลดน้อยลงและเลือนรางหายไป อีกตัวอย่างหนึ่งในอาคารพักอาศัยแบบซ้อนชั้น ซึ่งเกิดขึ้นมาเพื่อแก้ปัญหาความต้องการที่อยู่อาศัยมีมากขึ้น และต้องการใช้ประโยชน์จากที่ดินให้สูงที่สุด การออกแบบที่พักอาศัยรวมถึงคำนึงถึงความคุ้มค่าของการใช้พื้นที่ วิธีการออกแบบจึงเริ่มจากการใช้ประโยชน์พื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยอย่างสูงที่สุด พื้นที่จึงต้องตอบคำถามของผู้อยู่อาศัยเป็นหลักใหญ่ พื้นที่ทางสังคมในบริเวณบ้านจึงถูกให้ความสำคัญลดน้อยลงไป หรือถูกจัดไว้เป็นพื้นที่ส่วนกลางที่อยู่ห่างจากที่พักอาศัยออกไป ทำให้ไม่สามารถประกอบกิจกรรมกับเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนเดียวกันได้อย่างง่ายดายเหมือนแต่ก่อน

วิถีชีวิตของคนในสังคมไทยที่เปลี่ยนแปลงไปที่ละน้อยตามยุคสมัย ส่งผลกระทบถึงพื้นที่หน้าบ้านที่แสดงออกมาสอดคล้องวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น หรือลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหน้าบ้าน ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัย ถึงแม้จะไม่ทราบแน่ชัดว่าสิ่งใดส่งผลกระทบถึงกันก่อนหรือสิ่งใดเป็นสาเหตุหลักของการเปลี่ยนแปลงนี้ แต่พื้นที่หน้าบ้านก็สามารถอธิบายถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนเหล่านั้นผ่านการมองเห็นกิจกรรมหรือลักษณะพื้นที่ที่รองรับกิจกรรมในลักษณะต่าง ๆ ลักษณะการปิดล้อมปิดกั้นหรือการเปิดรับพื้นที่สาธารณะภายนอกบ้านเข้าสู่ตัวบ้าน ความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่หน้าบ้านจากพื้นที่สาธารณะภายนอก ล้วนมีนัยยะของการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกกับผู้อยู่อาศัย และสามารถบ่งบอกความสนิทสนมหรือความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับคนในชุมชนนั้นได้ดียิ่งขึ้น อีกทั้งพื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ที่สามารถมองเห็นได้ง่ายที่สุดจากพื้นที่สาธารณะภายนอก หากพิจารณาหน้าบ้านในภาพรวมของชุมชนนั้น ก็จะสามารถเข้าใจถึงวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนนั้นได้ การศึกษาเรื่องหน้าบ้านหรือพื้นที่ก่อนทางเข้าเรือนของสังคมไทย จึงเป็นการศึกษาองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ส่งผลถึงพฤติกรรมการใช้งานของผู้อยู่อาศัยกับผู้คนภายนอก เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

วัตถุประสงค์งานวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมายของบ้านและหน้าบ้านในบริบทของสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาพัฒนาการของหน้าบ้านและวิถีชีวิตของคนไทยที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย
3. เพื่อค้นหาปัจจัยในทางสถาปัตยกรรมของพื้นที่หน้าบ้านที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับผู้คนในชุมชน

สมมุติฐานงานวิจัย

พื้นที่หน้าบ้านในประวัติศาสตร์มีการใช้งานเป็นพื้นที่ทางสังคมอยู่เป็นประจำ รวมถึงพื้นที่หน้าบ้านในชุมชนเก่าและหน้าบ้านพื้นถิ่น ก็มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ในการประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันและกิจกรรมทางสังคมอย่างเห็นได้ชัด แต่เมื่อวิถีชีวิตได้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยพื้นที่หน้าบ้านถูกลดความสำคัญลง การออกแบบจึงไม่คำนึงถึงการรองรับกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน โดยเฉพาะกิจกรรมทางสังคมของคนในชุมชน

ขอบเขตการวิจัย

1. การศึกษาพื้นที่หน้าบ้าน จำกัดพื้นที่ด้านหน้าทางเข้าบ้านเท่านั้น โดยที่นับตั้งแต่พื้นที่สาธารณะจนถึงพื้นที่ทางเข้าเรือน
2. การศึกษาประวัติศาสตร์และพัฒนาการหน้าบ้านเริ่มตั้งสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 9 (พ.ศ.2327-พ.ศ.2559)
3. การสำรวจหน้าบ้านในปัจจุบันสำรวจเฉพาะภายในกรุงเทพมหานคร ตั้งแต่เกาะรัตนโกสินทร์จรดแม่น้ำเจ้าพระยา จนถึงคลองผดุงกรุงเกษม พ.ศ.2559-พ.ศ.2561
4. การวิเคราะห์พื้นที่หน้าบ้านคำนึงถึงเฉพาะองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมและกิจกรรมที่เกิดขึ้นบริเวณหน้าบ้านนั้น

คำนิยามศัพท์เฉพาะ

การวิจัยเรื่อง หน้าบ้าน, การใช้พื้นที่ก่อนทางเข้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ กรุงเทพฯ พ.ศ. 2559-2561 มีคำศัพท์เฉพาะดังนี้

- 1.บ้าน หมายถึงพื้นที่อยู่อาศัยรวมทั้งตัวเรือนและที่ดินที่ตั้งอยู่ของเรือนภายในเขตการครอบครองของผู้อยู่อาศัย
- 2.เรือน หมายถึงสถาปัตยกรรมหรืออาคารที่มีการปิดล้อมปิดกั้นพื้นที่ภายในอย่างชัดเจน พื้นที่ภายในใช้สำหรับการอยู่อาศัยสำหรับเจ้าของบ้านโดยเฉพาะ
- 3.หน้าบ้าน หมายถึงพื้นที่ก่อนทางเข้าตัวเรือนนับตั้งแต่พื้นที่สาธารณะด้านหน้าของบ้านจนถึงทางเข้าตัวเรือน
- 4.กิจกรรมสาธารณะ หมายถึงกิจกรรมที่จำเป็นต้องบุคคลภายนอกและเจ้าของบ้านดำเนินกิจกรรมร่วมกันบนพื้นที่นั้น ๆ
- 5.กิจกรรมทางสังคม หมายถึงกิจกรรมมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยกับบุคคลภายนอก
- 6.กิจกรรมส่วนตัว หมายถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากผู้อยู่อาศัยภายในบ้าน ไม่เกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น
- 7.การปิดล้อมปิดกั้น หมายถึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ทำหน้าบ้านล้อมหรือกั้นระหว่างพื้นที่ให้แยกออกจากกันเช่น ผนัง รั้ว ประตู เป็นต้น
- 8.ช่องเปิด หมายถึงช่องว่างที่เกิดขึ้นบนองค์ประกอบที่มีการปิดล้อมปิดกั้นนั้น ๆ อยู่ในลักษณะช่องโหว่หรือสามารถเปิดปิดได้

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

การศึกษาเรื่องบ้านและหน้าบ้านทำให้เข้าใจถึงความหมายของบ้านได้ลึกซึ้ง สามารถเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตและพฤติกรรมการอยู่อาศัยของคนในสังคมไทยที่แตกต่างกันออกไป ชุมชนที่อยู่ร่วมกันมาช้านาน สืบทอดวิถีชีวิตสู่ลูกหลานทำให้ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีความแน่นแฟ้น แตกต่างกับวิถีชีวิตสมัยใหม่ที่วิถีชีวิตมีความหลากหลาย พฤติกรรมการพึ่งพาอาศัยกัน ลดลง รวมถึงความใหม่ของการตั้งถิ่น ผู้คนต่างไม่รู้จักกัน การสร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนจึงเป็นไปได้ยาก

ส่งผลถึงการออกแบบสถาปัตยกรรมโดยเฉพาะพื้นที่หน้าบ้านที่เป็นพื้นที่ทางสังคมลำดับแรกของบ้าน ชุมชนเก่าที่มีความสนิทสนมระหว่างคนในพื้นที่ หน้าบ้านจึงเป็นพื้นที่ตอบสนองกิจกรรมทางสังคมได้ง่ายที่สุด แตกต่างจากชุมชนที่สร้างขึ้นใหม่ ผู้อยู่อาศัยย้ายมาจากต่างถิ่นเข้ามาอาศัยอยู่ในชุมชนเดียวกัน ความปรารถนาในการมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านจึงมีน้อยหรือไม่มี ความต้องการป้องกันหรือความปลอดภัยจึงถูกคำนึงถึงเป็นอย่างแรก การออกแบบพื้นที่หน้าบ้านจึงเป็นไปในทิศทางที่ตรงกันข้ามกันหน้าบ้านของชุมชนเก่า

แนวทางการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านจึงมีความสำคัญในการคำนึงถึงผลกระทบต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน หากต้องการปรับปรุงหรือพัฒนาพื้นที่ย่านเก่าที่ไม่ทำลายวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้น พื้นที่หน้าบ้านจึงต้องสามารถรองรับความต้องการความสัมพันธ์เหล่านี้ได้ เช่นเดียวกับกับชุมชนใหม่ที่ต้องการพื้นที่หน้าบ้านที่มีลักษณะแตกต่างกันออกไป ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงมีความสำคัญในการคำนึงถึงการออกแบบพื้นที่หน้าบ้าน ในทางกลับกันพื้นที่หน้าบ้านก็ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นเช่นเดียวกัน แนวทางการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านจึงส่งผลกระทบต่อลักษณะสังคมของชุมชน การออกแบบสถาปัตยกรรมจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์ของคนสังคมซึ่งส่งผลกระทบต่อกันและกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทที่ 2

บ้านกับทฤษฎีตะวันตก

การศึกษาหาความหมาย หรือนิยามหน้าบ้านนั้น คงทำได้ยากหากไม่เข้าถึงความหมายของบ้านเสียก่อน อีกทั้งวิถีชีวิตที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย มีผลกระทบต่อที่พักอาศัยอย่างไร บ้านเปลี่ยนไปตามเหตุปัจจัยอันใดบ้าง ความหมายของบ้านเปลี่ยนไปตามภูมิประเทศ สภาพสังคม หรือปัจจัยอื่น ๆ หากสิ่งเหล่านี้มีผลกระทบต่อบ้าน ก็น่าจะมีผลกระทบต่อหน้าบ้านด้วยเช่นกัน การศึกษาความหมายของบ้าน จึงมีความสำคัญต่อการศึกษาหน้าบ้านต่อไป โดยการศึกษาในบทนี้จะทำความเข้าใจบ้านผ่านทฤษฎีของชาวตะวันตกที่กล่าวถึงการอยู่อาศัย และประเด็นต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับบ้าน ทั้งในทางนามธรรมและรูปธรรม ผ่านการนิยามจากทฤษฎีของชาวตะวันตก ถึงแม้ว่าบริบททางภูมิศาสตร์และสังคมจะต่างกับของไทย แต่ถ้ามนุษย์ต้องการที่พักอาศัยเพื่อกินอยู่หลับนอน หรือความรู้สึกคุ้นชินปลอดภัยเหมือนกัน ความหมายของบ้านจากชาวตะวันตกเหล่านี้ น่าจะสอดคล้องและกลมกลืนเข้ากันได้กับของไทยอย่างแน่นอน โดยความหมายของบ้านจากการนิยามของคนไทยจะยกไปกล่าวร่วมกับประวัติศาสตร์ที่มีผลกระทบต่อบ้านของคนไทยในบทที่ 3

2.1 บ้านของมนุษย์และบ้านของสัตว์

ก่อนที่จะเข้าใจความหมายของบ้าน เป็นการดีที่จะศึกษาความต่างของบ้านระหว่างมนุษย์และสัตว์ ซึ่งนักมานุษยวิทยาชาวอังกฤษ Tim Ingold จบการศึกษาระดับปริญญาเองจาก Churchill College, Cambridge ใน ค.ศ. 1970 และได้เป็นศาสตราจารย์ใน พ.ศ. 1990 ได้กล่าวถึงความแตกต่างของบ้านมนุษย์และบ้านสัตว์ไว้ใน The Perception of the environment (2000), Part 2 Dwelling. Chapter 10 Building, dwelling, living: how animals and people make themselves at home in the world มีใจความโดยสรุปว่า

ให้ลองจินตนาการเปรียบเทียบระหว่าง เปลือกหอย(Mollusc shell), โพรงของบีเวอร์(Beaver's lodge), และบ้านของมนุษย์ ทั้งสามอย่างนี้ล้วนจำเป็นต่อการอยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตนั้น ๆ แต่สิ่งที่แตกต่างอย่างแรกคือ เปลือกหอย นั้นติดอยู่กับตัวของหอยเอง อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงแค่ สิ่งที่ถูกทำขึ้นมา(Artifact) อีกทั้งเป็นเพียงผลของการเจริญเติบโตของหอย หอยไม่สามารถตัดสินใจได้ว่าจะต้องทำมันหรือไม่ก็ตาม แสดงให้เห็นว่าเปลือกหอย ไม่สามารถนิยามว่าเป็นสถาปัตยกรรมของหอยได้ ซึ่งโพรงของบีเวอร์ นับได้ว่าเป็นสถาปัตยกรรมของบีเวอร์ เพราะมันสร้างขึ้นมาจากตัวมันเอง

(Beaver-made) ฉะนั้นถ้ามนุษย์สร้างบ้านด้วยตัวของมนุษย์เอง(Man-made) โพร่งของบีเวอร์นี้ น่าจะมีความหมายเทียบเท่ากับบ้านของมนุษย์หรือไม่?¹

เท่าที่มนุษย์รู้จักบีเวอร์มา บีเวอร์สร้าง(Construct) ที่อยู่อาศัยของมันในลักษณะเหมือนกัน ทุกครั้ง รูปร่างลักษณะของโพรงบีเวอร์ในทุก ๆ สายพันธุ์ มีความคล้ายคลึงหรือเหมือนกัน ต่างกับของ มนุษย์ตามหลักฐานที่มี บ้านนั้นมีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปมากในประวัติศาสตร์ที่ผ่านมา ความต่างของบ้านมนุษย์และบีเวอร์จึงเห็นชัดขึ้นว่า บ้านของมนุษย์ไม่เพียงแต่สร้างขึ้นมาจากตัวเอง หรือวิหยาการของตนเองเท่านั้น ยังสร้างขึ้นจากการออกแบบฝ่ายปัจจัยต่างและส่งผลกระทบต่อกระบวนการ ก่อสร้างอีกด้วย ซึ่งบีเวอร์นั้นมีขีดจำกัดทางด้านร่างกายและมันสมอง บีเวอร์ไม่เคยออกแบบ เช่นเดียวกับหอย เพียงแต่เกิดจากการวิวัฒนาการของลักษณะทางสัณฐานวิทยา(Morphology) และ พฤติกรรมจากกระบวนการคัดสรรทางธรรมชาติที่ทำให้เกิดความหลากหลายขึ้น รวมถึงบริบทของ ธรรมชาติที่บีเวอร์อาศัยอยู่²

ความเป็นมนุษย์ซึ่งเป็นผู้คิดผลผลิตทางการออกแบบผ่านกระบวนการการตัดสินใจด้วย ตนเอง ทำให้บ้านนั้นถูกผลิตขึ้น(made) มากกว่าเพียงแค่สร้าง(Constructed) เฉยๆ อีกทั้งการ ผลิตผลงานออกแบบ มนุษย์ยังสร้างเครื่องมือเพื่อตอบสนองความต้องการสร้างสิ่งใหม่ให้เหมาะสมกับ วัสดุที่ต้องการใช้อีกด้วย ทำให้บ้านของมนุษย์นั้นไปได้ไกลกว่าการสร้างที่เกิดจากขีดจำกัดทางสรีระ ร่างกาย บ้านของมนุษย์จึงมีความแตกต่างหลากหลาย กว่าบ้านของสัตว์ด้วย

2.2 บ้านกับการสร้างและการอาศัย

ความหมายของบ้านนั้นมีนิยามธรรมอยู่หรือไม่? หากพบเห็นสิ่งหนึ่งที่ประกอบด้วยผนัง ประตู่ หน้าต่าง หลังคา จะสามารถชี้ชัดได้ว่านั่นคือบ้านได้อย่างไร จะขอยกตัวอย่างทำความเข้าใจ ความหมายของบ้านทั้งในเชิงนามธรรมและรูปธรรม ผ่านบทความ Building Dwelling Thinking ของ Martin Heidegger นักปรัชญา นักคิดชาวเยอรมันผู้มีชื่อเสียง ได้กล่าวถึงการสร้าง(to build) และการอยู่(to dwell) ไว้อย่างน่าสนใจโดยสรุปว่า

ตามความเข้าใจของคนส่วนใหญ่ ที่พักอาศัยหรือบ้าน(Dwelling) อาจหมายถึงสิ่งปลูกสร้าง (Building) แต่ยังไม่สามารถระบุได้ว่าทุกสิ่งปลูกสร้างนั้นคือบ้าน ยกตัวอย่างเช่น สะพาน อาคาร

¹ Tim Ingold, *The Perception of the Environment*. (Taylor & Francis e-Library, 2002), 174-75, Available from <http://nomadicartsfestival.com/wp-content/uploads/2015/02/the-perception-of-the-environment.pdf>.

² Tim Ingold, 176.

สนามกีฬา โรงไฟฟ้า หากความหมายของ "บ้าน" ครอบคลุมถึงสิ่งปลูกสร้างแล้ว อาคารที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นนี้ก็ยังไม่ใช่บ้านอยู่ดี แต่หากมองไปที่ความรู้สึกถึงบ้าน ยกตัวอย่างผ่านมุมมองของวัฒนธรรมตะวันตก) เช่น คนขับรถบรรทุกรู้สึกเหมือนอยู่"บ้าน"ขณะที่อยู่บนท้องถนน ทั้ง ๆ ที่ไม่ได้มีที่พักอยู่แถวๆนั้น สาวโรงงานรู้สึกเหมือนอยู่บ้าน ในโรงงานปั่นด้าย ทั้ง ๆ ที่ไม่มีบ้านอยู่ในนั้น หัวหน้าวิศวกรรู้สึกเหมือนอยู่บ้าน ในโรงงานไฟฟ้า แต่เขาไม่ได้พักอาศัยในนั้น พวกเขาเหล่านี้ใช้ชีวิต (Inhabits)อยู่ในพื้นที่ที่กล่าวมา หรือในอีกตัวอย่างหนึ่งคือ อาคารที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อการพักอาศัย เช่น บ้านจัดสรร, บ้านแถว(House) ที่สร้างมาเพื่อตอบสนองชีวิตประจำวันเป็นอย่างดี ก็ไม่สามารถการันตีได้ว่า จะมีคนเข้ามาพักอาศัย หรือมีความเป็นบ้านอยู่(Home) ฉะนั้นความหมายของบ้านจึงไม่ได้หมายถึงสิ่งก่อสร้างทุกรูปแบบ แต่บ้านนั้นมีความหมายเกี่ยวข้องกับกับสิ่งก่อสร้าง(Building) และ ที่อยู่อาศัย(Dwelling) Martin Heidegger กล่าวไว้ว่า "We do not dwell because we have build, but we build and have build because we dwell, that is, because we are dweller" เราไม่ได้พักอาศัยเพราะเราสร้างอาคาร แต่เราสร้างอาคารเพื่อการพักอาศัย และเราคือผู้อยู่อาศัย³

Heidegger ได้แยกการหาความหมายออกเป็นสองส่วนคือ การสร้าง(to build) และ การอยู่อาศัย(to dwell) โดยศึกษาผ่านภาษาที่เป็นรากศัพท์ของคำ ในภาษาเยอรมัน to build (bauen) มีรากศัพท์มาจาก buan ในคำศัพท์เยอรมันโบราณ มีความหมายถึง การอยู่อาศัย (to dwell) ,การคงอยู่(to remain) หรือ การอยู่กับที่ (to stay in place) ซึ่งความหมายเดิมได้เลือนรางหายไป แต่ยังเห็นเค้าโครงจากคำว่า Nachbar (Neighbor) หรือเพื่อนบ้าน คือ the Nachbarbauer (near-dweller) ทำให้เกิดการเชื่อมโยงได้ว่า buan, bauen (to build) มีความหมายถึงการอยู่อาศัย (to dwell) ภาษาแซ็กซันโบราณ (Old saxon) wuon หรือ ภาษาโกธิค (Gothic) wunian มีความหมายว่า การนำพาสู่สันติสุข การอยู่ในสันติสุข การคงอยู่ในสันติสุข หรือคำว่า Fried หมายถึง อิสรภาพ, การปกป้องจากภัยอันตราย หรือการสงบไว้ ซึ่งทั้งหมด ครอบคลุมความหมายของ การอยู่อาศัย(to dwell) ได้เป็นอย่างดีในทุกระดับ กล่าวในอีกแง่หนึ่งได้ว่า รากฐานของลักษณะที่พักอาศัย คือการสงบไว้ซึ่งสิ่งเหล่านี้ ทำให้ที่พักอาศัยยังมีนัยยะถึงการคงอยู่ของชีวิตมนุษย์บนโลกใบนี้⁴

ที่พักอาศัยจึงเป็นรากฐานของการคงอยู่ของสิ่งมีชีวิต ทำให้สามารถคิดได้ว่า หากสิ่งปลูกสร้างนั้นให้ความหมายมากเพียงพอหรือตอบสนองแก่นของการอยู่อาศัย เราอาจจะเรียกสิ่งปลูกสร้างนั้น

³ Martin Heidegger, "Building Dwelling Thinking," in *Poetry, Language, Thought* (New York: Harper & Row, 1971), 350.

⁴ Martin Heidegger, 349-51.

ว่า "บ้าน" ได้ และในทางความรู้สึก หากพื้นที่นั้น ๆ สามารถตอบสนองต่อการอยู่อาศัยในเหตุผลที่กล่าวมาข้างต้นได้ ความเป็นบ้าน ก็สามารถก่อรูปขึ้นมาภาพในจิตใจเช่นกัน ในยุคสมัยต่าง ๆ มนุษย์ค้นหาที่พักอาศัยหรือแก่นของการอยู่อาศัยแผนใหม่ขึ้น ผ่านการเรียนรู้และการปรับตัวอยู่ตลอดเวลา ทำให้มนุษย์สามารถเติมเต็มความหมายของบ้านได้เมื่อเขาเหล่านั้น สร้างที่พักอาศัยนั้นออกมาและคิดถึงวัตถุประสงค์หรือหัวใจของที่พักอาศัย ความหมายของบ้านจาก Martin Heidegger อาจตีความได้ถึง อาคารหรือสถานที่, และความรู้สึก ที่ตอบสนองการอยู่อาศัย ซึ่งคำนึง ความปลอดภัยจากอันตรายรอบข้าง ความคุ้นเคย หรือความรู้สึกอิสระและเบาสบายในการมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้

2.3 บ้านกับความรู้สึก

บ้านนั้นมีความหมายมากกว่าอาคาร หรือสิ่งปลูกสร้าง บ้านมีความหมายทางความรู้สึก ตัวอย่างเช่น อาคาร "คิดถึงบ้าน" แสดงออกบ่อยครั้งจากผู้คนต้องห่างออกจากภูมิลำเนาเป็นระยะเวลา นาน ความรู้สึกที่มีต่อบ้านได้ถูกอธิบายผ่านหนังสือ Home, How habitat made us human(2015) ของ John S. Allen นักเขียนและนักมานุษยวิทยา จบการศึกษาระดับปริญญาเอกจาก University of California ที่ Berkeley การศึกษาส่วนใหญ่ของเขาเกี่ยวกับพัฒนาการด้านสมองและพฤติกรรมของมนุษย์ ในหนังสือเล่มนี้กล่าวถึงความหมายและความรู้สึกที่มีต่อบ้านโดยมีใจความสำคัญว่า

บ้านไม่ใช่เพียงแค่สถานที่(Location)ตั้งอยู่บนที่ดิน(Landscape)ที่มีคนอาศัยอยู่ บ้านเป็นสถานที่ในจิตใจที่มีความพิเศษ บ้านนั้นสามารถนำไปสู่ความรู้สึกสบาย(Comfort) ปลอดภัย (Security) การควบคุมได้ (Control) และมีอิทธิพลต่ออารมณ์และจิตใจเป็นอย่างมาก บ้านยังเป็นสถานที่สำหรับพักผ่อนจากโลกภายนอก เมื่อเรารู้สึก "อยู่บ้าน" มักจะมีความหมายสำคัญเสมอ. จากอาการคิดถึงบ้าน (Homesickness) สามารถเป็นตัวชี้วัดอย่างหนึ่งได้ชัดเจนว่า ความสำคัญของบ้าน (Place) มีผลต่ออารมณ์ของมนุษย์ ซึ่งอาการคิดถึงบ้านนี้เป็นปฏิกิริยาตอบสนองอย่างหนึ่งของการสูญเสียสิ่งที่รักไป นับเป็นโชคดียิ่งหนึ่งที่มนุษย์สามารถนำพาความรู้สึกเหล่านี้ไปกับตัวได้ในสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างออกไป เพียงแต่การสร้างความรู้สึกถึงบ้านขึ้นมาใหม่อาจทำได้ยากในการปรับตัวเข้ากับสิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมที่เคยคุ้นชิน นอกจากนี้บ้านยังเป็นหนึ่งในหน่วยพื้นฐานของสังคมมนุษย์ สามารถสะท้อนถึงอิทธิพลและความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ บ้านจึงไม่ใช่แค่สิ่งก่อสร้างหรือที่พักพิง แต่เป็นพาหนะ ที่บรรทุกอารมณ์และสถานะอีกด้วย⁵

⁵ John S. Allen, *Home, How Habitat Made Us Human* (Newyork: BasicBooks, 2015), Introduction 1-8.

"ความรู้สึกอยู่บ้าน" เป็นความรู้สึกที่สามารถเกิดขึ้นกับทุกคนไม่ว่าจะต่างวัฒนธรรมหรือสถานที่ก็ตาม สิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนมีคือการก่อรูปของอารมณ์ที่มีความสัมพันธ์กับสถานที่ที่อาศัยอยู่หรือพื้นที่ที่ครอบครองอยู่ ความสัมพันธ์กับพื้นที่ของบ้านจากมนุษย์นี้ไม่ใช่อารมณ์ แต่เป็นความรู้สึกที่มีต่อสถานที่เฉพาะที่มีความพิเศษมากกว่าหากเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่น ๆ เป็นไปได้ว่า "ความรู้สึกอยู่บ้าน" นี้เกิดขึ้นจากสมองสั่งการให้เกิดความรู้สึกที่เฉพาะเจาะจงกับสิ่งของหรือสถานที่ ที่เกิดจากช่วงของอารมณ์ (range of emotional) ที่ผสมกันภายใต้เงื่อนไขต่างทำให้เกิดความรู้สึกระหว่างเรากับบ้าน แน่แน่นอนว่าเงื่อนไขและความรู้สึกเหล่านั้นเกิดจากความซับซ้อนของมนุษย์ทำให้ไม่สามารถหาข้อสรุปที่ชัดเจนได้ ยกตัวอย่างเช่นชนเผ่า Warlpiri ที่อาศัยในทะเลทรายทางเหนือของออสเตรเลีย ซึ่งอยู่อาศัยบนดินแดนแห่งมาหลายชั่วอายุคน แต่ด้วยกาลเวลาและกฎหมายทำให้วิถีชีวิตของพวกเขาต้องอยู่ในบ้านที่ลักษณะเหมือนกับบ้านเรือนทั่ว ๆ ไปตามวัฒนธรรมชาวออสเตรเลีย แต่พวกเขาก็ยังยึดติดอยู่กับการวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเดิมของพวกเขา ทำให้เห็นว่าชาว Warlpiri ได้ให้ความหมายของบ้านมากกว่าโครงสร้าง แต่เป็นกิจกรรมและความสัมพันธ์ ที่เกิดจากความทรงจำและความรู้ที่สะสมมา⁶

แน่นอนว่า "ความรู้สึกอยู่บ้าน" สำหรับผู้คนธรรมดาไม่สามารถเกิดขึ้นได้ในทันทีแต่เป็นความรู้สึกที่จะต้องได้รับและยากที่จะเอาออกไป มนุษย์มีความรู้สึกเกี่ยวกับบ้าน การรับรู้ถึงบ้าน (sense of home) แต่ในพันธกรรมของมนุษย์ไม่มีการตั้งค่าการสร้างที่พักอาศัยไว้เหมือนกับมดหรือผึ้งที่สร้างรังตามธรรมชาติ มนุษย์มีความสามารถในการสร้างและใช้เครื่องมือ กระท่อม, เรือ, อพาร์ทเมนท์ ทุกอย่างล้วนแสดงถึงความเฉลียวฉลาดทางเทคโนโลยี และบ่มเพาะของประเพณี วัฒนธรรม การคิดถึงสถานที่ที่ทำให้รู้สึกถึงบ้าน(home sense)ก็เป็นหนึ่งในวิวัฒนาการทางอารมณ์ของมนุษย์เช่นเดียวกับศีลธรรม ที่เกิดขึ้นจากเครือข่ายทางอารมณ์ที่มีผลกับสถานที่ที่เราอาศัยอยู่⁷

บ้านเป็นหนึ่งในสถานที่ที่ทำให้ผู้คนสามารถทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาวะคงที่และสมดุล (Homeostasis) ซึ่งทำให้ส่วนใหญ่การอธิบายถึงบ้านจะมีคำว่า สบาย(comfortable) ปลอดภัย(secure) คงตัว(stable) อยู่ด้วยเสมอ หากเราเข้าไปในบ้านผู้อื่นแล้วเจ้าของพูดว่า "ทำตามสบาย", "ทำตามเหมือนอยู่บ้าน", "Make yourself at home" เราจะสามารถทำอย่างนั้นได้จริงหรือ? ฉะนั้นสถานที่ที่จะเรียกว่าบ้าน หรือมีความรู้สึกอยู่บ้านได้นั้นจะต้องเข้าถึงภาวะคงที่ของผู้อาศัย และต้องใช้เวลา ความรู้สึกถึงบ้านอาจไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างทันที แต่ความรู้สึกเหล่านี้ถูกสะสมอยู่ในประสบการณ์ และสามารถนำพาความรู้สึกนั้นไปสร้างใหม่ได้ในพื้นที่อื่น ๆ บ้านสำหรับร่างกายอาจ

⁶ John S. Allen, 14-15, 27-28.

⁷ John S. Allen, 29-30.

เป็นที่พักพื้น จากโลกภายนอก สำหรับสมองอาจเป็นที่สำหรับการผ่อนคลาย สำหรับพื้นฐานทางสังคมบ้านเป็นพื้นที่แรกที่สร้างความสัมพันธ์ระหว่างแม่-ลูก หรือสมาชิกผู้ที่อยู่อาศัย ซึ่งเราสามารถสร้างบ้านขึ้นมาใหม่ได้ เมื่อองค์ประกอบของปัจจัยต่าง ๆ ลงตัว และเมื่อที่พักอาศัยนั้นสามารถทำให้รู้สึกได้ว่าเป็นพื้นที่ของเรามากกว่าพื้นที่ใด ๆ ในโลกนี้⁸

2.4 การศึกษาบ้านพื้นถิ่นจากทั่วทุกมุมโลก

นับเป็นการดีหากต้องการทำความเข้าใจความหมายของบ้านและรูปแบบของบ้าน จากบ้านในลักษณะต่าง ๆ ทั่วทุกมุมโลก บ้านในเมืองที่พบเห็นได้ในปัจจุบันส่วนใหญ่ถูกสร้างจากการผลิตในเชิงอุตสาหกรรม แปรรูปวัสดุเพื่อการก่อสร้างที่แข็งแรงและแม่นยำ ทำให้ลักษณะของบ้าน พัฒนาไปไกลเกินกว่าขอบเขตของการสร้างบ้านด้วยมือของมนุษย์ ดังที่กล่าวมาในความต่างของบ้านมนุษย์และสัตว์ มนุษย์นั้นมองวัสดุเปลี่ยนไปเมื่อเรารู้จักผลิตเครื่องมือและอุปกรณ์ต่าง ๆ แต่หากย้อนกลับไปศึกษาบ้านที่เกิดขึ้นสอดคล้องกับวิถีชีวิต การประกอบอาชีพและสภาพภูมิประเทศ การใช้วัสดุที่มีอยู่ท้องถิ่น อาจจะทำให้เข้าใจความหมายของบ้าน และการอยู่อาศัยตามวิถีชีวิตดั้งเดิม มากขึ้นกว่าที่เข้าใจและพบเห็นอยู่ในตัวเมือง โดยศึกษาผ่านหนังสือ *Dwellings: The Vernacular House World Wide*(2003) ของ Paul Oliver นักประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมชาวอังกฤษ

บ้านของชนเผ่าพเนจร (Shelter of the Nomads) ลักษณะการใช้ชีวิตแบบไม่ปักหลักลงที่ใดที่หนึ่ง ด้วยวิถีชีวิตที่ต้องเคลื่อนย้ายฐานที่อยู่เป็นระยะ ทำให้บ้านที่สร้างขึ้นจำเป็นต้องง่ายและเร็ว ลักษณะเป็นบ้านชั่วคราวมากกว่าบ้านที่กินเวลาก่อสร้างนาน รวมถึงวัสดุต้องหาง่ายในท้องถิ่น หรือบางชนเผ่าสามารถพกพาบ้านของตนไปติดตัวไปได้อีกด้วย

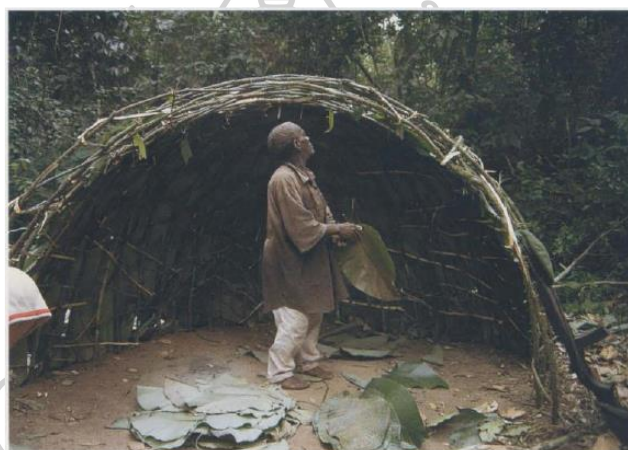
ชาว Eskimo อาศัยอยู่แถบขั้วโลกเหนือใช้ชีวิตโดยการล่าสัตว์เพื่อเป็นอาหารและเครื่องนุ่งห่ม ด้วยข้อจำกัดทางวัสดุและการใช้พื้นที่ให้คุ้มค่า ในหน้าหนาวบ้านของพวกเขาสร้างขึ้นจากก้อนน้ำแข็งเป็นรูปทรงโดม (Igloo) มีทางเข้าทางเดียว เพื่อใช้พื้นที่ภายในได้เต็มที่ไม่มีซอกมุม และบ้านมีพื้นผิวน้อยที่สุด แต่ในหน้าร้อนน้ำแข็งละลาย บ้านถูกสร้างขึ้นใหม่เป็นกระท่อมจากไม้และหนังแมวน้ำ มีทางเข้าทางเดียวเช่นกัน ด้วยการใช้ชีวิตค่อนข้างปลีกวิเวก แต่ละครั้วเรือนมีถิ่นที่อยู่ห่างกันหลายร้อยไมล์ แต่ก็ยังมีการเดินทางหากันด้วยเลื่อน เพื่อทำการแลกเปลี่ยนข่าวสารและประกอบพิธีกรรมหรือเฉลิมฉลอง⁹

⁸ John S. Allen, 35-36, 53-54.

⁹ Paul Oliver, *Dwellings: The Vernacular House World Wide* (Phaidon London, 2003), 22-24.

ภาพที่ 1 ซ้าย : บ้าน igloo ที่ทำจากน้ำแข็งในฤดูหนาว ขวา : บ้านที่สร้างจากเสาไม้และหนังสัตว์ในฤดูร้อนของชาว Eskimo¹⁰

ภาพที่ 2 ที่พักอาศัยของชนเผ่า Pygmies¹¹

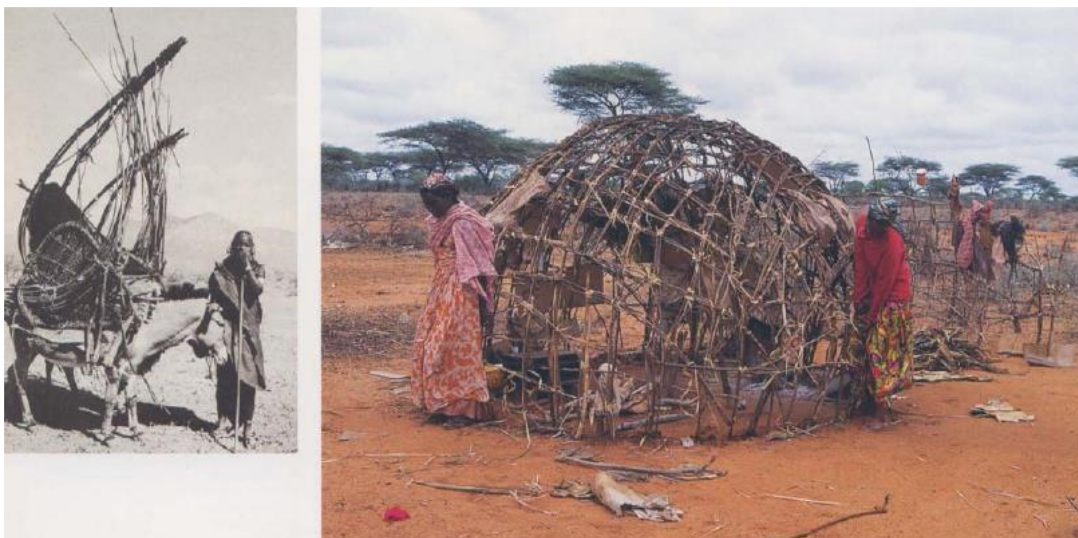
ชาว Pygmies ผู้ที่นับถือธรรมชาติ มีความรู้สึกและความสัมพันธ์ต่อธรรมชาติอันยิ่งใหญ่ (Mother Forest) ใช้ชีวิตโดยการล่าสัตว์ เก็บพืชพันธุ์เป็นอาหาร และเพาะปลูกบ้าง บ้านของพวกเขาสร้างจากกิ่งไม้ โนมมาทับกันแล้วรัดด้วยเชือกที่ทำจากเปลือกไม้รูปร่างเหมือนโดมครึ่งซีก ห่อหุ้มด้วยใบไม้ที่หาได้ในพื้นที่นั้น พื้นที่ภายในไม่มีการตกแต่ง หลังบนอนบนตาข่ายที่ใช้ดักสัตว์หรือใบไม้มาทอรวมกัน และบ้านของพวกเขาจะต้องสร้างขึ้นใหม่เมื่อวัสดุเหล่านี้เก่าและพังลง ชาว Pygmies อยู่รวมกันเป็นหมู่บ้าน มีการแลกเปลี่ยนสินค้ากันบ้างกับผู้คนที่อาศัยอยู่ในป่าและนับถือป่าไม้เช่นเดียวกับพวกเขา¹²

¹⁰ ภาพจาก Paul Oliver, 22-24.

¹¹ ภาพจาก Paul Oliver, 28.

¹² Paul Oliver, 28.

ภาพที่ 3 ภาพซ้าย การเก็บของสร้างบ้านบนลา ภาพขวา ลักษณะบ้านที่ประกอบขึ้นเป็นรูปโดม ของชาวKenya และ Ethiopia¹³

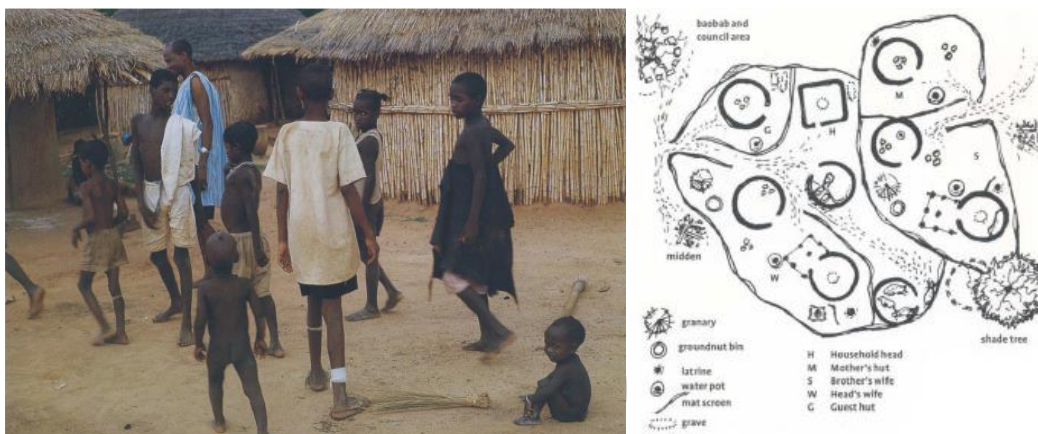
ที่ตะวันออกของทวีปแอฟริกาภูมิอากาศที่ไม่เหมาะสมแก่การเพาะปลูกอย่างทะเลทรายหรือสะวันนา(savanna biome) ผู้คนที่อยู่อาศัยในบริเวณนั้นจำเป็นต้องหาอาหารโดยการล่าและเลี้ยงสัตว์ เช่นชนเผ่า Boran แห่งสาธารณรัฐโซมาเลีย ที่พักอาศัยเป็นเสาไม้โน้มเอียงมาขัดกันเป็นทรงโดมแล้วล้อมด้วยเสื่อ โครงสร้างผูกติดกันด้วยเชือก สามารถรื้อถอนและจัดเก็บลงบนลาหรืออูฐ เพื่อเดินทางตามหาทุ่งหญ้าใหม่ที่มีอาหารเพียงพอสำหรับการเลี้ยงสัตว์ หรือชนเผ่า Basseri ในประเทศอิหร่านตอนใต้ที่เลี้ยงแพะและแกะเป็นฝูงใหญ่ จำเป็นต้องเดินทางไปตามเส้นทางเดิมที่บรรพบุรุษเคยใช้(tribal road) เพื่อให้พอดีกับการเจริญเติบโตของทุ่งหญ้าและแหล่งน้ำเดิม พักอาศัยอยู่เป็นกลุ่มใหญ่หลายครัวเรือน โดยมีหัวหน้าเผ่าเป็นผู้คุมและกำหนดเส้นทางเพื่อไม่ให้ซ้อนทับกับเส้นทางของชนเผ่าอื่น¹⁴

ชนเผ่าเร่ร่อนบางชนเผ่าได้ปรับตัวเพื่อให้อยู่ร่วมกันสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปตามยุคสมัย การหาอาหารหรือย้ายถิ่นฐานเพื่อล่าสัตว์และเลี้ยงสัตว์นั้นทำได้ยากขึ้น ด้วยการคมนาคมและสื่อสารที่ส่งผลถึงชนเผ่าเหล่านี้ได้เปิดหูเปิดตา เห็นวิถีชีวิตแบบอยู่กับที่ การสร้างบ้านที่ก่อจากอิฐ ทำให้เริ่มละทิ้งวิถีชีวิตของตนเองเพื่อการอยู่อาศัยที่ง่ายกว่า รวมถึงองค์ความรู้ในวิถีชีวิตเดิมเริ่มสูญหายไป ทำให้ชาวเร่ร่อนบางกลุ่มเริ่มปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นแบบลูกผสมเช่นชนเผ่า Fulani (Fula, Filbe or Peul) ที่มีการตั้งหมู่บ้านขนาดย่อมๆ ล้อมรั้วหมู่บ้านเป็นวงกลม ด้วยเสื่อฟางบนโครงสร้างเสาไม้ ตัว

¹³ ภาพจาก Paul Oliver, 30.

¹⁴ Paul Oliver, 31-32.

บ้านสร้างการนำไม้มาร้อยต่อกันหรือสร้างจากดิน หลังคามุงด้วยหญ้าหรือฟาง มีการทำการปลูกพืชผักและมีการสร้างโรงเก็บเสบียง (Granaries) ส่วนการเลี้ยงฝูงสัตว์ที่เป็นวิถีชีวิตเดิม ก็ยังมีอยู่โดยเมื่อถึงฤดูก็เดินทางออกจากหมู่บ้านเพื่อไปหาแหล่งอาหารของสัตว์ เป็นการละทิ้งหมู่บ้านแบบชั่วคราว และจะกลับมาอีกครั้งเมื่อหมดฤดู¹⁵

ภาพที่ 4 ซ้าย:กลุ่มของชนเผ่า Funali บ้านที่สร้างจากดินถูกซ่อมแบบชั่วคราวด้วยไม้ ขวา:ผังของหมู่บ้าน อยู่ทางตอนเหนือของประเทศแคเมอรูนแสดงถึงกลุ่มของบ้าน (Compound) ที่ถูกล้อมด้วยรั้วเสื่อฟาง¹⁶

ภาพที่ 5 บ้านของชนเผ่า Yanomamo ในประเทศ Brazil¹⁷

ชนเผ่า Yanomamo อาศัยอยู่ในพื้นที่ป่าเมซอน ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือจากประเทศบราซิล และ ทางตอนใต้ของ Venezuela ซึ่งเป็นชนเผ่าที่ไม่มีการบันทึกถึงประวัติความเป็นมา เชื่อว่าวิถีชีวิตเปลี่ยนแปลงไปน้อยมาก จากเมื่อ 5000 ปีก่อน สร้างบ้านจากเสาไม้ หลังคามุงจาก ล้อม

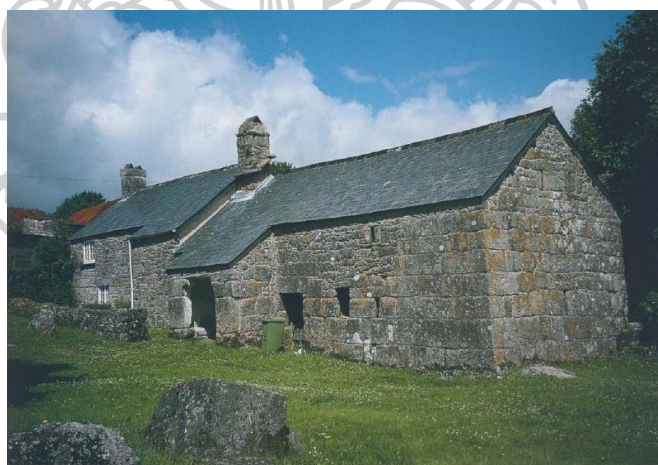
¹⁵ Paul Oliver, 38-40.

¹⁶ ภาพจาก Paul Oliver, 40-41.

¹⁷ ภาพจาก Paul Oliver, 50.

เป็นวงกว้างเป็นผืนต่อเนื่องกัน (shabono) ประมาณ 30 เมตร ตรงการเป็นพื้นที่เปิดโล่ง แต่ละครัวเรือนอาศัยอยู่ติดกันโดยไม่มีกำแพงปิดกั้น ซึ่งประกอบอาชีพเก็บของในป่า ล่าสัตว์ และการเพาะปลูก ทำให้ตั้งถิ่นฐานแบบกึ่งถาวร การปิดกั้นจากภายนอกเพื่อป้องกันจากศัตรู ส่วนด้านในเปิดโล่งเพื่อเป็นการรักษาความปลอดภัยของกันและกัน¹⁸

เมื่อทำเลที่ตั้งเหมาะสม และมนุษย์สามารถประกอบอาชีพบนที่ดินผืนนั้นได้อย่างมั่นคง อาจเป็นผลให้มนุษย์สร้างที่พักอาศัยแบบถาวรเพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยในระยะยาว ในอุทยานแห่งชาติ Dartmoor ทุ่งกว้างบริเวณทางตอนใต้ของเมือง Devon ประเทศอังกฤษ ลักษณะภูมิประเทศเป็นหิน, ทุ่งหญ้า และเนินเขา มีต้นไม้เล็กน้อย บรรพบุรุษที่อาศัยอยู่บริเวณนี้ได้ตั้งรกรากมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 10 ด้วยบ้านที่ก่อสร้างจากหินแกรนิต ในตำแหน่งบนเนินเขาซึ่งยังมีให้อยู่ในปัจจุบัน ด้วยความไม่เหมาะสมในการเพาะปลูกของที่ดิน ส่วนใหญ่ผู้คนประกอบอาชีพเลี้ยงแพะ แกะ หมู ไก่ และม้าการเพื่อเป็นอาหารและเครื่องนุ่งห่ม การใช้ชีวิตส่วนใหญ่เป็นการพึ่งพาตนเอง ในปี ค.ศ.1970 ยังคงปรากฏให้เห็นอยู่ว่าผู้คนทำเนย อบขนมปัง หรือ ทอผ้าจากขนแกะด้วยตนเองอยู่ แต่ก็มีพื้นที่สำหรับตลาดและงานแฟร์ ซึ่งอยู่ห่างจากที่พักอาศัย ใช้ในการติดต่อสื่อสารและแลกเปลี่ยนสินค้าของคนในชุมชน¹⁹

ภาพที่ 6 บ้านใน Dartmoor สร้างจากหินแกรนิต อาคารวางตัวในแนวยาว ที่พักอาศัยอยู่เหนือทางเข้า²⁰

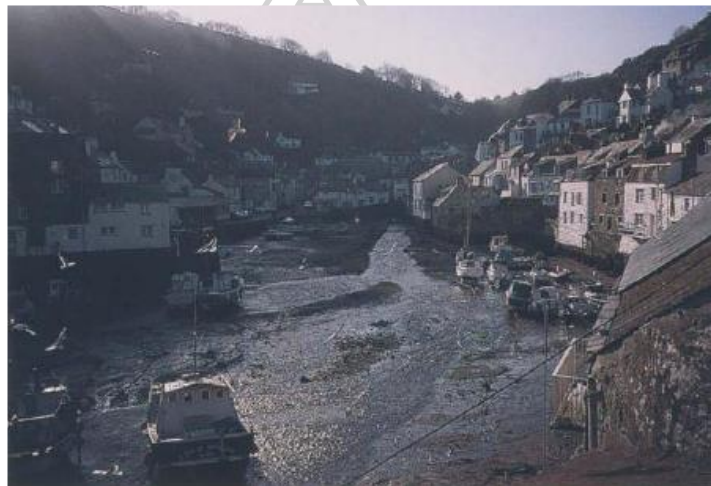
¹⁸ Paul Oliver, 50-53.

¹⁹ Paul Oliver, 44-46.

²⁰ ภาพจาก Paul Oliver, 45.

ในทางกลับกัน ชุมชนที่ไม่ได้ทำเกษตรกรรมหรือเลี้ยงสัตว์ อย่างชุมชนริมแม่น้ำหรือทะเลในเมือง Cornwall ประเทศอังกฤษ ประชากรส่วนใหญ่หาอาหารจากการประมง หมู่บ้านเหล่านี้สร้างขึ้นเมื่อสมัยศตวรรษที่14 เมื่อการประมงพื้นบ้านถูกพัฒนาเป็นอุตสาหกรรมท้องถิ่น จึงมีการสร้างท่าเรือขึ้น ดังเช่นหมู่บ้าน Polperro ที่พักอาศัยจึงตั้งเรียงตัวติดกันเป็นแถวแนวยาวตามเนินเขา แต่ละแถวซ้อนกันขึ้นไปตามเนินเขา ส่วนใหญ่ใช้ผนังบ้านร่วมกัน ตัวอาคารสูงประมาณ 3 ชั้นหน้าเข้าหาแม่น้ำ สร้างจากหินที่หาได้ในพื้นที่ด้วยโครงสร้างพื้นเรียบ (Flat slab) ด้านหน้ามีบันไดและระเบียงก่อนที่จะเข้าถึงตัวบ้านเพื่อป้องกันน้ำท่วมเมื่อถึงฤดูน้ำหลาก ได้ระเบียงเป็นที่เก็บปลาและอุปกรณ์หาปลา แต่ปัจจุบันได้กลายเป็นเมืองท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ชีวิตความเป็นอยู่แบบเดิมลดลงไป²¹

ภาพที่ 7 การวางตัวของบ้านใน Polperro และท่าเรือ²²

ภาพที่ 8 Ksar หรือเมืองที่มีการป้องกันหนาแน่นในหุบเขา Draa, Morocco²³

²¹ Paul Oliver.48

²² ภาพจาก Paul Oliver, 48.

ด้วยการตั้งถิ่นฐานที่สัมพันธ์กับที่ทำกินมีผลกระทบต่อลักษณะอาคารและยังมีผลต่อการวางตัวของที่พักอาศัยของชุมชนอีกด้วย (settlement pattern) ตัวอย่างเช่น ชุมชนในหุบเขา Draa ประเทศ Morocco ลักษณะภูมิประเทศเป็นที่ว่างเปล่า แห้งแล้ง เต็มไปด้วยดินและหิน แต่ดินส่วนใหญ่เกิดจากการเกาะเกาะของภูเขาทำให้เหมาะกับการเพาะปลูกต้นปาล์ม บ้านและอาคารทั้งหมดสร้างจากหินและดิน(Ksar) มีสุเหร่า ร้านค้า พื้นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา และบ่อน้ำอยู่ใจกลาง เนื่องจากถูกรุกรานโดยชนเผ่าเร่ร่อนบ่อยครั้ง จึงสร้างกำแพงล้อมเมือง เป็นการเรียงอาคารแบบมีศูนย์กลาง (Nucleated settlement)²⁴

ชุมชนใน Costa Rica ทำไร่กาแฟ อาศัยอยู่บนพื้นที่ลาดเอียง บ้านสร้างจากไม้ หลังคามุงจากหรือสังกะสี รอบบ้านเป็นที่ปลูกต้นกาแฟ แต่ละครัวเรือนอาศัยอยู่ห่างกันมากกว่า 100 เมตร หากเป็นครอบครัวขยาย บ้านจะสร้างอยู่เป็นกลุ่มห้อมล้อมกัน การเรียงอาคารห่างกัน (Dispersed settlement) ทำให้ทุกครัวเรือนมีพื้นที่ทำมาหากินใกล้บ้าน แต่ทำให้พื้นที่ส่วนรวมของชุมชนนั้นห่างไกลออกไปด้วย²⁵

ภาพที่ 9 หมู่บ้านใน Costa Rica ซึ่งมีต้นกาแฟอยู่รอบที่พักอาศัย²⁶

ชุมชนใน Asante (Ashanti) ประเทศ Ghana อาคารบ้านเรือนวางตัวเรียงกันเป็นแถวยาวตามเส้นทางถนน และกระจายตัวกว้างออกไปจากถนนประมาณ 2-3หลังคาเรือน มีพื้นที่สำหรับประกอบพิธีกรรมหรือเฉลิมฉลองเป็นลานกว้างใต้ต้นไม้ติริมถนน บริเวณสุดของขอบเขตการตั้งถิ่น

²³ ภาพจาก Paul Oliver, 53.

²⁴ Paul Oliver, 53-54.

²⁵ Paul Oliver, 56.

²⁶ ภาพจาก Paul Oliver, 57.

ฐาน จะเป็นพื้นที่สำหรับตลาด และป่าไม้ที่ใช่เพาะปลูกต้นโกโก้ การเรียงอาคารในลักษณะเป็นเส้น (Linear settlement) มักมีปัญหาด้านความสะดวกในการเข้าถึงพื้นที่ส่วนกลาง ทำให้บางหมู่บ้านเริ่มมีการใช้ถนนคู่ขนานและสร้างทางเชื่อมถนนหลักเข้าด้วยกัน เมื่อพัฒนามาเป็นหมู่บ้านขนาดใหญ่ การเรียงตัวเริ่มเป็นแบบตารางหมากรุก (Grid settlement) แนวคิดในการวางผังมุ่งเน้นไปที่พื้นที่เปิดโล่งในการประกอบกิจกรรมสาธารณะ²⁷

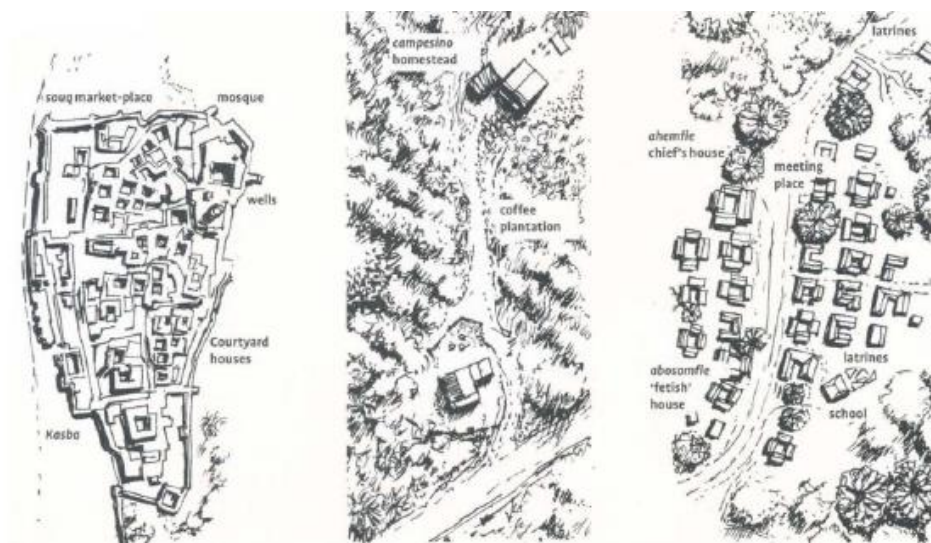
ภาพที่ 10 ถนนหลักของหมู่บ้านAsante พร้อมกับบ้านสองชั้นของผู้ใหญ่บ้าน ประเทศกานา (Ghana) ตะวันตกของแอฟริกา²⁸

²⁷ Paul Oliver, 59-60.

²⁸ ภาพจาก Paul Oliver, 59.

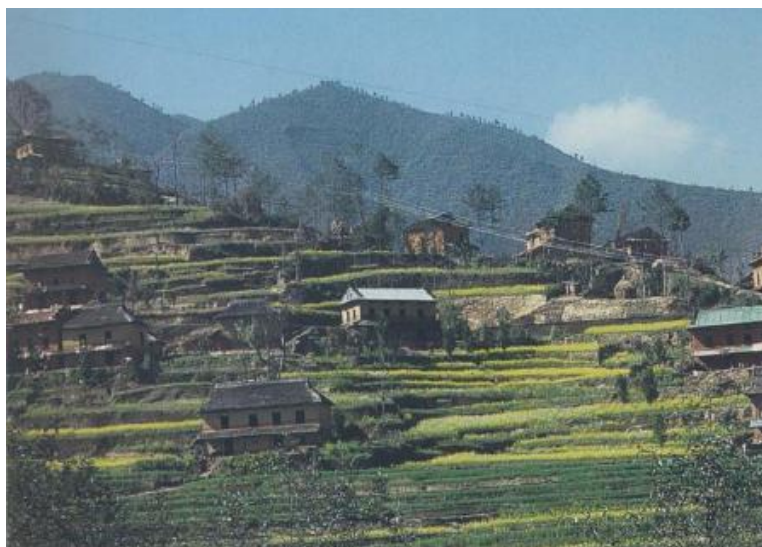
ภาพที่ 11 ภาพเปรียบเทียบการวางผังการตั้งถิ่นฐานแบบต่าง ๆ ซ้าย:การวางผังแบบมีจุดศูนย์กลาง ใน Morocco, กลาง:การวางผังแบบกระจายตัวใน Costa Rica ขวา:การวางผังเป็นเส้นตรง ใน Ghana²⁹

สังคมเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับการดำรงชีวิตของมนุษย์ เหตุผลของการอยู่ร่วมกันนั้นมีมากกว่าความปลอดภัยหรือการป้องกัน ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ก่อให้เกิดความเป็นมิตรหรือการแข่งขัน, การปรึกษาปัญหาและการให้คำแนะนำ, การสนทนาและการโต้เถียง นอกจากนี้การอยู่ร่วมกันทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์, ข่าวสาร, และแนวความคิด ในด้านเศรษฐกิจเกิดการแลกเปลี่ยนค้าขายสินค้า ทำให้เกิดโอกาสในการตลาด นอกจากนี้ยังมีการใช้พื้นที่ร่วมกันของกิจกรรมอื่นเช่น พื้นที่ทางศาสนา ตลาด หรือ ที่ว่าการ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้สามารถบ่งบอกถึงคุณภาพ รูปร่าง และขนาดของสังคมนั้น

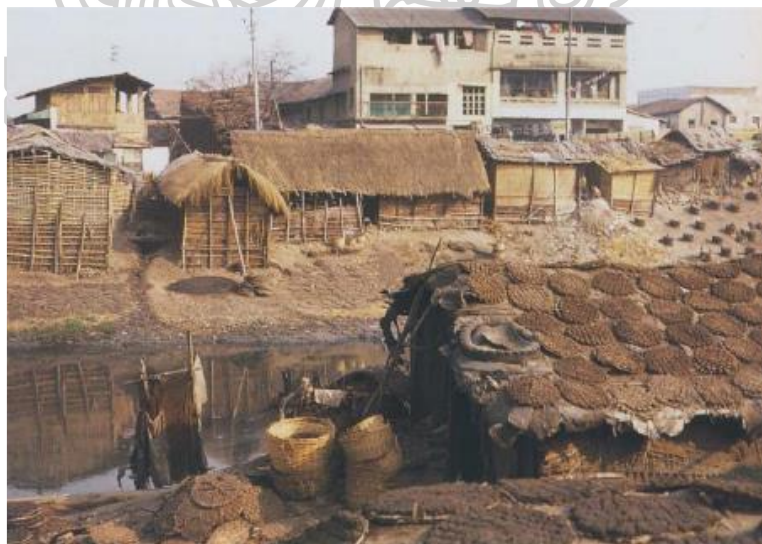
ในหุบเขา Kathmandu ประเทศเนปาล มีผู้อยู่อาศัยอยู่กว่าครึ่งล้าน ส่วนใหญ่เป็นชุมชนกสิกรรม (Newar) ผลิตข้าวและธัญพืชเป็นอาชีพหลัก ผู้คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธและฮินดู ในหลายหมู่บ้านมีผู้อยู่อาศัยมากกว่า 2000 คน หรือในเมือง Kirtipur มีคนอาศัยอยู่มากกว่า 1 แสน คนด้วยที่ผู้คนส่วนใหญ่ นับถือศาสนาฮินดูและพุทธ ในเมืองจึงมีวัด สถูป และลานกว้างสำหรับประกอบพิธีกรรม ที่ดินส่วนใหญ่เป็นนาขั้นบันได มีถนนหลักทอดยาวตามการลาดเอียง สุดขอบของเมืองทางทิศใต้เป็นตลาด และมหาวิทยาลัยแยกตัวออกจากเมือง บ้านของ Newar สร้างจากดินเผา หลังคาทำจากหญ้า ประติมากรรมไม้ ถ้ามีความร่ำรวยวงกบประตูหน้าต่างจะแกะสลักตกแต่ง สูงประมาณ 3-4 ชั้น ชั้นล่างสุดเป็นพื้นที่สำหรับร้านค้าหรือเปิดโล่ง ส่วนชั้นบนเป็นที่เก็บสินค้าและอยู่อาศัย เขตการ

²⁹ ภาพจาก Paul Oliver, 60.

อยู่อาศัยถูกแบ่งเป็นชนชั้น ย่านคนจนจะอยู่ไกลจากตัวเมืองและประกอบอาชีพเก็บของจระและทำ
 ความสะอาดถนน ด้วยความที่เมืองยังมีระบบสุขาภิบาลไม่ดีพอ จึงทำให้เกิดเชื้อโรคได้ง่าย ด้วยความ
 หนาแน่นของประชากรและเมืองไม่สามารถตอบสนองความต้องการน้ำ อาหาร สาธารณูปโภค
 เส้นทางคมนาคม หรือเทคโนโลยีสำหรับแปลงวัตถุดิบ(raw material)ให้เป็นผลผลิตที่มีคุณภาพ
 (product) รวมถึงการแบ่งชนชั้นทางสังคม จึงทำให้ผู้คนต้องการอพยพไปอาศัยที่เมืองอื่น³⁰

ภาพที่ 12 นาขั้นบันไดและการวางอาคารในหุบเขา Kathmandu ประเทศเนปาล³¹

ภาพที่ 13 บ้านที่บุรุกที่ดิน ริมหอง Calcutter ประเทศอินเดีย ผู้อยู่อาศัยประกอบอาชีพเก็บมูลวัว
 ขยาย³²

³⁰ Paul Oliver, 213-16.

³¹ ภาพจาก Paul Oliver, 213.

การขยายตัวจากหมู่บ้านขนาดเล็ก(hamlet) ไปสู่หมู่บ้านขนาดใหญ่(village) ไปสู่เมือง (Town) และเป็นเมืองขนาดใหญ่(City) มีการแบ่งที่ดินในการครอบครองชัดเจน สำหรับผู้คนที่มียรายได้น้อย ไม่สามารถจับจองที่ดินที่มีสิ่งอำนวยความสะดวกพร้อมได้ ชีตจำกัดของขอบเขตที่ดินที่จะสร้างที่พักอาศัยให้เพียงพอกับความต้องการ และปัญหาเรื่องระบบสุขาภิบาลที่ไม่ทั่วถึง นำมาซึ่งโรคภัยไข้เจ็บ เช่นชุมชนใน Calcutta ประเทศอินเดีย หรือ หุบเขา Mathare ประเทศ Nairobi ที่เกิดปัญหาชุมชนแออัด ผู้คนสร้างบ้านจากวัสดุเหลือใช้และวัสดุที่ราคาถูกหรือหาได้ง่ายในพื้นที่ในการสร้างบ้าน ลักษณะการวางอาคารแนบชิดติดกัน ทางเข้าติดกับทางเดินสาธารณะ ไม่มีน้ำเพียงพอสำหรับการซักล้าง หรือแม้กระทั่งไม่มีอาคารที่พักอาศัย ใช้พื้นทางเดินเป็นบ้าน ปัญหาการอพยพจึงมีตามมา เพื่อหาโอกาสครั้งใหม่ในการมีชีวิตที่ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม³³

จากบ้านของชนเผ่าเร่ร่อน(Shelter of nomad) หมู่บ้านชั่วคราว(Compound) หมู่บ้านขนาดเล็ก(Hamlet) หมู่บ้าน(Village) มาสู่ เมือง(Town) และเมื่อมีการปกครอง หรือระบบในการจัดการของเมืองเข้มแข็งขึ้น จึงพัฒนามาเป็นเมืองขนาดใหญ่ (City) การขยายตัวของการตั้งถิ่นฐานหรือความหนาแน่นของประชากรตามมาด้วยความต้องการพื้นฐานของการอยู่อาศัย การบริการสาธารณูปโภคจำเป็นต้องเพียงพอและทั่วถึง บ้านของคนในเมืองจึงต่างออกไปจากบ้านของคนที่อยู่ในชนบท ด้วยวิถีชีวิตที่พัฒนาไปตามระบบสังคมและการปกครอง มีเงินเป็นตัวกลางในการแลกเปลี่ยนสินค้าและบริการ การคมนาคมที่รวดเร็วขึ้น ทำให้การตั้งถิ่นฐานเปลี่ยนไป มนุษย์ไม่จำเป็นต้องหาอาหารหรือน้ำด้วยตนเอง ที่พักอาศัยและทำเลที่ตั้งไม่จำเป็นต้องสอดคล้องกับการประกอบอาชีพและไม่จำเป็นต้องสร้างที่พักอาศัยด้วยตนเอง สิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต ความหนาแน่นของจำนวนประชากร รวมถึงกลไกทางเศรษฐกิจและกฎหมาย หรือด้วยปัจจัยด้วยอื่น ๆ ทำให้การสร้างที่พักอาศัยเพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยจึงต่างออกไป รวมถึงเทคโนโลยีการก่อสร้างที่ขยายขอบเขตการสร้างได้มากขึ้นก ทำให้ที่เกิดพักอาศัยทางตั้งขึ้นเช่น หอพัก อพาร์ทเมนท์ คอนโด รูปร่างรูปทรงของบ้านพัฒนาขึ้น รวมถึงความความสัมพันธ์และความต้องการการพึ่งพาอาศัยกันของคนในชุมชนก็แตกต่างกัน

³² ภาพจาก Paul Oliver, 216.

³³ Paul Oliver, 216-21.

2.5 การเกิดรูปร่างรูปทรงของบ้าน

จากที่ได้เห็นถึงบ้านในรูปแบบต่าง ๆ จากหลากหลายวิถีชีวิตและภูมิประเทศ จะเห็นว่ารูปร่างรูปทรงของบ้านนั้นมีความแตกต่างกัน ตามปัจจัยต่าง ๆ ที่จำเป็นต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของพวกเขา แต่ถึงรูปร่างของบ้านจะแตกต่างกันอย่างไร บ้านยังคงตอบคำถามหลักคือการอยู่อาศัย แต่ความหลากหลายของบ้านนั้นก็มีความน่าสนใจว่าเหตุใดรูปร่างของบ้านจึงปรากฏออกมาในรูปร่างที่ต่างกันไป ทั้ง ๆ ที่บ้านที่พบเห็นในเมืองนั้นมีลักษณะที่คล้ายเคียงกันหรือเหมือนกัน Amos Rapoport สถาปนิกชาวโปแลนด์ ผู้มีความสำคัญหรือผู้ริเริ่มการศึกษาสิ่งแวดล้อมกับพฤติกรรม (Environment-Behavior Studies) ได้กล่าวถึงปัจจัยในการเกิดรูปร่างของบ้านไว้ในหนังสือ *House Form and Culture* (1969) ใน Chapter 2 alternative theories of house form และ Chapter 3 socio-cultural factors and house form³⁴ มีใจความโดยสรุปดังนี้

เนื่องจากทฤษฎีและประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรมส่วนใหญ่ เน้นไปที่การศึกษาสถาปัตยกรรมที่โด่งดังในสมัยก่อน หรือจากผลงานของสถาปนิกผู้มีชื่อเสียง ซึ่งผลงานเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นจากความสามารถและจินตนาการของมนุษย์ทั้งสิ้น การศึกษาสิ่งเหล่านี้ไม่ใช่สิ่งผิดและควรค่าแก่การศึกษา แต่การออกแบบนั้นเกิดจากการตัดสินใจของสถาปนิกที่พยายามจะควบคุมสิ่งต่าง ๆ ทั้งการใช้งานและรูปร่างอาคาร นั้นเป็นเพียงแค่ประเด็นหนึ่งที่มีผลต่อสถาปัตยกรรม แต่สิ่งที่คุณออกแบบไม่สามารถควบคุมได้นั้นคือผลกระทบจากสิ่งแวดล้อมรอบตัวมนุษย์เอง โดยเฉพาะสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นจากมนุษย์เอง (Build Environment) ซึ่งผลกระทบจากสิ่งเหล่านี้เห็นได้ชัดในสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่มีข้อจำกัดทางกายภาพชัดเจนมาก ทำให้สามารถศึกษาถึงปัจจัยต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อบ้านได้ดีกว่าสถาปัตยกรรมร่วมสมัย³⁵

ปัจจัยในการก่อร่างรูปทรงของบ้านนั้นโดยรวมแล้วแบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ 1.ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อรูปร่างอาคารโดยตรง และ 2.ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีผลต่อการตัดสินใจในการก่อรูปอาคาร

³⁴ Amos Rapoport, *House Form and Culture* (New Delhi: Prentice-hall of India Private Ltd, 1969).

³⁵ Amos Rapoport, 1,13-14.

1. ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อโดยตรง

1.1 สภาพอากาศและความต้องการที่พักพิง (Climate and The need for Shelter) บ้านในแต่ละภูมิภาคมีการตอบสนองต่อสภาพอากาศต่างกันเช่น คนเผ่า Eskimo อยู่ในบ้านน้ำแข็งทรวงโดม(Igloo) เพื่อสามารถฝังไฟและเก็บความร้อนไว้ในอาคาร หรือชนเผ่า Boro ในตะวันตกของอเมริกา สร้างบ้านที่ตอบสนองการระบายอากาศ เพราะอยู่บนเขตร้อนชื้น แต่ก็มีรูปแบบของบ้านที่ต่างในเขตภูมิอากาศเดียวกันด้วย อาจจะช่วยความต้องการของบ้านในเหตุผลอื่นเข้ามากระทบมากกว่าสภาพอากาศ ยกตัวอย่างเช่น คนเผ่า Ona อาศัยอยู่ในหมู่เกาะ Tierra del Fuego ทางใต้สุดของทวีปอเมริกาใต้ มีสภาพอากาศคล้ายทวีปอาร์กติก(Arctic) ที่สร้างกระท่อมเล็กไว้สำหรับทำพิธี และใช้เป็นที่พักในช่วงที่มีลมหนาว หรือชนพื้นเมืองใน Tasmania ไม่มีบ้านเรือนในสภาพอากาศที่หนาวเย็นแต่สร้างเพียงที่กันลมเท่านั้น ฉะนั้นความต้องการที่พักพิง (The need for shelter) นั้นขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่น ๆ ด้วย อีกทั้งการตอบคำถามของสภาพอากาศด้วยการปฏิเสธ(Anti-Climate) ยกตัวอย่างเช่น ชาวยุโรปและชนพื้นเมืองบางกลุ่มทางตอนเหนือของทวีปแอฟริกา เลือกที่จะสร้างบ้านแบบปิดทึบเพราะเหตุผลของความเป็นส่วนตัวมากกว่าบ้านที่มีลาน (Court Yard) ซึ่งตอบสนองต่อสภาพอากาศในบริเวณนั้นได้ดีกว่า หรือในสภาพอากาศที่ร้อน บ้านจึงถูกออกแบบให้โปร่ง สามารถถ่ายเทอากาศได้ดีมากกว่าการปิดทึบ³⁶

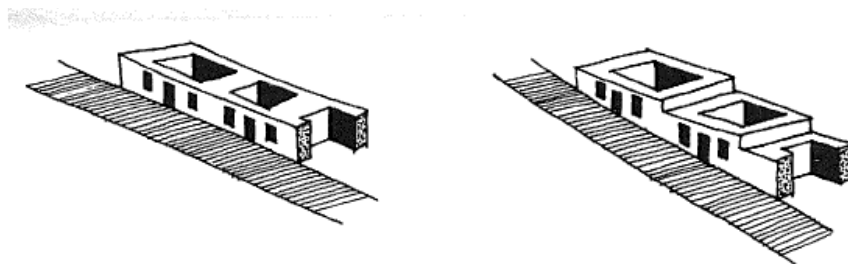
1.2 วัสดุ, การก่อสร้างและเทคโนโลยี (Material, Construction and Technology) เป็นที่ปฏิเสธไม่ได้ว่า การสร้างบ้านจำเป็นต้องมีวัสดุเพื่อก่อสร้างรูปร่างอาคารขึ้นมาและเทคโนโลยีเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ผลักดันศักยภาพของวัสดุและการก่อสร้างให้สร้างรูปร่างของบ้านได้มากยิ่งขึ้น แต่ก็มีผลเพียงการปรับแต่งรูปร่างอาคาร มากกว่าเป็นตัวกำหนดรูปร่าง (Form Determinants) หรือบ้านที่สร้างจากวัสดุเดียวกัน ก็ไม่จำเป็นที่จะมีรูปร่างคล้ายกันหรือเป็นไปในทางเดียวกัน³⁷

1.3 ที่ตั้งในทางกายภาพ (Site) ผลกระทบจากความแข็งแรงของพื้นดิน ความลาดชัน ลักษณะหินในพื้นที่ หรือกายภาพอื่น ๆ ของที่ตั้ง ยกตัวอย่างเช่น บ้านที่มีลาน (Courtyard house) ใน Latin America มีลักษณะคล้ายกันไม่ว่าจะสร้างบนพื้นราบหรือพื้นที่ลาดเอียง³⁸

³⁶ Amos Rapoport, 18-23.

³⁷ Amos Rapoport, 24-28.

³⁸ Amos Rapoport, 28-30.

ภาพที่ 14 ส่วนหนึ่งของบ้านแถวที่มีพื้นที่เปิดโล่งตรงกลาง ใน ลาตินอเมริกา³⁹

1.4 การป้องกันและความปลอดภัย (Defense) หากมองถึงรูปร่างหรือผังอาคารหลังเดียว จะเห็นว่าการป้องกันถูกคำนึงถึงและแสดงออกผ่าน ผนัง รั้วในลักษณะต่าง ๆ การป้องกันนี้ยังมีการแสดงออกผ่านระบบสัญลักษณ์ เช่นการล้อมรั้วแบบเบาบางเพื่อแสดงขอบเขตของการครอบครอง และจะเห็นได้ชัดเจนมากขึ้นหากมองในขนาดของชุมชน การอยู่ร่วมกลุ่มกันก็เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งถึงลักษณะของการรักษาความปลอดภัยระหว่างครัวเรือนด้วยตนเอง ตัวอย่างเช่นเมืองขนาดเล็กในเกาะกรีก เนื่องจากความขาดแคลนพื้นที่เพาะปลูก และต้องการที่จะรักษาไว้อย่างดี การวางอาคารบ้านเรือนจึงเรียงรายต่อกันเป็นรั้วของเมือง ในขณะที่เมืองในปัจจุบันมีกฎหมายต่างและเจ้าหน้าที่ ทำหน้าที่ในการป้องกันความปลอดภัยแทบผู้อยู่อาศัย แต่ว่าการป้องกันนี้มีการคิดถึงในหลายระดับไม่ว่าจะเป็นทางกายภาพ, ศาสนา หรือความเชื่อ ถึงแม้ว่าการป้องกันนี้จะมีผลต่อการตัดสินใจที่ทำให้เกิดรูปร่างของบ้านก็ตาม สิ่งที่น่าสนใจคือทางเลือกของวิธีการป้องกันมากกว่า ที่มีผลต่อรูปร่างของบ้าน⁴⁰

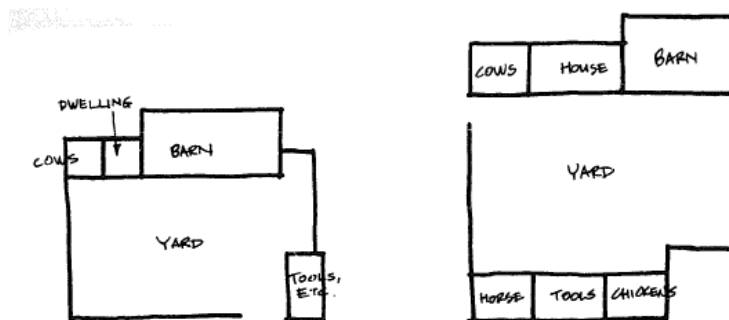
1.5 เศรษฐกิจ (Economic) จากที่ยกตัวอย่างที่อยู่อาศัยบ้านเรือนพื้นถิ่นในหนังสือของ Paul Oliver จะเห็นว่าลักษณะบ้านเรือนนั้นสอดคล้องกับวิถีชีวิต ซึ่งวิถีชีวิตนี้ผูกติดกับการทำมาหากิน การหาอาหารเพื่อนเลี้ยงชีพ ส่วนใหญ่ประเด็นเรื่องเศรษฐกิจจะมีผลต่อบ้านในเรื่องการวางผังมากกว่ารูปร่างอาคารเช่น ประกอบอาชีพเลี้ยงสัตว์ในฝรั่งเศส และ อิตาลี มีการจัดผังบ้านคล้ายกันตามความต้องการของอาชีพคือมีสนามหญ้าอยู่ตรงกลางส่วนที่พักอาศัยอยู่ติดกับยุ้งฉางและคอกวัว⁴¹

³⁹ ภาพจาก Amos Rapoport, 31.

⁴⁰ Amos Rapoport, 31-33.

⁴¹ Amos Rapoport, 33-40.

ภาพที่ 15 ผังบ้านชาวนา ช่าย:ฝรั่งเศส ชาว:อิตาลี⁴²

ถ้าหากว่าบ้านนั้นมีความสำคัญน้อยกว่าอาหาร รูปร่างของบ้านอาจจะไม่แสดงถึงวิถีชีวิตของอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว เช่นในมณฑล Annam ประเทศเวียดนาม เมื่อชาวนาเริ่มมีเงิน จะสร้างบ้านที่หรูหรามากกว่าบ้านที่อยู่ได้สะดวกสบาย มีบ้านที่หรูหราจำนวนมากว่าครอบครัวที่ร่ำรวย ฉะนั้นบ้านจึงแสดงออกถึงมุมมองในการใช้ชีวิตอีกด้วย หรือยกตัวอย่างผ่านสังคมไทยในปัจจุบัน ที่มนุษย์เงินเดือนจะต้องมีหนี้สินไปอีก 20-30 ปี เพื่อซื้อที่พักอาศัยที่ตนเองอยากครอบครอง

1.6 ความเชื่อหรือศาสนา (Religion) ทั้งมนุษย์และสัตว์ต่างต้องการที่พักอาศัย เพื่อเก็บสัมภาระหรือหลบจากสิ่งรบกวนภายนอก แต่บ้านของมนุษย์เท่านั้นที่มีเหตุผลทางด้านความเชื่อ แสดงออกผ่านระบบสัญลักษณ์และดาราศาสตร์ ซึ่งทำให้ต่างจากที่พักของสัตว์โดยสิ้นเชิง ด้วยเหตุผลทางด้านความเชื่อนี้ทำให้บ้าน (house) นั้นมีความหมายในเชิงนามธรรมมากกว่าที่พัก (shelter) เช่นในทวีปแอฟริกา บ้านเป็นแสดงถึงรากฐานของจิตวิญญาณที่เชื่อมต่อบรรพบุรุษและโลก บ้านจึงอยู่ในสถานะที่พิเศษมาก หรือ บ้านของชนเผ่า Berbers ที่เรียกว่าในภาษาท้องถิ่นว่า Zeriba สร้างรั้วล้อมรอบเพื่อเป็นเขตแดนแบ่งพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์และเป็นการป้องกันจากภัยอันตราย⁴³

2. ปัจจัยทางสังคมและวัฒนธรรม

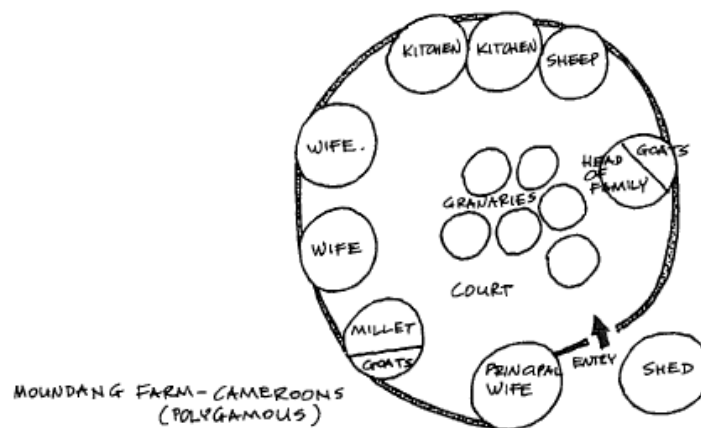
ความหลากหลายของบ้านนั้นเป็นปรากฏการณ์ ไม่สามารถอธิบายได้เพียงเหตุผลเดียว ในทุกๆความเป็นไปได้การอธิบายนั้นรวมถึง ความแตกต่างของความเชื่อและความคิดของมนุษย์ที่ตอบสนองต่อสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นเรื่องสังคม, วัฒนธรรม, ความเชื่อ, ศาสนา, เศรษฐกิจ หรือปัจจัยทางกายภาพก็ตาม ล้วนเปลี่ยนแปลงไป ทำให้บ้านนั้นไม่ใช่เพียงแค่สิ่งก่อสร้างเพียงอย่างเดียว บ้านนั้นเป็นสถาบัน ที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Phenomenon) ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากสภาพแวดล้อมทางสังคมของพื้นที่นั้น บ้านเรือน (House) นั้นเป็นมากกว่า

⁴² ภาพจาก Amos Rapoport, 35.

⁴³ Amos Rapoport, 40-41.

สถานที่พักพิง(Shelter) ตั้งแต่จุดเริ่มต้นมนุษย์ที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ (Primitive man) บ้านนั้นถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองการใช้งาน(Function) มากกว่ารูปร่าง และเป็นมากกว่าเพียงสถานที่พักพิง(Shelter) ศาสนาและความเชื่อล้วนส่งผลต่อพื้นฐานของมนุษย์, การสร้าง, อาชีพ หากที่พักพิงนั้นสร้างสามารถตอบสนองความต้องการพื้นฐานของบ้านได้ นั่นแสดงว่าวัตถุประสงค์ของที่พักพิงนี้สร้างสรรค์จากสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เหมาะสมแก่แนวทางการใช้ชีวิตของมนุษย์ได้อย่างดีที่สุด หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งว่าเป็นพื้นที่หนึ่งของหน่วยย่อยทางสังคม

2.1 แรงผลักดันทางสังคมและวัฒนธรรมกับรูปทรง (socio-cultural force and form) ในสังคมที่มีวัฒนธรรมคล้ายกัน มักจะมีการรูปแบบการใช้ชีวิตและจุดมุ่งหมายคล้ายกัน รวมถึงการแสดงออกถึงความเชื่อผ่านวัตถุ เช่นในชนเผ่า Dogon และ Bambara ในสาธารณรัฐ Mali ทางตะวันตกของทวีปแอฟริกา มีการแสดงออกเชิงสัญลักษณ์ผ่านของใช้ในบ้าน รวมถึงเครื่องเรือนและหมู่บ้านถูกสร้างขึ้นเป็นคู่เพื่อสื่อความหมายถึง สวรรค์และโลก บ้านของหัวหน้าเผ่า จำลองมาจากจักรวาลในขนาดเล็กกว่า และบ้านที่มีจำนวนชั้นมาก จะแสดงถึงสถานะทางศาสนาที่สูงกว่า และเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจ ชนเผ่า Moundang และ Masai ให้ความสำคัญกับทรัพยากรอาหาร ทำให้มีผลต่อการจัดวางชุมชนที่บ้านเรือนล้อมรอบอยู่กลาง เป็นการแสดงออกถึงการให้ความสำคัญและการปกป้องแก่จุดศูนย์กลาง รวมถึงรั้วที่ล้อมรอบบ้านเป็นวงกลมอีกด้วย⁴⁴

ภาพที่ 16 ผังจำลองฟาร์มของชนเผ่า Moundang ในสาธารณรัฐ Cameroons⁴⁵

2.2 ข้อจำกัดและทางเลือก (criticality and choice) ในยุคสมัยที่มนุษย์ยังไม่มี ความเจริญ ข้อจำกัดทางเทคโนโลยี วัสดุพื้นถิ่น สภาพอากาศ หรือแม้แต่ จารีตประเพณี มีผลทำให้

⁴⁴ Amos Rapoport, 49-58.

⁴⁵ ภาพจาก Amos Rapoport, 56.

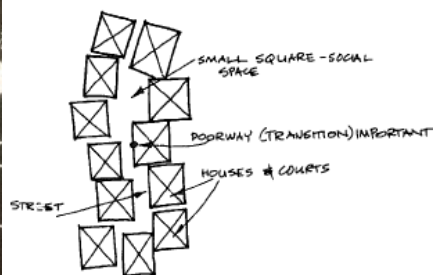
ทางเลือกในการออกแบบบ้านนั้นแคบลง หากไม่มีขีดจำกัดทางด้าน สภาพอากาศ วัสดุ เทคโนโลยี และ เศรษฐกิจ ความหลากหลายทางด้าน การออกแบบและความเป็นไปได้ของบ้านคงมีไม่จำกัด อาจกล่าวได้ว่า บ้านเรือน คือผลของทางเลือกและขีดจำกัดต่าง ๆ ที่มีอยู่ (ยิ่งมีความเป็นมาก ทางเลือกยิ่งมาก) สามารถเกิดขึ้นได้อย่างไม่จำกัด ภายใต้กรอบสิ่งก่อสร้างที่มนุษย์สามารถอาศัยอยู่ได้ แต่ในปัจจุบัน ที่มนุษย์มีความเจริญแล้ว ยังมีขีดจำกัดทางด้านอื่นเข้ามามีผลต่อการออกแบบบ้าน เช่น กฎหมาย ที่ดิน ความหนาแน่นของประชากร หรือ การเงินและธนาคาร⁴⁶

2.3 ความต้องการพื้นฐาน (Basic Needs) เน้นอนว่าพฤติกรรมหรือ การใช้

ชีวิตประจำวันต่างมีผลต่อบ้านอย่างแน่นอน ไม่ว่าจะเป็นการกิน การเดิน การนอน หรือแม้กระทั่งการหายใจ เช่น คนเผ่า Eskimo ต้องการกลืนที่ติภายในบ้าน(Igloo), ทศนคติในการเปิดหน้าต่างของชาวอังกฤษและอเมริกา หรือในบางวัฒนธรรมที่กลัวอากาศในยามค่ำคืน นอกความต้องการพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับร่างกายแล้ว ยังมีปัจจัยอื่นคือ ครอบครัว(Family) การอยู่อาศัยอยู่ร่วมกันโดยเฉพาะลักษณะครอบครัวขยาย ซึ่งในแต่ละวัฒนธรรมก็มีการจัดผังและรูปร่างของบ้านแตกต่างกันออกไป เพื่อตอบวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของครอบครัวนั้น สถานะของสตรี (Position of women) ในบางวัฒนธรรมผู้หญิงอยู่ในสถานะถูกปฏิบัติเป็นพิเศษ เช่นต้องมีพื้นที่หวงห้าม ไม่สามารถมองเห็นหรือเข้าถึงได้โดยบุคคลภายนอก, ความเป็นส่วนตัว (Privacy) ในแต่ละวัฒนธรรมมีการแสดงออกถึงการใช้ชีวิตร่วมกันในสังคมแตกต่างกันออกไป แล้วแต่ว่าสังคมนั้นให้ความสำคัญกับความเป็นส่วนตัวมากน้อยแค่ไหน เช่น บ้านในประเทศอินเดีย มีรั้วเตี้ยล้อมรอบบ้าน ตรงตำแหน่งทางเข้ามีกำแพงซ้อนอยู่เพื่อกันสายตาจากผู้คนจากถนนดังภาพที่ 5 แต่เป็นที่น่าสนใจว่าถนนเหล่านี้คือส่วนเชื่อมระหว่างบ้าน ตลาด และมัสยิด อีกทั้งยังมีพื้นที่สำหรับต้นไม้และบ่อน้ำอยู่ตามทาง ทำให้ที่ท้องถนนมีผู้คนพลุกพล่าน จุดเปลี่ยนระหว่างถนนและบ้านจึงมีความสำคัญมากเป็นพิเศษ, และสุดท้าย ปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม(Social Intercourse) หากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมแล้ว การพบปะพูดคุยหรือสังสรรค์เป็นความต้องการพื้นฐานอย่างหนึ่ง ในพักอาศัยอาจจะพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมเหล่านี้ ด้วยความตั้งใจหรือไม่ก็ตาม นอกจากมีผลต่อบ้านแล้ว ยังมีผลต่อการวางผังของชุมชนอีกด้วย ซึ่งในแต่ละวัฒนธรรมก็มีพื้นที่เพื่อรองรับการเข้าสังคมต่างกันเช่น ในฝรั่งเศส แยกที่มาเยี่ยมจะไม่ถูกรับเชิญให้เข้าไปในบ้านแต่จะไปพบปะกันที่ร้านอาหารหรือร้านกาแฟ หรือหมู่บ้านในประเทศจีนที่ใช้ท้องถนนในการพบปะกัน⁴⁷

⁴⁶ Amos Rapoport, 58-60.

⁴⁷ Amos Rapoport, 60-69.

ภาพที่ 17 ซ้าย:หน้าบ้านในประเทศอินเดียตอนเหนือ ขวา:แผนผังแสดงถนนในหมู่บ้าน Punjab ประเทศอินเดีย⁴⁸

2.4 ความสัมพันธ์ของบ้านกับถิ่นฐาน (The relation of house and settlement) จากหัวข้อการมีปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคมจะสังเกตได้ว่า มนุษย์ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับอาศัยเป็นชุมชน ทำให้บ้านอยู่รวมกันเป็นกลุ่ม และสร้างเป็นถิ่นที่อยู่อาศัย กล่าวคือบ้านจึงไม่สามารถพิจารณาแยกออกจากถิ่นที่อยู่ได้ เพราะการใช้ชีวิตปกติของมนุษย์ ใช้พื้นที่มากกว่าขอบเขตของบ้านเสมอ ไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนคือชาวบ้านในละตินอเมริกาหรือในประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนใหญ่ ใช้อาณาเขตของบ้านเป็นเทียบที่หลับนอน ที่เก็บของ หรือเลี้ยงสัตว์ ซึ่งในชีวิตประจำวันจะอยู่นอกบ้านเป็นส่วนใหญ่⁴⁹

2.5 ที่ตั้งและทางเลือก (The site and its choice) หลังจากที่ได้กล่าวถึงผลกระทบจากที่ตั้งในทางกายภาพแล้ว ยังมีประเด็นในเชิง สัญลักษณ์ ความเชื่อ คุณค่าทางวัฒนธรรม ความเชื่อ และผลจากการเลือกทำเลที่ตั้ง เช่นการอยู่ใกล้แหล่งอาหารและน้ำ การรับลม การป้องกันภัยอันตราย(จากคนและสัตว์) ทำเลสำหรับเพาะปลูก หรือการคมนาคม การตัดสินใจเหล่านี้ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับคุณค่าที่สังคมนั้นให้กับที่ตั้งนั้น เช่นชนเผ่า Pueblo Indians ซึ่งนับถือธรรมชาติ สร้างบ้านจากดินทำให้ของบ้านจะคล้ายคลึงกับลักษณะผิวดินโดยรอบ (landform) เพื่อสะท้อนถึงความกลมกลืนระหว่างมนุษย์และธรรมชาติ ภูมิทัศน์(landscape) ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์เช่นเดียวกับตัวบ้าน นอกจากนี้ชนเผ่า Pueblo Indians ยังขอการให้อภัยจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อโค่นต้นไม้หรือสังหารกระต่ายเพื่อดำรงชีพ แตกต่างจากเมืองสมัยใหม่ที่เลือกจะทำลายความสัมพันธ์กับที่ตั้ง สิ่งก่อสร้าง

⁴⁸ ภาพจาก Amos Rapoport, 67.

⁴⁹ Amos Rapoport, 69-73.

สมัยใหม่ไม่แสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลสู่กลุ่มคน และจากกลุ่มคนสู่ที่ตั้ง ซึ่งความเป็นหนึ่งเดียวได้ถูกทำลาย⁵⁰

2.6 ความคงที่และการเปลี่ยนแปลง (constancy and change) ในขณะที่ยุคสมัย

เปลี่ยนแปลงไปอย่างช้า ๆ ข้าวของเครื่องใช้ในยุคสมัยเก่าอาจถูกทำลายหรือสาปสูญไป แต่สถาปัตยกรรมยังคงอยู่และยังคงใช้สอยได้ตามปกติเมื่อเป็นของคนรุ่นต่อไป แต่ความหมายของบ้านอาจจะเปลี่ยนแปลงไปเช่น บ้านและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานใน Mexican ตอบสนองการอยู่อาศัยและความพึงใจต่อการรับรู้สิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าบ้านสมัยใหม่ใน America อาจกล่าวได้ว่าพฤติกรรมการอยู่อาศัยนั้นคงที่หรือเปลี่ยนแปลงอย่างช้า ๆ การเปลี่ยนรูปทรงบ้านจากสมัยก่อนเป็นเพียงค่านิยมที่ไม่นับถือมากกว่าการตอบสนองการใช้ชีวิต ซึ่งวิถีหรือการใช้ชีวิตนี้ดูเหมือนว่าจะคงที่แต่รูปทรงที่ตอบคำถามสิ่งเหล่านี้สามารถเปลี่ยนแปลงได้⁵¹

จากการศึกษาการเกิดรูปทรงของบ้านทำให้เห็นได้ว่า บ้านนั้นเกิดขึ้นจากปัจจัยหลายอย่าง และสามารถสะท้อนให้เห็นได้จากรูปร่างของมัน การพิจารณาถึงรูปร่างของบ้านนั้นสามารถสะท้อนถึงวิถีชีวิต ความเชื่อ ค่านิยม หรือสถานะของผู้อยู่อาศัยได้ อีกทั้งยังให้ความหมายของบ้านไว้ว่า บ้านนั้นเป็นสถาบัน ที่เกิดขึ้นจากปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรม (Cultural Phenomenon) ที่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากสภาพแวดล้อมทางสังคม ทำให้บ้านนั้นสัมพันธ์ไปกับการดำรงชีวิต การอยู่อาศัยของผู้คนมากกว่าบ้านที่หมายถึงสิ่งก่อสร้างเพียงอย่างเดียว

ผู้ศึกษาเรื่องบ้านชาวตะวันตกที่หยิบยกตัวอย่างความเห็นที่กล่าวมาแล้วเหล่านี้ จะเห็นว่า บ้านนั้นมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับพื้นที่ ซึ่งอิทธิพลของการเกิดบ้านนั้นขึ้นอยู่กับคนในการตัดสินใจสร้างที่พักอาศัยขึ้นมาตามข้อจำกัดและอิทธิพลจากสังคมให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต ความหมายของบ้านจึงถูกให้ความสำคัญไปในทิศทางที่แตกต่างกันตามปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยนั้น ทำให้คุณค่าของบ้านมีบ้านมีมากกว่าการตอบคำถามเรื่องการอยู่อาศัยเพียงอย่างเดียว ความแตกต่างของบ้านต่างสถานที่ ต่างวิถีชีวิตล้วนมีวิธีการตอบสนองเฉพาะของตนเองตามความเหมาะสม ในประเทศไทยก็เช่นกัน การศึกษาพัฒนาการของบ้านและอิทธิพลที่มีผลต่อบ้าน ล้วนเป็นสิ่งสำคัญในการศึกษาเรื่องบ้านและความหมายของบ้านในประเทศไทย

⁵⁰ Amos Rapoport, 74-78.

⁵¹ Amos Rapoport, 78-82.

บทที่ 3

การศึกษาหน้าบ้านในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์

3.1 ประวัติศาสตร์ไทย และ ความหมายของบ้าน จากเอกสารไทย

การศึกษาถึงความหมายและความสำคัญของบ้าน เป็นการสร้างความเข้าใจถึงความสำคัญหรือแก่นของบ้านได้ลึกซึ้งมากยิ่งขึ้น แต่หากศึกษาเพียงแค่ปรัชญาหรือทฤษฎีที่ถูกพัฒนาขึ้นจากนักวิชาการหรือสถาปนิกในระดับสากล อาจยังไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบ้านที่เกิดและพัฒนาขึ้นในประเทศไทยได้โดยตรง เพราะเรื่องบ้านนั้นสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนและผู้อยู่อาศัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การศึกษาประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตของคนไทยโดยเฉพาะคนในกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์กลางความเจริญแล้ว จะสามารถเข้าใจถึงผลกระทบและพัฒนาการของที่พักอาศัยของไทยได้อย่างชัดเจนขึ้น อีกทั้งจะสามารถเข้าใจได้ถึงบริบทของสังคมในแต่ละสมัย พัฒนาการความรู้เรื่องบ้าน รวมถึงนักวิชาการของไทยที่กล่าวถึงเรื่องบ้านในมุมมองของคนที่อยู่อาศัยในประเทศไทย เพื่อนำมาใช้พิจารณาร่วมกับทฤษฎีจากต่างประเทศเพื่อหาความหมายของบ้านและหน้าบ้านต่อไป

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยมุ่งเน้นไปที่ประวัติศาสตร์ที่ส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงของบ้าน ขอบเขตการศึกษาเริ่มต้นตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 จนถึงสมัยรัชกาลที่ 9 เฉพาะในเรื่องที่มีผลกระทบต่อบ้านพักอาศัยในเกาะรัตนโกสินทร์ วิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวไทยในเมืองกรุง เหตุเพราะการเปลี่ยนแปลง อิทธิพลที่เข้ามาจากต่างประเทศ ศิลปะวิทยาการ จุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนแปลงเกิดจากเกาะรัตนโกสินทร์เป็นจุดศูนย์กลางแผ่ขยายออกไปในพื้นที่รอบข้าง จนขยายออกเป็นกรุงเทพมหานคร ซึ่งในปัจจุบันนับเป็นจุดศูนย์กลางความเจริญ แหล่งงาน เทคโนโลยี การคมนาคม การศึกษาและแหล่งความรู้กระจุกอยู่ในเมืองกรุงเทพมหานครอยู่มาก อีกทั้งข้อมูลการศึกษาประวัติศาสตร์กลางเปลี่ยนแปลงของที่พักอาศัยในกรุงเทพมหานครมีมากกว่าจังหวัดอื่น จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ต้องศึกษาถึงปัจจัยที่มีผลกระทบต่อบ้าน จากประวัติศาสตร์ไทยในกรุงรัตนโกสินทร์นี้

รัชกาลที่ 1 – รัชกาลที่ 3

ในยุคก่อนสร้างพระราชวังและวังหน้าใน พ.ศ.2325 พื้นที่ใจกลางเกาะรัตนโกสินทร์ได้มีวัดสลักและวัดโพธิ์ตั้งอยู่ ฝั่งตะวันออกของพระนครมีหมู่บ้านเงินตั้งอยู่ก่อนแล้ว เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราชได้ย้ายหมู่บ้านเงินนี้ ไปอยู่ริมแม่น้ำระหว่างคลองสามปลื้มและ

คลองสามเพ็งเพราะรองรับการขยายตัวของธุรกิจและการค้าในกรุงเทพมหานครในอนาคต ทำให้ด้านใต้ของกรุงเทพมหานครมีผู้คนเข้าไปอาศัยมากขึ้นในเวลาต่อมา⁵²

เมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก ทรงย้ายราชธานีที่มีที่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำเจ้าพระยา และมีพระบรมราชโองบายที่จะสร้างพระนครให้รุ่งเรืองเหมือนในอดีต การสร้างสถาปัตยกรรมในสามรัชกาลแรกจึงสืบทอดรูปแบบสถาปัตยกรรมดั้งเดิมของยุคสมัยสุโขทัยและอยุธยาไว้⁵³ รวมถึงความรู้ความสามารถของช่างไทยก็เป็นสิ่งที่หลงเหลือสืบทอดต่อกันมา ยังไม่มีการพัฒนาทางด้านสถาปัตยกรรมไปมากกว่ายุคสมัยก่อน

ในด้านการปกครองมีเสนาบดี 6 กรม และกฎหมายตราสามดวง ที่ประกาศใช้ส่วนมากเป็นกฎหมายที่ใช้ในกรุงศรีอยุธยายุคต้น⁵⁴

ด้านการศึกษารัฐบาลไทยถือเอาตระกูลเป็นหลักในการแต่งตั้งข้าราชการในการดำรงตำแหน่งที่มียศสูง และใช้คุณสมบัติอื่นเป็นเรื่องรองลงในการพิจารณา ช่องทางที่ไพร่จะสามารถเข้ารับราชการหรือเป็นขุนนางได้จะต้องได้รับความดีความชอบในการรบ ฉะนั้นคนไทยในยุคสมัยนี้จึงนิยมศึกษาศิลปะวิชาต่อสู้มากกว่าวิชาหนังสืออย่างที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน⁵⁵ ในยุคสมัยรัชกาลที่ 2 และรัชกาลที่ 3 รัฐเริ่มมีความสนใจในการศึกษาของเด็กในกรุงเทพมหานคร จึงให้สร้างแก่ง(ศาลาแบบจีน) ใกล้โรงงานภายในพระราชวังชั้นนอกด้านตะวันตก เพื่อสอนหนังสือเด็กที่อยากศึกษาเล่าเรียน ในพื้นที่ห่างออกไปยังใช้วัดเป็นที่สอนหนังสืออยู่ ส่วนลูกหลานชาวนาจำเป็นต้องช่วยพ่อแม่ทำงาน จึงไม่มีใครสนใจส่งลูกไปศึกษาเล่าเรียน⁵⁶

คนไทยในสมัยโบราณมีความเชื่อว่าคนสมัยปัจจุบันมีด้อยปัญญากว่าคนสมัยก่อน หรือลูกหลานโง่กว่าปู่ย่าตายาย ทำให้บรรพบุรุษยึดมั่นในประเพณีและวิทยาการของคนโบราณ ซึ่งคนในปัจจุบันจะต้องปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด ความเชื่อเหล่านี้ถูกดำเนินและสืบทอดออกไปในสมัยรัชกาลที่ 5 สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแจกแจงให้ประชาชนเห็นโทษและเลิกล้มความเชื่อนี้ไป⁵⁷ ความเชื่อเหล่านี้มีผลให้เมืองไทยย่ำอยู่กับที่ การพัฒนาเกิดขึ้นได้ยากและช้า

⁵² ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิชย์, 2527), 34-35.

⁵³ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 1 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 3-4.

⁵⁴ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ 25 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิชเนศ, 2523), 311.

⁵⁵ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, พิมพ์ครั้งที่ 4. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ โสภณการพิมพ์, 2545), 29.

⁵⁶ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 83.

⁵⁷ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 38-39.

จำนวนประชากรของชาวไทยยังมีน้อยมากหากเทียบกับสมัยปัจจุบัน G. William Skinner กล่าวถึงจำนวนประชากรของไทยในหนังสือ *The Chinese Society in Thailand* ซึ่งเป็นตัวเลขโดยประมาณในยุคสมัยรัชกาลที่ 2 กล่าวถึง จอห์น ครอว์เฟ็ด ตัวแทนรัฐบาลอินเดียซึ่งเดินทางมาเจรจาเรื่องการค้ากับไทย เมื่อ พ.ศ. 2364-2365 ในสมัยรัชกาลที่ 2 นั้นประมาณว่า ประชากรกรุงเทพฯ มีประมาณ 5 หมื่นคน และ หนังสือของ Jacob Tomlin มีเอกสารของบาดหลวงรายงานว่าได้รับเลขสำมะโนประชากรจากรัฐบาลสยามใน พ.ศ. 2371 ว่าในกรุงเทพฯ มีประชากร 77,000คน ซึ่งอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 3⁵⁸ อัตราส่วนของจำนวนประชากรต่อพื้นที่นับว่าเบาบางมาก ยังไม่มีชุมชนแออัดหรือการเบียดเสียดของที่พักอาศัยเกิดขึ้น

ด้านการคมนาคม ในพระนครมีถนนอยู่น้อย ส่วนใหญ่เป็นทางเดินแคบที่เป็นดินหรือปูด้วยอิฐเรียงตะแคง⁵⁹ ราษฎรทั่วไปนอกจากเดินทางด้วยเท้าแล้ว ก็ใช้การสัญจรทางน้ำเป็นหลัก รวมถึงการค้าขายและการประกอบอาชีพก็อยู่ติดกับน้ำ ใช้เรือเป็นพาหนะ ทำให้บ้านเรือนและเรือนแพ ปลูกติดกับริมแม่น้ำ ริมคลอง บ้านจึงเกิดขึ้นมากบริเวณริมแม่น้ำลำคลอง ห่างจากแม่น้ำลำคลองออกไปเป็นสวนทุ่งเป็นป่า มีที่พักอาศัยเกิดขึ้นน้อยกว่าริมน้ำ⁶⁰ รวมถึงการค้าขายและการลำเลียงสินค้าก็ใช้แม่น้ำเจ้าพระยาเป็นเส้นทางหลักในการลำเลียง และใช้คลองเชื่อมแทรกเข้าไปในพื้นที่เพื่อนำสินค้าเข้าออกกรุงเทพมหานคร การลำเลียงจากแม่น้ำคลอง แม่น้ำท่าจีน และแม่น้ำป่าสักไปยังเมืองกรุง สามารถใช้เรือเป็นพาหนะทอดเดียวไปได้ตลอดเพราะคลองเชื่อมให้เป็นเส้นทางเดียวกัน⁶¹

ระบบเศรษฐกิจเป็นแบบพึ่งพาตนเอง คือทำของใช้เอง กินเอง เนื่องจากกรุงเทพมหานครสมัยนั้นอุดมสมบูรณ์ไปด้วยทรัพยากรอาหาร ชาวไร่ชาวนาจึงสามารถหาอาหารมาเลี้ยงคนในครอบครัวได้ด้วยตนเองโดยไม่ลำบากมากนัก การประกอบอาชีพของชาวบ้านคือ การทำนา ทำสวน ทำไร่ ทอผ้า ทำเครื่องปั้นดินเผา ประดิษฐ์เครื่องโลหะ และการค้าขายในประเทศ โดยส่วนใหญ่สันนิษฐานว่าเป็นชาวนาร้อยละ 95 ของชาวบ้านทั้งหมด ต่อมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) เมืองไทยได้ทำการค้ากับจีนมากกว่าชาติอื่น พ่อค้าเอกชนส่วนใหญ่เป็นชาวจีน พ่อค้าคนไทยเป็นเจ้านายหรือข้าราชการผู้ใหญ่ รัฐบาลอนุญาตให้ชาวจีนเข้ามาค้าขายได้เพราะเห็นว่าไม่มีความเป็นศัตรูและยังช่วยให้บ้านเมืองเจริญก้าวหน้า อีกทั้งนับถือศาสนาพุทธเหมือนกันคนไทย ไม่ถือตัวเหมือน

⁵⁸ มุสดี ทิพทัส, 11-12.

⁵⁹ มุสดี ทิพทัส, 18.อ้างอิงถึง ขจร สุขพานิช. ข้อมูลประวัติศาสตร์ : สมัยบางกอก. หน้า 84

⁶⁰ มุสดี ทิพทัส, 22.

⁶¹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 108-09.

ฝรั่ง การค้าขายกับชาวต่างชาติถูกผูกขาดโดยรัฐบาล ประชาชนทั่วไปไม่สามารถค้าขายกับต่างประเทศได้ ข้อผูกมัดเหล่านี้ถูกยกเลิกไปในสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้การค้ากับต่างประเทศส่วนใหญ่ ตกไปอยู่ในมือของลูกหลานชาวจีน⁶²

ในสมัยก่อนธรรมชาติมีอำนาจเหนือกว่ามนุษย์มาก ในการดำรงชีวิต ธรรมชาติแวดล้อมมักเป็นตัวกำหนดให้คนในภูมิภาคประกอบอาชีพตาม ประเทศไทยมีทรัพยากรทางธรรมชาติมาก และการคมนาคมส่วนใหญ่ใช้การเดินทางและสัญจรทางน้ำ จึงสร้างบ้านอยู่ริมน้ำ หรือในบริเวณพื้นที่ทำกินเป็นส่วนใหญ่ แม้แต่ขุนนาง ทหาร รับราชการที่จะสร้างบ้านอยู่รอบวังเป็นส่วนใหญ่ ก็สร้างจนว่าความไว้ในบ้าน

วรรณะทางสังคมแบ่งออกอย่างชัดเจนเป็น 5 ชั้น คือ 1.เจ้า 2.ข้าราชการ ขุนนาง 3.กำนัน บ้าน ผู้ใหญ่บ้านและราษฎรผู้มีฐานะดี 4.ไพร่ 5.ทาส หากเทียบกับชนชั้นแบบฝรั่ง เจ้าและขุนนางเป็นพวกชนชั้นสูง กำนันและผู้ใหญ่ เป็นชนชั้นกลาง ไพร่และทาสคือชนชั้นต่ำ ในชนชั้นกลางของฝรั่งส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า นายธนาคาร หรือผู้ประกอบการอุตสาหกรรมซึ่งแตกต่างกับของไทย เพราะรัฐบาลผูกขาดผูกขาดกิจการเหล่านี้หรือมอบให้กับเจ้าภีษไนยอาการทำ จึงเป็นกิจการของคนชนชั้นสูงของไทย⁶³

ความเป็นอยู่ในสมัยก่อน ราษฎรถือเป็นทาสของพระเจ้าแผ่นดิน พระเจ้าแผ่นดินไทยสมัยอยุธยา นับแต่องค์แรกเป็นต้นมาถือสิทธิเป็นเจ้าของแผ่นดินไทยแต่เพียงผู้เดียวและถือว่าคนไทยอาศัยอยู่บนแผ่นดินของท่าน ยศลาบรรดาศักดิ์ของขุนนางถูกแต่งตั้งจากพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อให้เหนือชั้นจากคนธรรมดาและสามารถควบคุมไพร่ในการทำงานของรัฐให้เรียบร้อย ถัดจากพวกขุนนางรองลงมาคือชนชั้นกลาง ประกอบอาชีพหลากหลาย เป็นข้าราชการมีศักดินาไม่เกิน 400 เป็นเสมียนหรือทนายของขุนนาง เป็นพ่อค้าฐานะดี กล่าวคือเป็นผู้มีฐานะดีในระดับหนึ่ง อาจจะเป็นเพราะการแต่งตั้งขุนนางส่วนใหญ่มาจากชนชั้นกลางอยู่เสมอ จึงทำให้บางคนทะเลาะทะเลาะอยากเป็นขุนนาง อาจเริ่มจากการเลียนแบบขุนนางหรือทำตัวใกล้ชิดสนิทสนม ส่วนไพร่ส่วนใหญ่เป็นชาวสวนชาวไร่ชาวนา มักถูกกดขี่ข่มเหงโดยผู้ที่มีวรรณะสูงกว่า ส่วนทาสไม่มีอิสระเป็นของตัวเอง ถือเป็นทรัพย์สินของผู้ครอบครอง⁶⁴

⁶² ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 102-11.

⁶³ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 51-53.

⁶⁴ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 54-80.

การสื่อสารในยุคสมัยนั้นเกิดขึ้นปากต่อปากเป็นส่วนใหญ่ ไม่มีหนังสือพิมพ์ วิทยุ ไฟฟ้า ไม่มีรถยนต์ รถไฟ เครื่องบิน หรือแม้แต่ไม้ขีดไฟก็ไม่มีใช้⁶⁵

ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น ประเภทของอาคารมีน้อย เป็นวัดส่วนใหญ่และสถานที่ราชการที่สำคัญ บ้านราษฎร ข้าราชการหรือแม้แต่กุฎสงฆ์ก็มีรูปแบบไม่แตกต่างกันมากนัก ในยุคสมัยนั้นทางการคำนึงความสำคัญของวัดมากกว่าสถานที่ราชการหรือพื้นที่สาธารณะ ทำให้สถานที่ราชการไม่เพียงพอ พวกเสนาบดีจึงต้องตั้งสำนักงานหรือศาลในบ้านของตนเอง สมเด็จพระยาตากษัตริย์ทรงอธิบายว่า “แต่ก่อนมา เสนาบดีจึงบัญชาการกระทรวงที่บ้านแม่มีสำนักงานอยู่ที่อื่น เช่น กระทรวงมหาดไทย ก็ไม่ไปนั่งทำงานที่สำนักงาน เจ้าหน้าที่ในกระทรวงต้องไปเสนอราชการและรับคำสั่งเสนาบดีที่บ้านเป็นนิจ”⁶⁶

บ้านในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นอกจากจะใช้เป็นที่อยู่อาศัยแล้ว ยังใช้เป็นสถานที่ประกอบกิจกรรมหลายประเภท สนองประโยชน์ใช้สอยหลายอย่าง ตั้งแต่ใช้อาศัยในชีวิตประจำวัน ใช้เป็นที่รับรองแขก ใช้ประกอบกิจการค้า ใช้เป็นแหล่งผลิตสินค้า อุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นสถานที่ทำงานแทนสำนักงาน เป็นที่รักษาพยาบาล เป็นที่สอนหนังสือ เป็นโรงพิมพ์หนังสือ และโรงสวดของหมอดูศาสนา ใช้เป็นที่ว่าความแทนศาล บางครั้งเป็นที่ซึ่งผู้ต้องหาแทนเรือนจำ ตลอดจนใช้เป็นสถานบันเทิง เช่น เล่นละคร เล่นดนตรี แทนโรงมหรสพ เป็นต้น⁶⁷

กฎหมายเกี่ยวกับที่ดินยังคงมีความหละหลวมอยู่มาก ยังไม่มีการกำหนดขอบเขตที่ชัดเจน และไม่มีเอกสารหรือสิ่งที่ยืนยันการเป็นเจ้าของตามกฎหมาย ซึ่งมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับที่ดินเป็นกฎหมายลักษณะเบ็ดเสร็จคือ⁶⁸

1. ที่ดินทั่วราชอาณาจักรเป็นของพระมหากษัตริย์ ต่อพระราชทานให้แก่วัดใด หรือบุคคลใดวัดจึงจะได้กรรมสิทธิ์ และกรรมสิทธิ์ส่วนบุคคลนี้ถือเป็นมรดกตกทอดไปยังทายาทได้

2. ราษฎรและข้าราชการทั่วไปได้แต่สิทธิครอบครองที่ดินเท่านั้น เพราะฉะนั้นจึงซื้อขายที่ดินไม่ได้ แต่กฎหมายยอมให้มีผู้รับช่วงสิทธิครอบครองเหมือนกรรมสิทธิ์ แต่ผิดกับกรรมสิทธิ์ที่ทำการซื้อขายไม่ได้ ผู้มีกรรมสิทธิ์นั้นจะขายหรือจำนำหรือโอนให้แก่ผู้ใดก็ได้

⁶⁵ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 51.

⁶⁶ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ 25, 149-50.กล่าวถึง สมเด็จพระยาตากษัตริย์(2498). เทศาภิบาล. เจ้าภาพงานพระราชทานเพลิงศพหม่อมเจ้าสุฤติเดชชยางกูร. หน้า 11

⁶⁷ ผุสดี ทิพทัส, 54.

⁶⁸ กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย, วัฒนธรรมการออกโฉนดที่ดินและงานทะเบียน (กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2543), 4.

3. รัฐบาลไม่ต้องการให้มีการ ทำนาเลื่อนลอย หรือครอบครองที่ดินไว้เฉยๆ ถ้าทอดทิ้งนาของตนไป ก็อนุญาตให้ผู้อื่นเข้าครอบครองแทนได้ ถ้ายังไม่มีคนเข้าครอบครอง ก็เป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานส่วนท้องถิ่นจะต้องชวนชวนหาคนเข้ามาทำ นี่เป็นระเบียบใหม่ใช้บังคับเฉพาะนาที่มีฉโนดแล้ว ผู้ครอบครองมีหน้าที่ต้องแจ้งความแก่กำนันหรือเสนา เพื่อเจ้าพนักงานที่ได้รับแจ้งความแก่กำนันหรือเสนา เพื่อเจ้าพนักงานที่ได้รับแจ้งจะได้แก่ทะเบียนที่ดินที่ตนรักษาพร้อมทั้งแจ้งไปให้กรมนาทราบ

การรังวัดในสมัยนั้นมุ่งเน้นเพื่อ ต้องการรู้เนื้อที่นาแต่ละแปลงเพื่อเก็บค่านาและบังคับซื้อข้าวให้เป็นไปอย่างถูกต้อง และต้องการให้เจ้าของนาให้ได้โฉนดตราแดงเก็บไว้เป็นหลักฐานต่อสู้กับคนอื่น ๆ ที่จะเข้ามาครอบครองที่ดิน ซึ่งโฉนดดังยังไม่มีกรพิมพ์ด้วยแทนพิมพ์ เข้าใจว่าเขียนลงการดาช่อยสี่ขาวและประทับตราของข้าหลวงซึ่งมีสีแดงจึงเรียกว่าโฉนดตราแดง⁶⁹

อิทธิพลจากต่างชาติเริ่มมีผลกระทบต่อประเทศไทยเมื่อสมัยรัชกาลที่ 2 ชาตที่เจริญที่สุดในด้านอุตสาหกรรมและมีกำลังรบแข็งแรงแรงคือชาวอังกฤษ แต่พวกชนชั้นสูงในเมืองไทยไม่ได้เกรงกลัวแม้แต่น้อย เมื่ออังกฤษทำศึกกับพม่า สงครามยืดเยื้อมาถึงต้นรัชกาลที่ 3 เมื่อชาวอังกฤษเป็นฝ่ายมิชัยก็เริ่มทำให้ฝ่ายไทยเริ่มมีความเกรงกลัวต่ออังกฤษมากขึ้น⁷⁰

นอกจากพ่อค้าหรือทูตจากฝรั่งที่เข้ามาไทย ยังมีหมอสอนศาสนาหรือพวกมิชชันนารีที่เข้ามาสอนศาสนาในประเทศไทย หมอสอนศาสนาคนแรกที่ทำคุณประโยชน์แก่ไทยคือหมอบรัดเลย์ (ด็อกเตอร์แดน บีช บรัดเลย์) ชาวอเมริกา เข้ามากรุงเทพฯ ในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อ พ.ศ. 2378 เป็นคนแรกที่นำแท่นพิมพ์และตัวพิมพ์อักษรไทย เข้ามาพิมพ์หนังสือในเมืองไทย และตั้งโรงพิมพ์เป็นโรงแรกที่ดินของเจ้าพระยาคลัง แต่หนังสือของหมอบรัดเลย์ไม่เป็นที่นิยมของคนไทย ทำให้ขาดทุนและต้องเลิกพิมพ์ในช่วงเวลาไม่นาน จนถึงรัชกาลที่ 4 จึงได้กลับมาพิมพ์อีกครั้ง

นอกจากนี้หมอบรัดเลย์ยังนำวิทยาการด้านการแพทย์เข้ามาเผยแพร่หลายอย่างเช่น การตัดแขนขาที่กระดูกแตก การปลูกฝีไข้ทรพิษ การถอนฟันด้วยเครื่องมือสมัยใหม่ การอยู่ไฟแบบฝรั่งอีกท่านคือหมอเหา (เรเวอเรนด์ซิม ยวลเฮาส์) เข้ามาถึงกรุงเทพฯ ในพ.ศ. 2389 เป็นเวลาที่คนไทยห้าวก้าวหน้า เริ่มต้นตัวที่จะแสวงหาวิชาความรู้สมัยใหม่ หมอเหาจะสอนวิชาความรู้ใหม่ๆ เช่น เรื่องแก๊ส สूरียคราสและจักรคราส ช้างขึ้นช้างแรม ความดันของอากาศ แม่เหล็กไฟฟ้า โทรเลข ฯลฯ หมอจะนำ

⁶⁹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 62-63.

⁷⁰ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 146-49.

เครื่องมือเครื่องมือหรือของจริงมาทดลองให้เห็นจริงเห็นจัง กล่าวได้ว่า หมอบรัดเลย์ เอาการเขียนหนังสือเป็นสื่อในการเผยแพร่ความรู้ ส่วนหมอเหาเน้นการแสดงปาฐกถาเป็นหลัก⁷¹

ในสมัยปลารัชกาลที่ 3 มีการตื่นตัวของรัฐบาลอย่างเห็นได้ชัดคือรัฐบาลสร้างเรือกำปั่นแบบฝรั่ง และการปล่อยให้หมอสอนศาสนาเดินทางไปตามหัวเมืองได้โดยไม่ต้องขออนุญาต ไม่เข้มงวดเหมือนแต่ก่อนและยินยอมทำหนังสือสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศอเมริกาในพ.ศ.2379 ซึ่งมีผลให้เจ้านายและขุนนางที่เป็นคนสมัยใหม่ต่างก็ทำตัวทันสมัยตามไปด้วย ส่งผลราษฎรพลอยเห่อฝรั่งไปด้วย ซึ่งปรากฏในจดหมายเหตุของฝรั่งซึ่งจดเมื่อวันที่ 5 พฤษภาคม 2379 ว่า "บรรดาคนไข้ของพวกมิชชันนารีมีทั้งต่างจังหวัดและในพระนคร โดยมาจากอยุธยา สามโคก ปากลัดและปากน้ำ ซึ่งไกลจากจากที่อยู่ของพวกมิชชันนารีออกไปตั้งหลายไมล์ ในเวลานี้ ชื่อเสียงของหมอบรัดเลย์เลื่องลือไปทั้งในที่ใกล้และที่ไกล มีคนนับหน้าถือตากันมาก ว่าเป็นหมอที่มีความรู้ดี"⁷²

ในสมัยรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 นับเป็นยุคเริ่มต้นของการสร้างเมืองใหม่ วิทยาการต่าง ๆ ล้วนแต่ใช้ความรู้ที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยา รวมถึงความเชื่อและนโยบายของรัฐบาลที่ต้องการให้ไทยมีความเจริญรุ่งเรืองทัดเทียมกันสมัยก่อน เศรษฐกิจของชาวบ้านเป็นแบบพึ่งพาตนเอง คือหาอาหารเลี้ยงปากท้องหรือทำข้าวของอำนวยความสะดวกด้วยตัวเองเป็นหลัก การค้าขายภายในประเทศสามารถทำได้แต่การค้าขายกับชาวต่างชาติถูกผูกขาดจากคนชนชั้นสูง กฎหมายหรือการปกครองส่วนใหญ่ใช้วิธีการเดียวกันกับสมัยอยุธยา มีความต่างชั้นทางสังคมอย่างชัดเจน คือแบ่งออกเป็น 5 วรณะ และเริ่มมีการตื่นตัวของอิทธิพลจากชาติตะวันตกในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 ซึ่งเป็นเหตุของแนวความคิดสมัยใหม่ที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตและสถาปัตยกรรมต่อไป

⁷¹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 151-53.

⁷² ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 154-56.

รัชกาลที่ 4

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 ประเทศไทยเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมเป็นอย่างมาก ส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากประเทศตะวันตกที่เข้ามาในประเทศไทย ทั้งการทำสนธิสัญญาเบาว์ริง การส่งออกขุนนางไปศึกษาตุงานต่างประเทศ การให้การศึกษาแก่ประชาชน การพัฒนาด้านการคมนาคม รวมถึงการมีอิสระในการทำการค้าของชาวไทย ทำให้ประเทศเริ่มการพัฒนาไปในทิศทางเดียวกับประเทศมหาอำนาจในยุคนั้นมากขึ้น

ในสมัยสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 4 สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงที่ส่งผลต่อสังคมไทยในหลายด้านคือ การทำสนธิสัญญาเบาว์ริงกับประเทศอังกฤษในปี พ.ศ. 2398 เนื้อหาส่วนใหญ่เกี่ยวกับการค้าโดยให้เมืองไทยเก็บภาษีขาเข้าต่ำมากและยกเลิกภาษีขาออกของสินค้าเช่นข้าวเกลือ และปลา ทำให้รัฐบาลไม่สามารถผูกขาดสินค้าต่อไปได้ ด้านการเมือง ไทยยอมให้อังกฤษตั้งสถานกงสุลและสามารถร่วมพิจารณาคดีที่เกี่ยวข้องกับคนในบังคับบัญชาของอังกฤษได้⁷³

สัญญานี้เกิดขึ้นเพราะความตึงเครียดของการเมืองที่ไทยปฏิเสธการทำสัญญากับประเทศอังกฤษในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 ไทยหวาดหวั่นว่าจะถูกรุกรานจึงจำเป็นต้องทำสัญญาที่เสียเปรียบกับประเทศอังกฤษ ต่อจากนั้นได้ตกลงทำสัญญาไมตรีกับประเทศอื่นอีกเช่น อเมริกา ฝรั่งเศส เดนมาร์ก ซึ่งส่งผลให้ชาวต่างชาติหลังไหลเข้ามาทำการค้าในไทยมากขึ้นและเกิดการเรียกร้องสิ่งอำนวยความสะดวกจากพวกฝรั่ง ด้านความสะดวกในด้านการสื่อสาร การคมนาคม การขนส่ง ฯลฯ นับได้ว่าเป็นปากเสียงแทนประชาชนชาวไทยและเป็นการกระตุ้นการพัฒนาประเทศด้านสาธารณูปโภคอีกด้วย⁷⁴

การที่รัฐบาลยกเลิกการผูกขาดสินค้าทำให้ราษฎรมีโอกาสในการค้าขายกับชาวต่างชาติได้อย่างอิสระเช่นกัน อีกทั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวยังมอบเสรีภาพด้านอื่นให้กับประชาชนเช่น การทำงานกับชาวต่างประเทศ การขายที่ดินให้ชาวต่างประเทศ เสรีภาพในการนับถือศาสนา ฯลฯ ทรงนำเอาความคิดเกี่ยวกับกฎหมายและสัญญาของตะวันตกมาใช้ โดยดำเนินการผ่านประกาศหลายร้อยฉบับ ในประกาศบางฉบับมีการพระราชทานสิทธิพลเมืองให้แก่ไพร่ สรุปใจความได้ว่า⁷⁵

⁷³ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 179.

⁷⁴ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 166-68.

⁷⁵ ปิยนาล บุนนาค, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาเบาว์ริง ถึงเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ.2516), พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560), 25-26.

1. เสรีภาพในชีวิตตนเอง เช่น พ่อแม่ไม่มีสิทธิบังคับให้ลูกแต่งงานโดยไม่สมัครใจ, โพร่ได้รับการปกป้องไม่ให้ถูกทำร้ายโดยมุลนาย และสามารถกราบบังคมทูลเพื่อให้มีการพิจารณาคดีตัดสินความของตนได้

2. สิทธิในการมีเสรีภาพ เช่น การร้องทุกข์, การได้รับข้อมูลข่าวสารชี้แจงเหตุผล, เสรีภาพในการประกอบอาชีพ ผ่อนผันการถูกเกณฑ์แรงงาน, เสรีภาพในการนับถือศาสนา, เสรีภาพในการเข้าเฝ้าพระมหากษัตริย์ และ เสรีภาพในการศึกษาแบบตะวันตก

3. สิทธิในการเป็นเจ้าของทรัพย์สิน โพร่ได้รับอนุญาตให้เป็นเจ้าของที่ดินทำกิน และทรัพย์สินสมบัติที่ติดที่ดินหรือที่ได้ผลผลิต เช่น การขายสวนและนา ครองสิทธิในที่ดินของบุคคลที่ทำสัญญาซื้อขายและโฉนดตราแดง

เสรีภาพที่ รัชกาลที่ 4 มอบให้แก่ราษฎรยังไม่ใช้สิทธิพลเมืองที่สมบูรณ์ตามความหมายของประเทศประชาธิปไตยตะวันตก แต่ก็เป็นสิทธิที่ทำให้โพร่ได้รับการผ่อนปรนจากระบบศักดินา และเสรีภาพในฐานะพลเมืองมากกว่ารัฐสมัยก่อน

ในด้านเศรษฐกิจ นักเศรษฐศาสตร์ชื่อ เจมส์ ซี. อินแกรม (James C. Ingram) ซึ่งทำการค้นคว้าเกี่ยวกับเศรษฐกิจของเมืองไทยกล่าวว่า "ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2398 เป็นต้นมา การทำนาเป็นอาชีพสำคัญของประชาชนประมาณร้อยละ 80-90 และข้าวเป็นสินค้าส่งออกสำคัญของไทย ประมาณร้อยละ 60-70 ของสินค้าส่งออกทั้งหมด ...เศรษฐกิจของไทยเปลี่ยนแปลงไปทางการค้ามากกว่ายุคก่อน แต่ไม่มีการเปลี่ยนแปลงทางด้านวิถีชีวิตมากนัก ผลผลิตที่เพิ่มขึ้นได้จากการขยายที่ทำนาออกไปส่วนใหญ่ สินค้าอื่น ๆ โดยมากชาวจีนและยุโรปเป็นผู้ผลิต การค้าขายและการสีข้าวก็ผูกขาดโดยคนต่างด้าวเหมือนกัน"⁷⁶ จะเห็นว่าอาชีพของคนส่วนใหญ่คือการทำนาและเกิดการระบาดของการทำนาขึ้นเพราะสามารถทำการค้ากับชาวต่างชาติได้อย่างอิสระ ข้าวสารของไทยจึงเป็นสินค้าออกที่สำคัญเพราะมีรสชาติดีมากกว่าข้าวของประเทศข้างเคียง รวมถึงการเข้ามาจากชาวต่างชาติมีมากขึ้น การค้าขายในประไทยก็มีความคิดคึกมากขึ้นไปตามกัน มีประกาศในรัชกาลที่ 4 ว่า "เรือลูกค้า

⁷⁶ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545), 4.อ้างถึง James C. Ingram. Economic changes in Thailand since 1850, pp. 37-40, 43

ต่างประเทศก็เข้ามาค้าขายทวีมากขึ้นทุกปี จนถึงปีที่ 7 ที่ 8 แห่งราชกาลประจุบันนี้ เรือลูกค้า
ต่างประเทศประเทศก็เข้ามาค้าขายทวีมากขึ้นทุกปี"⁷⁷

เมื่อเศรษฐกิจดีชาวบ้านมีโอกาสหารายได้มากขึ้น ชาวไร่ชาวนามีเงินมากขึ้น คนที่เอาลูกเมีย
ไปฝากขายแก่ชนชั้นกลางหรือขุนนาง ก็มีโอกาสนในการไถ่ลูกเมียของตนคืนมาให้มีอิสรภาพตามเดิม⁷⁸

ชาวต่างชาติที่เข้ามาส่วนใหญ่เป็นพ่อค้า มีความรู้ด้านอุตสาหกรรมและเงินลงทุน จึงสร้าง
โรงงานใหม่ ๆ ขึ้น แย่งเอากิจการที่เคยตกอยู่ในกำมือของชาวจีนมาได้ แต่ยังไม่รู้จักพ่อค้าชาวไทยมาก
นัก จึงต้องการคนที่กว้างขวางในสงการการค้าและสามารถสื่อสารทั้งสองฝ่ายได้ ซึ่งก็เป็นชาวจีนอีก
เช่นเคยที่กลายมาเป็นนายหน้าซื้อขาย(กัมปะโต) ทำให้ชาวจีนมีโอกาสทางการค้าทั้งกับชาวไทยและ
ฝรั่ง⁷⁹

เมื่อมีฝรั่งเข้ามาอยู่กรุงเทพฯเป็นจำนวนมาก ก็มีคนริเริ่มทำธุรกิจใหม่ๆ ซึ่งไม่มีมาแต่ก่อนเช่น
กิจการโรงแรม กิจการไปรษณีย์ กิจการบ้านเช่า กิจการธนาคาร กิจการประกันภัย การตั้งร้านขาย
อาหารฝรั่ง การตั้งร้านถ่ายรูป การให้เช่ารถเช่าเรือ การออกหนังสือพิมพ์ข่าวภาษาอังกฤษ การตั้งโรง
ทำขนมปังและขนมฝรั่ง การตั้งโรงงานน้ำดื่มประเภทน้ำอัดลม การตั้งโรงงานน้ำแข็ง และการส่ง
หนังสือภาษาอังกฤษเข้ามาจำหน่าย การตั้งสโมสรและสมาคมก็เป็นกิจการใหม่ ที่เพิ่งมีในเมืองไทย⁸⁰
ทำให้เกิดอาชีพและการว่าจ้างงานใหม่ขึ้น ทางเลือกของการประกอบอาชีพเริ่มมีความหลากหลาย
มากกว่าการประกอบอาชีพเกษตรและรับราชการ

ด้านการคมนาคม ในสมัยรัชกาลที่ 4 ยังไม่มีรถยนต์ หรือพาหนะทางบกที่สะดวกเหมือนใน
ปัจจุบัน บรรพชนจึงนิยมการขุดคลองเพื่อใช้ในการคมนาคม อีกทั้งใช้ประโยชน์ในการระบายสิ่ง
โสโครก น้ำตื้น น้ำอาบ น้ำซักล้าง และรดน้ำต้นไม้ ทุกคนในสมัยนั้นจึงต้องการปลูกบ้านอยู่ริมคลอง
วัดที่ต้องการน้ำจากคลอง หากไม่ได้ขุดคลอง ผู้สร้างวัดหรือประชาชนก็จะช่วยกันขุดคลองจาก
แม่น้ำหรือคลองใหญ่เข้าไปถึงวัด สมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวมีต้องพระราชประสงค์ขยายพระนคร
ออกไป จึงสั่งขุดคลองผดุงเกษม ตั้งแต่หัวลำโพงไปจนถึงสามเสน ทำให้เนื้อที่พระนครเพิ่มขึ้นเท่าตัว

⁷⁷ ซัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 204.กล่าวถึง ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ.2401-2401, "พระราชบัญญัติกฎหมาย
ท้องน้ำ, บุกรุก, ห้ามยิงปืน, และการเที่ยวอาละวาดของพวกกะลาสี".พระนคร:คุรุสภา.หน้า 219

⁷⁸ ซัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 206.

⁷⁹ ซัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 215-16.

⁸⁰ ซัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 328.

ประโยชน์ที่ได้จากการขุดคลองเพื่อขยายตัวพระนครแล้ว คือการชักน้ำจากแม่น้ำเจ้าพระยามาหล่อเลี้ยงพื้นที่สองฟากคลอง ทำให้เหมาะแก่การทำสวนมากขึ้น⁸¹

การสร้างถนนในสมัยก่อนสร้างเพื่อนำใช้ในงานพระราชพิธี กระบวนแห่ จึงมีถนนอยู่รอบพระบรมมหาราชวัง ต่อมามีการเรียกร้องจากชาวฝรั่งให้สร้างถนนเพื่อขี่ม้าเที่ยวตากอากาศ ดั่งใจความในพงศาวดารรัชกาลที่ 4 มีความโดยสรุปว่า “พวกกงสุลเข้าชื้อกันมีหนังสือถวายว่าชาวยุโรปเคยขี่ม้าเที่ยวตากอากาศ ได้ความสบายไม่มีไข้ เข้ามาอยู่กรุงเทพมหานคร ไม่มีถนนหนทางที่จะขี่รถขี่ม้าไปเที่ยว พวกเจ้าบ๋อง ฝรั่ง ได้ทรงทราบหนังสือแล้ว ทรงพระราชดำริเห็นว่า พวกยุโรปเข้ามาอยู่กรุงมากขึ้นทุก ๆ ปี..เพื่อจะให้บ้านเมืองงดงาม จึงโปรดเกล้าให้ สร้างถนน 3 สายคือ ถนนตรง(ถนนหัวลำโพง) ถนนเจริญกรุง และถนนสีลม”⁸² ถนนสามสายนี้เป็นถนนต่อจากถนนรอบวังสร้างไว้นอกกำแพงพระนครเพื่อตอบสนองความต้องการชาวต่างชาติ ต่อมาเมื่อมีการสร้างถนนขึ้นหลายสายและก็มีพ่อค้าแขก จีน ฝรั่ง เรียกร้องให้สร้างตึกแถวสองข้างทางเพื่อพวกตนจะได้ขอตั้งร้านขายของเหมือนกับในต่างประเทศที่เจริญแล้ว รัฐเห็นชอบ จึงสร้างตึกแถว ขึ้นนับเป็นต้นกำเนิดของอาคารประเภทตึกแถวที่เป็นพาณิชย์สองฝั่งริมถนนดังที่เห็นในปัจจุบัน ซึ่งเป็นสิ่งแปลกใหม่ของชาวกรุงในสมัยนั้น⁸³

การค้าเริ่มมากขึ้น การขนส่งสินค้าก็ย่อมมีมากขึ้นตาม การขนส่งสินค้าเข้าออกประเทศโดยการสัญจรทางน้ำใช้เรือนกำปั่นไฟ(เรือที่แล่นด้วยเครื่องจักร) ซึ่งแล่นเข้ามาในแม่น้ำเดือนละหลายครั้งทำให้เกิดความเสียหายแก่เรือแพริมแม่น้ำโดยเฉพาะที่เป็นร้านค้า ถึงจะไม่พังทลายแต่ก็เกิดความเสียหายกับสินค้าและเป็นอันตรายกับลูกค้าที่มาติดต่อเพราะได้คลื่นเรือไม่ไหว คนที่อยู่อาศัย หลับนอนก็ไม่มีความสุขเหมือนแต่ก่อนทำให้คนที่ค้าขายตามแพจึงย้ายไปค้าขายตามถนนมากขึ้นเป็นลำดับ เมื่อคนเริ่มค้าขายริมถนน เจ้าของที่ดินริมถนนจึงปลูกห้องแถว ตึกแถว และร้านค้าตามความต้องการที่มากขึ้น ถนนและตรอกซอยเปลี่ยว ก็มีคนพลุกพล่านมากยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน⁸⁴ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการย้ายถิ่นที่อยู่อาศัยจากริมน้ำสู่บนบกอย่างเต็มตัว

ด้านการศึกษาตั้งแต่เดิมมามีเป็น 2 ทางคือ แบบสามัญ การเรียนจำพวกอ่านเขียน คำนวณ กับกีฬามารบาศและอัยาศัยรู้จักรับผิดชอบ สถานที่เรียนเป็นตามสำนัก ตั้งแต่ในตระกูลของเด็ก

⁸¹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 189,211.

⁸² ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 208-09.กล่าวถึง เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดาร...รัชกาลที่ 4.ฉบับที่ 152

⁸³ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 211.

⁸⁴ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 212.

เช่นบุตรราชฎกรก็ฝากพระตามวัดเป็นพื้น บุตรผู้มีบรรดาศักดิ์ฝากตามสำนักครูอาจารย์ หากครูมาสอนที่บ้าน อีกแบบคือแบบพิเศษ เรียนความรู้เฉพาะอย่างเป็นทางหาเลี้ยงชีพ บุตรราชฎกรก็หัดประกอบการทำนา ทำสวน ค้าขาย งานฝีมือไปในตระกูล บุตรผู้มีบรรดาศักดิ์เรียนรู้งานราชการในหน้าที่อันตระกูลของตนเคยทำมา เป็นทางสำหรับคนเหล่านั้นให้ประกอบอาชีพสืบต่อไป⁸⁵

ต่อได้มีการริเริ่มส่งขุนนางไปศึกษาดูงานที่ต่างประเทศ เช่น การชอมนาฬิกา การผลิตเหรียญกษาปณ์ และการติดต่อกับต่างประเทศด้วยวิธีการทูตตามแบบสากล รัชกาลที่ 4 ทรงส่งเสริมการศึกษาแบบตะวันตก ให้พระราชโอรสพระราชธิดาได้รับการศึกษาสมัยใหม่ มีทั้งวิชาหนังสือและวิชาเกี่ยวกับการเข้าสังคมแบบตะวันตก นอกจากนี้ทรงสนับสนุนให้มิชชันนารีก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในกรุงเทพมหานครและต่างจังหวัด เพื่อให้ประชาชนสามารถเข้าถึงการศึกษาได้กว้างขวางขึ้น พร้อมกับส่งเสริมวัฒนธรรมการอ่านแบบใหม่ ทรงจัดตั้งโรงพิมพ์ พิมพ์ประกาศ และราชกิจจานุเบกษา ความจริงทางด้านกรพิมพ์ทำให้พิมพ์หนังสือได้มากขึ้น เป็นการเปิดโอกาสให้การอ่านแพร่หลายไปสู่สามัญชน⁸⁶

กรรมสิทธิ์ที่ดินเป็นสิ่งที่รัฐบาลไทยหวงแหนมานาน รัฐบาลยอมให้ประชาชนอยู่อาศัย ทำมาหากิน และเป็นมรดกแก่ทายาท แต่ห้ามขาย ห้ามซื้อโอน ต่อมาเมื่อฝรั่งเข้ามาลงทุนในประเทศไทยก็มีข้อโต้แย้งว่าหากไม่ยอมให้เช่าและซื้อที่ดินเป็นกรรมสิทธิ์ ก็ไม่กล้าที่จะมาตั้งโรงงานเพราะกลัวถูกเวนคืนและไล่ออกจากที่ดิน รัฐบาลอยากให้เกิดการลงทุนและสร้างโรงงานสมัยใหม่เพื่อให้ประเทศเจริญก้าวหน้ามากยิ่งขึ้น คนไทยจะได้มีความรู้ที่วิทยาการสมัยใหม่มากขึ้น จึงต้องยอมทำตามคำเรียกร้องของฝรั่งโดยตั้งเงื่อนไขไม่ปล่อยให้ฝรั่งซื้อขายที่ดินได้ตามใจชอบ⁸⁷

รัชกาลที่ 5

ในสมัยรัชกาลที่ 5 พื้นที่ระหว่างคลองรอบกรุงกับคลองผดุงเกษม ยังเป็นสวนเป็นป่าอยู่ถึงแม้ว่าจะอยู่ใจกลางเมืองก็ตาม นอกแนวคลองผดุงเกษมฝั่งตะวันออกไป เป็นที่นา เป็นทุ่งไม่ค่อยมีคนอาศัยอยู่เว้นแต่ที่ริมฝั่งแม่น้ำและริมคลองที่เป็นสวน ชาวกรุงเทพฯ นิยมสร้างบ้านเรือนในพื้นที่ที่มีคนหนาแน่นเพราะมีตลาด มีร้านอาหาร ร้านเครื่องใช้สอยในชีวิตประจำวัน คนหนาแน่นที่สุดภายใน

⁸⁵ ซัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 230.

⁸⁶ ปิยนาล บุญนาค, 50-51.

⁸⁷ ซัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 219.

กำแพงเมืองทางตอนใต้ ส่วนพื้นที่นอกกำแพงเมือง ผู้คนอยู่อาศัยหนาแน่นบริเวณลำเพ็ญยาวลงไปถึงตลาดน้อย⁸⁸ ช่วงต้นของรัชกาลที่ 5 มีประชากรประมาณ 4 แสนคนเศษ ในช่วงปลายราว พ.ศ. 2443 กรุงเทพมหานครมีพลเมืองประมาณ 6 แสนคน เนื้อที่กรุงเทพฯประมาณ 8330ไร่⁸⁹

ด้านการเมืองการปกครอง ตั้งแต่สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นครองราชสมบัติ มีพระชนมายุเพียง 15ปีกับ 10 วัน ยังไม่บรรลุนิติภาวะทำให้อำนาจการบริหารบ้านเมืองตกไปอยู่ในมือของเหล่าเจ้านาย ขุนนาง ท่านทรงสร้างกลุ่มคนที่มีความคิดสมัยใหม่ไว้เป็นกำลังต่อสู้ทางการเมืองกับคนยุคเก่า เพื่อเป็นการดึงพระราชอำนาจกลับคืนมา เริ่มจากมหาดเล็กข้าหลวงของพระองค์มาฝึกและศึกษาวิชาแบบตะวันตก กลุ่มทหารมหาดเล็กมีจำนวนมากขึ้นเรื่อย ๆ และได้กลายเป็นกำลังสำคัญของพระองค์ในด้านการทหารและการบริหารราชการแผ่นดินต่อมา

ในเมืองไทยชนชั้นปกครองได้เอาเปรียบสามัญชนอย่างมากเป็นเวลาหลายร้อยปี มีกฎหมายหลายข้อที่ไม่เป็นธรรมแก่ราษฎร เห็นชัดในพงศาวดารรัชกาลที่ 3 กล่าวว่า "ในแผ่นดินนั้น พระเจ้าลูกเธอและตำรวจมีอำนาจเที่ยวเกาะกุมราษฎรมาชำระความตามอำเภอใจ แล้วฉุดบุตรหลานหญิงสาวชาวบ้านเอาไปเป็นห้าม ทำดังนี้เนื่อง ๆ ราษฎรก็ไม่สู้ ได้ความทุกข์ ไม่อาจเข้าร้องถวายฎีกาได้" และในรัชกาลที่ 4 มีประกาศฉบับหนึ่ง ออกประกาศเมื่อ พ.ศ. 2402 มีความตอนหนึ่งกล่าวถึงการกระทำของเจ้านายว่า "เสด็จออกไปนอกวัง เที่ยวคุมเหงทุบตีราษฎรผู้มิได้มีความผิด ถ้าเสด็จไปเที่ยวแย่งชิงเอาทรัพย์สินของราษฎรให้ได้รับความเดือดร้อน"⁹⁰

พระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีทุกพระองค์ทราบถึงปัญหาเหล่านี้ และช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของไพร่ด้วยการลดหย่อนเวลารับใช้ราชการให้น้อยลง บางพระองค์ส่งเคราะห์ไพร่ด้วยประการต่าง ๆ จนกระทั่งรัฐบาลตัดสินใจเลิกชนบไพร่ในรัชกาลที่ 5 แต่เดิมไพร่เป็นบริวารหรือแรงงานของเจ้านาย เพื่อไม่ให้เป็นการกระทบต่อข้าราชการหรือชนชั้นสูงมากนักจนกลายเป็นปฏิปักษ์ การเลิกชนบไพร่จึงจำเป็นต้องให้เงินเดือนแก่ข้าราชการทุกคน ในอัตราที่เหมาะสม เพื่อมีเงินเดือนเพียงพอต่อการเลี้ยงชีพ รัฐก็ไม่จำเป็นต้องเกณฑ์ราษฎรไปเป็นบ่าวรับใช้⁹¹

⁸⁸ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 210.

⁸⁹ มุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 121.อ้างถึง, ข่าวสารสำนักผังเมือง ฉบับที่ 11, มกราคม 2509 หน้า 28-31

⁹⁰ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 253.อ้างถึง ประกาศมิให้เจ้ากรมปลัดกรมที่เลี้ยงจางวางปิดบังความผิดให้เจ้า ใน ป.ก.ศ. 6 หน้า 137

⁹¹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 258.

พระมหากษัตริย์ในพระราชวงศ์จักรีทุกพระองค์มีส่วนช่วยบรรเทาความเดือดร้อนของไพร่ด้วยการลดหย่อนเวลาราชการให้น้อยลง บางพระองค์ส่งเคราะห์ไพร่ด้วยประการต่าง ๆ จนกระทั่งรัฐบาลตัดสินใจเลิกขนบไพร่ในรัชกาลที่ 5 ซึ่งแต่เดิมไพร่เป็นบริวารหรือแรงงานของเจ้านาย เพื่อมิให้เหล่าชนชั้นสูงเป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐบาล ทางที่จะเลิกขนบไพร่เพื่อไม่ให้กระทบกระเอนใจราชการคือการให้เงินเดือนแก่ราชการทุกคน ในอัตราที่พอเหมาะแก่การครองชีพ เมื่อข้าราชการได้เงินเดือนพอเลี้ยงชีพรัฐก็ไม่จำเป็นต้องเกณฑ์ราษฎรไปเป็นบ่าวรับใช้ มีประกาศในสมัยรัชกาลที่ 5 ที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับ การเลิกเกณฑ์แรงงานจากไพร่มีใจความโดยสรุปว่า การงดเลิกการเกณฑ์ราษฎรมาเป็นแรงงานให้รัฐ จะงดเลิกเสียทีเดียวไม่ได้ เพราะจะต้องมีกิจกรรมสาธารณะของราชการไว้ทำนุบำรุงบ้านเมือง จึงให้การเกณฑ์พาหนะหรือราษฎรที่มาใช้ราชการ ได้รับค่าจ้างและได้รับการลดหย่อนส่วยหรือเงินค่าราชการ ตามแรงงานที่ต้องมารับราชการ นอกจากนี้ หากราษฎรที่มีความอดสาหัสประกอบการทำไร่ นาค้าขายโดยเต็มกำลังทุกฤดูกาล ย่อมเป็นผู้มีคุณ โดยได้ประกอบการให้เกิดทรัพย์สินสมบัติเพิ่มพูนขึ้นในบ้านเมือง สมควรได้รับประโยชน์ยกเว้นการเกณฑ์รับราชการ⁹²

การแบ่งชนชั้นวรรณะในสังคมไทยถือเป็นเรื่องปกติที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องมาช้านานตั้งแต่สมัยโบราณ ชนชั้นที่ไม่มีอิสระเป็นของตนเองและเป็นชนชั้นล่างที่สุดคือทาส ถือเป็นสินค้ามีราคา หากปล่อยให้มีอิสระในทันทีอาจเป็นสาเหตุให้เจ้านายทาสมีความขุ่นเคืองเสมือนเสียบทรัพย์สินของตนไป รัชกาลที่ 5 มีพระประสงค์จะเลิกทาสจึงเริ่มต้นจากลูกทาสก่อน เพราะลูกที่เกิดจากทาสจะกลายเป็นทาสสืบเนื่องต่อไป อีกทั้งการช่วยลูกทาสไม่ทำให้เจ้านายขาดทุน กฎหมายให้ลูกทาสที่เกิดขึ้นใน พ.ศ.2411 หลุดพ้นจากการเป็นทาสใน พ.ศ.2431 โดยไม่ต้องไถ่ค่าตัว และมีการยับยั้งมิให้ลูกหลานที่เกิดใน พ.ศ. 2411 และมีอายุได้ 15 ปีขึ้นไปจนถึง 20 ปี โดยมีได้รับการยินยอมของเจ้าตัว และมีกฎหมายต่อมาเพื่อปิดประตูการค้าทาสไว้จนเกือบหมดสิ้น ซึ่งเป็นที่ไม่พอใจแก่พวกชนชั้นสูงที่มีทาสอยู่ในครอบครองเพราะคนพวกนี้ได้อาศัยทางให้ทำงานในบ้านและนอกบ้านอยู่จนเคยชิน และได้ทาสเดินตามหลังเป็นการแสดงถึงอิทธิพลและฐานะให้เป็นประจักษ์แก่ผู้อื่น ที่น่าแปลกคือคนชนชั้นล่างก็ไม่พอใจเพราะไม่สามารถขายลูกหลานเพื่อนำเงินมาแก้ขัดได้ การเลิกขนบทาสจึงเป็นที่ไม่พอใจของคนในยุคสมัยนั้น แต่คนในยุคหลัง ต่างยกย่องสรรเสริญพระพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่เห็นการณ์ไกล ตัดสินพระทัยเลิกทาสแบบผ่อนปรน จนสำเร็จในที่สุด⁹³

⁹² ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 259-60.อ้างถึง ป.ก.ศ. 17 . หน้า 528-530 และ ป.ก.ศ. 18 หน้า 230-231

⁹³ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 256-64.

ด้านเศรษฐกิจ เนื่องจากอาชีพหลักของคนส่วนใหญ่ในยุคสมัยนั้นเป็นอาชีพเกษตรกรรม ทำนา ทำสวน และประมง จึงทำให้มีโรงอุตสาหกรรมที่เกี่ยวกับผลผลิตจากพืชเศรษฐกิจที่สำคัญ เช่น ข้าวและไม้สัก มีโรงเลื่อยตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาหลายโรง มีโรงสีของห้างมาแก้วอยู่ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ส่วนกิจการห้างร้านนั้น มีชาวต่างประเทศเข้ามาลงทุนดำเนินกิจกรรมในด้านต่าง ๆ หลายบริษัท⁹⁴

รัชกาลที่ 5 ได้ทำสัญญาทางพระราชไมตรีและพาณิชย์เช่นเดียวกับในสมัยรัชกาลที่ 4 เพื่อส่งเสริมให้เกิดการลงทุนจากบริษัทต่างประเทศ เข้ามาประกอบการในเมืองไทยเพิ่มมากขึ้น ทำให้การค้าขายกับชาวต่างชาติขยายตัวยิ่งกว่าเดิม นอกจากนี้พระองค์ก็ทรงพาเสด็จไปเยี่ยมชมกิจการของบริษัทและแหล่งอุตสาหกรรมของต่างประเทศ เป็นการเชื่อมสัมพันธไมตรีระหว่างประเทศ รวมทั้งก่อตั้งกงสุลขึ้นประจำประเทศต่าง ๆ เพื่อส่งเสริมการค้าขายระหว่างประเทศอีกด้วย⁹⁵

ด้านการคมนาคม ได้มีการขุดคลองเพิ่มขึ้นอีกหลายสายเพราะการขยายตัวของจำนวนประชากร และยังมีการตัดถนนเพิ่มขึ้นอีกเป็นจำนวนมาก คนที่ตั้งบ้านเรือนริมถนนต่างต้องการน้ำเพื่อใช้สอย รัฐบาลจึงต้องขุดคลองควบคู่กับการตัดถนนไปด้วย อีกทั้งพาหนะชนิดใหม่ที่เกิดขึ้น เช่น รถลาก(รถแจ๊ก), รถจักรยาน, รถราง, รถไฟ, และรถยนต์ที่เป็นพาหนะถูกใจคนสมัยนั้นมากที่สุด ดังนั้นในเวลาต่อมา จำนวนรถยนต์ในกรุงเทพฯก็มามากขึ้น ในขั้นแรกเป็นรถส่วนตัวสำหรับ ต่อมาเป็นรถสำหรับบรรทุกของ ในที่สุดมีนายทุนหัวแหลมสั่งรถยนต์ขนาดใหญ่เข้ามารับโดยสารคน⁹⁶ ส่วนเรือตั้งในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 มีหารใช้เรือกลไฟเพื่อขนส่งสินค้า ต่อมา สมัยรัชกาลที่ 4 มีการใช้เรือกลไฟเป็นพาหนะของในหลวง และเป็นยุคที่เจ้านาย ขุนนางและเศรษฐีเห่อเรือกลไฟตามอย่างในหลวง ฉะนั้นการมีเรือกลไฟจึงเป็นแฟชั่นของผู้ดีและคนมีเงินในตอนต้นศตวรรษที่ 25 เมื่อถึงรัชกาลที่ 5 จึงมีคนนำเรือกลไฟมาใช้รับส่งคนโดยสารราษฎรทั่วไป⁹⁷

ด้านที่ดิน ได้มีการรังวัดที่ดินโดยใช้วิธีคาดัสตราลเซอร์เวย์(Cadastral Survey) บอกขอบเขตชัดเจนมากขึ้น เหตุเพราะมีข้อปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินขึ้นศาลบ่อยครั้ง อีกทั้งมีพระราชโองการลงวันที่ 15 กันยายน ร.ศ.12 (ประกาศออกฉโนดมณฑลกรุงเก่า ร.ศ. 120 พ.ศ.2444) วางระเบียบการเรื่องโฉนดที่ดินไว้โดยแน่ชัด ประกาศพระบรมราชโองการฉบับนี้ถือได้ว่าเป็นกฎหมายที่ว่าด้วยการทำ

⁹⁴ ผุสดี ทิพพัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 119.อ้างถึง กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. สังคมไทยในสมัยรัชกาลที่ 5. หน้า 15-19

⁹⁵ ปิยนาด บุนนาค, 78-79.

⁹⁶ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 315-19.

⁹⁷ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 306-09.

ทะเบียนที่ดินและสิทธิของผู้เป็นเจ้าของที่ดินอย่างสมัยใหม่ ซึ่งแผนที่ระวางรายละเอียดอันอาจจะชี้ได้ว่าที่ดินแต่ละแปลง อันอาจออกโฉนดได้ว่าตั้งอยู่ที่ไหน เนื้อที่เท่าใด ใครเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์ที่ดินในทะเบียน⁹⁸

ในสมัยก่อนผู้คนนิยมซื้อที่ดินริมแม่น้ำสำหรับปลูกบ้านหรือทำการค้า แต่เมื่อยุคสมัยที่มีการสร้างถนนเพิ่มมากขึ้นในรัชกาลที่ 4 และ รัชกาลที่ 5 ทำให้ชาวกรุงและพ่อค้าเริ่มหันมาจับจองพื้นที่ริมถนนเพื่อสร้างบ้านสร้างร้านค้า ความนิยมพื้นที่รอมน้ำเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่บนบก ทำให้ที่ดินริมถนนมีราคาแพงมากขึ้น เป็นโอกาสที่นายทุนกว้านซื้อที่ดินแล้วตัดถนนผ่านเพื่อแบ่งที่ดินเป็นแปลงย่อยสำหรับแบ่งขายให้ประชาชนหรือปลูกอาคารเพื่อให้เช่าอยู่หรือทำการค้า⁹⁹

ทำให้หนทางที่ราษฎรสามารถครอบครองที่ดินได้คือ 1.จับจอง หากเป็นที่ดินรกร้างจะต้องหักร้างถางป่าให้เป็นพื้นที่สวนได้ ทำให้ผู้มีกำลังคนมากก็สามารถครอบครองได้มาก ลดหลั่นกันไปตามกำลังของคน 2.พระมหากษัตริย์ทรงประทานให้และราษฎรขอรับพระราชทานจากพระมหากษัตริย์ เจ้าขุนมูลนายที่มีความดีความชอบก็มักได้รับพระราชทานที่ดินเป็นที่ทำกินและอยู่อาศัย 3. ได้กรรมสิทธิ์จากการซื้อขาย การให้ การรับมรดก ในกรณีที่เจ้าของที่ดินอนุญาตให้บุคคลหนึ่งมาสร้างบ้านเรือนอยู่ในที่ดินของตน ที่ดินนั้นก็ยังคงเป็นกรรมสิทธิ์ของเจ้าของเดิมตลอดไป แม้ว่าบ้านจะเป็นกรรมสิทธิ์ของผู้สร้างก็ตาม บ้านคนไทยสมัยก่อนจึงเป็นเรือนไม้สำเร็จรูปสามารถรื้อถอนได้ ย้ายได้ปลูกใหม่ได้รวดเร็ว¹⁰⁰

ด้านการศึกษาพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงเห็นว่าวิธีการสร้างคนที่มีคุณภาพ คือ การให้การศึกษาดังพระราชดำริว่า "...การวิชาหนังสือเป็นต้นทางของวาความรู้ทั้งปวงสมควรที่จะทำนุบำรุงให้เจริญรุ่งเรืองยิ่งขึ้นไป เพราะคนในพื้นที่บ้านเมืองสยามเรานี้ ที่จนโตใหญ่ไม่รู้หนังสือก็มีโดยมาก ที่รู้พออ่านเขียนได้แต่ไม่ถูกถ้วนนั้นก็มีโดยมาก..."¹⁰¹ และหลังจากการที่คณะบาทหลวงตั้งโรงเรียนและพิมพ์หนังสือเรียนภาษาไทยเพื่อสอนหนังสือแก่เด็กในกรุงเทพฯและเพชรบุรี ในสมัยรัชกาลที่ 4 ก็ทำให้รัฐรู้สึกตื่นตัวเรื่องการศึกษา โดยเริ่มพิมพ์แบบเรียนภาษาไทยขึ้นใหม่ให้ทันสมัยและตั้งโรงเรียนหลวงในพระบรมมหาราชวัง เช่น โรงเรียนท่าแพนที่ โรงเรียนนายทหาร

⁹⁸ กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย, 7, 18-19, 32.

⁹⁹ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 270-71.

¹⁰⁰ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 167-68.อ้างถึง นพรัตน์ นุสธรรม, การปฏิรูปกฎหมายที่ดินในสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2550).หน้า 14-19, 200-203

¹⁰¹ ปิยนาด บุณนาค, 63.อ้างถึง. "ประกาศตั้งโรงเรียน". ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 1 จศ. 1246.หน้า 165

มหาดเล็ก ต่อมาได้กลายเป็นโรงเรียนพระราชดำนิพนธ์สวนกุหลาบเพื่อให้ความรู้กว้างขวางมากขึ้น¹⁰² อีกทั้งยังมีการส่งพระเจ้าลูกยาเธอ พระบรมวงศานุวงศ์และบุตรขุนนางที่เหมาะสมไปศึกษาต่อต่างประเทศ นอกจากนั้นในหลวงรัชกาลที่ 5 ได้พระราชทานทรัพย์สินส่วนพระองค์เป็นทุนหลวง ส่งผู้มีสติปัญญาดีเรียนภาษาอังกฤษแตกฉานพอสอบแข่งขันได้ไปศึกษาต่อต่างประเทศ ทรงเปิดโอกาสให้นักเรียนทั่วไปมีโอกาสด้านการศึกษาโดยไม่เลือกชนชั้น ได้มีสิทธิสอบชิงทุนไปศึกษาต่ออย่างเท่าเทียมกัน¹⁰³

ชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คนหลังจากรัฐบาลได้เลิกทาสทำให้วาระของสังคมไทยเปลี่ยนเป็น 4 วาระคือ เจ้านาย ขุนนาง คนชั้นกลาง และคนสามัญ คนชั้นไพร่และทาสสูญสิ้นไปจนเกือบหมด และเมื่อลูกหลานชนชั้นกลางมีสิทธิได้รับการศึกษาในโรงเรียนสามัญและโรงเรียนอาชีพ เนื่องจากมีจำนวนมากว่าลูกหลานขุนนาง ก็ย่อมสอบไล่ได้เป็นจำนวนมากและมักจะได้อันดับสูงกว่า ทำให้มีสิทธิเข้ารับราชการและได้ตำแหน่งเป็นขุนนาง มียศถาบรรดาศักดิ์ขึ้น ทำให้พวกชนชั้นกลางถือตนว่ามีฐานะไม่ด้อยไปกว่าชนชั้นขุนนาง กล่าวได้ว่าหน้าที่ที่รัฐบาลจัดการศึกษาอย่างเท่าเทียมกันเป็นการยกระดับของคนชนชั้นกลางให้เสมอกับชนชั้นขุนนาง เมื่อชนชั้นกลางขยับวาระทางสังคมขึ้นมาเป็นขุนนางหรือข้าราชการก็ทำให้ครอบครัวมีความสุข แต่ทำให้ลูกหลานที่เข้าไปเรียนหนังสือในเมืองมีความรู้สึกดูหมิ่นในอาชีพเกษตรหรืออาชีพเก่าของพ่อแม่และปรารถนาจะเข้ารับราชการเพื่อเป็นขุนนางเพียงอย่างเดียว¹⁰⁴

รัชกาลที่ 6

พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงนำความรู้จากตะวันตกมาปรับปรุงทางด้านเศรษฐกิจให้เป็นระบบ เริ่มจากทรงส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักการออมทรัพย์เพื่อประโยชน์ในการลงทุนในวันข้างหน้า นอกจากนี้ ยังมุ่งหวังให้ราษฎรพึ่งพาตนเองได้ในทางเศรษฐกิจ ทรงส่งเสริมให้มีการใช้วัตถุดิบภายในประเทศ เพื่อผลิตสินค้าขึ้นใช้เองภายในประเทศ¹⁰⁵ แต่โชคไม่ดีนัก เศรษฐกิจในยุคสมัยรัชกาลที่ 6 ประสบปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำตั้งแต่ต้นรัชกาลเพราะฝนไม่ตกต้องตามฤดูกาลทำให้ผลผลิตทางการเกษตรลดลงจนถึงขั้นขาดแคลน ราษฎรประสบปัญหาความยากจนจนถึงภาวะขาดแคลนอาหาร และการอพยพของคนต่างจังหวัดเข้ามาหางานทำในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นจุดศูนย์กลาง

¹⁰² ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 237-38.

¹⁰³ ปิยนาด บุณนาค, 83-84.

¹⁰⁴ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 298,31.

¹⁰⁵ ปิยนาด บุณนาค, 100.

ความเจริญ เครื่องอุปโภคบริโภคจึงมีราคาแพงขึ้นและเหตุการณ์สืบเนื่องต่อมาก็คือมีโจรผู้ร้ายชุกชุม
เนื่องมาจากความอดอยาก¹⁰⁶

ในสมัยนี้มีสงครามโลกครั้งที่ 1 เกิดขึ้นช่วง พ.ศ. 2457-2461 ไทยได้ร่วมสงครามกับฝ่าย
สัมพันธมิตรซึ่งเป็นฝ่ายชนะ ทำให้ไทยได้รับสิทธิเท่าเทียมกับประเทศสัมพันธมิตรทั้งหลาย
ชาวตะวันตกมีสิทธิเดินทางเข้ามา สามารถประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ได้รับการศึกษาและการกุศล
ได้โดยอิสระ มีสิทธิเป็นเจ้าของเรือโรงและเช่าที่ดินสำหรับอยู่อาศัยหรือเพื่อทำการค้า การศาสนาได้
โดยอิสระ สิทธิเหล่านี้ชาวไทยที่เดินทางไปต่างประเทศที่มีสนธิสัญญาระหว่างกันก็ได้รับผลปฏิบัติ
เช่นเดียวกัน¹⁰⁷

ถึงแม้ว่าในหลวงรัชกาลที่ 6 ทรงให้ความสนพระทัยในเรื่องการกสิกรรมที่เป็นอาชีพหลักของ
ชาวไทย แต่ต้องประสบปัญหางบประมาณในการสนับสนุนเนื่องจากปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ และ
สถานการณ์ของโลกที่เกิดความตึงเครียดของสงครามโลกครั้งที่ 1 นโยบายของรัฐจึงเน้นไปที่การเสริม
กำลังทหาร งบประมาณส่วนใหญ่จึงใช้ในการป้องกันประเทศมากกว่าพัฒนาประเทศด้านอื่น¹⁰⁸

ด้านการศึกษามีการเปลี่ยนชื่อกระทรวงธรรมการเป็นการทรงศึกษาธิการ มีหน้าที่จัดระบบ
การศึกษาซึ่งแบ่งเป็นสองประเภทคือ สามัญศึกษาและวิสามัญศึกษา ความรู้สามัญเช่นวิชาเลขคณิต
วิชาจรรยา ภาษาไทย ส่วนวิชาวิสามัญคือวิชาความรู้เฉพาะทางเช่น วิชาครู วิชาแพทย์ วิชาช่าง วิชา
สถาปัตยกรรมก็รวมอยู่ในแขนงวิชานี้ด้วย โดยการศึกษาแบ่งเป็น 2 ภาคคือ การศึกษาภาคบังคับ
(ประถมศึกษา) และการศึกษาภาคพิเศษ (มัธยมและอุดมศึกษา) การเรียนจบระดับอุดมศึกษาใน
ระยะแรกมุ่งเน้นเพื่อรับราชการ วิชาชีพประเทศ เป็นการขยายสถานภาพของสามัญชนให้เป็น
ข้าราชการระดับกลาง เพิ่มจำนวนปัญญาชนให้มากขึ้น ในระดับนี้มีการคัดเลือกผู้ที่สอบได้คะแนนดี
เยี่ยมไปศึกษาต่อต่างประเทศด้วยทุนของรัฐเพื่อนำความรู้กลับมาพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับสมัย
รัชกาลที่ 5¹⁰⁹

¹⁰⁶ ปิยนาด บุณนาค, 101.อ้างถึง สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 6. แห่งของกระทรวงเกษตรธิการ. ที่1/6. หนังสือของบริษัทชุดคลองและนา
สยามกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว วันที่ 18 มีนาคม พ.ศ.2453

¹⁰⁷ ผุสดี ทิพพัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), 2.อ้างถึง. ไชยแสง ศุขะวัฒน์นะ. "การศึกษาอิทธิพลของ
สถาปัตยกรรมตะวันตก..." หน้า 154

¹⁰⁸ ปิยนาด บุณนาค, 111. อ้างถึง พรเพ็ญ อันตระกูล. (2517) การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว(พ.ศ. 2455-2468). วิทยา
นิพนธ์อักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. หน้า 89

¹⁰⁹ รองศาสตราจารย์ศิริพร สุเมธรัตน์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรินติ้งเฮาส์, 2556), 400-01.

ในด้านที่ดิน มีการออกหนังสือสำคัญเกี่ยวกับที่ดินคือ ใบเหยียบย่ำ ตามข้อบังคับชั่วคราว สำหรับเพราะปลูกสวนใหญ่ ร.ศ.129(พ.ศ.2453) และออกกฎหมายเกี่ยวกับการออกโฉนดที่ดิน คือ พระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน (ฉบับที่ 2) พ.ศ.2459 และพระราชบัญญัติออกโฉนดที่ดิน (ฉบับที่ 3) พ.ศ. 2462 ในรัชสมัยนี้เริ่มมีระเบียบเกี่ยวกับการเดินสำรวจออกโฉนดที่ดินวางไว้เป็นหมวดหมู่เป็น ครั้งแรก และมีการวางระเบียบการรังวัดที่ดินตกค้าง รังวัดซ้ำ แบ่งแยก สอบเขต อีกด้วย¹¹⁰

การจัดสรรที่ดินแปลงใหญ่แบ่งขายเพื่อปลูกบ้านพักอาศัยมีอยู่บ้าง มักจะขายแต่ที่ดินเท่านั้น ไม่มีตัวบ้านอยู่ด้วย อาจมีบริษัทก่อสร้างเข้ารับบริการออกแบบและก่อสร้างให้เสร็จตามแบบที่เจ้าของ ต้องการ นอกจากนั้นหน่วยรัฐบางเช่น พระคลังข้างที่ ราชพัสดุ ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ อาจ เป็นผู้ดำเนินการแบ่งที่ดินของหลวงออกเป็นแปลงย่อยเพื่อให้ข้าราชการในพระองค์อยู่อาศัย โดย จะปลูกบ้านลงในที่ดิน แบบของอาคารที่ปลูกอาจมีความคล้ายหรือเหมือนกันในบางแห่ง¹¹¹ เป็นจุด แรกเริ่มของบ้านจัดสรรที่มีการสร้างที่พักอาศัยในลักษณะคล้ายกันบนที่ดินหลายแปลง

ในรัชกาลนี้มีการกำหนดเขตสุขาภิบาล เป็นเขตที่มีการควบคุมการก่อสร้างอาคาร ถนน ลำ คลอง และควบคุมความสะอาดในพื้นที่ที่ประชากรหนาแน่นในกรุงเทพมหานครขึ้นสืบต่อจากช่วงสมัย ปลายรัชกาลที่ 5 โดยระยะแรกจำกัดเขตสุขาภิบาลไว้ตามงบประมาณที่จำกัด แบ่งเป็น 3 เขต จากใจ กลางพระนครกระจายออกไป คือ เขตตัวเมืองเก่ามีกำแพงพระนครเป็นแนวกัน ถัดมาคือเขตที่ขยาย ออกมาจากใจกลางเมืองถึงคลองผดุงเกษม เขตที่ 3 คือ เขตที่เคยเป็นชานเมืองในสมัยรัชกาลที่ 5 ใน ปลายสมัยรัชกาลที่ 6 กลายเป็นเขตที่พักอาศัยหนาแน่นในทิศเหนือ ใต้และตะวันออกของตัวเมือง¹¹²

รัชกาลที่ 7 - รัชกาลที่ 8

เมื่อยุคสมัยผ่านไปกรุงเทพมหานครเริ่มเปลี่ยนแปลงจากเมืองที่มีประชากรเบาบาง พื้นที่เต็มไปด้วยต้นไม้และป่า กลายเป็นป่าไม้เริ่มลดลงเนื่องจากการพัฒนาพื้นที่ของมนุษย์เพื่อประโยชน์ใช้ สอยอันเนื่องมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร ในพ.ศ.2479 เนื่องจากกรุงเทพฯ มีทั้งหมด 26,970 ไร่ จำนวนประชากรประมาณ 650,000 คน มีการสร้างสะพานปฐมราชาอนุสรณ์(สะพานพระ พุทธยอดฟ้า) เพื่อเชื่อมต่อทางสัญจรทางบกระหว่างฝั่งพระนครและฝั่งธนบุรี แทนการใช้เรือ ทำให้ ความเจริญขยายตัวออกไปฝั่งธนบุรีมากขึ้น เริ่มมีถนนหนทาง รวมถึงที่พักอาศัยแทรกตัวอยู่ในสวน

¹¹⁰ กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย, 49.

¹¹¹ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3, 37-38.

¹¹² ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3, 7-8.

มากกว่าสมัยก่อน และเนื่องจากการขยายตัวของเมืองทำให้มีการก่อสร้างอาคารเกิดขึ้นมากจึงต้องมีการควบคุมเพื่อให้ได้มาตรฐาน มีความปลอดภัยในการใช้งานอาคาร มีสุขาภิบาลที่ดี จึงมีพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร พ.ศ. 2479 ออกมาบังคับใช้กับการปลูกสร้างอาคารบ้านเรือนในเขตเทศบาล และเพื่อเป็นประโยชน์ทางสถาปัตยกรรมและการผังเมืองอีกด้วย¹¹³

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญทางด้านการเมืองของประเทศไทย คือการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นระบอบประชาธิปไตย มีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุด ซึ่งเกิดขึ้นในปี พ.ศ. 2475 เป็นเหตุมาจากการปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 ที่สืบเนื่องต่อมาถึงรัชกาลที่ 7 ทำให้นักศึกษาได้รับความรู้ประวัติศาสตร์ทางการเมืองแบบประชาธิปไตย การปฏิวัติและปฏิรูปของประเทศอื่น ซึ่งนำความเจริญเข้าสู่ประเทศ ผสมกับปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำที่สืบเนื่องมาจากรัชกาลที่ 6 และยังไม่สามารถแก้ไขได้ ความไม่พอใจต่อระบบบังคับบัญชาทหารของนายทหารรุ่นใหม่ที่ไม่มีโอกาสเข้ามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของประเทศ เป็นเหตุให้ก่อการปฏิวัติและเปลี่ยนแปลงการปกครองขึ้น¹¹⁴

หลังจากที่เปลี่ยนแปลงการปกครอง การเมืองของไทยยังไม่มีเสถียรภาพจึงเกิดการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีบ่อยครั้ง นโยบายที่ส่งผลต่อสังคมไทยในหลาย ๆ ด้านคือนโยบายสร้างชาติ (รัฐนิยม) เมื่อพันเอกหลวง พิบูลสงคราม ดำรงหน้าที่ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 16 ธันวาคม 2481 นโยบายดังกล่าวหมายถึงการสร้างประเทศไทยให้ยิ่งใหญ่ มีศีลธรรม มีอนามย์ดี มีการแต่งการเรียบร้อย มีที่พักอาศัย และมีที่ทำมาหากิน¹¹⁵ เนื้อหาหลักประการแรกของรัฐนิยม คือการฝึกสยามออกจากอดีตแห่งความนิยมเจ้า ให้ยกเลิกบรรดาศักดิ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ประการที่สองคือ มาตรการที่จะทำให้ประชาชนคนไทยเป็น "ไทยแท้" ให้ใช้คำว่า "ไทย" แก่ชาวไทยทั้งหมดไม่แบ่งแยก หมายความว่ารัฐบาลจะให้ชนชาติอื่น ๆ ที่ตั้งถิ่นฐานที่ไทย ให้พูดภาษาไทยและปฏิบัติเหมือนคนไทย กำหนดพิธีกรรมแสดงความเคารพสัญลักษณ์ของชาติ เช่นธงชาติไทยและเพลงชาติ ให้ทุกคนต้องเรียนภาษาไทย พูดภาษาไทยกลาง ปรับภาษาไทยให้อ่านเขียนได้ง่ายขึ้น และกำหนดมาตรฐานการทักทายใหม่ เช่น ใช้คำว่า "สวัสดี" ประการที่สาม คือ ความเป็นหนึ่งเดียว จะไม่มีไทยเหนือ ไทยอีสาน จะมีเพียงชาวไทยเพียงอย่างเดียว ประการที่สี่ เรื่องความเจริญ คนไทยต้อง

¹¹³ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4 (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546), 7-8.

¹¹⁴ ปิยนาด บุณนาค, 141-42.

¹¹⁵ ปิยนาด บุณนาค, 174.อ้างถึง กรมโคสนาการ.(2485).ประมวลคำปราศรัยและสุนทรพจน์ของ ฯพณฯ ท่านจอมพล ป.พิบูลสงคราม ฉบับที่ 2.พระนคร.หน้า 3

ช่วยเศรษฐกิจด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่นพึ่งตนเองได้และซื้อของไทย นอกจากนั้นยังกำหนดมาตรฐานการแต่งตัว การปฏิบัติตนต่อพื้นที่สาธารณะ และการดำเนินชีวิตในสังคม¹¹⁶

ด้านเศรษฐกิจของไทย สินค้าส่วนใหญ่ผลิตเพื่อส่งออกโดยเฉพาะข้าว ไม้สัก และดีบุก แต่ประชาชนไทยผลิตได้เพียงสินค้าเกษตรเท่านั้น สืบเนื่องมาจากสนธิสัญญาเบาริงทำให้คนต่างชาติเข้ามาลงทุนประกอบกิจการในภาคอุตสาหกรรมมากขึ้น ธุรกิจและกิจการใหญ่เป็นของชาวต่างชาติ อีกทั้งการนำเข้าสินค้าจากประเทศตะวันตกเป็นจำนวนมากโดยเฉพาะผ้าแพรพรรณและสิ่งของเครื่องใช้ จึงส่งผลให้รัฐบาลเริ่มสนับสนุนอุตสาหกรรมที่เกิดขึ้นใหม่โดยที่รัฐพยายามจะเป็นผู้ประกอบการเอง โดยเฉพาะกิจการขนาดใหญ่และที่เกี่ยวข้องกับความมั่นคงของชาติ นอกเหนือจากนี้รัฐได้สนับสนุนภาคเอกชนที่เป็นคนไทยให้ประกอบกิจการเกี่ยวกับอุตสาหกรรมด้วยการสนับสนุนให้ส่งเครื่องจักรเข้ามาในโรงงานมากขึ้น นโยบายด้านเศรษฐกิจจึงให้อำนาจแก่รัฐอย่างกว้างขวาง รัฐได้ใช้มาตรการหลายรูปแบบเพื่อจูงใจให้ประชาชนประกอบอาชีพอย่างสุจริต เช่นใช้คำขวัญ "เกษตรทำ อุตสาหกรรมผลิต พาณิชย์ค้าเถิด" และ "หมั่นปลูก หมั่นเลี้ยง เสี่ยงเพิ่มพูน" รวมถึงการใช้อำนาจรัฐในการบังคับซื้อกิจการของชาวต่างชาติมาเป็นของรัฐเป็นการขจัดอิทธิพลจากชาวต่างชาติและเพิ่มบทบาทของชาวไทยมากขึ้น แต่คนไทยส่วนมากยังไม่มีความถนัดและประสบการณ์ในด้านธุรกิจการค้า ดังนั้นรัฐจึงมีบทบาทในการบริหารธุรกิจ การประกอบการโดยรัฐเช่นนี้เป็นไปในรูปของบริษัทที่ราชการ รัฐวิสาหกิจ และบริษัทธุรกิจ¹¹⁷

เหตุการณ์ที่สำคัญอีกเหตุการณ์หนึ่งคือสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้นใน พ.ศ.2482 และจบลง ในพ.ศ.2488 เป็นสงครามระหว่าง ฝ่ายพันธมิตรและฝ่ายอักษะ ซึ่งประเทศที่มีอิทธิพลกับไทยมากที่สุดคือประเทศญี่ปุ่น ที่ต้องการประเทศไทยเป็นทางผ่านเพื่อเข้าโจมตีอังกฤษที่มลายูและพม่า การตัดสินใจของรัฐบาลในยุคนั้นทำให้ประเทศไทยเข้าร่วมสงครามกับฝ่ายอักษะ ประกาศสงครามเป็นทางการกับอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ในเดือนมกราคม พ.ศ. 2485 แต่ก็มี "ขบวนการเสรีไทย" ที่ต่อต้านการการร่วมมือกับประเทศญี่ปุ่น จึงติดต่อให้ความร่วมมือกับฝ่ายพันธมิตร สงครามโลกครั้งที่ 2 จบลง ใน พ.ศ. 2488 ซึ่งฝ่ายอักษะเป็นฝ่ายพ่ายแพ้สงคราม หลังจากนั้นเศรษฐกิจไทยซบเซาเพราะญี่ปุ่นใช้ทรัพยากรของไทยทั้งเงินและข้าวของในการสงคราม กรุงเทพฯถูกระเบิดจากฝ่ายพันธมิตรมากกว่า 4000 ครั้ง ส่งผลให้ประมาณร้อยละ 60 ของประชากรต้องหลบภัยไปนอกพระนคร¹¹⁸

¹¹⁶ คริส เบเกอร์ and ผาสุก พงษ์ไพจิตร, ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย, พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุงใหม่). (กรุงเทพฯ: มติชน, 2557), 185-86.

¹¹⁷ ปิยนาด บุณนาค, 156-57,79-81.

¹¹⁸ คริส เบเกอร์ and ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 188-94.

ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจะอยู่ฝ่ายอักษะ ย่อมได้รับผลกระทบจากการแพ้สงคราม แต่ด้วยการร่วมมืออย่างลับ ๆ ของขบวนการเสรีไทยกับประเทศสหรัฐอเมริกา ทำให้สหรัฐอเมริกาถือว่าไทยไม่เคยประกาศสงครามต่อประเทศของตน

รัชกาลที่ 9

เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 จบลง ประเทศไทยได้รับความเสียหายหลายด้าน ประเทศสหรัฐอเมริกากลายเป็นผู้อุปถัมภ์และเข้ามาแทรกแซงทางการเมืองและเศรษฐกิจของไทยมากกว่าชาติอื่น โดยมีจุดประสงค์ให้ไทยเป็นสมาชิกของ “โลกเสรีนิยม” ภายใต้ภาวะสงครามเย็นซึ่งหมายถึงการต่อสู้กันด้านอุดมการณ์ระหว่างฝ่ายโลกเสรีที่มีอเมริกาเป็นผู้นำกับประเทศคอมมิวนิสต์ซึ่งมีโซเวียต รัสเซียและจีนเป็นแกนหลัก สหรัฐส่งเสริม “พัฒนาการ” หมายถึงความเติบโตด้านเศรษฐกิจภายใต้ระบอบทุนนิยมเอกชน¹¹⁹

พ.ศ. 2500 รัฐบาล ใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เป็นแบบแผนที่ผู้ประกอบการได้แก่รัฐ ผู้ปกครอง-นายทุน และนายทุนต่างชาติ มีการสร้างธุรกิจส่วนตัว ให้ความสำคัญคุ้มครองธุรกิจของพ่อค้า เอกชน รวมทั้งการสร้างรัฐวิสาหกิจหรือที่เรียกในสมัยนั้นว่า “รัฐพาณิชย์” เป็นจำนวนมาก เศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยรัฐที่มีข้าราชการทหาร ดำรงผูกขาดธุรกิจเช่นนี้ ทำให้นายทุนไทยไม่สามารถเติบโตได้อย่างอิสระเพราะต้องพึ่งพาข้าราชการทหารดำรงผู้มีอำนาจและอิทธิพลอยู่ตลอดเวลา เป็นระบบที่กีดขวางการลงทุนจากต่างชาติ ทำให้สหรัฐอเมริกาผู้นำของประเทศทุนนิยมเสรีไม่พอใจอย่างยิ่ง และพยายามที่จะนำประเทศไทยเข้าสู่วงจรของทุนนิยมโลกโดยให้มีการพัฒนาประเทศตามแนวทุนนิยมแบบสหรัฐอเมริกาที่มีลักษณะเปิดกว้างกว่าแบบทุนนิยมโดยรัฐของไทย¹²⁰

ต่อมาในปี พ.ศ.2504 ได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับแรก อนุมัติในปี 3 เป้าหมายหลักคือ ส่งเสริมให้ใช้ทรัพยากรภายในประเทศเพื่อเพิ่มอัตราการเจริญเติบโตของเศรษฐกิจ ถ่ายโอนส่วนเกินจากชนบทเพื่อลงทุนในเมือง และส่งเสริมให้มีการลงทุนจากต่างประเทศเพื่อขึ้นเพื่อนำเข้าเทคโนโลยี นักธุรกิจจากสหรัฐได้รับอนุญาตให้เข้าลงทุนในไทยเป็นเจ้าของกิจการได้เต็มตัว¹²¹ การพัฒนาเศรษฐกิจส่งผลกระทบต่ออาชีพพื้นฐานของไทยคือ เกษตรกรรมอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะมีองกรณ์จากต่างประเทศเข้ามาดูแลเรื่องระบบชลประทาน แต่ก็ไม่มี

¹¹⁹ คริส เบเคอร์ and ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 197.

¹²⁰ ปิยนาด บุนนาค, 245-46.

¹²¹ คริส เบเคอร์ and ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 212-13.

ได้ผลเป็นที่พอใจนัก จนกระทั่งเกิดการปฏิวัติเขียวเมื่อปลายทศวรรษ 2500 คือการนำเมล็ดพันธุ์ข้าว ชนิดใหม่ ปุ๋ยเคมี ยาฆ่าแมลง และรถไถหรือที่เรียกว่า “ควายเหล็ก” ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของ สังคมชานนาจากที่เป็นกิจกรรมในครัวเรือนเปลี่ยนมาเป็นการใช้วิทยาการสมัยใหม่ การลงแขกแทบไม่ พบเจออีกต่อไป แต่มีนายหน้าเข้ามาจัดหาแรงงาน มีการใช้ปุ๋ยเคมีและยาฆ่าแมลงอย่างกว้างขวาง ทักษะคิดและวัฒนธรรมของชาวนาที่เป็นอยู่มาช้านานเปลี่ยนไป ชาวบ้านซึ่งเคยเชื่อและมีพิธีกรรม บวงสรวงพระแม่โพสพเพื่อให้ข้าวได้ผลบอกว่า "แม่โพสพก็สู้ปุ๋ยเคมีไม่ได้"¹²²

พัฒนาการของเมืองในกรุงเทพมหานครเริ่มแตกต่างออกไปจากยุคสมัยก่อนที่เน้นการทำ เกษตรเป็นหลัก โรงงานและบริษัทห้างร้านเริ่มเกิดขึ้นเยอะขึ้น ความต้องการจ้างงานก็เพิ่มขึ้นตาม ทำให้ค่าจ้างในเมืองได้ค่าตอบแทนสูงกว่าการทำงานในชนบท ดึงดูดให้มีการอพยพสู่เมืองเพิ่มขึ้น ถนน หนทางก็ดีขึ้น พร้อมกับมีการรถโดยสารประจำทาง(รถเมล์) ทำให้การเดินทางในเมืองสะดวกสบาย ช่วง พ.ศ. 2503-2513 ประชากรกรุงเทพฯเพิ่มขึ้นจาก 1.8 ล้าน เป็น 3 ล้านคน มีความต้องการ คนงานขับรถ พ่อบ้านแม่บ้าน คนงานร้านอาหาร และคนงานก่อสร้างเพิ่มมากขึ้น รูปแบบการอพยพ เข้าเมืองมีหลายมิติ ทั้งเข้ามาหางานทำในตัวเมือง เข้ามาเรียนหนังสือ เข้ามาเที่ยว บ้างพำนักอยู่ใน เมือง 2-3ปี หรืออยู่ถาวรก็มี¹²³

ค่านิยมของการศึกษาเพื่อเข้ารับราชการยังคงมีอยู่ อีกทั้งด้วยความช่วยเหลือจากสหรัฐฯ และ รายได้ของรัฐบาลที่เพิ่มขึ้น ระบบราชการแผ่ขยายออกไปได้มาก จำนวนข้าราชการเพิ่มขึ้น มีการ ก่อตั้งสำนักงานใหม่ๆ เพื่อดูแลการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างทั่วถึง ระหว่างปีพ.ศ. 2504-2515 นักศึกษา ระดับปริญญาตรีเพิ่มจาก 18,000คน เป็น 100,000คน ขณะเดียวกันจำนวนคนผู้ไปเรียนนอก โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง คนต่างจังหวัดก็เดินทางมาเรียนมหาวิทยาลัยใน กรุงเทพฯมากขึ้น ปี 2543 จำนวนผู้จบการศึกษาระดับอุดมศึกษาเพิ่มขึ้นเป็น 3.4 ล้านคนและไม่ได้ เข้ารับราชการเท่านั้น มีจำนวนมากทำงานเป็นนักวิชาชีพ ผู้บริหารและผู้จัดการในภาคเอกชน เพราะ ให้เงินเดือนสูงกว่าราชการมาก ส่วนนี้ยังถืงตัวสูงขึ้นหลังปี 2529 เป็นต้นไปเพราะเศรษฐกิจเฟื่องฟู มาก เมื่อมีรายได้สูงขึ้นจากเคยอยู่ห้องแถวตามย่านเก่าในกรุงเทพฯ ไปซื้อบ้านจัดสรรตามหมู่บ้านชาน เมือง ปลายทศวรรษ 2520 ความต้องการที่อยู่อาศัยแบบนี้ทำให้เกิดธุรกิจอสังหาริมทรัพย์และการ สร้างบ้านจัดสรรผุดขึ้นในบริเวณชานเมืองกรุงเทพฯ เหตุการณ์นี้ไม่ได้เปลี่ยนเพียงที่อยู่อาศัย แต่

¹²² คริส เบเกอร์ and ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 223-24.อ้างถึง Takashi Tomosugi.(1980). A Structural Analysis of Thai Economic History : A Case Study of Northern Chao Phraya Delta Village.(Tokyo : Institute of Developing Economies),p43-44

¹²³ คริส เบเกอร์ and ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 227.

เปลี่ยนวัฒนธรรมที่เคยอยู่ใกล้ชิดกันในห้องแถวใจกลางเมือง ไปอยู่บ้านเดี่ยวแยกออกจากกันและยังเปลี่ยนจากครอบครัวขยายที่อยู่ด้วยกันหลายชั่วอายุคนในบ้านเดียวกัน เป็นการอยู่แบบครอบครัวเดี่ยว พ่อ แม่ ลูก แผนการบริโภคก็ปรับเปลี่ยนไปตามกระแสอิทธิพลวัฒนธรรมตะวันตกและญี่ปุ่น คนไทยมีโอกาสสังเกตเห็นวิถีแบบตะวันตกในกรุงเทพฯ บ้างก็จากที่หลายคนได้ไปเรียนต่างประเทศ

124

วิกฤตเศรษฐกิจ ปี 2540 หรือที่เรียกว่าวิกฤตต้มยำกุ้ง เกิดจากปัญหาในหลาย ๆ ด้านเช่นในด้านเกษตรกรรม ประสบปัญหาหาค่าพืชผลที่ไม่เป็นธรรม เกษตรกรต้องทิ้งไร่นามารับจ้างเป็นกรรมกรในภาคอุตสาหกรรม, ด้านอุตสาหกรรมเนื่องจากคนไทยขาดการผลิตเทคโนโลยีเป็นของตนเอง ส่วนใหญ่เป็นของนักลงทุนต่างชาติที่นำเทคโนโลยีจากบริษัทประเทศแม่เข้ามาทั้งสิ้น เกิดภาวะเศรษฐกิจเทียม การเปิดเสรีทางการค้าและการเงินด้วยความไม่ระมัดระวังทำให้อัตราดอกเบี้ยเงินกู้สูงเกินไป ต่างประเทศเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะเงินดอลลาร์ที่นำมามลงทุนในธุรกิจเชิงกำไร ปัญหาจากเหตุการณ์ทางการเมือง เกิดการทุจริตคอร์รัปชันอย่างกว้างขวาง การเปิดเสรีทางการเงิน สามารถโอนเงินเข้าออกต่างประเทศได้โดยเสรี นักลงทุนสามารถกู้ยืมเงินจากต่างประเทศได้อย่างอิสระ (ซึ่งมีดอกเบี้ยสูงกว่าที่ไทย) เมื่อประกาศค่าเงินบาทลอยตัวทำให้นักลงทุนที่มีเงินจากต่างประเทศเพิ่มขึ้นเป็นเท่าทวีคูณ¹²⁵ ผลจากภาวะเศรษฐกิจปี 2540 ทำให้บริษัทมากมายต้องปิดตัวลง หรือเลิกจ้างพนักงานชุดใหญ่ ทำให้เกิดปัญหาว่างงานกันทั่วไป เป็นปัญหาสังคมบานปลาย

วิกฤตที่เกิดขึ้นจากผลพวงของแนวทางการพัฒนาจากอดีต พระนักวิชาการ พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวว่า "ปัจจัยที่ทำให้เราพลาด อาจจะมีข้อสังเกตว่าเกิดจากการลงพัฒนาประเทศไปในแนวที่ต้องพึ่งพามากเกินไปหรือไม่ เราไม่พยายามยืนด้วยตนเอง"¹²⁶

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช พระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 9 ทรงแสดงความเห็นสอดคล้องกันในพระราชดำรัสเนื่องในวันคล้ายวันพระราชสมภพ เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม พ.ศ. 2540 "การจะเป็นเสือนั้นไม่สำคัญ สำคัญอยู่ที่เรามีเศรษฐกิจแบบพอมีพอกิน...นั่นหมายความว่า อุ้มชูตัวเองได้ ให้มีพอเพียงกับตัวเอง...ต้องถอยหลังเข้าคลอง จะต้องอยู่อย่างระมัดระวัง และต้องกลับไป

¹²⁴ คริส เบเกอร์ and ผาสก พงษ์ไพจิตร, 239,57,88-89.

¹²⁵ รองศาสตราจารย์ศิริพร สุเมธรัตน์, 364-70.อ้างถึง สุธี ประศาสน์เศรษฐ์. (2535)."วิวัฒนาการระบอบเศรษฐกิจไทย"ใน ไทยศึกษา หน้าที่ 3.นนทบุรี : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.หน้า456-482

¹²⁶ คริส เบเกอร์ and ผาสก พงษ์ไพจิตร, 361.อ้างถึง พระธรรมปิฎก(ป.อ. ปยุตโต)"ความร่มเย็นในวิกฤตไทย: พุทธวิธีในการแก้ปัญหาวิกฤตของชาติ" ใน พิทยาวงศ์(2541), ไทยยุควัฒนธรรมทาส. กรุงเทพฯ: วิถีธรรม. หน้า 3

ทำกิจการที่อาจจะไม่ค่อยซับซ้อนนัก คือใช้เครื่องมืออะไรที่ไม่หรูหรา แต่อย่างไรก็ตาม มีความเป็นที่จะถอยหลังเพื่อที่จะก้าวหน้าต่อไป ถ้าไม่ทำอย่างนี้ ก็จะแก้วิกฤติการณ์นี้ยาก"¹²⁷

รัฐบาลจึงได้อัญเชิญ "ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง" ของรัชกาลที่9 มาปรับใช้โดยเน้นที่ "คนเป็นศูนย์กลาง" ของการพัฒนา ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (2550-2554) ได้กำหนดวิสัยทัศน์การพัฒนาเพื่อสร้างภูมิคุ้มกันแก่ครอบครัวชุมชน สังคมและประเทศชาติ โดยให้ความสำคัญกับการนำ "ทุนสังคม ทุนเศรษฐกิจ ทุนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม" มาใช้ประโยชน์อย่างบูรณาการเกื้อกูลกัน¹²⁸

ในปัจจุบันการเปลี่ยนแปลงของกรุงเทพมหานครนับตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก จากพื้นที่ป่ากร้าง กลายเป็นอาคารหรือบ้านเรือนจนแทบจะหาพื้นที่สีเขียวในใจกลางเมืองไม่ได้ จำนวนประชากรเพิ่มขึ้นอย่างมหาศาล บางพื้นที่กลายเป็นพื้นที่ชุมชนแออัด ที่ดินมีราคาพุ่งสูงขึ้นโดยเฉพาะใจกลางเมืองหรือพื้นที่ใกล้กับแหล่งงาน ทำให้แหล่งที่อยู่อาศัยกระจายตัวออกไปแถบชานเมืองและปริมณฑลเพราะที่ดินราคาถูกกว่าและมีผลกระทบต่อการใช้ชีวิตแบบครอบครัวขยายในสมัยก่อนเป็นครอบครัวเดี่ยวเพราะไม่สามารถขยายที่ดินออกจากพื้นที่เดิมของตนได้

พื้นฐานอาชีพของคนเมืองจากเดิมเป็นการเกษตรเปลี่ยนเป็นพนักงานบริษัท ทำงานกินเงินเดือนเป็นส่วนใหญ่ ที่พักอาศัยอยู่ห่างจากแหล่งงานทำให้ต้องเดินทางจากบ้านสู่ที่ทำงานในเวลาพร้อมเพรียงกัน เช่นเดียวกับเวลากลับ การคมนาคมส่วนใหญ่เกิดขึ้นทางบกโดยรถโดยสารและรถยนต์ส่วนตัว ทำให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัด ต่อมาได้มีการสร้างรถไฟฟ้า BTS เปิดใช้งานใน พ.ศ. 2542 และ MRT เปิดใช้งาน พ.ศ.2547 เพิ่มช่องทางการขนส่งในตัวเมืองให้สะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น

ค่านิยมการศึกษาจำเป็นจะต้องเรียนสูงเพื่อสามารถสมัครงานที่ได้รับค่าตอบแทนที่สูง และสามารถดำรงชีวิตในปัจจุบันได้อย่างสะดวกสบาย การศึกษาเล่าเรียนจึงมุ่งเน้นไปที่การเรียนจบปริญญาตรี เป็นบัณฑิต บางคนอาจศึกษาต่อในระดับมหาบัณฑิตทั้งในมหาวิทยาลัยในประเทศไทยและต่างประเทศ ทำให้ประชาชนมีความรู้ความสามารถมากขึ้นหากสามารถรับผิดค่าศึกษาเล่าเรียนนั้นได้ รวมถึงการเข้ามาของ Internet ที่ทำให้การเชื่อมต่อของผู้คนและแหล่งความรู้ได้รวดเร็วกว้างขวางมากยิ่งขึ้น สังคมของคนเมืองจึงเปลี่ยนไปจากสมัยก่อนอย่างสิ้นเชิง

¹²⁷ พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าฯ ทูลละอองธุลีพระบาท ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดี ที่ 4 ธันวาคม 2540.

¹²⁸ รองศาสตราจารย์ศิริพร สมธำรัตน์, 340.

อิทธิพลจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่ส่งผลกระทบต่อสังคมไทยโดยเฉพาะในเมือง กรุงเทพมหานครที่หยิบยกข้อมูลจากประวัติศาสตร์ข้างต้นนี้ ล้วนส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการของที่พักอาศัยของไทย ซึ่งมีผลต่อการศึกษาเรื่องหน้าบ้านต่อไป

3.2 ความหมายของบ้านในประเทศไทย

ในการศึกษาบ้านกับทฤษฎีตะวันตก ได้ยกตัวอย่างผู้ศึกษาเรื่องบ้านจากชาวตะวันตกไปบ้างแล้ว ความรู้และความคิดเห็นเหล่านั้นเกิดจากผู้ศึกษาที่อยู่ในสังคมตะวันตกซึ่งแตกต่างจากสังคมไทย ทั้งพฤติกรรมของสังคม ประวัติศาสตร์และการปกครอง ผู้ศึกษาเรื่องบ้านหรือสถาปนิกของไทยที่ได้แสดงความรู้ความคิดเห็นเรื่องบ้านก็มีปรากฏให้เห็นอยู่มาก ซึ่งเป็นประเด็นที่น่าสนใจและหยิบยกขึ้นมาเป็นตัวอย่างในค้นหาความหมายของบ้านในการศึกษาเรื่องหน้าบ้านต่อไป

ความหมายคำว่า “บ้าน” ตามแต่โบราณไม่ได้หมายถึงที่พักอาศัยเท่านั้น นายแพทย์ชาวอเมริกันที่เข้ามาเผยแพร่ศาสนาคริสต์ในประเทศไทยสมัยรัชกาลที่ 3 ดร.แดน บีช แบรดเลย์ ได้บันทึกคำศัพท์ไทย แปลความหมายภาษาไทย ในหนังสือ อักษรภิธานศรีบริษั (Dictionary of the Siamese language) ว่า บ้าน, คือที่ตำบล, ใด ๆที่เขาตั้งถาวรนั้น, อยู่แต่เรือนหนึ่ง สองเรือนขึ้นไปเรียกว่าบ้าน และมีคำศัพท์อื่น ๆที่มีคำว่าบ้านเกี่ยวข้องเช่น

บ้านใน, คือบ้านอยู่ในกำแพงเมืองนั้น. ถาบ้านอยู่ในคายนั้น.

บ้านนอก, คือบ้านอยู่นอกกำแพงเมืองนั้น. ถาบ้านอยู่นอกคายนั้น

บ้านเมือง, นิคม, คือบ้านอยู่ในเมือง, ถาบ้านแลเมืองแลนิคมนั้น¹²⁹

ตามความหมายของพจนานุกรมในปัจจุบัน พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ 2554 บ้านมีความหมายว่า

(1). น.ที่อยู่ เช่น เลขบ้าน เจ้าบ้าน, สิ่งปลูกสร้างสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย เช่น บ้านพักตากอากาศ บ้านเช่า, บริเวณที่เรือนตั้งอยู่ เช่น เขตบ้าน, หมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน, ถิ่นที่มีมนุษย์อยู่ เช่น สร้างเป็นบ้านเป็นเมือง.

(2). ว.ที่มีอยู่ตามบ้าน เช่น หนูบ้าน คู่กับ หนูนา หรือที่เลี้ยงไว้ เช่น หนูบ้าน คู่กับ หนูป่า”¹³⁰

¹²⁹ ดร.แดน บีช แบรดเลย์, อักษรภิธานศรีบริษั (Dictionary of the Siamese Language) (กรุงเทพฯ, 2416), 369-70.

¹³⁰ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ 2554, vol. 2561.

พจนานุกรมของ เฮียร์ซีย์ เอี่ยมวรเมธ คำว่าบ้านมีความหมายว่า

1. ครอบครัว family : บ้านของเรามี 4 คน
2. เรือน, อาคารที่อยู่อาศัย home; house; habitation : นี่คือนบ้านของผม/ เขาไม่อยู่บ้าน/
บ้านของเขาอยู่ในกรุงเทพฯ
3. บริเวณที่หมู่คนอยู่กันเป็นกลุ่ม, หมู่บ้าน, เขตที่อยู่อาศัย village : หมู่บ้านกรรมกรใหม่ /
ผู้ใหญ่บ้าน/ หมู่บ้านครู¹³¹

จะเห็นว่าตามพจนานุกรมในอดีตบ้านมีความหมายถึงถิ่นที่อยู่อาศัย มีความหมายเป็นบริเวณมากกว่าอาคารใดอาคารหนึ่ง ตามพจนานุกรมในปัจจุบันบ้านมีความหมายแตกออกไปมากยิ่งขึ้น มีทั้งความหมายถึงที่อยู่อาศัยและความหมายถึงความสัมพันธ์ในครอบครัว แต่การใช้คำว่าบ้านที่พบเห็นในปัจจุบันหมายถึงที่พักอาศัยภายในเสียมากกว่าความหมายอื่น ความคลาดเคลื่อนของความหมายอาจทำให้คนในปัจจุบันเข้าใจความหมายของบ้านแตกต่างออกไปจากคนในอดีต

ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชชน ราชบัณฑิต หรือนามปากกา เสถียรโกเศศ นักปราชญ์และนักการศึกษาคนสำคัญของไทย ผู้มีผลงานดีเด่นทางด้านวัฒนธรรมได้กล่าวถึงคำว่าบ้านไว้ว่า บ้านคือพื้นที่ซึ่งกันไว้ปลูกเรือนสำหรับอยู่ มีบริเวณเขตโดยรอบ เพราะฉะนั้น บ้านจึงเป็นที่อยู่ทั้งหมดรวมทั้งตัวเรือนและสิ่งปลูกสร้างอื่น ๆ ด้วย นี้พูดเฉพาะรายครัวเรือน ถ้าหลายครัวเรือนอยู่รวมกันเป็นเรือนมากหลังก็เป็นบ้านเหมือนกัน หรือเรียกให้เต็มอย่างที่ใช้นั้นอยู่ในเวลานี้ว่าหมู่บ้าน ในคำพูดจึงใช้ว่า สร้างบ้านปลูกเรือน แต่ที่ใช้ปลูกบ้านแทนคำว่าปลูกเรือน เห็นจะเข้าใจความหมายของคำว่าบ้านและเรือนเคลื่อนที่ไป¹³²

ศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์ ร.น.สถาปนิก สาขาสถาปัตยกรรมและสถาปัตยกรรมไทย ปุชนียบุคคลด้านสถาปัตยกรรมไทย ศิลปินแห่งชาติสาขาทัศนศิลป์ (สถาปัตยกรรม) ประจำปี 2529 และราชบัณฑิตสำนักศิลปกรรม ประเภทสถาปัตยกรรม ได้กล่าวถึงความหมายของบ้านในหนังสือ บ้านเรือนไทยภาคกลาง(2531)¹³³โดยสรุปว่า

¹³¹ เฮียร์ซีย์ เอี่ยมวรเมธ, พจนานุกรมไทย (กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2544), 583.

¹³² เสถียรโกเศศ(นามแฝง), ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน-แต่งงาน (กรุงเทพฯ: ศุภสภาดพรวัง, 2532), 42.

¹³³ ศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์, บ้านไทยภาคกลาง, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของคุรุสภา, 2531).

1.ที่อยู่หรือที่อาศัย เป็นปัจจัยสำคัญในอันที่จะก่อให้เกิด สถาปัตยกรรมอาจกล่าวได้ว่า อาคาร เป็นปัจจัยที่สำคัญที่สุด และในสิ่งรวมเรียกว่าอาคาร บ้านจะมีความสำคัญเป็นอันดับแรก เพราะบ้านเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัว และในครอบครัว บิดา มารดาเป็นบูรพาจารย์ของบุตร บ้าน จึงเป็นสถานศึกษาที่วางมาตรฐานความเป็นอยู่วัฒนธรรมของสังคมเบื้องต้น

2.คำว่าบ้านอาจประมาณได้ว่า บ้านเป็นนามธรรม โดยทั่วไปนิยมพูดว่า ปลูกบ้าน หมายถึง ปลูกเรือน คำว่า บ้าน หมายถึงบริเวณบ้านที่ประกอบด้วยพื้นที่ดินสิ่งแวดล้อม และจะต้องมี เรือน หากบริเวณดังกล่าวไม่มี เรือน ก็ไม่เรียกว่าบ้าน กล่าวคือถ้าจะเป็นบ้านต้องมีเรือน และ บ้าน นั้น อาจจะไม่มามีบริเวณพื้นที่ที่ดินก็ได้ แต่หมายถึงตัวเรือนเท่านั้นก็ได้ เช่น เรือนแถว ตึกแถว ซึ่งปราศจาก บริเวณ คำทั้งสองนี้ไม่อาจจะจำกัดตายตัวได้ บ้านโดยทั่วไปน่าจะเป็น นามธรรม แต่ก็ใช้กันทั้ง นามธรรมและรูปธรรม บ้าน ตรงกับคำภาษาอังกฤษว่า Home ตามความเข้าใจทั่วไปบ้านไม่มีเรือนก็ ไม่เป็นบ้าน คงเป็นแต่บริเวณพื้นที่เท่านั้นหากปลูกเรือนหรือเพิงอาศัยกินอยู่หลับนอนจะเรียกว่าบ้าน ได้ทันที

3.คำว่าเรือนมักจะหมายถึง ที่อาศัยที่สร้างด้วยไม้เป็นส่วนใหญ่ หากสร้างด้วยคอนกรีตหรือ อิฐก็เรียกว่าตึก แต่สมัยนี้ไม่นิยมพูดกัน มักจะพูดว่า ปลูกบ้าน สร้างบ้าน ออกแบบบ้านและกลับบ้าน อาจกล่าวได้ว่าความหมายของบ้านที่เป็น นามธรรม สำคัญกว่า เรือน ที่เป็นรูปธรรม ซึ่งเป็นหลักการ ที่ถูกต้องตามตรรกวิทยา(Logic)

นอกจากความหมายของบ้านที่เกี่ยวกับที่พักอาศัยแล้ว มิติของความหมายคำว่าบ้าน ยัง สามารถเชื่อมโยงถึงการให้ความสำคัญจากผู้อยู่อาศัย สภาพสังคม ความเชื่อ หรือมิติอื่นที่ล้าลึก มากกว่าความหมายเกี่ยวกับที่พักอาศัยเพียงอย่างเดียว นักวิชาการ สถาปนิกของไทยได้หยิบ ยกตัวอย่างและให้ความหมายของบ้านในมุมมองที่น่าสนใจ จึงหยิบยกการให้ความหมายของบ้านจาก อาจารย์ นักวิชาการ สถาปนิกบางท่าน เพื่อเป็นกรณีศึกษาในการค้นหาความหมายของบ้านต่อไป

รองศาสตราจารย์ ดร. สันติ ฉันทวิลาสวงศ์ อาจารย์ ภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ คณะ สถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และที่ปรึกษาอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ กล่าวถึงเรื่องบ้านในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง บทบันทึกความเข้าใจและความหลากหลายอัน เนื่องมาจากคำ “บ้าน” เสนอในการประชุมสัมมนาเรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในประเทศไทย

วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ.2532 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย¹³⁴ มีใจความสำคัญเกี่ยวกับความหมายของบ้านโดยสรุปว่า

1.ความหมายของบ้านในสังคมไทย นอกจากเรื่องการพักอาศัยแล้ว ยังเปรียบเสมือนกายที่เป็นตัวแทนของผู้คนในครอบครัว บ้านที่ดีต้องอยู่แล้วเย็นกายและอุ่นใจ บ้านคือบริเวณที่ร่างกายดำรงอยู่และรับรู้ประสบการณ์อยู่เป็นประจำ บ้านจึงมีความสำคัญต่อสภาพจิตใจของผู้คน

2.บ้านของแต่ละชนชั้นวรรณะ ถูกให้ความสำคัญต่างกันผ่านชื่อเรียก เช่นบ้านเจ้านายเรียกว่า ตำหนัก จวน บ้านของพระสงฆ์เรียกว่า กุฏิ อีกทั้งขนาดหรือความหรูหราของบ้าน ก็ถูกเรียกต่างกัน เช่นบ้านที่ใหญ่หรูหรา จะเรียกว่า ศาลาสน์ บ้านที่เล็กสร้างอย่างง่ายจะเรียกว่า กระต๊อบ

3.คนไทยให้ความสำคัญกับที่พักอาศัยทางด้านความเชื่อ เรื่องผีสิง เทวดา ก็มีคำสำหรับเรียกที่พักอาศัยของสิ่งที่ไม่เห็นเหล่านั้น เช่น วิมาน(จินตภาพ) ที่พักของเทวดาบนฟ้า หรือ ศาลพระภูมิ(กายภาพ) ที่พักของผีบ้านผีเรือน

4.หากมนุษย์ต้องการเรือนเพื่อรองรับการอยู่อาศัย อาจตีความได้ว่า เมื่อปฏิสนธิ ทารกให้ครรภ์มารดาเป็นเรือน เมื่อทารกเกิดมีอุหรือเปลเป็นเรือน เมื่อชีวิตดับลง มีเรือนเพื่อปิดบังร้ายเป็นโลงศพ เมื่อประกอบพิธีชาปนกิจ อัฐหรือกระดูกถูกเก็บไว้ใน โถศ หากญาติความผูกพันต่อบุคคลที่เสียชีวิตไปแล้วและมีกำลังทรัพย์เพียงพอ ก็มีการสร้างเรือนให้ เช่น เจดีย์ กู่ สลุบ”

ศาสตราจารย์ ดร.พัทธา สายหู อดีตอาจารย์ ประจำคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยสังคม ได้กล่าวถึงความหมายของบ้านไว้ในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง ปัจจัยที่กำหนดลักษณะที่อยู่อาศัย เสนอในสัมมนาว่าด้วยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงลักษณะที่อยู่อาศัยในประเทศไทย วันที่ 6 ธันวาคม พ.ศ. 2532 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย¹³⁵ มีใจความสำคัญเกี่ยวกับความหมายของบ้านโดยสรุปว่า

1.บ้านไม่จำเป็นต้องเป็นที่พักผ่อนหลับนอนหลังจากเลิกทำงานแล้วเท่านั้น แต่หมายรวมถึงบริเวณที่มีปัจจัยหรือทรัพยากรที่บุคคล อาศัยและใช้ดำรงชีวิตของตนได้ ตามความหมายที่กว้างขวางมากขึ้นนี้ บ้านอาจไม่ใช่อาคารถาวรก็ได้

¹³⁴ "มิติที่หลากหลาย," in บ้านไทย, ed. บัณฑิต จุลาสัย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาฯ, 2540), 6-15.

¹³⁵ "บริบททางสังคม," in บ้านไทย, ed. บัณฑิต จุลาสัย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาฯ, 2540), 23-30.

2. หากพิจารณาด้วยเกณฑ์ที่ว่าบ้าน มีความหมายแคบเพียงอาคารบ้านเรือน และมีความหมายกว้างกว่าเป็นสถานที่ดำรงชีวิต มีความสัมพันธ์กับ การทำมาหาเลี้ยงชีพตามเงื่อนไขข้อจำกัดของสภาพแวดล้อม และความรู้ความสามารถของเจ้าของ ก็จะได้เห็นว่าบ้านของ ผีตองเหลือ ชาวเขา และชาวไทยพื้นราบ ต่างมีความเหมาะสมสอดคล้องตามเงื่อนไขของการทำมาหาเลี้ยงชีพของแต่ละกลุ่มนั้น และแต่ละยุคสมัยของประวัติศาสตร์

ศาสตราจารย์ ดร.บัณฑิต จุลาสัย อาจารย์และอดีตคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อดีตหัวหน้าภาควิชาสถาปัตยกรรมศาสตร์ ได้กล่าวถึงความหมายของบ้านไว้ในเอกสารประกอบการบรรยายเรื่อง การเปลี่ยนแปลงที่อยู่อาศัยในเมืองของกรุงเทพฯ เสนอในสัมมนาว่าด้วยเรื่อง การเปลี่ยนแปลงลักษณะที่อยู่อาศัยในประเทศไทย วันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2532 ณ ศูนย์วัฒนธรรมแห่งประเทศไทย¹³⁶ มีใจความสำคัญเกี่ยวกับความหมายของบ้านโดยสรุปว่า

1. บ้าน นอกจากเป็นที่พักอาศัยคุ้มครองป้องกันภัยใกล้ตัว ยังเป็นผลงานศิลปะและเป็นส่วนหนึ่งของ สภาพแวดล้อมชุมชน ในทางเศรษฐศาสตร์ บ้านเป็นผลผลิตที่คงทนถาวร แต่ในธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ อุปสงค์ อุปทาน ของสินค้าบ้าน แปรเปลี่ยนตลอดเวลา จึงมีผลต่อเศรษฐกิจของชาติ และมีผลต่อสภาพจิตใจ คุณภาพชีวิต รวมถึง ธรรมชาติแสดงฐานะของสังคมของผู้อาศัย

2. สารเรื่องบ้าน จึงครอบคลุมถึงปัจจัยต่าง ๆ ทั้งทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และสภาพแวดล้อม นอกเหนือจากเรื่อง รูปแบบทาง สถาปัตยกรรม บ้านสามารถสื่อความหมายถึงระบบสังคม และวัฒนธรรมชุมชน ค่านิยม ที่ส่งผลกระทบต่อระบบการอยู่อาศัย

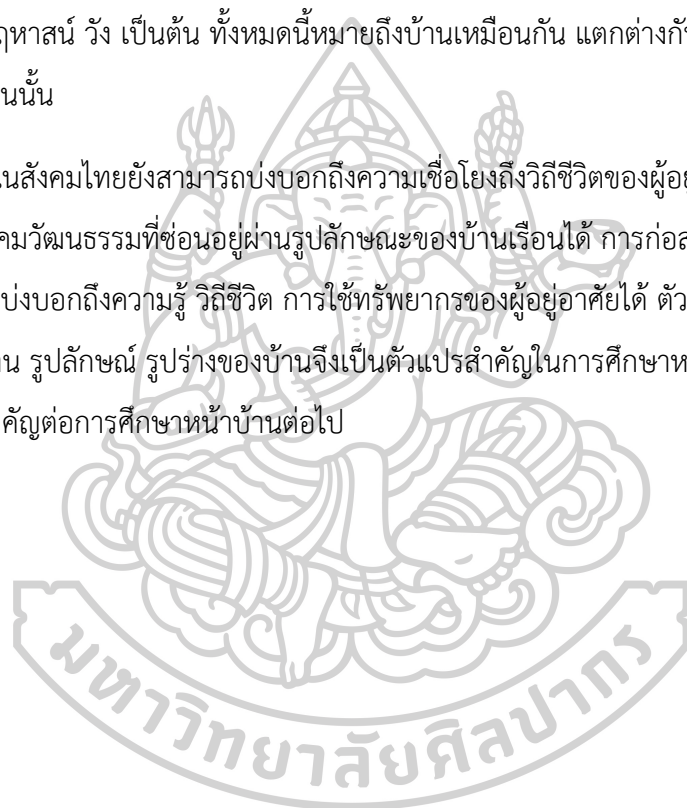
ศาสตราจารย์กิตติคุณ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อดีตคณบดีคณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย นักวิจัยดีเด่นแห่งชาติสาขาเศรษฐศาสตร์ ได้กล่าวถึงความหมายของบ้านไว้ในหนังสือจากประวัติศาสตร์ทฤษฎีหมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ(2544)¹³⁷ มีใจความสำคัญเกี่ยวกับความหมายของบ้านโดยสรุปว่า." การศึกษาสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ไทย จะต้องศึกษาสถาบันชุมชนหมู่บ้าน มโนภาพชุมชนหมู่บ้าน หรือที่ภาษาไทยในทุกถิ่นเรียกว่า "บ้าน" นั้น คือมโนภาพและความเป็นจริงที่เป็นฐานเพื่อนทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมไทย เป็นมโนภาพหลักที่จะนำเอามโนภาพอื่นเข้ามาเสริม....ความเป็นชุมชนมีสูงมากตลอดมาในสถาบันหมู่บ้านของไทย ชุมชนหรือ "บ้าน" ปกป้องไม่ให้เกิดการแตกตัวของชนชั้นชาวนา นัยคือในสังคมที่ชุมชนของผู้ผลิตรายย่อยมีความเข้มแข็ง..."

¹³⁶ "รูปแบบและการเปลี่ยนแปลง," in บ้านไทย, ed. บัณฑิต จุลาสัย (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาฯ, 2540), 101-21.

¹³⁷ ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, จากประวัติศาสตร์ทฤษฎีหมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ (สุรินทร์: ราชภัฏสุรินทร์, 2544), 22-23.

ความหมายของคำว่า บ้าน ในภาษาไทยหมายถึงสถานที่อยู่อาศัย รวมถึงปลูกสร้างและบริเวณโดยรอบนั้นด้วย คำว่าบ้านในสังคมไทย ยังถูกหยิบยกไปใช้ควบคู่กับคำอื่น เพื่ออธิบายถึงความเฉพาะเจาะจงที่เกี่ยวข้องกับบ้าน เช่น ไร่บ้าน หมายถึงไร่ที่เลี้ยงไปตามบ้าน, เจ้าบ้าน หมายถึง ผู้เป็นเจ้าของสถานที่ ฯลฯ ในด้านความเชื่อของคนไทย ได้ให้ความสำคัญกับบ้านหรือที่อยู่อาศัยต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เช่น ศาลพระภูมิ บ้านของผีบ้านผีเรือน, วิมาน บ้านของเทวดา หรือเมื่อบุคคลสำคัญหรือคนสนิทที่ล่วงลับไปแล้ว อาจสร้างเจดีย์หรือสถูปเพื่อเป็นบ้านของอัฐิหรือกระดูก เป็นตัวแทนของการดำรงอยู่ของบุคคลนั้น อีกทั้งภาษาไทยยังแบ่งระดับของบ้านด้วยเช่น กระท่อม จวน อาศรม กุฏิ ศาลาสนับ วัง เป็นต้น ทั้งหมดนี้หมายถึงบ้านเหมือนกัน แตกต่างกันที่บริบทหรือความหรูหราของบ้านนั้น

บ้านในสังคมไทยยังสามารถบ่งบอกถึงความเชื่อมโยงถึงวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยและสามารถมองเห็นถึงสังคมวัฒนธรรมที่ซ่อนอยู่ผ่านรูปลักษณ์ของบ้านเรือนได้ การก่อสร้าง วัสดุ การจัดการพื้นที่ สามารถบ่งบอกถึงความรู้ วิถีชีวิต การใช้ทรัพยากรของผู้อยู่อาศัยได้ ตัวแปรเหล่านี้ส่งผลต่อหน้าตาของบ้าน รูปลักษณ์ รูปร่างของบ้านจึงเป็นตัวแปรสำคัญในการศึกษาหาความหมายของบ้าน และมีความสำคัญต่อการศึกษานำบ้านต่อไป

3.3 ความหมายของบ้านและนิยามของหน้าบ้าน

ความหมายของบ้าน สามารถแบ่งได้เป็นสามส่วน ในความหมายแรก บ้านหมายถึง สิ่งปลูกสร้างสำหรับอยู่อาศัย หรือตัวเรือน ที่ตอบสนองการใช้ชีวิตประจำวัน ในความหมายหมายนี้ บ้านจึงต้องประกอบไปด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม ผังและหลังคา ที่ปิดล้อมร่างกายของผู้อยู่อาศัย ปกป้องจากสภาพอากาศและภัยอันตรายต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก

ความหมายที่สอง บ้านหมายถึง ถิ่นที่อยู่ หรืออาณาเขตบริเวณที่ครอบครอง รวมถึงบริเวณที่เรือนนั้นตั้งอยู่ด้วย ผู้อยู่อาศัยสามารถประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ได้โดยไม่เจินอายุ เท่าที่ความเหมาะสมของพื้นที่และเวลาจะเอื้ออำนวยในการประกอบ อีกทั้งความสัมพันธ์ระหว่างคนต่อพื้นที่เกิด ความคุ้นเคยมากกว่าสถานที่อื่น

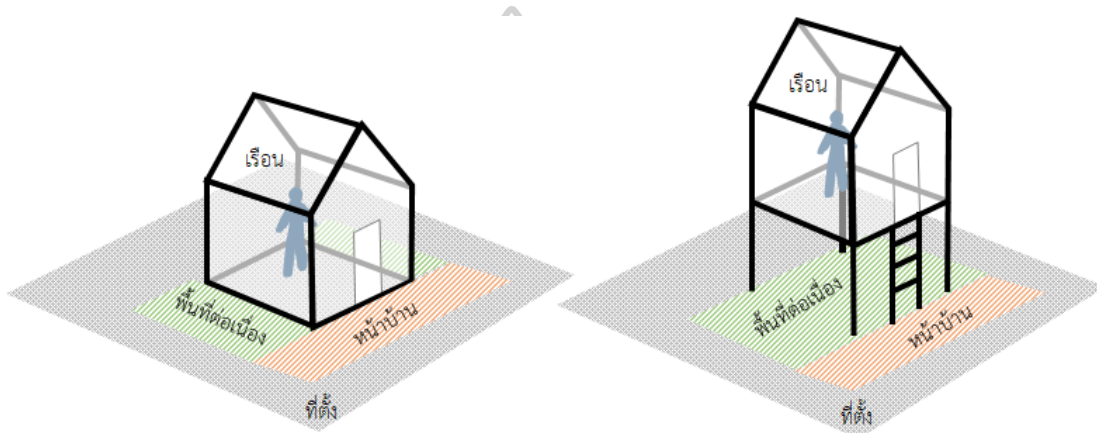
ความหมายที่สาม บ้านในความหมายเชิงนามธรรม ความรู้สึกอยู่บ้าน ความอุ่นใจ ความปลอดภัย หรือความรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของ หรือความเป็นส่วนตัวที่พิเศษเฉพาะ ความรู้สึกหรือการรับรู้เหล่านี้ ทำให้ผู้ที่รับรู้สามารถประกอบกิจกรรมได้อย่างคล่องตัว สบายใจ และรู้สึกปลอดภัย ความหมายของบ้านในเชิงนามธรรมนี้ ทำให้บ้านไม่เป็นที่ตั้งตายตัว บ้านอาจจะอยู่ในสถานที่ประกอบอาชีพ หรือที่อื่น ๆ ที่ไปอยู่เป็นประจำก็ได้ อย่างเช่น อาจารย์ที่สอนหนังสือในมหาวิทยาลัยมาช้านาน สามารถรับรู้ได้ว่า มหาวิทยาลัยนั้นเสมือนบ้านของตนเอง

ในส่วนหน้าของบ้านหรือเรียกว่า “หน้าบ้าน” เป็นชื่อเรียกพื้นที่ส่วนหน้า หรือบริเวณทางเข้าของบ้าน ตามความเข้าใจด้านพื้นที่ของผู้อยู่อาศัย พื้นที่นี้อาจเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะและบริบทของบ้านและที่ดิน พื้นที่ก่อนถึงประตูทางเข้าตัวเรือน อาจถูกเรียกว่าหน้าบ้าน สำหรับบ้านที่มีบริเวณพื้นที่บริเวณรอบ ๆ ประตูรั้วบ้าน อาจถูกเรียกว่าหน้าบ้าน หากความหมายของบ้านเป็นไปอย่างที่กล่าวมาข้างต้นแล้วนั้น ผู้ที่พักอาศัยอยู่คอนโดมิเนียมหรืออาคารพักอาศัยรวม พื้นที่หน้าบ้านนี้อาจอยู่ที่บริเวณทางเข้าประตูห้อง หรือโถงลิฟต์ที่พักคอยก่อนออกไปสู่พื้นที่ภายนอกอาคาร ความหมายของหน้าบ้านจึงมีความยืดหยุ่น ไม่ชัดเจน แล้วแต่ความเข้าใจและความรู้สึกของผู้อยู่อาศัย

นิยามของหน้าบ้านในที่นี้หมายถึงพื้นที่ก่อนทางเข้าตัวเรือน การศึกษาในวิทยานิพนธ์นี้ มุ่งเน้นศึกษาเฉพาะลักษณะและกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านเท่านั้น ความน่าสนใจคือบ้านหรือตัวเรือนนั้นเป็นพื้นที่ที่ความเป็นส่วนตัวสูงมาก หากเปรียบเทียบกับบริเวณพื้นที่อยู่อาศัยทั้งหมด เมื่อออกมาจากบ้านแล้ว พื้นที่นอกบ้านนั้นมีความเป็นสาธารณะมากขึ้นกว่าเดิมทันที บ้านที่มีบริเวณ มีรั้วรอบขอบชิด การเปลี่ยนถ่ายความเป็นส่วนตัวสู่ความเป็นสาธารณะอาจรู้สึกได้ประมาณหนึ่ง แต่หาก

หน้าบ้านอยู่ในบริเวณพื้นที่สาธารณะ นั้นหมายความว่า การเปลี่ยนถ่ายความรู้สึกถึงความเป็นส่วนตัวสู่ความเป็นสาธารณะเกิดขึ้นอย่างฉับพลัน หน้าบ้านนี้นับว่าเป็นพื้นที่แรกที่สามารถให้ผู้อยู่อาศัยมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกได้อย่างปกติ เช่น การรับพัสดุจากบุรุษไปรษณีย์ การพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่เดินผ่าน หรือแม้แต่การจับจ่ายใช้สอยกับร้านค้าเคลื่อนที่ต่าง ๆ เป็นต้น และเป็นพื้นที่แรกที่บุคคลภายนอกสามารถมองเห็นได้ ฉะนั้นความน่าสนใจของหน้าบ้านนี้คือกิจกรรมที่เกิดขึ้น หรือการแสดงออกถึงพื้นที่นี้ น่าจะสามารถบ่งบอกถึงความสัมพันธ์ของชุมชนหรือสภาพสังคมของผู้คนในชุมชนนั้นได้

ภาพที่ 18 ภาพอธิบายตำแหน่งพื้นที่หน้าบ้านที่ศึกษา ซ้าย:บ้านที่ทางเข้าเรือนอยู่ระดับพื้น ขวา:บ้านมีใต้ถุน ทางเข้ายกสูงขึ้น

การศึกษาหน้าบ้านในวิถยานิพนธ์นี้ ศึกษาผ่านกิจกรรมที่เกิดขึ้นบริเวณหน้าทางเข้าตัวเรือน ดังที่กล่าวมาข้างต้น ฉะนั้นการศึกษาการเปลี่ยนแปลงของหน้าบ้าน จึงต้องศึกษาผ่านบ้านในประวัติศาสตร์ รวมถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้น ผ่านปัจจัยต่าง ๆ ที่เป็นเหตุของการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัย เพื่อศึกษาลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านและหน้าบ้าน รวมถึงการเชื่อมโยงถึงสภาพสังคมของแต่ละยุคสมัย การศึกษาแบ่งออกเป็น 3 ช่วงคือ ช่วงรัตนโกสินทร์ตอนต้น(รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3) รัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-6) และรัตนโกสินทร์ตอนปลาย(รัชกาลที่7-รัชกาลที่9)

3.4 หน้าบ้านในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (รัชกาลที่ 1- รัชกาลที่ 3)

หน้าบ้านในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นนี้ ได้ใช้ข้อมูลจากบันทึกเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์ จากภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง ที่ทำหน้าที่บันทึกเหตุการณ์ผ่านสายตาของศิลปิน และหนังสือที่มีการพูดถึงการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านในสมัยนั้น รวมถึงภาพถ่ายบางภาพที่อาจไม่ได้เกิดในยุคสมัยนั้น แต่สามารถสะท้อนถึงวิถีชีวิตและการใช้พื้นที่หน้าบ้านนั้นได้ตามรูปแบบการพักอาศัยที่จะกล่าวถึงในหมวดหมู่ต่าง ๆ ใช้วิธีการเดียวกันนี้ในยุคสมัยต่อมาก็คงเช่นกัน

บ้านเรือนไทย

ภาพที่ 19 จิตรกรรมฝาผนัง พระอุโบสถวัดมหาสมณาราม จ.เพชรบุรี แสดงถึง กิจวัตรประจำวัน การพบปะ นั่งเล่น พุดคุย และหอบข้าวของ¹³⁸

¹³⁸ ภาพจาก กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น."พระอุโบสถวัดมหาสมณาราม," accessed 8 กุมภาพันธ์, 2560, <http://info.dla.go.th/public/travel.do?cmd=goDetail&id=10182&random=1340077225771>.

ภาพที่ 20 จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทธโศภนวิมล วังหน้า การล้มีข้างและประกอบอาหารบนพื้นที่หน้าบ้าน บันทึกภาพเมื่อวันที่ 18 มีนาคม 2562

ภาพที่ 21 จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธารวาส(พระแก้ววังหน้า) การประกอบอาหารและการแลกเปลี่ยนสินค้า¹³⁹

¹³⁹ ภาพจากกรมศิลปากร and กระทรวงวัฒนธรรม, จิตรกรรมฝาผนัง วัดบวรสถานสุทธารวาส(พระแก้ววังหน้า) (บริษัท รุ่งศิลปการพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, 2557), 233, <http://www.finearts.go.th/promotion/หนังสืออิเล็กทรอนิกส์/book/43.html?page=3>.

ภาพที่ 22 จิตรกรรมฝาผนัง พระที่นั่งพุทธไสยวรรค วังหน้า การดำข้าวและการแลกเปลี่ยนสินค้าบน
พื้นที่หน้าบ้าน

ภาพที่ 23 ซ้าย: หอไตรวัดระฆังโฆสิตาราม เดิมเป็นบ้านรัชกาลที่ 1 ขวา: บ้านไผ่จริง ทางขึ้นชานเรือน
ของบ้านเรือนไทย¹⁴⁰

¹⁴⁰ ภาพจาก มุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 1, 96, 113.

บ้านเรือนไทย เป็นบ้านที่ตอบลักษณะการอยู่อาศัยของคนไทยในสมัยนั้นได้มากที่สุด เพราะเทคโนโลยีการอำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัยและการก่อสร้างยังไม่พัฒนาไปไกลมากพอจึงต้องใช้ประโยชน์จากลักษณะทางสถาปัตยกรรมเพื่อระบายน้ำ ระบายความร้อนและสอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทย รวมถึงวัสดุในสมัยนั้นที่หาง่ายคือไม้ จึงเป็นวัสดุหลักที่ใช้การสร้างอาคารบ้านเรือน

สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงกล่าวไว้

" ถ้าพิจารณาดูเรือนอย่างโบราณที่พวกพลเมืองอยู่ ตั้งแต่เรือนของชาวป่าขึ้นมา จนถึงชั้นผู้ดีมียศศักดิ์ ก็จะได้เห็นว่ามาจากแบบเดิมอันเดียวกัน และได้แก้ไขให้สมประกอบยิ่งขึ้นโดยลำดับมา จนนับได้ว่าเหมาะกับพื้นถิ่นเป็นอย่างดีที่สุด ทั้งในทางอนามัยและทางเศรษฐกิจ ดังชี้ได้ในบางอย่างคือ

ก. ทำด้วยทิวสัมพันธ์(สิ่งที่ใช้เป็นวัสดุก่อสร้าง) อันหาได้ง่าย

ข. อยู่ได้ทั้งในเวลาแผ่นดินแห้งและน้ำท่วม

ค. จะย้ายไปอยู่ที่ไหนก็อาจเอาเรือนไปด้วยได้ (สามารถถอดย้ายเรือนไปปลูกใหม่ในที่อื่นได้)

ง. เรือนหลังเดียวมีบริเวณทั้งห้องนอนห้องนั่งข้างในประธาน มีห้องรับแขกและครัวไปอยู่เฉลียงและที่สุดมีการทำงาน เช่น สีข้าว และทอหูก เป็นต้น อยู่ข้างใต้พื้นเรือนไม่มีเสื่อที่ให้อากาศ

จ. แม้รูปสัณฐานเรือนที่ถูกต้องตามอนามัย เป็นต้น แต่หลังคาทำทรงสูงให้น้ำฝนไหลเร็วไม่ทันร่วงลงตามช่องแฝกหรือใบจากที่มุง หลังคามีบันลุ่มทั้งสองด้านซอกกันมิให้ลมพัดหลังคาเปิด และตัวเรือนทำเฉลียงด้านหน้าให้หลังคาเฉลียงบังลมในฤดูหนาว แต่ด้านหน้าทำช่องหน้าต่าง สำหรับรับลมในฤดูร้อนแต่มีพาลิปกนกที่ได้ขายค่าง 3 ด้าน สำหรับบังแดดมิให้ถูกฝาเรือน"¹⁴¹

สถาปัตยกรรมในยุคก่อน ที่เห็นในประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่จะเป็นพระราชวัง, วัด และบ้านสถานที่ราชการหรือ อาคารที่รองรับกิจกรรมอื่น ๆ ยังไม่เพียงพอ ประจวบเหมาะกับบ้านเรือนไทย ที่มีพื้นที่ชาน เป็นที่โล่งเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ในตัวเรือนกับภายนอก และมีการยกใต้ถุนบ้านเพื่อพักอาศัยได้ในเวลาน้ำท่วม ทำให้บ้าน มีพื้นที่โล่งมากกว่าบ้านในปัจจุบัน การใช้สอยพื้นที่จึงสามารถยืดหยุ่นได้ดีกว่า โอกาสที่จะเกิดกิจกรรมที่ไม่ใช่กิจกรรมในชีวิตประจำวันย่อมสามารถเกิดขึ้นได้มากกว่า และด้วยพื้นที่ชานนี้เอง ทำให้ผู้พักอาศัย มีโอกาสสร้างปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก สามารถพบปะ มองเห็น พูดคุยกันได้โดยง่าย ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าจาก จิตกรรมฝาผนังในวัดต่าง ๆ ที่ยกตัวอย่าง

¹⁴¹ ผุสดี ทิวพัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 1, อ้างถึง สารสนสมเด็จ เล่ม 22, หน้า 43-45.

มาข้างต้น มีกิจกรรมที่เกิดขึ้นหลากหลายเช่นการประกอบอาหาร กระทบปะพุดคุย และบุคคลภายนอกสามารถรับรู้ถึงสภาพเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นของผู้อยู่อาศัยได้จากภายนอก เช่นการ ฌาปนกิจ การทะเลาะวิวาทของผู้พักอาศัยด้วยตนเอง

บ้านในช่วงต้นรัตนโกสินทร์นอกจากจะใช้เป็นที่อยู่อาศัยแล้วยังใช้ประกอบกิจกรรมหลายประเภท ตอนสนองประโยชน์ใช้สอยได้หลากหลาย ใช้อยู่อาศัย ใช้รับรองแขก ใช้เป็นที่ทำกิจการการค้า เป็นแหล่งผลิตสินค้าประมง เป็นพื้นที่สำหรับอุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นที่รักษาพยาบาล เป็นที่สอนหนังสือ เป็นโรงพิมพ์หนังสือ และโรงสวดของหมอศาสนา เป็นสถานบันเทิงเริงรมย์ เช่น เล่นละคร เล่นดนตรี แทนโรงมหรสพ เป็นต้น อีกทั้งในสมัยก่อนพื้นที่สาธารณะหรือสถานที่ราชการยังมีไม่เพียงพอและห่างไกล บ้านเจ้าเมืองในต่างจังหวัดก็อาจใช้พื้นที่บ้านของตนเป็นศาล เป็นสถานที่ปรึกษาราชการ หรือกระทั่งที่คุมขังนักโทษอีกด้วย¹⁴²

เรือนแพและเรือนริมน้ำ

บ้านเรือนแพเป็นที่พักอาศัยอีกประเภทหนึ่งที่แพร่หลายอย่างมากในตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์เพราะการคมนาคมและพาหนะยังไม่ทันสมัยมากนัก การโดยสารโดยเรือนจึงได้รับความนิยมอย่างแพร่หลาย รวมถึงความต้องการน้ำในการดำรงชีวิตของคนไทย บ้านพักอาศัยจึงตั้งอยู่ริมน้ำหรือบนน้ำเป็นจำนวนมากเพื่อความสะดวกต่อการค้าขายและการสัญจร

ภาพที่ 24 ภาพ โอสถศาลาของหมอบรัดเลย์ จิตรกรรมฝาผนังภายในพระวิหารน้อย วัดกัลยาณมิตร บันทึกภาพเมื่อกุมภาพันธ์ 2550 ก่อนการบูรณะจิตรกรรม (ภาพโดย ธัชชัย ยอดพิชัย)¹⁴³

¹⁴² ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 1, 54, 269. และ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], พื้นความหลัง เล่ม1, พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร: สำนักพิมพ์ ศึกษาจิตสยาม, 2513), 18-19.

¹⁴³ สุจิตต์ วงษ์เทศ, "โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ ปากคลองบางกอกใหญ่ กับโอสถศาลาหมอบรัดเลย์ ปากคลองวัดประยุรวงศ์," 2559, accessed 9 กุมภาพันธ์, 2560, https://www.matichon.co.th/columnists/news_238566.

ภาพที่ 25 ภาพบ้านเรือนริมน้ำ ที่ห่างไกลจากตัวเมือง¹⁴⁴

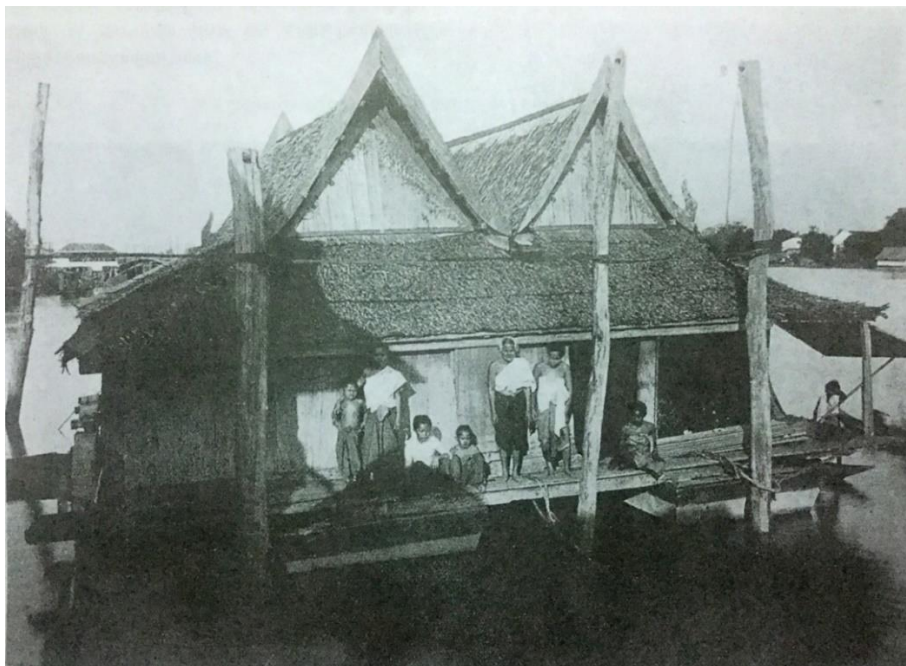

ภาพที่ 26 เรือข้าวกางใบและหมู่บ้านชาวนาริมคลองรังสิต¹⁴⁵

¹⁴⁴ เอนก นาวิกมูล, สมุดภาพเมืองไทย : ประมวลภาพเก่าของสยามประเทศเพื่อการอนุรักษ์และการศึกษา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โนรา, 2542), เล่ม1 หน้า69.

¹⁴⁵ เอนก นาวิกมูล, เล่ม 2, หน้า 28.

ภาพที่ 27 เรือนแพในแม่น้ำเจ้าพระยาที่บางกอก เห็นชาวแพออกมานั่งและยืนเป็นแถวเหมือนกับถูก
เชิญออกมาให้เป็นแบบ¹⁴⁶

ภาพที่ 28 สถานที่แห่งหนึ่งไม่ทราบนาม วิถีชีวิตในแม่น้ำ ลำคลอง และบ้านเรือนริมฝั่งน้ำ ในยามฤดู
น้ำแล้ง¹⁴⁷

¹⁴⁶ เอนก นาวิกมูล, เล่ม 1 หน้า 83.

¹⁴⁷ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. "สถานที่ในประเทศไทย," accessed 28 พฤษภาคม, 2561, <http://www.nat.go.th/คลังความรู้/คลังภาพทรงคุณค่า/รายละเอียดคลังภาพทรงคุณค่า/ArticleId/235/-1-2-1#prettyPhoto>.

ภาพที่ 29 สถานที่แห่งหนึ่งไม่ทราบนาม แสดงบรรยากาศที่พักอาศัยสองฝั่งแม่น้ำ¹⁴⁸

ลักษณะอาคารบ้านเรือนของเรือนแพ ไม่แตกต่างจากเรือนไทยที่อยู่บนบกมากนัก ลำดับการเข้าถึงพื้นที่ภายใน ยังต้องผ่านพื้นที่ชานอยู่ กิจกรรมที่เกิดขึ้นบริเวณหน้าบ้านเหล่านี้ เป็นการค้าขาย การพบปะพูดคุย หรือแม้กระทั่งการรักษาโรคของหมอบริดเลย์ก็กระทำบนพื้นที่นี้ ทำให้หน้าบ้านของเรือนแพ มีศักยภาพคล้ายคลึงกับหน้าบ้านเรือนไทยที่อยู่บนบก ต่างกันที่การเดินทางเข้าสู่ตัวบ้าน เป็นการพายเรือเทียบชานบ้านเท่านั้น

ลักษณะของบ้านเรือนไทย ที่มีพื้นที่ชานและชายคายื่นออกมา อาจเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เอื้ออำนวยต่อการเกิดกิจกรรมบริเวณหน้าบ้าน อาจจะบอกได้ว่า คนไทยสมัยก่อนมีความสนิทสนมกับผู้คนในชุมชนมาก อาจจะเพราะสิ่งบันเทิงที่ทำให้เพลินเพลินหรือพักผ่อนกายใจภายในบ้านยังมีไม่มากเหมือนในปัจจุบัน หรือ การพึ่งพาอาศัยกันมีความจำเป็นมาก ที่เพื่อนบ้านเป็นคนที่คอยสอดส่องดูแลบ้านในเวลาที่ไม่อยู่ แะการรักษาความปลอดภัย ที่ต้องช่วยเหลือกันเองภายในชุมชนนั้น

¹⁴⁸ สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เข้าถึงได้จาก <http://www.nat.go.th/คลังความรู้/คลังภาพทรงคุณค่า/รายละเอียดคลังภาพทรงคุณค่า/ArticleId/235/-1-2-1#prettyPhoto>.

บ้านแบบจีน

นอกจากบ้านเรือนไทยและเรือนแพแล้ว ในสมัยก่อนยังมีบ้านแบบจีนซึ่งเกิดจากชาวจีนที่อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในประเทศไทยและมีความคุ้นเคยกับที่อาศัยแบบเดิมตามจีนแผ่นดินใหญ่ เมื่อมีฐานะร่ำรวยขึ้น จึงสร้างบ้านในรูปแบบเดียวกันกับที่ตนเองคุ้นเคยขึ้น โดยมีลักษณะเป็นเรือนสามหลัง ล้อมพื้นที่เปิดโล่งตรงกลาง สามด้าน อีกด้านหนึ่งเป็นซุ้มประตูทางเข้าอยู่ติดกันถนนหรือแม่น้ำ สร้างจากอิฐและปูน

ภาพที่ 30 บ้านริมน้ำ สร้างในลักษณะแบบจีน จิตรกรรมฝาผนัง อุโบสถวัดพระเชตุพลฯ¹⁴⁹

¹⁴⁹ lamtraveller[นามแฝง]. "วัดโพธิ์," 2558, accessed 8 กุมภาพันธ์, 2560, <http://www.iluvtravelling.com/วัดโพธิ์/>.

ภาพที่ 31 บ้านพักอาศัยแบบจีน จิตรกรรมฝาผนังวัดบวรสถานสุทธาวาส(วัดพระแก้ววังหน้า)¹⁵⁰

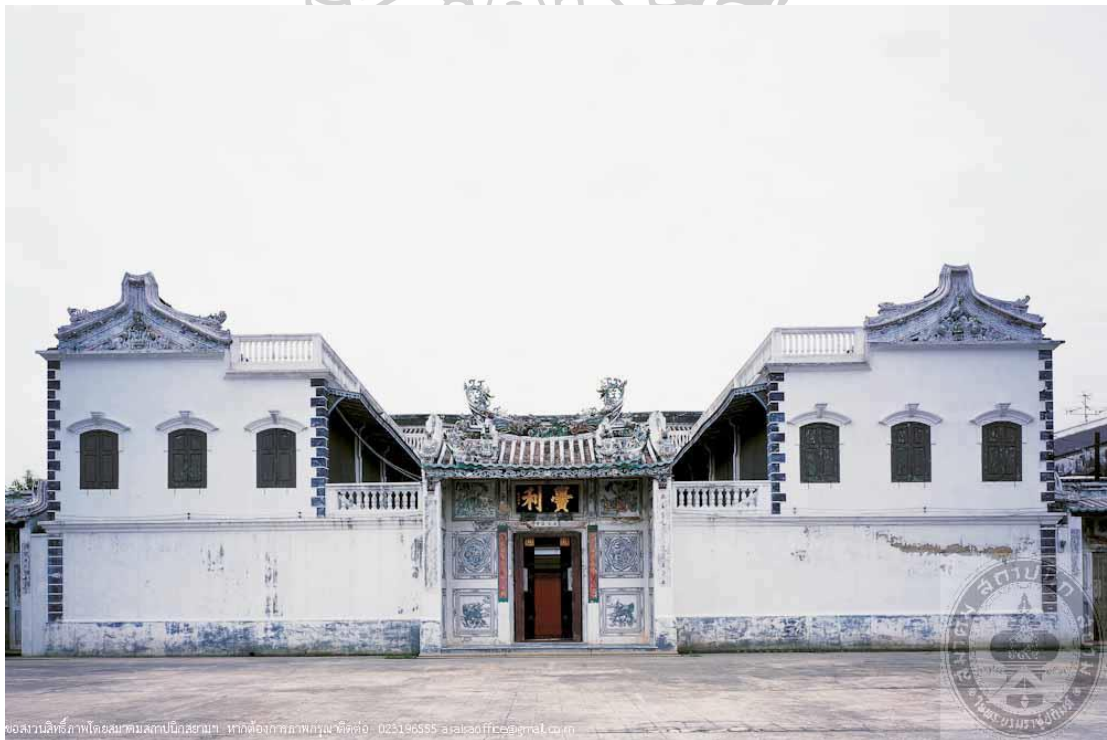
ภาพที่ 32 ชุ่มประตูหน้าของบ้านโชวเฮงไถ่ ตลาดน้อย¹⁵¹

¹⁵⁰ กรมศิลปากร and กระทรวงวัฒนธรรม, 105.

¹⁵¹ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 54.

ภาพที่ 33 บ้านหวังหลีจากมุมสูง รั้วล้อมรอบลานด้านหน้าก่อนถึงซุ้มประตู¹⁵²

ภาพที่ 34 ภาพด้านหน้าบ้านหวังหลี แสดงถึงซุ้มประตูที่ปิดกั้นการเชื่อมต่อสู่พื้นที่ภายนอก¹⁵³

¹⁵² BangkokSketchers[นามแฝง]. "Wanglee House," 2558, accessed 10 กุมภาพันธ์, 2560, <https://allevents.in/bangkok/2015-july-wanglee-house/854520407970768>.

¹⁵³ ปุณฺณศรี คงเศรษฐกุล. "บ้านหวังหลี," 2559, accessed 28 พฤษภาคม, 2561, <http://asaconservationaward.com/index.php/2016-06-13-15-22-54/home2527/285-wangli-house>.

จะเห็นได้ชัดว่าบ้านแบบจีน ที่มีรั้วรอบขอบชิด ทำให้พื้นที่โล่งภายในมีความเป็นส่วนตัวสูงไม่ต่างกับพื้นที่ภายใน การมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก มีน้อยกว่าบ้านแบบไทย ชาวจีนมักสร้างที่พักอาศัยเหมือนกับที่ประเทศตนเองเคยพบเห็นหรือเคยอยู่แบบเดิมที่ประเทศจีน ลอกเลียนกายภาพมาตามความคุ้นเคยเดิม การมีผนังทึบเป็นรั้วรอบบ้าน ทำให้หนทางเดียวที่จะติดต่อกันกับผู้คนภายนอกได้คือ ประตูทางเข้าออก พิจารณาได้ว่าการมีปฏิสัมพันธ์กับคนชุมชนเป็นไปได้้น้อยมาก ความสนิทสนมกับคนในชุมชนก็อาจจะน้อยลงไปตามกัน

3.5 หน้าบ้านในรัตนโกสินทร์ตอนกลาง (รัชกาลที่ 4-6)

บ้านพักอาศัยในสมัยรัชกาลที่ 4 – รัชกาลที่ 6 ถึงแม้ว่าการเปลี่ยนแปลงและอิทธิพลจากต่างชาติจะเข้ามามีบทบาทในประเทศไทยมากขึ้นและทำให้เกิดรูปแบบสถาปัตยกรรมที่พักอาศัยชนิดใหม่ขึ้น แต่บ้านเรือนไทย เรือนแพ หรือบ้านแบบจีนยังมีอยู่ ความรู้และเทคโนโลยีในการก่อสร้างชนิดใหม่ส่วนใหญ่จำกัดอยู่ในวงเจ้าขุนมูลนายหรือผู้มีฐานะดี ที่มีทรัพย์เพียงพอที่จะลงทุนสร้างที่พักอาศัยแบบใหม่นี้ จะไม่กล่าวซ้ำกับที่พักอาศัยที่เหมือนกับในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น

ตึกแถวในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น

หลังจากสนธิสัญญาเบาริงตั้งที่กล่าวไปข้างต้น ทำให้ชาวต่างชาติก็หลั่งไหลเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นเพื่อมาแสวงหาผลกำไร เมื่อชาวต่างชาติเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองไทย ก็ได้นำธุรกิจใหม่ ๆ เข้ามาด้วย พร้อมกับการเรียกร้องให้สร้างถนนและตึกแถวริมสองข้างทาง การตัดถนนเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องตั้งแต่ในสมัยรัชกาลที่ 4 ถนนหนทางมีเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม สิ่งก่อสร้างที่ได้รับความนิยมคือ บ้านแถว ตึกแถวบริเวณริมถนน เป็นแหล่งทำมาค้าขายและอยู่อาศัยสำหรับผู้ลงทุน ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนหรือชาวต่างชาติต่างเข้ามาจับจอง รวมถึงยานพาหนะทางบกได้นำเข้ามาใช้อย่างแพร่หลายในสมัยรัชกาลที่ 5 ผู้คนจากใช้น้ำเป็นทางสัญจรหลัก เริ่มเปลี่ยนมาใช้การสัญจรทางบกแทน

ภาพที่ 35 ตึกแถวบริเวณตึกแดงตึกขาว แหล่งอาศัยและค้าขายของพ่อค้าอินเดีย¹⁵⁴

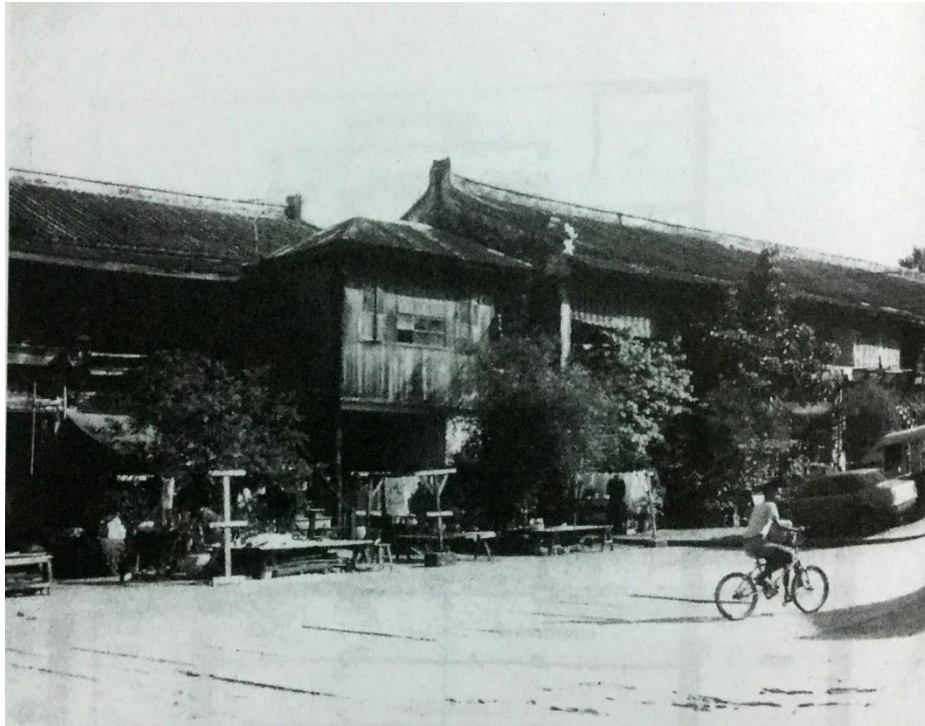

ภาพที่ 36 รูปถ่ายในสมัยรัชกาลที่ ๕ ของห้าง เอ็ม เอ ฮูเซน ทำธุรกิจขายเพชรพลอยบริเวณย่านวัด
เกาะ¹⁵⁵

¹⁵⁴ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 14.

¹⁵⁵ ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง, "ชุมชนอินเดียย่านตึกแดงตึกขาว : ประวัติศาสตร์การค้าผ่านภาพถ่ายเก่า," 2558, accessed 10 กุมภาพันธ์, 2560, http://www.thaitribune.org/contents/detail/331?content_id=11858&rand=1467337163.

ตามที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์บางกอกกาเลนเดอริใน พ.ศ.2405 พ่อค้าแขกรวมกลุ่มกันอยู่ที่
 ดึกขาวและดึกแดงริมแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันตกใกล้กลับตลาดสมเด็จพระเจ้าพระยาองค์น้อย บางส่วน
 อยู่อาศัยในตึกแถวสองชั้น คูหาชั้นล่างเป็นที่ขายของแพรพรรณ ผ้าโปร่ง ดิน เลื่อมปักเสื้อผ้าจาก
 อินเดีย ชั้นบนใช้เป็นที่อยู่อาศัย¹⁵⁶

ภาพที่ 37 เรือนแถวแบบจีน ต่อเป็นรูปตัวยู ที่บริเวณฮวงจู้ยเล้ง¹⁵⁷

¹⁵⁶ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 13, 15.

¹⁵⁷ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 58.

ภาพที่ 38 กลุ่มตึกแถวแบบจีนที่ตลาดน้อย¹⁵⁸

ภาพที่ 39 ตึกแถวแบบจีน ที่ซอยแฟลตทรัพย์สิน ตลาดน้อย บันทึกภาพเมื่อวันที่ 10 มีนาคม 2561
 การที่ชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยในประเทศไทยทำให้นำความริความสามารถเรื่องการก่อสร้าง
 เข้าในไทยอีกด้วย วัสดุในการก่อสร้างของช่างไทยในการสมัยก่อนส่วนใหญ่เป็นไม้ เพราะไม้มีมากใน
 ท้องที่ คนไทยจึงไม่เก่งเรื่องอิฐเรื่องปูน ตึกแถวที่สร้างด้วยปูนในยุคแรก ๆ จึงเกิดจากฝีมือช่างจีน ซึ่ง
 ยังสามารถพบเห็นตึกแถวแบบจีนเหล่านี้อยู่ได้บ้างในยุคปัจจุบัน

¹⁵⁸ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 65.

ภาพที่ 40 ตึกแถวถนนบำรุงเมือง ในเขตคลองรอบกรุง¹⁵⁹

ภาพที่ 41 ตึกแถวริมถนนเจริญกรุง¹⁶⁰

¹⁵⁹ RuralSurin[pseud.]. "Siam, Thailand & Bangkok Old Photo Thread," 2008, accessed 8 February, 2017, <http://teakdoor.com/famous-threads/39970-siam-thailand-bangkok-old-photo-thread.html.thread> 84

¹⁶⁰ ผู้สติ ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 20.

ภาพที่ 42 เหตุการณ์น้ำท่วมที่ถนนมหาราช ริมนถนนด้านหนึ่งเป็นตึกแถว พ.ศ. 2514¹⁶¹

กิจกรรมที่เกิดบริเวณหน้าบ้านของที่อยู่อาศัยประเภทตึกแถว จะเห็นได้ชัดจากภาพถ่ายว่ามีกิจกรรมค้าขายเกิดขึ้น ซึ่งเหมือนกันเรือนแพในยุคที่ใช้ไม้เป็นทางสัญจรหลัก ในขณะที่ประชากรส่วนใหญ่เริ่มย้ายขึ้นอาศัยบนบก ถนนจึงเป็นทางสัญจรหลักในสมัยนั้น บางคูหาจะเห็นว่า พื้นที่ขายเริ่มตั้งแต่ภายนอก ยาวเข้ามาถึงภายใน และแน่นอนว่ากิจกรรมอื่นที่เป็นกิจกรรมในชีวิตประจำวันก็เกิดขึ้นเช่นกัน เช่น การพบปะพูดคุย หรือการตั้งวงเสวนา

ถนนที่เป็นทางสัญจรหลักในสมัยนั้นยังเดินทางด้วยเท้าหรือรถลาก มีความเร็วไม่มากนัก พื้นที่ชั้นล่างของตึกแถว หากเปิดประตูไว้ ก็สามารถมองเห็นได้จากภายนอก ความเป็นส่วนตัวจึงลดลง หน้าบ้านมีความกระชั้นในการเข้าถึงมากกว่าบ้านเรือนไทยที่ต้องเดินขึ้นบันไดมาสู่ชานก่อนถึงตัวบ้าน หรือเรือนแพที่ต้องเปลี่ยนถ่ายจากเรือสู่ชานเรือน หน้าบ้านของตึกแถวจึงมีความเป็นสาธารณะสูง การที่ผู้คนอยู่อาศัยติดชิดกัน และความกระชั้นของบ้านสู่พื้นที่สาธารณะ การพบปะสามารถเกิดขึ้นได้ง่าย กิจกรรมทางสังคมก็ง่ายจะเกิดขึ้นได้ง่ายและหลากหลายเช่นกัน

¹⁶¹ RuralSurin[pseud.].thread 220

บ้านที่ได้รับอิทธิพลตะวันตก

หลังจากที่เริ่มส่งขุนนางไปดูงานต่างประเทศมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 4 ทำให้ความรู้ความสามารถเหล่านั้นกลับมาพัฒนาประเทศ รวมถึงการทำสัญญาทางพระราชไมตรีกับประเทศอื่นเพิ่มมากขึ้น เพื่อหวังให้ชาวต่างชาติเข้ามาลงทุนในประเทศมากกว่าแต่ก่อน ในสมัยรัชกาลที่ 5 เศรษฐกิจจึงเฟื่องฟู มีการพัฒนาประเทศไปในทุกทิศทาง และมีการให้การศึกษาแก่ประชาชนอย่างเท่าเทียม รวมถึงให้โอกาสแก่ประชาชนที่มีความสามารถ ได้ไปศึกษาต่อในต่างประเทศ

จากการที่ชาวต่างชาติหลังไหลเข้ามาในประเทศไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 4 บ้านพักอาศัยที่เกิดขึ้นได้รับอิทธิพลจากต่างประเทศเป็นอย่างมาก รูปแบบเรือนแต่ต่างจากเรือนไทยเดิมอย่างสิ้นเชิง ถึงแม้ลักษณะอาคารเหล่านี้ ไม่เหมาะสมกับสภาพภูมิอากาศ หรือตอบสนองวิถีชีวิตแบบไทยก็ตาม บ้านลักษณะนี้มักเป็นตึก 2 ชั้นขนาดใหญ่ ก่ออิฐถือปูนหรือชั้นล่างก่ออิฐชั้นบนเป็นไม้ รูปทรงมักเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าตรงกันทั้งบนล่างมีผนังล้อมรอบ ลักษณะเหมือนกล่อง หรือรูปทรงตัวแอล ตัวที่ ตัวยู ตามแต่ความต้องการของเจ้าของ ส่วนใหญ่วางอาคารโดยคำนึงถึงถนนด้านหน้าอาคารเป็นสำคัญ ฉะนั้นจึงไม่ได้คำนึงถึงทิศแดดและลมมากนัก ตัวบ้านมักแวดล้อมด้วยที่ว่างกว้างขวาง ตัวอาคารเอียงไปด้านหลังของที่ดิน เว้นที่โล่งว่างด้านหน้าไว้เป็นสนาม มีถนนโค้ง หรือถนนวงกลมรอบอาคาร¹⁶² ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 6 เริ่มมีการผสมผสานรูปแบบของตะวันตกกับไทยโดยใช้ไม้ มีทั้งชนิดใต้ถุนโล่ง และใช้เต็มเนื้อที่ทั้งชั้นบนและล่าง ถ้าเป็นแบบใต้ถุนโล่ง อาจมีกันสาดเป็นหลังคาเอียงต่อจากพื้น ระดับชั้นบนออกมาคลุมกันแดดกันฝนให้กับชั้นล่าง พื้นชั้นล่างมักยกสูงประมาณ 60-75 เซนติเมตร บางบ้านมีเฉลียงหรือระเบียงไม้ที่ชั้นบน ตลอดด้านในด้านหนึ่งหรือหลายด้าน¹⁶³

ผลกระทบต่อที่พักอาศัยอีกปัจจัยหนึ่งคือกฎหมายที่ดิน ในสมัยรัชกาลที่ 5 กฎหมายเกี่ยวกับที่ดินเริ่มมีความชัดเจน มีการทำแผนที่ ราชวัด และออกโฉนดเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ เหตุที่ทำให้ในสมัยรัชกาลที่ 5 ต้องออกกฎหมายเกี่ยวกับที่ดิน เพราะการมีปัญหาเรื่องกรรมสิทธิ์ที่ดินขึ้นสู่ศาลบ่อย ปัญหาเรื่องการเหลื่อมล้ำของที่ดินทำกินเป็นข้อพิพาทที่ไม่สามารถหาข้อยุติได้ เพราะหนังสือสำคัญของเจ้าพนักงานภาษีอากรมีข้อความไม่ชัดเจนว่าผู้ใดมีสิทธิอยู่ในที่ดินเพียงใด ส่วนมากมักระบุแต่ว่าปลูกพืชพันธุ์อะไรอันควรเรียกเก็บอากรได้เท่าไร จึงไม่เพียงพอต่อการตัดสินยืนยันสิทธิของคู่พิพาทได้¹⁶⁴ ด้วยเหตุผลการเหลื่อมล้ำของที่ดินเป็นผลให้เจ้าของที่ ต้องทำการล้อมรั้วหรือแสดงออก

¹⁶² ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 224-25.

¹⁶³ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3, 42-43.

¹⁶⁴ กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย, 18.

ถึงขอบเขตที่ดินที่ตนครอบครองไว้ ทำให้บ้านแตกต่างไปจากสมัยก่อน คือการปิดกันเพิ่มขึ้นจาก
กำแพงตัวเรือนเพียงอย่างเดียว เป็นรั้วรอบนอกอีกชั้นหนึ่ง หน้าบ้านและกิจกรรมจึงเปลี่ยนออกไป
ด้วยเช่นกัน

ภาพที่ 43 อาคารที่ได้รับอิทธิพลจากมิชชันนารี เป็นเรือน 2 ชั้นมีระเบียงรอบ¹⁶⁵

ภาพที่ 44 บ้านที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ด้านหน้ามีมุขเล็กรูปหลายเหลี่ยม ประกอบที่ด้านข้าง¹⁶⁶

¹⁶⁵ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 192.

¹⁶⁶ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 189.

ภาพที่ 45 บ้านพระสรรเพชญ์หรือภูเก็จ ห้องรูปหลายเหลี่ยมและมุขโค้งด้านหน้า¹⁶⁷

ภาพที่ 46 การจัดผังบริเวณบ้านที่ได้รับอิทธิพลตะวันตกที่มีสนามหญ้าและการตกแต่งด้วยรูปปั้น¹⁶⁸

¹⁶⁷ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 191.

¹⁶⁸ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2, 227.

ภาพที่ 47 บ้านพักอาศัยบริเวณถนนเพชรบุรี¹⁶⁹

ภาพที่ 48 บ้านม.ร.ว.เทวาริราช ป มาลากุล ท่านเป็นผู้ออกแบบบ้านหลังนี้เองด้วยการจัดจ้างองค์ประกอบจากอาคารที่ชื่นชอบนำมาผสมผสานกัน ปัจจุบันรื้อถอนแล้ว¹⁷⁰

¹⁶⁹ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3, 67.

¹⁷⁰ akkaracha[นามแฝง]. "บ้านม.ร.ว.เทวาริราช ป มาลากุล," 2550, accessed 12 กุมภาพันธ์, 2560, <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2007/12/K6155791/K6155791.html>.

ภาพที่ 49 บ้านเจ้าพระยารธรรมศักดิ์มนตรี ริมถนนนครสวรรค์ เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย¹⁷¹

บ้านที่รับอิทธิพลจากตะวันตก เจ้าของส่วนใหญ่เป็นคนมีฐานะดี มีบริเวณบ้านเหลือสำหรับพื้นที่เปิดโล่ง มีรั้วล้อมรอบที่ดิน จากพื้นที่ภายในสู่พื้นที่สาธารณะมีลำดับการเข้าถึงที่ซับซ้อนมากขึ้น การที่ตัวเรือนอยู่ห่างจากรั้วบ้าน อาจกล่าวได้ว่า เกิดพื้นที่หน้าบ้านในสองลักษณะ คือพื้นที่หน้าบ้านที่อยู่ติดกับทางเข้าเรือน และพื้นที่หน้าบ้านที่อยู่ติดกับประตูรั้ว กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นได้จากการได้รับอนุญาตจากผู้อยู่อาศัยให้บุคคลภายนอกเข้ามาใช้พื้นที่ภายในหรือหน้าบ้านที่อยู่ติดกับทางเข้าเรือนได้ เกิดขึ้นมากกว่าการพบปะกันโดยบังเอิญ เพราะฉะนั้นการตกทายที่เกิดขึ้นเมื่อคนอื่นเดินผ่านหน้าบ้านจึงเป็นไปได้ยาก การมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกหรือเพื่อนบ้าน อาจเกิดขึ้นได้น้อยหากเปรียบเทียบกับในยุคสมัยที่ยังไม่มีการล้อมรั้วอาณาเขต

3.6 หน้าบ้านในรัตนโกสินทร์ตอนปลาย (รัชกาลที่ 7-9)

การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือการเปลี่ยนการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข ทำให้ความอิสระในการประกอบอาชีพ และการลงทุนจากต่างประเทศมีมากขึ้น วิถีชีวิตคนไทยเปลี่ยนไปจากสมัยก่อนอย่างมาก จากระบบเศรษฐกิจพึ่งพาตนเอง เปลี่ยนเป็นการผลิตเพื่อค้าขายกับต่างประเทศ รวมถึงการนำเข้าสินค้าจากยุโรป

¹⁷¹ บ้านเจ้าพระยารธรรมศักดิ์มนตรี (โรงเรียนสตรีจุลนาค) Thammasak Montri's House (Satri Julianak School)," 2560, accessed 12 กุมภาพันธ์, 2560, <https://www.rattanakosineha.com/single-post/Thammasak-Montri>.

ด้วยการสนับสนุนเรื่องการศึกษาของรัฐ และส่งนักศึกษาไปเรียนต่อต่างประเทศในสมัยรัชกาลก่อน นักศึกษาที่ได้รับความรู้จากตะวันตก เริ่มกลับเข้ามามีบทบาทในประเทศไทย เข้ามารับราชการแทนชาวตะวันตก ชาวยุโรปลดน้อยลงโดยเฉพาะในด้านสถาปัตยกรรม ซึ่งแต่เดิมนอกจาก ม.จ.อิทธิเทพสรรค์ กฤดากร แล้วก็ไม่เคยมีคนไทยไปศึกษากันมาก่อน ในสมัยนี้มีนักเรียนวิชาสถาปัตยกรรมจากทุกรัฐบาลไทยและทุนส่วนตัวไปศึกษา ณ ประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และสหรัฐอเมริกา เมื่อกลับมาก็เข้ารับราชการในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการออกแบบที่เคยจ้างชาวต่างประเทศ รวมถึงเริ่มวางหลักสูตรสอนวิชาสถาปัตยกรรมที่โรงเรียนเพาะช่าง เมื่อได้ผลดีจึงโอนมาสมทบขึ้นอยู่กับคณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพ.ศ.2475 และเป็นคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์เมื่อ พ.ศ.2477¹⁷²

หลังจบสงครามโลกครั้งที่ 2 ในช่วงคาบเกี่ยวระหว่างช่วงท้ายรัชกาลที่ 8-ต้นรัชกาลที่ 9 มีสถาปนิกไทยที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ มาออกแบบบ้านพักอาศัยอยู่มาก ซึ่งได้รับอิทธิพลทางความคิดในการออกแบบมาจากตะวันตกมาประยุกต์ออกแบบให้เหมาะสมกับสภาพดินฟ้าอากาศของไทยและในช่วงต้นรัชกาลที่ 9 มีศิษย์ที่สำเร็จการศึกษาจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้รับการสั่งสอนจากสถาปนิกรุ่นพี่ที่จบการศึกษาจากต่างประเทศ แล้ววางรากฐานแนวความคิดการออกแบบสถาปัตยกรรมยุคใหม่ไว้อย่างมีแบบแผน ทำให้มีบ้านที่มีรูปแบบที่ทันสมัยออกมาให้เห็นอยู่มาก โดยเฉพาะบ้านเดี่ยว¹⁷³

ด้วยสภาพเศรษฐกิจที่เปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยมและการปกครองแบบประชาธิปไตยทำให้การแบ่งชนชั้นถูกแบ่งออกตามสากลได้ 3 กลุ่มใหญ่คือ ผู้มีรายได้น้อย ปานกลาง และมาก ทำให้บ้านสามารถแบ่งออกตามรายได้หรือกำลังซื้อของกลุ่มคนเหล่านี้เช่นกัน บ้านผู้มีรายได้สูงนิยมปลูกบ้านบนพื้นที่ขนาดใหญ่ ตัวอาคารได้รับอิทธิพลมาจากตะวันตก โดยมีสถาปนิกที่จบการศึกษาจากต่างประเทศหรือในประเทศออกแบบ ผู้มีรายได้ปานกลางทั่วไปมักนิยมปลูกบ้านเดี่ยวบนพื้นที่ขนาดเล็กลงมา สำหรับผู้มีรายได้ต่ำถ้ามีมรดกที่ดิน ก็มักปลูกบ้านลงที่ดินเดิม สำหรับผู้ไม่มีมรดกก็จะเช่าปลูกจากอยู่จากกรมธนารักษ์ ทรัพย์สินส่วนพระมหากษัตริย์ หรือที่ดินเอกชนในขนาดพื้นที่จำกัดพอแค่ปลูกบ้านได้ ส่วนใหญ่เป็นบ้านที่มีได้ถูกลง ชั้นบนใช้หลังนอน ชั้นล่างใช้ได้งานหลากหลายตั้งแต่

¹⁷² ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 4-5.

¹⁷³ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, พัฒนาการของคนไทยในภาคกลาง (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์, 2530), 194-95.

รับแขก รับประทานอาหาร ประกอบอาหารและซักล้างบนพื้นที่เดียวกัน¹⁷⁴ ซึ่งพื้นที่เหล่านี้ครอบคลุมอยู่ในนิยามของหน้าบ้าน

การคมนาคมและพาหนะในยุคสมัยใหม่ สัญจรทางบกเป็นหลัก การอยู่อาศัยหนาแน่นบนบกมากกว่าริมน้ำเหมือนแต่ก่อน ทำให้เรือนแพเริ่มหายไปจากกรุงเทพฯ รวมทั้งการเข้ามาของเทคนิคการก่อสร้างและวิทยาการสมัยใหม่ ใช้เหล็กและคอนกรีตเป็นหลัก ซึ่งมีความคงทนแข็งแรงมากกว่าไม้ ทำให้บ้านเรือนไทยได้รับความนิยมน้อยลง รวมถึงบ้านแบบจีนที่สร้างจากปูนก็ไม่เหมาะสมกับสภาพอากาศในเมืองไทยที่มีอากาศร้อน บ้านแบบจีนจึงลดน้อยลงไปเช่นกัน กล่าวได้ว่าบ้านในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนปลายเปลี่ยนไปจากกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างสิ้นเชิง แน่แน่นอนว่ารูปแบบของบ้านเปลี่ยนไปพื้นที่หน้าบ้านก็ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงนี้ไปด้วย

การวางผังบ้านในกรุงเทพมหานครยุคนี้ส่วนใหญ่จะหันเรือนเข้าหาถนนใหญ่ มีรั้วล้อมรอบ หากมีที่ดินมากพอก็จะสร้างโรงรถและครัวเป็นสัดส่วนชัดเจน หน้าบ้านมีสนามหญ้ามีถนนวิ่งเข้าสู่โรงรถ ส่วนบ้านที่มีที่ดินน้อยจะสร้างบ้านเกือบเต็มพื้นที่ โดยมีชายคาคลุมลงมาถึงรั้ว ใช้พื้นที่นี้เป็นพื้นที่เอนกประสงค์ ประกอบอาหาร ซักล้าง ผักผ่อนและรับแขก ส่วนบ้านในชนบท ถ้าอยู่ในตัวเมืองมีการจัดวางอาคารเหมือนในกรุงเทพฯ แต่ออกไปนอกเมืองมักไม่รั้ว นิยมปลูกบ้านมีใต้ถุนสูงอาศัยอยู่กับน้ำในฤดูน้ำหลาก และใช้พื้นที่นี้ในฤดูแล้ง¹⁷⁵

ในปี พ.ศ. 2479 มีพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร ซึ่งมีกฎกระทรวงที่ออกตามมาบังคับใช้ในภายหลัง เนื้อหาที่มีผลต่อการใช้พื้นที่บ้านและหน้าบ้านมากคือ อาคารพักอาศัยต้องมีที่ว่าง 30 ใน 100 ส่วนของพื้นที่ชั้นใดชั้นหนึ่งที่สูงที่สุดของอาคาร และระยะถอยร่นอาคาร และหน้าต่างประตู ด้านที่เปิดสู่ภายนอก หมายถึงช่องเปิดของผนังด้านชิดทางสาธารณะ หรือด้านที่ติดต่อกับเขตที่ดินของผู้อื่นไม่น้อยกว่า 2.00 เมตรสำหรับอาคารตั้งแต่ชั้นที่สองลงมา หรือ 3.00 เมตร สำหรับอาคารตั้งแต่ชั้นที่สามขึ้นไป¹⁷⁶ กฎหมายข้อนี้ส่งผลต่อการจัดผังบ้านและรูปแบบของบ้านเป็นอย่างมาก การเว้นระยะถอยร่นของบ้านทำให้เกิดพื้นที่ว่างระหว่างรั้วกับตัวเรือน พื้นที่นี้เป็นพื้นที่หน้าบ้าน และพื้นที่ต่อเนื่องจากหน้าบ้าน ซึ่งสามารถประกอบกิจกรรมที่อยู่บนพื้นที่ภายนอกได้ นับว่ากฎหมายข้อนี้เพิ่มความเป็นไปได้ในการเกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านอีกด้วย

¹⁷⁴ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 196.

¹⁷⁵ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 192.

¹⁷⁶ "กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2512) ออกตามความในพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคารพุทธศักราช 2479. ข้อ 57."

ภาพที่ 50 บ้านเลขที่ 215 ถนนราชวิถี¹⁷⁷

ภาพที่ 51 บ้านเลขที่ 78 สาทรเหนือ¹⁷⁸

¹⁷⁷ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 42.

¹⁷⁸ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 43.

ภาพที่ 52 บ้านเลขที่ 30 ซอยร่วมฤดี เฟลนิจิต¹⁷⁹

ภาพที่ 53 บ้านพระสาโรชรัตนนิมมานก์ มีการใช้หลังคาแบน(Flat slab)¹⁸⁰

¹⁷⁹ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 50.

¹⁸⁰ ผู้สดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 62.

ภาพที่ 54 บ้านเลขที่ 34 นานาใต้¹⁸¹

ภาพที่ 55 บ้านเลขที่ 225 สุขุมวิท 21 (ซอยอโศก)¹⁸²

การรวงผังและขอบเขตที่ดินของบ้านคล้ายกับบ้านที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกที่กล่าวมาแล้วข้างต้น กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านจึงเกิดในลักษณะที่คล้ายกัน โดยที่กิจกรรมส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมนันทนาการของผู้อยู่อาศัยมากกว่ากิจกรรมทางสังคมระหว่างคนในชุมชน

¹⁸¹ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 96.

¹⁸² ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 110.

อาคารสงเคราะห์

ในปี พ.ศ.2504 รัฐบาลได้ประกาศแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1 มีผลทำให้การขยายตัวของเมืองเร็วขึ้นมาก การคมนาคมเริ่มสะดวกมากขึ้น การลงทุนจากต่างประเทศมากขึ้น เกิดร้านอาหาร บ้านเช่า โรงแรม สถานที่หย่อนใจ ความต้องการแรงงานก็มากขึ้นตาม ประชากรในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้น ความต้องการที่พักอาศัยก็มากขึ้นตาม เริ่มมีแหล่งพักอาศัยแออัดเพิ่มมากขึ้นขยายตัวเป็นกลุ่มชัดเจนยิ่งขึ้น และขยายตัวเรื่อยมา เพราะคนต่างจังหวัดเมื่อหมดหน้าเก็บเกี่ยว ก็เข้ามาขายแรงงานในกรุงเทพฯ หรือบางภาคเกิดปัญหาภัยแล้ง ก็หลั่งไหลกันเข้ามาหางานในเมือง นานเข้าก็ไม่กลับ รัฐบาลจึงจัดสร้างอาคารสงเคราะห์ชนิดบ้านเดี่ยวขึ้น 4 โครงการคือ อาคารสงเคราะห์พิบูลเวศน์ อาคารสงเคราะห์พิบูลย์วัฒนา อาคารสงเคราะห์ทุ่งมหาเมฆรุ่นที่ 1 อาคารสงเคราะห์พัฒนาเวศน์ และโครงการเคหะสงเคราะห์ของรัฐวิสาหกิจ บ้านพักข้าราชการทหาร ตำรวจเกิดขึ้นเพิ่มเติมในช่วงนี้¹⁸³

อาคารสงเคราะห์รุ่นแรกๆเป็นบ้านสองชั้นใต้ถุนโล่ง มีครัวและห้องน้ำอยู่ชั้นล่าง มีบันไดอยู่ภายนอกขึ้นไปยังระเบียงชั้นบน ใช้นั่งเล่นรับแขกได้ คล้ายบ้านพักข้าราชการต่างจังหวัด หรือบ้านแบบบังกะโล¹⁸⁴ มีช่องแสงเหนือประตูหน้าต่างเนื่องจากยังไม่มีการใช้เครื่องปรับอากาศ รั้วบ้านเป็นรั้วไม้หรือลูกกรงเหล็กโปร่งสูงประมาณ 1.50เมตร มองเห็นกันหมดเหมือนบ้านในชุมชนต่างจังหวัด¹⁸⁵

¹⁸³ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 179, 97,99.

¹⁸⁴ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 104.

¹⁸⁵ บ้านเรือนถิ่นไทยในช่วงเจ็ดทศวรรษ พ.ศ.2489-2559, ed. กิจโชติ นันทนสิริวิกรม (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พลัสเพลส, 2561).

ภาพที่ 56 อาคารสงเคราะห์ พิบูลเวศม์ แขวงคลองตัน¹⁸⁶

ภาพที่ 57 อาคารสงเคราะห์พิบูลวัฒนา ถนนพระรามที่ 6¹⁸⁷

¹⁸⁶ ผู้สติ ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 119.

¹⁸⁷ ผู้สติ ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 164.

ภาพที่ 58 อาคารสงเคราะห์ พิบูลเวศม์ สุขุมวิท 71¹⁸⁸

ภาพที่ 59 อาคารสงเคราะห์ พิบูลเวศม์ สุขุมวิท 71 ซอยปรีดีพนมยงค์ 13 ภาพในปัจจุบัน¹⁸⁹

¹⁸⁸ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 23.

¹⁸⁹ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ ธันวาคม 2011. เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก

https://www.google.co.th/maps/@13.7198258,100.5942017,3a,75y,200.29h,84.96t/data=!3m6!1e1!3m4!1s8_gagSDOI878wTR0r6AmGcl2e0!7i13312!8i6656

ภาพที่ 60 ภาพแสดง บ้านใดภายนอกอาคารสงเคราะห์พิบูลเวศม์ สุขุมวิท 71¹⁹⁰

อาคารสงเคราะห์ หรือบ้านของผู้อยู่อาศัยที่มีรายได้น้อย มีบันไดหลักภายนอกเข้าถึงตัวเรือน ด้านบน ชั้นล่างมีใต้ถุนสูง การใช้งานจึงคล้ายกับบ้านเรือนไทย ต่างกันที่การกำหนดขอบเขตที่ดิน ชัดเจนมีการกั้นรั้วบ้านและบริบทโดยรอบเป็นซอยที่มีถนนตัดผ่านหน้าบ้าน กิจกรรมที่เกิดขึ้นบริเวณ หน้าบ้าน หรือการรับรู้การเคลื่อนไหวภายนอก น่าจะเกิดขึ้นกับคนในชุมชนจากการเดินผ่าน รวมถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นในบ้าน หากใช้พื้นที่ใต้ถุนในการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ในชีวิตประจำวัน ก็มีโอกา สพบปะกับผู้คนที่มากขึ้น หรือทำให้รู้จักพบหน้าคาคตาคนในชุมชนมากขึ้นนั่นเอง

แฟลต

ความต้องการที่พักอาศัยในกรุงเทพฯ มีมากขึ้นและเกิดปัญหาชุมชนแออัด รัฐบาลเห็นถึง ความไม่เพียงพอของที่พักอาศัยจึงให้ความสำคัญกับการสร้างที่พักอาศัยให้กับประชาชน หน้าที่นี้จึง โอนงานจากกรมประชาสงเคราะห์มาตั้งเป็นการเคหะแห่งชาติเมื่อปี พ.ศ.2516 มีนโยบายการสร้างที่พัก อาศัยแบบซ้อนชั้นสำหรับผู้มีรายได้น้อยโครงการแรกที่ถนนดินแดง(แฟลตดินแดง) รูปแบบที่พักเป็น

¹⁹⁰ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 164.

ห้องเดี่ยวหันหน้าเข้าทางเดินส่วนกลาง ประตูบ้านเป็นรั้ว ที่ทำอาหาร ซักล้างและตากสิ่งของอยู่ที่ระเบียงหลังบ้าน ลักษณะที่อยู่อาศัยแบบนี้ใช้กินอยู่หลับนอนเท่านั้น กิจกรรมอื่นเช่น ออกกำลังกาย เดินเล่น ต้องไปใช้ในพื้นที่รวมที่ส่วนกลางจัดไว้ให้¹⁹¹ ซึ่งต่อมาพื้นที่ส่วนกลางที่จัดไว้ให้ในบริเวณใต้ถุนอาคารถูกจัดการโดยคนในพื้นที่ให้เป็นที่จอดรถหรือล้อมพื้นที่ไว้เป็นพื้นที่ส่วนตัว ใ่วางของ เก็บของส่วนตัว ทำให้พื้นที่ใต้ถุนอาคารไม่ได้รับการดูแลให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งขัดแย้งกับจุดประสงค์ดั้งเดิมของการออกแบบ¹⁹²

แฟลตเป็นอาคารสูง 5 ชั้น ที่พักอาศัยอยู่ที่ชั้น 2-5 ชั้นล่างเป็นใต้ถุน อาคารเป็นทางเดินแนวยาวมีที่พักอาศัยอยู่ด้านเดียว (Single Loaded Corridor) อีกด้านหนึ่งเปิดโล่งสู่ภายนอก แนวทางเดินเป็นทางเดินส่วนกลาง แต่ก็มีผู้อยู่อาศัยครอบครองพื้นที่โดยวางข้าวของส่วนตัวหรือวางกระถางต้นไม้ด้านหน้าของห้องตนเอง

ภาพที่ 61 แฟลตดินแดง และสนามกีฬาสาธารณะ¹⁹³

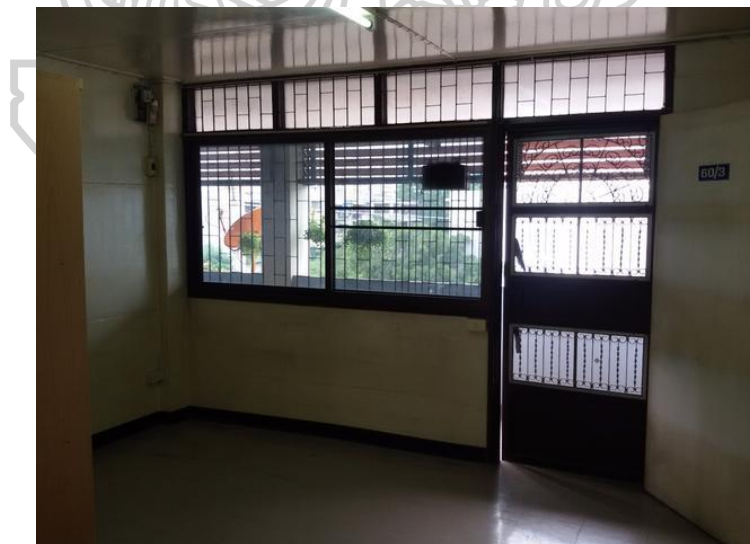
¹⁹¹ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 206.

¹⁹² JAN[นามแฝง]. "โครงการฟื้นฟูเมืองชุมชนดินแดง ตอนที่ 1 จุดเริ่มต้นชุมชนดินแดง," 2017, accessed 31 พฤษภาคม, 2561, <https://thinkofliving.com/2017/01/05/โครงการฟื้นฟูเมืองชุมชน/>.

¹⁹³ JAN[นามแฝง].

ภาพที่ 62 บันได และทางเดินในชั้นเป็นทางสัญจรหลักของการเข้าออกห้องสู่พื้นที่สาธารณะ¹⁹⁴

ภาพที่ 63 ทางเข้าห้องพักจากมุมมองด้านใน ทำหน้าที่เป็นหน้าบ้านของผู้อยู่อาศัย¹⁹⁵

¹⁹⁴ JAN[นามแฝง].

¹⁹⁵ JAN[นามแฝง].

ภาพที่ 64 รูปด้านอาคาร ตำแหน่งที่เป็นระเบียบของห้องพัก ส่วนใหญ่ใช้เป็นพื้นที่ตากผ้า¹⁹⁶

แฟลตเป็นที่พักอาศัยสำหรับคนรายได้น้อย ห้องพักมีขนาดเล็ก ประตูทางเข้ากระชั้นชิดกับพื้นที่ภายใน หน้าต่างอยู่ที่ผนังทางเข้า จะเห็นว่าหน้าบ้านของแฟลตถูกจับจองพื้นที่โดยข้าวของ การพบปะของคนในชั้นเดียวกันอาจเป็นไปได้ง่ายเพราะ ทางเดินเป็นทางสัญจรหลักของอาคาร ที่ผ่านทางเข้าของทุกห้อง กิจกรรมทางสังคมมีโอกาสเกิดขึ้นได้ง่าย แต่ด้วยพื้นที่ขนาดเล็ก ทางเดินแคบ การหยุดเพื่อนั่งเล่นพูดคุยอาจทำได้ยาก ความสบายของพื้นที่และบรรยากาศไม่เอื้ออำนวยต่อกิจกรรมทางสังคมที่ใช้เวลานาน

บ้านจัดสรร

เนื่องจากความต้องการที่อยู่อาศัยตามเมืองใหญ่เริ่มมีความจำเป็น ทั้งเอกชนและรัฐบาลจึงลงมือทำบ้านจัดสรรกันเป็นล่ำเป็นสัน โดยรัฐบาลมอบให้การเคหะแห่งชาติรับภาระในด้านจัดที่อยู่อาศัยสำหรับผู้มีรายได้น้อย รวมทั้งให้คำแนะนำเอกชนที่ลงทุนทำบ้านจัดสรร เป็นบ้านเช่าซื้อสำหรับประชาชนที่มีรายได้ปานกลาง เช่น หมู่บ้านเสนานิเวศน์ หมู่บ้านเสรี หมู่บ้านเมืองทอง และหมู่บ้านคลองจั่น ต่อมาในปี พ.ศ. 2510-2525 นับเป็นยุคทองของบ้านจัดสรร จึงมีบริษัทบ้านจัดสรรเกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก มีสำหรับประชาชนเกือบทุกระดับชั้น เป็นยุคที่เอกชนหันมาลงทุกกับบ้านจัดสรรมากมายโดยเฉพาะในกรุงเทพฯ.¹⁹⁷

¹⁹⁶ JAN[นามแฝง].

¹⁹⁷ ศิวพร กลิ่นมาลัย, "พัฒนาการและแนวโน้มที่อยู่อาศัยประเภททาว์นเฮาส์ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ (มหาวิทยาลัทธิธรรมศาสตร์, 2549), 41-43.

ภาพที่ 65 ภาพมุมสูงบ้าน โครงการ แกรนด์บางกอก บูเลอวาร์ด ราชพฤกษ์-จรัญฯ ถนนซอยกว้าง 10 เมตร ออกแบบผังโครงการให้บ้านเป็นแปลงมุมเกือบทุกหลัง ในแต่ละซอยจะมีบ้านเพียงไม่กี่หลัง¹⁹⁸

ภาพที่ 66 หน้าบ้านของโครงการแกรนด์บางกอก บูเลอวาร์ด ราชพฤกษ์-จรัญฯ เนื้อที่บ้าน เริ่มต้น 145.5 ตร.วา¹⁹⁹

¹⁹⁸ pure[นามแฝง]. "Ep.386 รีวิว บ้านเดี่ยว Grand Bangkok Boulevard ราชพฤกษ์-จรัญฯ คฤหาสน์หรู Craft Collection สไตล์ Luxury Colonial ราคา เริ่มต้น 30 ล้าน," 2559, accessed 1 มิถุนายน, 2561, <http://www.homenayoo.com/grand-bangkok-boulevard-ratchaphruek-charan/>.

¹⁹⁹ pure[นามแฝง].

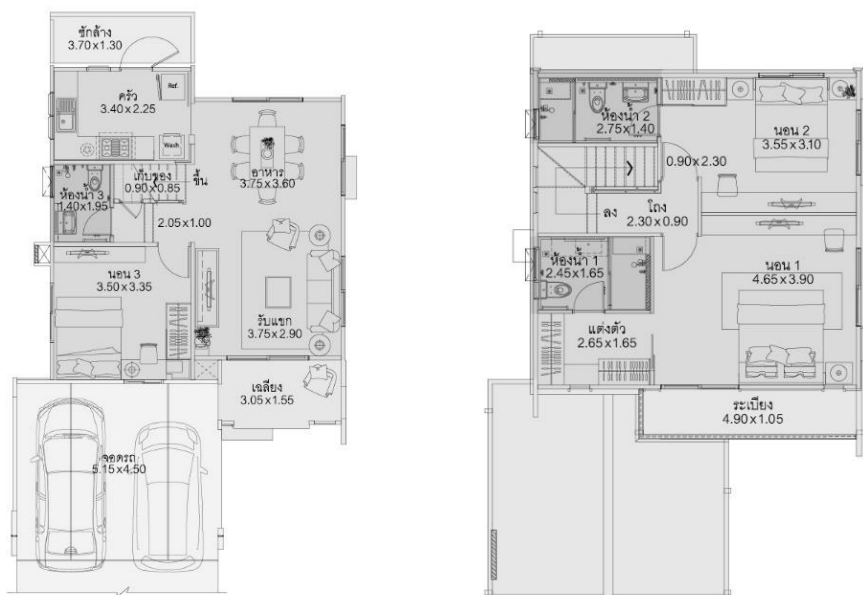
ภาพที่ 67 ทางเข้าหมู่บ้านจัดสรร โครงการ แกรนด์บางกอก บูเลอวาร์ด ราชพฤกษ์-จรัญฯ²⁰⁰

ภาพที่ 68 หน้าบ้าน มัณฑนา ศรีนครินทร์-ร่มเกล้า พื้นที่ใช้สอย 142 ตร.ม.²⁰¹

²⁰⁰ pure[นามแฝง].

²⁰¹ pure[นามแฝง]. "Ep.994 รีวิว บ้านเดี่ยว มัณฑนา ศรีนครินทร์-ร่มเกล้า Mantana," 2561, accessed 1 มิถุนายน, 2561, <http://www.homenayoo.com/mantana-srinakar-in-romk-lao/>.

ภาพที่ 69 ผังพื้นชั้น 1 และ ชั้น 2 บ้าน มณฑนา ศรีนครินทร์-ร่มเกล้า²⁰²

บ้านจัดสรรในยุคปัจจุบันมีทั้งบ้านสำหรับผู้มีรายได้ปานกลางถึงสูง การแข่งขันของธุรกิจอสังหาริมทรัพย์ทำให้บ้านจัดสรรนั้นเกิดความหลากหลายมากขึ้น แต่ข้อจำกัดของบ้านคืออยู่ในพื้นที่ห่างไกล ผู้อยู่อาศัยจำเป็นต้องมีพาหนะส่วนตัวเพื่ออำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัย รวมถึงในบางพื้นที่ของบ้านจัดสรร รถโดยสารสาธารณะยังไม่เข้าไปไม่ถึง ทำให้การเดินทางเป็นเรื่องลำบากหากไม่มีพาหนะส่วนตัว

หน้าบ้านของบ้านจัดสรรมีลักษณะคล้ายกับบ้านเดี่ยว ต่างกันที่ขนาดที่ดิน และความถี่โปร่งของรั้ว-ประตูรั้ว ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ของชุมชน บ้านจัดสรรที่มีทางเข้าหลักของโครงการนับว่าเป็นการกั้นอีกชั้นหนึ่งของพื้นที่โครงการทั้งหมด ทำให้คนภายนอกไม่สามารถเข้าไปในพื้นที่บริเวณบ้านจัดสรรได้โดยอิสระ ฉะนั้นกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นจะเกิดเฉพาะคนในชุมชนบ้านจัดสรรเท่านั้น

ตึกแถวสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนปลาย

บ้านที่เป็นทั้งที่อยู่อาศัยพร้อมกับที่ทำมาหากินส่วนใหญ่แล้วเป็นตึกแถว ห้องแถว ที่อยู่ติดริมถนนเพื่อสะดวกต่อการทำการค้า ธุรกิจขนาดย่อมมักเป็นพ่อค้าขายปลีกหรือเปิดกิจการรับจ้าง เช่น

²⁰² pure[นามแฝง], "Ep.994 รั้ว บ้านเดี่ยว มณฑนา ศรีนครินทร์-ร่มเกล้า Mantana."

รวงน้ำฝน อุปกรณ์รถยนต์ ร้านตัดผม ร้านขายของชำ ร้านซักรีดและขายอาหาร เป็นต้น ใช้พื้นที่ชั้น 1 เป็นพื้นที่ประกอบการ ชั้นบนเป็นที่พักอาศัยและเป็นที่เก็บสินค้า ในภายหลังเริ่มหมดความนิยม เพราะการค้าเกิดขึ้นได้ดีกับคนเดินถนน ผู้ขับซึ่รถยนต์ที่มีกำลังซื้อไม่สะดวกที่จะหาที่จอดรถและลงมาซื้อ จึงนิยมไปซื้อตามร้านค้าร่วมสมัยมากกว่า²⁰³ รวมทั้งช่องทางการซื้อของสมัยใหม่ที่อยู่บนโลกออนไลน์ทำให้ร้านค้าตึกแถวริมถนนจึงลดน้อยลงไป ส่วนตึกแถวที่อยู่ในตรอกซอยที่ลึกเข้าไปก็เป็นที่อยู่อาศัยแทบทั้งหมด แต่ก็ประสบปัญหาเรื่องที่จอดรถเนื่องจากพื้นที่ภายในไม่เพียงพอต้องจอดรถไว้หน้าบ้านบริเวณถนนสาธารณะส่วนกลาง

ภาพที่ 70 ตึกแถวซอยวิญพัฒนา ดินแดง²⁰⁴

ภาพที่ 71 ตึกแถว ซอย จุลินทร์ แขวง บ้านบาตร เขต ป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร²⁰⁵

²⁰³ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 216.

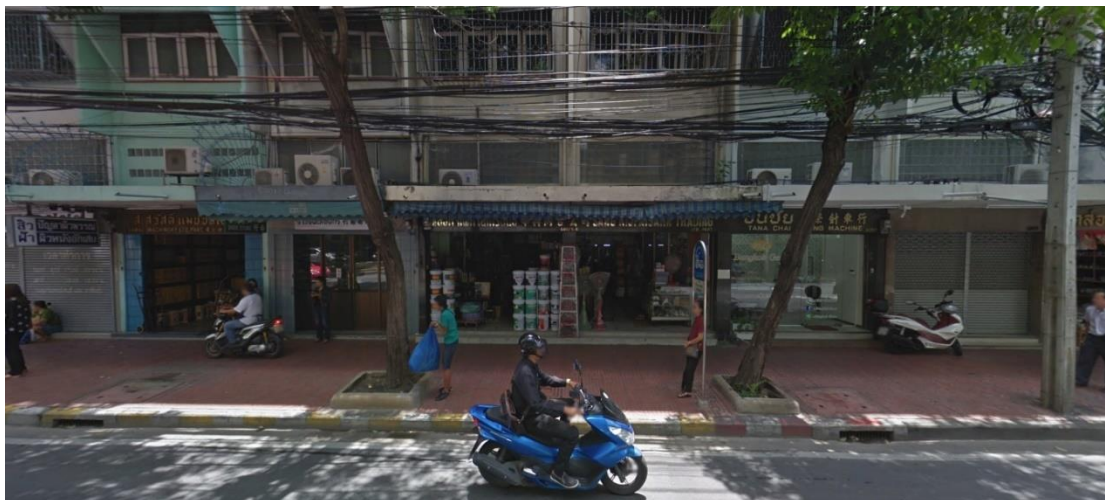
²⁰⁴ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ มิถุนายน 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 31 พฤษภาคม 2561. เข้าถึงได้จาก

<https://www.google.co.th/maps/@13.7597613,100.5589604,3a,75y,193.37h,85.7t/data=!3m6!1e1!3m4!1syWdixBH2VcRnA8-iF4mQ!2e0!7i13312!8i6656>

²⁰⁵ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ มิถุนายน 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2561. เข้าถึงได้จาก

<https://www.google.co.th/maps/@13.7500799,100.5051569,3a,75y,110.48h,82.46t/data=!3m6!1e1!3m4!1s-mZVfN3uuxEfuqKLNkwbPAI2e0!7i13312!8i6656>

ภาพที่ 72 ร้านค้าตึกแถวริมถนนใหญ่ บำรุงเมือง²⁰⁶

ตึกแถวในสมัยปัจจุบันต่างกับในสมัยก่อน ที่ชุมชนมีผู้คนมากขึ้น รวมถึงวิถีชีวิตเปลี่ยนไป ถึงแม้รูปแบบอาคารยังคงคล้ายเดิม คือทางเข้าบ้าน ติดกันถนนพื้นที่สาธารณะ แต่การใช้งานพื้นที่หน้าบ้าน เปลี่ยนไปตามสภาพสังคม หากถนนหน้าบ้านกว้างพอ บ้านไหนมีรถยนต์ก็จะจอดรอไว้ที่หน้าบ้าน หากถนนแคบ หน้าบ้านจะถูกใช้เป็นพื้นที่เก็บของวางของ หรือถ้าอยู่ในทำเลที่ดี พื้นที่หน้าบ้านของตึกแถว จะถูกใช้ในการประกอบกิจการต่าง ๆ ความสัมพันธ์ของสังคมในชุมชนคาดว่า ผู้คนจะสามารถพบปะกันได้ง่าย ความสนิมสนมหรือกิจกรรมทางสังคมก็อาจเกิดขึ้นได้ง่าย แต่ด้วยบรรยากาศอาจไม่เหมาะแก่กิจกรรมที่ใช้เวลานานหรือด้วยวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป การใช้งานพื้นที่หน้าบ้านจึงลดลง

บ้านแถวหรือทาวเฮ้าส์

ทาวเฮ้าส์หมายถึงบ้านแถวในตัวเมืองที่มีที่ดินในแต่ละหน่วยเป็นของตัวเอง แต่บ้านสร้างติดกันเป็นแถว แนวเดียวกัน มีกำแพงติดกัน ที่ดินประมาณ 25-40 ตารางวา เป็นอาคารแถวสูงตั้งแต่ 2 ชั้น ถึง 4 ชั้น แต่ละหน่วยจะมีพื้นที่ด้านหน้าเป็นพื้นที่ว่างสำหรับเป็นสนามเล็ก ๆ ซึกหนึ่ง อีกซึกหนึ่งเป็นที่จอดรถมีหลังคาคลุม ด้านหลังเหลือเป็นห้องครัว ห้องพักผ่อนรับใช้ห้องน้ำห้องส้วมและบริเวณซักล้าง²⁰⁷

²⁰⁶ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ มิถุนายน 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2561. เข้าถึงได้จาก <https://www.google.co.th/maps/@13.7502136,100.5136278,3a,90y,18.53h,91.08t/data=!3m6!1e1!3m4!1sNVc2OZ7VLYNvyErgQjgBiQI2e0!7!13312!8i6656>

²⁰⁷ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 230.

ภาพที่ 73 บ้านแถวริมถนนพลับพลาชัย²⁰⁸

ภาพที่ 74 บ้านแถวริมถนนพลับพลาชัยในปัจจุบัน²⁰⁹

²⁰⁸ ผุสดี ทิพทัส, บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4, 32.

²⁰⁹ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ มิถุนายน 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 1 มิถุนายน 2561. เข้าถึงได้จาก

https://www.google.co.th/maps/@13.7465372,100.5113876,3a,42.3y,22.66h,94.35t/data=!3m6!1e1!3m4!1sXFdNFmlFpP_A4x2zKAO5EQ!2e0!7i13312!8i6656

ภาพที่ 75 บ้านแถวในโครงการ อาร์เค พาร์ค วัชรพล เนื้อที่บ้าน เริ่มต้น 19.7 ตร.ว.²¹⁰

ภาพที่ 76 ทางเข้าโครงการ อาร์เค พาร์ค วัชรพล RK PARK Watcharapol ถนนสายไหม แขวงสายไหม เขตสายไหม กรุงเทพมหานคร²¹¹

²¹⁰ pure[นามแฝง]. "Ep.1046 รีวิว อาร์เค พาร์ค วัชรพล-สายไหม Rk Park Watcharapol-Saimai ทาวน์โฮมและโฮมออฟฟิศ ดิดถนนสายไหม ราคาเริ่มต้น 2.85 ล้านบาท," 2561, accessed 1 มิถุนายน, 2561, <http://www.homenayoo.com/rk-park-watcharapol-saimai/>.

²¹¹ pure[นามแฝง]. "Ep.1046 รีวิว อาร์เค พาร์ค วัชรพล-สายไหม Rk Park Watcharapol-Saimai ทาวน์โฮมและโฮมออฟฟิศ ดิดถนนสายไหม ราคาเริ่มต้น 2.85 ล้านบาท."

บ้านแถวเป็นที่พักอาศัยของคนชนชั้นกลางมีลักษณะคล้ายตึกแถว แต่มีพื้นที่โล่งด้านหน้าใช้สำหรับเป็นพื้นที่พักผ่อนหรือจอดรถ กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านจึงเกิดได้มากขึ้น พื้นที่โล่งนี้เหมือนพื้นที่เชื่อมระหว่างภายในบ้านกับพื้นที่สาธารณะ หน้าบ้านของบ้านแถวจึงสามารถสร้างโอกาสในการเกิดปฏิสัมพันธ์กันคนในพื้นที่ได้มากขึ้น แต่บ้านแถวบางโครงการมีทางเข้าโครงการและตัดถนนส่วนตัวเข้าไป ทำหน้าที่เป็นส่วนคัดกรองบุคคลแปลกหน้าออกจากคนในโครงการทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านจะเกิดกับบุคคลภายในโครงการด้วยตนเองเช่นเดียวกันบ้านจัดสรรที่มีทางเข้าโครงการ

อพาร์ทเมนท์ , คอนโด

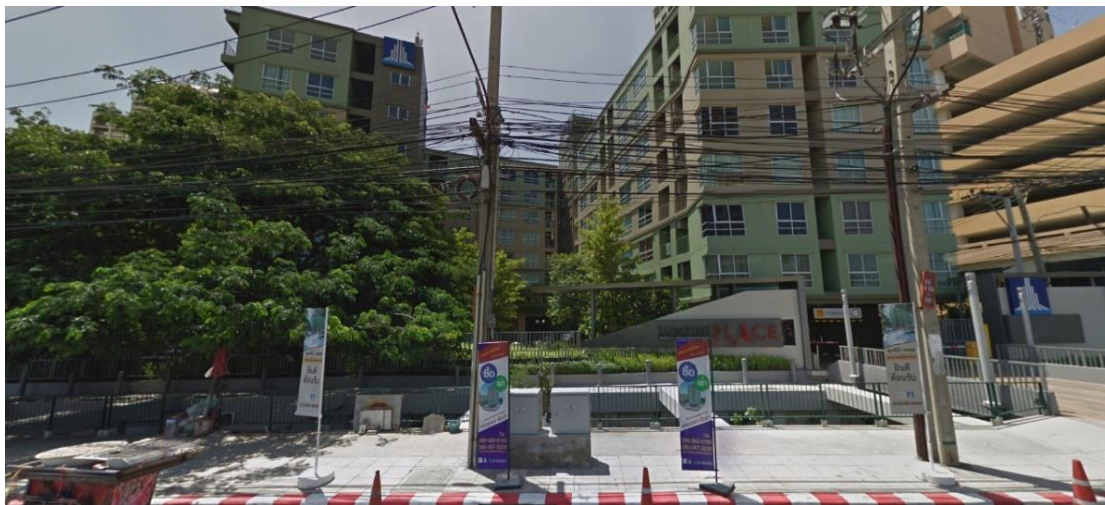
จากความแออัดของประชากรและการประกอบอาชีพของคนไทยเปลี่ยนไปจากสมัยรัชกาลก่อนๆมาก ที่ทำงานห่างจากที่พักอาศัย ประชาชนต้องเดินทางไปทำงานในเวลาพร้อมกันเป็นจำนวนมาก มีผลให้การจราจรติดขัด ต้องเดินทางไปทำงานเป็นชั่วโมง ดังนั้นในราวปี พ.ศ.2520 จึงเกิดที่พักรออีกประเภทหนึ่งในใจกลางเมืองเรียกชื่อว่าอาคารชุดหรือคอนโดมิเนียม ซึ่งเป็นที่อยู่รูปแบบใหม่ในเมืองเป็นการลดปัญหาเรื่องการจราจรระหว่างบ้านกับที่ทำงาน และเป็นการประหยัดที่ดินที่มีราคาสูงให้ได้ผลคุ้มค่าที่สุด²¹²

คอนโดมิเนียมเป็นอาคารชุดที่ขายขาดไปแต่ละหน่วย เจ้าของหรือบริษัทผู้จัดต้องคงความเป็นเจ้าของไม่น้อยกว่า 20% เพื่อเป็นผู้บริหารงานส่วนกลางให้เป็นไปตามกฎหมาย จำนวนห้องชุดมีจำนวนมากหน่วย และหลากหลายตั้งแต่หนึ่งห้องนอนจนถึงสี่ห้องนอน มีทั้งชนิดชั้นเดียวหรือสองชั้นในหน่วยเดียวกัน พร้อมกับพื้นที่อำนวยความสะดวกครบครันเช่น ที่จอดรถเฉพาะแต่ละหน่วย มีสระว่ายน้ำ มีสนามเทนนิส มียามดูแลรักษาความปลอดภัย มีลิฟต์บริการหลายจุด เช่นเดียวกับอพาร์ทเมนท์ แต่มักจะมีจำนวนห้องชุดไม่มากนักในแต่ละหลังอาจมีตั้งแต่ขนาด 8 หน่วยถึง 30 หน่วย และมีความแตกต่างระหว่างชุดไม่มากนัก คืออาจมีเพียงสองแบบ คือสองห้องนอนหรือสามห้องนอน มีพื้นที่อำนวยความสะดวกส่วนกลางเช่น มีที่จอดรถให้ มีสระว่ายน้ำ มีสนามเทนนิส แต่อาจไม่มีให้ทั้งหมด²¹³ หรือกล่าวคือในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกในการอยู่อาศัย อพาร์ทเมนท์มีดีกว่าแฟลต แต่ดีกว่าคอนโดมิเนียม รวมถึงข้อกำหนดที่บังคับใช้กับอาคารแต่ละประเภทก็ต่างกันเช่นกัน

²¹² รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 206.

²¹³ รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล, 232.

ภาพที่ 77 ทางเข้าโครงการ Lumpini Place พระราม4 รัชดาภิเษก 193หน่วยที่พักอาศัย ขนาด 22.50-34.50 ตร.ม.²¹⁴

ภาพที่ 78 ผังพื้นที่โครงการ Lumpini Place พระราม4 รัชดาภิเษก ชั้น 3-8 เป็นที่พักอาศัย²¹⁵

²¹⁴ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ มิถุนายน 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2561. เข้าถึงได้จาก <https://www.google.co.th/maps/@13.7228616,100.5603917,3a,75y,108.39h,98.82t/data=!3m7!1e1!3m5!1sQlnEW8-ay22cxsVnNvkHlg!2e0!5s20170601T000000!7i13312!8i6656>

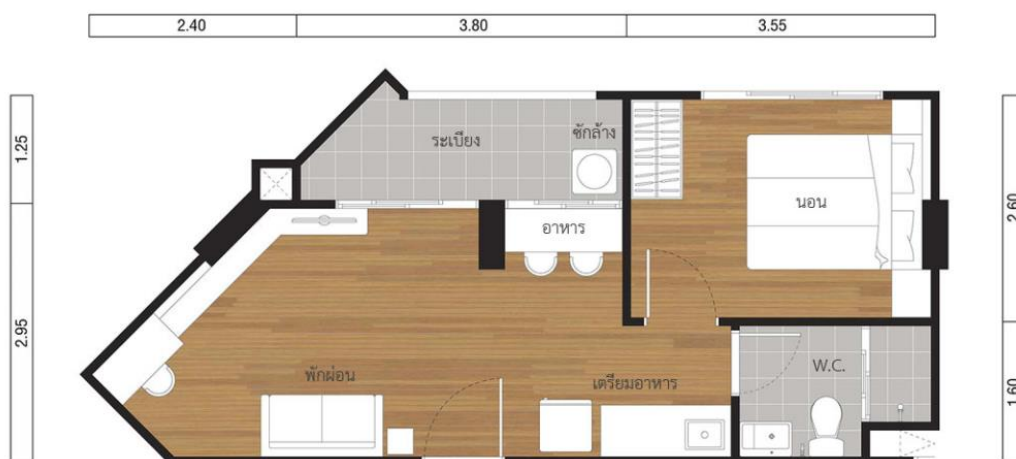
²¹⁵ แอล.พี.เอ็น.ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด(มหาชน). "Lumpini Place Rama4 - Ratchadaphisek," accessed 4 มิถุนายน, 2561, <http://www.lpn.co.th/en/condominium/project/lumpini-place-rama4---ratchadaphisek>.

แบบห้องชุดขนาด 22.50 ตร.ม.

ภาพที่ 79 แบบห้องชุด ขนาด 22.50 ตารางเมตร²¹⁶

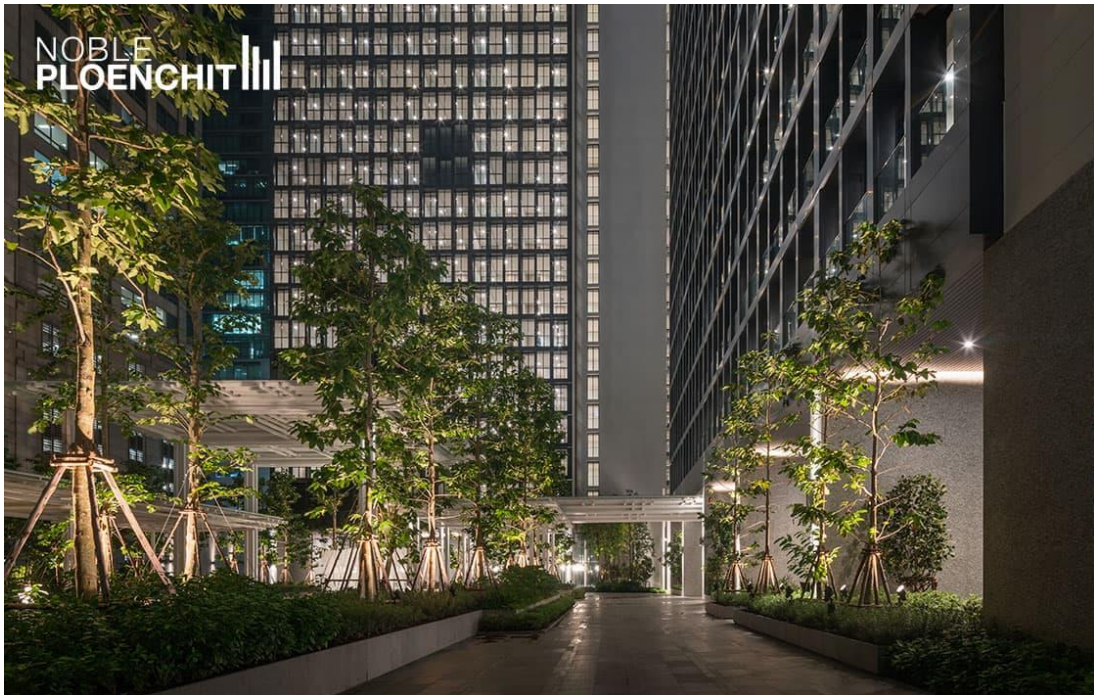

แบบห้องชุดขนาด 34.50 ตร.ม.

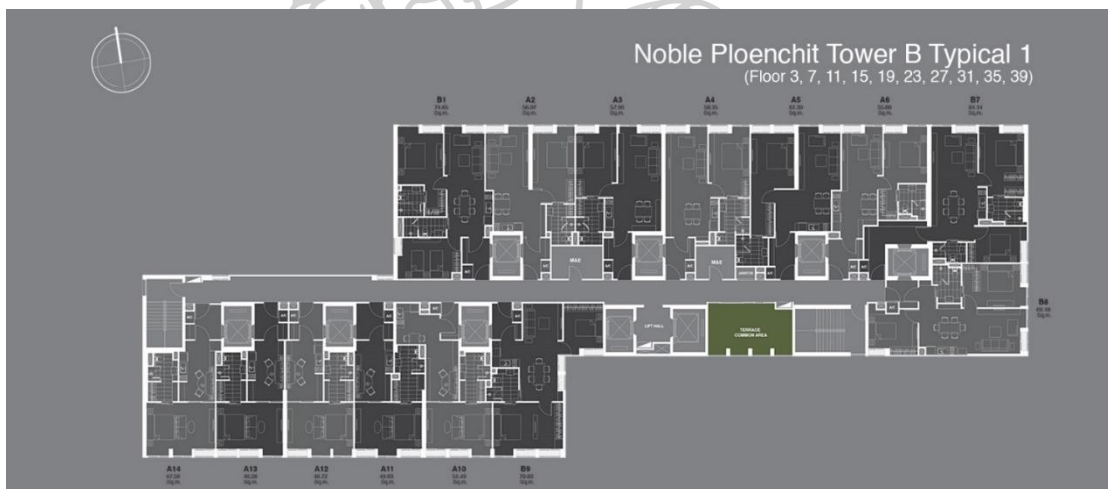
ภาพที่ 80 แบบห้องชุด ขนาด 34.50 ตารางเมตร²¹⁷

²¹⁶ แอล.พี.เอ็น.ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด(มหาชน).

²¹⁷ แอล.พี.เอ็น.ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด(มหาชน).

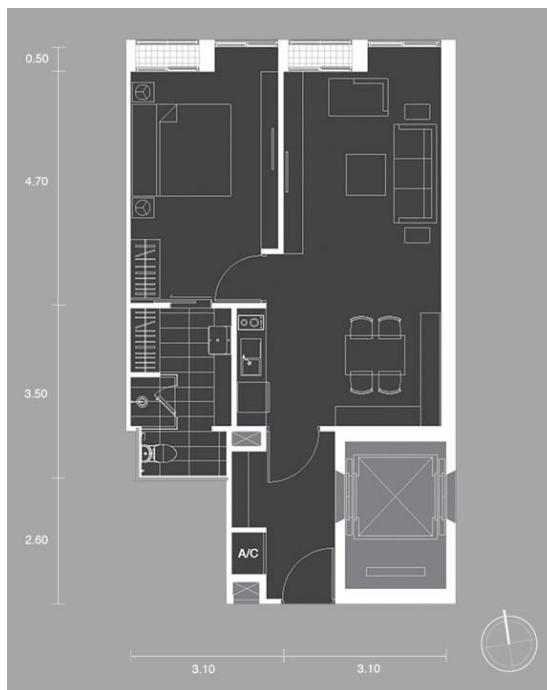
ภาพที่ 81 บรรยากาศโครงการ NOBLE PLOENCHIT 1444 หน่วยที่พักอาศัย ขนาดห้องพักอาศัย 43-199 ตร.ม.²¹⁸

ภาพที่ 82 ตัวอย่างผังพื้นที่ส่วนพักอาศัย โครงการ NOBLE PLOENCHIT²¹⁹

²¹⁸ โนเบิลดีเวลอปเม้นท์ จำกัด(มหาชน). "Noble Ploenchit," accessed 4 มิถุนายน, 2561, https://www.noblehome.com/condominium/ploenchit/en/home?adsrclid=C021010250&gclid=Cj0KCOjwxtPYBRD6ARIsAKs1XJ7h66VD4eDeeFXJXm8QCxWhRXDukuFdrQWnRMgXs-aibLdhjRl8j8UaAoS4EALw_wcB.

²¹⁹ โนเบิลดีเวลอปเม้นท์ จำกัด(มหาชน).

ภาพที่ 83 ฟังก์ชันชุดโครงการ NOBLE PLOENCHIT ขนาด 57.96 ตารางเมตร²²⁰

ภาพที่ 84 ฟังก์ชัน Penthouse โครงการ NOBLE PLOENCHIT ขนาด 178.53 ตารางเมตร²²¹

²²⁰ โนเบิลดีเวลลอปเมนต์ จำกัด(มหาชน).

²²¹ โนเบิลดีเวลลอปเมนต์ จำกัด(มหาชน).

อพาร์ทเมนต์และคอนโดมิเนียม เป็นอาคารชุดที่ประกอบขึ้นจากที่อยู่อาศัยหลายหน่วย ฉะนั้นการออกสู่พื้นที่สาธารณะภายนอกจำเป็นต้องผ่านพื้นที่ส่วนกลางของอาคารนั้นก่อน ในหลายแห่งจากประตูห้องต้องเดินผ่านทางเดินกลางไปโถงลิฟต์และมาสู่โถงกลางด้านล่าง เพื่อควบคุมการเข้าออกและรักษาความปลอดภัยจากบุคคลภายนอกด้วย แต่คอนโดมิเนียมบางแห่งเช่น NOBLE PLOENCHIT ที่มีลิฟต์ส่วนตัวที่สามารถใช้งานได้จากห้องพักโดยตรง²²² ลงมาสู่พื้นที่ส่วนกลางโดยที่ยังมีความเป็นส่วนตัวอยู่ก่อนออกจากลิฟต์สู่พื้นที่ส่วนกลาง

หน้าบ้านของคอนโดมิเนียม แทบจะไม่หลงเหลือการมีปฏิสัมพันธ์กับคนที่อยู่อาศัยในพื้นที่เดียวกันเลย เหตุการณ์ที่จะพบปะเพื่อนบ้านอาจมีแต่ในขณะที่ยังเอืดยุทธที่โถงลิฟต์พร้อมกัน พื้นที่ทางสังคมของที่พักอาศัยประเภทนี้น่าจะเป็นพื้นที่ส่วนกลาง หรือโถงต้อนรับชั้น 1 มากกว่าที่จะเกิดขึ้นที่บริเวณทางเข้าห้องพัก หากเปรียบเทียบกับแฟลตที่กล่าวมาแล้วข้างต้น จะเห็นว่าการเจาะช่องเปิด หรือความโล่งที่เกิดจากการจัดผังแบบ Single loaded corridor (โถงทางเดินหน้าห้องที่มีห้องอยู่แค่ฝั่งเดียว) มีผลทำให้เกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านได้มากกว่า

การเปลี่ยนแปลงของที่พักอาศัย ของไทย โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร จะเห็นว่าบ้านเรือนไทย และยุคสมัยที่ยังไม่มีการกำหนดที่ดินชัดเจน เรือนไทยมีการเชื่อมต่อจากพื้นที่ภายในสู่ภายนอกได้อย่างสั่นไหว จากตัวเรือนสู่ชานบ้าน จากชานสู่บันไดและใต้ถุนบ้าน การมีพื้นที่เปิดโล่งต่อเนื่องจากตัวบ้านถึงพื้นที่ภายนอก ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนเกิดขึ้นมาก กิจกรรมบนพื้นที่หน้าจึงเกิดหลากหลาย ความสมานสามัคคีในชุมชนจึงเกิดขึ้นได้มาก

ต่อมาเมื่อลักษณะที่พักอาศัยเริ่มเปลี่ยนไป ความเป็นเมืองเริ่มมากขึ้น การแบ่งที่ดินชัดเจนขึ้น การล้อมรั้วที่ดิน ทำให้เกิดการแบ่งเขตแดนที่ชัดเจน มากขึ้น หรือตัดขาดจากพื้นที่สาธารณะภายนอก ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์ลดลง คนในหมู่บ้านมีโอกาสเห็นหน้าคาคตากันได้ยากมากขึ้น ความสนิทสนมจึงลดลงไป

เมื่อที่ดินมีราคาสูง และความต้องการที่พักอาศัยมีจำนวนมาก การสร้างที่พักอาศัยแบบซ้อนชั้นจึงน่าจะเป็นคำตอบที่ดีที่สุด แต่น่าแปลกที่ว่า บ้านพักอาศัยแบบนี้ ถึงจะอาศัยห่างกันเพียงแค่ผนังผืนเดียว แต่การปิดกั้นนั้นทำให้ตัดขาดออกจากกันโดยสิ้นเชิง ยิ่งถ้าหากมีลิฟต์ส่วนตัวของแต่ละห้องแล้ว พื้นที่หน้าบ้านแทบจะไม่มีคามหมายของที่พักอาศัยแบบนี้ แต่หากมนุษย์เป็นสัตว์สังคมแล้ว

²²² Perspectivetv, "สถาปนิกออกแบบคอนโดบริษัทโนเบิล," (ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง9 mcot hd, 31 มกราคม 2560).

กิจกรรมทางสังคมจะต้องมีอยู่ เพียงแต่เปลี่ยนลักษณะของกิจกรรมและตำแหน่งจากหน้าบ้าน ไปสู่ โถงส่วนกลาง ร้านกาแฟ หรือสถานที่กิจการสมัยใหม่ ที่สร้างมาเพื่อรองรับกิจกรรมทางสังคมเหล่านั้น เมื่อที่พักอาศัยเปลี่ยนไปตามยุคสมัย พฤติกรรมการอยู่อาศัยและวิถีชีวิตก็เปลี่ยนแปลงไปพร้อมกัน ผลกระทบจากปัจจัยต่าง ๆ ที่มีต่อมนุษย์ส่งผลสู่สถาปัตยกรรม ซึ่งสถาปัตยกรรมเองก็ส่งผลต่อมนุษย์ เช่นเดียวกัน²²³ โดยเฉพาะที่อยู่อาศัย บ้านเป็นสถาปัตยกรรมที่มีความสัมพันธ์กับมนุษย์มากที่สุด บ้านจึงเป็นสถาปัตยกรรมที่ส่งผลต่อวิถีชีวิตมากกว่าสถาปัตยกรรมอื่น บ้านนับเป็นพื้นที่ส่วนตัวที่สุด ในการอยู่อาศัยบนโลกในนี้ หน้าบ้านซึ่งเป็นพื้นที่เข้าออกจากบ้านจึงเป็นพื้นที่แรกเริ่มที่มนุษย์เริ่ม ติดต่อกับพื้นที่ภายนอกหรือจุดเริ่มต้นในการเข้าสังคม การศึกษาหน้าบ้านจึงจำเป็นต้องศึกษาผ่าน กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เหล่านี้เพื่อค้นหาถึงความสัมพันธ์ระหว่างสถาปัตยกรรม คน และสังคม

²²³ TEDx Talks, "เราออกแบบพื้นที่หรือพื้นที่ออกแบบเรา? | Apiradee Kasemsook | Tedxsilpakornu," (YouTube video, 28 พฤศจิกายน 2560).

3.7 หน้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2559-2561

บ้าน นับว่าเป็นพื้นที่สำคัญพื้นที่หนึ่งของการดำรงชีวิต การศึกษาเรื่องบ้านดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น มีการศึกษาบ้านผ่านหลากหลายวิธีการ Tim Ingold (2002) ได้ศึกษาบ้านผ่านการเปรียบเทียบระหว่างบ้านของคนและสัตว์ โดยเปรียบเทียบผ่านสิ่งที่ห่อหุ้มร่างกายหรือสิ่งที่ป้องกันภัยร้ายจากสิ่งแวดล้อมภายนอกผ่าน เปลือกของหอย บ้านของตัวบีเวอร์ และบ้านของมนุษย์ ทำให้เข้าใจว่าบ้านของมนุษย์แตกต่างจากบ้านของสัตว์ที่ความหลากหลาย บ้านของมนุษย์มีการคิดและการออกแบบมาก่อนที่จะก่อสร้าง ไม่ได้เกิดจากสัญชาตญาณ หรือการพัฒนาการทางร่างกายเพียงอย่างเดียว

Martin Heidegger. (1971) นักปรัชญา ชาวเยอรมัน ตั้งคำถามเกี่ยวกับการอยู่อาศัยและศึกษาผ่านภาษาศาสตร์โดยการตั้งคำถามถึงความหมายของคำว่า ที่พักอาศัย(Dwelling) ซึ่งมองเห็นได้ถึงความหมายในสองมุมมองคือ การสร้าง (To build) และ การอยู่ (To dwell) ซึ่งมนุษย์ไม่ได้พักอาศัยเพราะการสร้าง แต่สร้างที่พักเพื่ออยู่อาศัย ฉะนั้นความหมายของบ้านจึงหนักแน่นไปในการตอบสนองเรื่องอยู่อาศัยมากกว่าการสร้าง หากตีความหมายของบ้านไปในทิศทางนี้ที่อยู่อาศัยหรือบ้านจึงมีความหมาย ขยายออกไปมากกว่า เรือน(House) บ้านจึงไม่จำเป็นต้องที่พักอาศัยอยู่ตำแหน่งเดิมหรือพื้นที่เดิมอย่างถาวรก็เป็นไปได้ หากสถานที่หรือบริบทนั้นสามารถตอบสนองการอยู่อาศัยทางกายและจิตใจได้

John S. Allen (2015) ศึกษาบ้านในทางความรู้สึกผ่านพฤติกรรมมนุษย์ โดยเก็บข้อมูลเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกเกี่ยวกับบ้านเช่น อาการคิดถึงบ้าน (Homesickness) หรือความรู้สึกของมนุษย์ที่มีผลต่อสถานที่และบรรยากาศของบ้าน ทำให้เข้าใจว่ามนุษย์สามารถสร้างความรู้สึกถึงบ้าน (Sense of Home) ได้ผ่านองค์ประกอบทางอารมณ์ที่มีต่อสถานที่เช่น ความรู้สึกสบาย(Comfort) ปลอดภัย(Security) การควบคุมได้ (Control) และอยู่ในสถานะที่ทำให้ร่างกายและจิตใจอยู่ในสภาวะคงที่และสมดุล (Homeostasis) ความรู้สึกถึงบ้านจึงเกิดขึ้น และความรู้สึกเหล่านี้สามารถนำไปยังสถานที่อื่นและสร้างมารสร้างขึ้นมาใหม่ได้หากองค์ประกอบและปัจจัยทางด้านอารมณ์ของมนุษย์ที่มีต่อสถานที่เพียงพอ

ทั้ง 3 ท่านนี้ศึกษาบ้านในเชิงนามธรรม เพื่อทำความเข้าใจบ้านในมิติที่มากกว่าสิ่งปลูกสร้างหรือสถาปัตยกรรม ในทางกลับกันการศึกษาบ้านในลักษณะนี้อาจไม่เพียงพอต่อการอธิบายความหมายของบ้านหากยังไม่ได้ศึกษาบ้านที่ปรากฏให้เห็นอยู่ก่อนแล้วบนโลกใบนี้ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่า

บ้านนั้นสัมพันธ์กับวิถีชีวิตหรือพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย การทำความเข้าใจหลักฐานทางสถาปัตยกรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ สะท้อนถึงวิถีชีวิตของคนในชุมชนและการให้ความสำคัญของบ้านในบริบทต่าง ๆ การศึกษาบ้านจากสำรวจสถานที่จริงจึงสามารถช่วยให้ทำความเข้าใจมุมมองของมนุษย์ที่มีต่อบ้านได้ดียิ่งขึ้น

Paul Oliver (2003) นักประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม ศึกษาบ้านผ่านการสำรวจที่พักอาศัยจากชนเผ่าต่าง ๆ ทั่วทุกมุมโลก ตั้งแต่บ้านจากชนเผ่าพเนจร(Nomad) การเริ่มอยู่รวมกันเป็นชุมชนขนาดเล็ก(Hamlet) จนไปถึงการอยู่ร่วมกันจำนวนมากจนกลายเป็นเมือง(Town) การพัฒนาการด้านวิถีชีวิตที่เริ่มต้นจากการล่าสัตว์ หาของป่า เปลี่ยนเป็นการทำเกษตรกรรมและเกิดการแลกเปลี่ยนซื้อของ ทำให้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมเริ่มมีความแข็งแรงคงตัวขึ้น มนุษย์เริ่มตั้งหลักปักฐานเพื่อตอบสนองความมั่นคงในการอยู่อาศัย ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านจึงเปลี่ยนไปแปลงไปตามวิถีชีวิตและพฤติกรรมของคนในสังคมเหล่านั้น รวมไปถึงวัสดุและความรู้ในการก่อสร้างของคนในพื้นที่ ความหมายและการให้ความสำคัญของบ้านจึงเปลี่ยนแปลงไปตามลักษณะวิถีชีวิตของผู้อยู่อาศัยเหล่านั้น เช่น บ้านสำหรับชนเผ่าพเนจรจะต้องพกพาได้ แต่บ้านของคนในเมืองจะต้องมั่นคงแข็งแรง

Amos Rapoport (1969) สถาปนิกชาวโปแลนด์ ใช้วิธีการสำรวจรูปร่างทางสถาปัตยกรรมของบ้านเพื่อค้นหาเหตุผลหรือปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการเกิดรูปร่างรูปทรงของบ้านนั้น จากข้อสรุปทำให้เห็นว่าผลกระทบที่มีต่อรูปร่างรูปทรงของบ้าน ปัจจัยหนึ่งมาจากสภาพแวดล้อมและบริบท เช่น ลักษณะภูมิประเทศ สภาพอากาศ ลักษณะอาชีพ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตบนพื้นที่นั้นเช่น บ้านในเมืองร้อนจะมีช่องเปิดเยอะเพื่อการไหลเวียนของอากาศที่ดี ส่วนบ้านในเมืองหนาวจะมีลักษณะที่ปิดตันเพื่อป้องกันความเย็นและรักษาความร้อนไว้ด้านใน อีกปัจจัยหนึ่งคืออิทธิพลของสังคมและวัฒนธรรม รวมไปถึงข้อจำกัดที่เกิดขึ้นจากสังคมที่ส่งผลต่อการตัดสินใจในการออกแบบสร้างบ้านเพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมของผู้อาศัย เช่นการสร้างบ้านของหัวหน้าชนเผ่าที่ต้องสูงใหญ่กว่าบ้านอื่นเพื่อแสดงถึงสถานะของผู้อยู่อาศัย หรือบ้านที่ถูกจำกัดในทางเลือกจากขอบเขตที่ดินของตนเองที่ระบบทางสังคมหรือกฎหมายเป็นตัวกำหนด

รวมถึงนักวิชาการไทย อ.สุสติ ทิพทัสและรองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล ได้หาข้อมูลจากประวัติศาสตร์ ภาพจากจิตรกรรมฝาผนัง รวมถึงการลงพื้นที่สำรวจบ้านจากประวัติศาสตร์ที่ยังคงหลงเหลืออยู่ เพื่อศึกษาถึงวิวัฒนาการบ้านในประเทศไทย การศึกษาและวิเคราะห์การศึกษาบ้านจากการสำรวจ นอกจากการทำความเข้าใจทางด้านวัตถุแล้ว ยังมาสามารถ

ศึกษาถึงพฤติกรรมมนุษย์และความคิดที่มีต่อบ้านอีกด้วย รูปร่างรูปทรงของบ้านจึงสะท้อนถึงความคิดและวิถีชีวิตของคนในยุคสมัยนั้นได้ เมื่อจำกัดการศึกษาเฉพาะในเมืองไทยจึงเห็นถึงการเปลี่ยนแปลงและอิทธิพลที่เข้ามามีผลต่อบ้าน จึงทำให้ทราบถึงสาเหตุการเปลี่ยนแปลงของบ้านในเมืองไทยและปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและรูปร่างของบ้านพักอาศัยของคนไทยในแต่ละยุคสมัย

3.8 วิธีการศึกษาพื้นที่หน้าบ้าน

ในการศึกษาหน้าบ้านที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้จะศึกษาผ่านสถานที่จริงโดยการสำรวจหน้าบ้านที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน รวมถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ เพื่อศึกษาถึงการแสดงออกของผู้อยู่อาศัยผ่านหน้าบ้าน และหวังว่าจะสามารถเชื่อมโยงถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ เพราะพื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่แรกในการเปลี่ยนถ่ายจากพื้นที่ส่วนตัวถึงพื้นที่สาธารณะ และเป็นพื้นที่แรกที่สามารทำให้บุคคลภายนอกสามารถติดต่อกับผู้อยู่อาศัยได้อย่างไม่เขินอาย จึงคาดว่าหน้าบ้านเป็นพื้นที่ที่แสดงออกถึงความคิดของผู้อยู่อาศัย ที่มีต่อชุมชน และการแสดงออกนี้ส่งผลต่อการใช้ชีวิต รวมถึงปฏิสัมพันธ์กันคนในชุมชนอีกด้วย

การเก็บข้อมูลหน้าบ้านทำจากการเดินสำรวจในสถานที่จริงและบันทึกภาพ การสำรวจเน้นไปที่พื้นส่วนหน้าของบ้าน สังเกตจากประตูทางเข้า รั้ว หรือเลขที่บ้าน ที่สามารถรับรู้ได้ว่าส่วนนั้นคือหน้าบ้านของผู้อยู่อาศัย เก็บข้อมูลเกี่ยวกับการปิดล้อมการปิดกั้น การใช้พื้นที่หน้าบ้าน และสังเกตความต่อเนื่องของกิจกรรมจากภายในบ้านสู่นอกบ้าน รวมถึงวัตถุหรือเฟอร์นิเจอร์ต่าง ๆ ที่มาสามารถสะท้อนถึงการใช้งานระหว่างผู้อยู่อาศัยกับคนในชุมชน หรือการใช้งานของผู้อาศัยเองเพราะการพบเห็นการใช้งานหน้าบ้านในขณะที่ใช้งานอยู่อาจเป็นเรื่องยากไม่สามารถบันทึกภาพได้อย่างชัดเจน เพราะจะเป็นการรบกวนความเป็นส่วนตัวของผู้อยู่อาศัย และการเก็บข้อมูลนี้ใช้ข้อมูลจาก google maps (google street view) เพิ่มเติมซึ่งเป็นการถ่ายภาพจากสถานที่จริง และมีวันที่ถ่ายภาพชัดเจนสามารถนำมาใช้ประกอบการวิเคราะห์ข้อมูลหน้าบ้านเพื่อประหยัดเวลาในการสำรวจ เมื่อทำการสำรวจแล้วก็ได้คัดเลือกหน้าบ้านที่มีความน่าสนใจในด้านสถาปัตยกรรม การจัดการพื้นที่และกิจกรรมที่เกิดขึ้น พร้อมกับจัดหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการทำความเข้าใจ

พื้นที่เก็บข้อมูลคือบริเวณเกาะรัตนโกสินทร์ จนถึงคลองผดุงกรุงเกษม เพราะจากประวัติศาสตร์ การตั้งถิ่นฐานและสร้างบ้านเรือนเกิดขึ้นรอบพระราชวังซึ่งตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของเกาะรัตนโกสินทร์ขยายออกไปทางทิศเหนือ ใต้ และตะวันออก เป็นพื้นที่ที่ได้รับอิทธิพลต่าง ๆ ที่มีผลต่อบ้านดังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น อีกทั้งตามแผนผังกำหนดการใช้ประโยชน์ที่ดิน ผังเมืองรวม

กรุงเทพมหานคร พ.ศ. ๒๕๕๖ พื้นที่ภายในเกาะรัตนโกสินทร์(แม่น้ำเจ้าพระยา-คลองบางลำพู)เป็นพื้นที่เขตสีน้ำตาลอ่อน ซึ่งเป็นพื้นที่อนุรักษ์ทำให้ไม่สามารถอาคารพักอาศัยขนาดใหญ่ หรืออาคารสาธารณะอื่น ๆ ได้มากนัก และพื้นที่ที่ถัดออกมา(คลองบางลำพู-คลองผดุงกรุงเกษม) ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่สีแดง,พื้นที่พาณิชย์กรรม และมีพื้นที่น้ำตาลเข้ม,พื้นที่ดินประเภทอยู่อาศัยหนาแน่นมาก ทำให้มีโอกาสนในการสร้างที่พักอาศัยขนาดใหญ่ขึ้นตามลำดับ การลงสำรวจพื้นที่จึงคาดหวังว่าจะสามารถพบหน้าบ้านจากชุมชนเก่า ผู้อยู่อาศัยครอบครองผืนที่ดินขนาดเล็กและมีบ้านขนาดเล็ก ส่วนพื้นที่ที่ถัดออกมาจะเห็นถึงบ้านพักที่มีความทันสมัยมากขึ้น ความแออัดลดน้อยลง บ้านมีที่ดินมากขึ้น และคาดว่าจะเป็ผลดีต่อการเปรียบเทียบและวิเคราะห์หน้าบ้านในสถานการณ์ที่หลากหลายและแตกต่างกัน เวลาในการสำรวจอยู่ในช่วง 10.00น.-16.00น. ในวันเสาร์-อาทิตย์ คาดว่าเป็นวันที่ผู้พักอาศัยอยู่บ้านและใช้งานพื้นที่บ้านมากกว่าวันจันทร์-ศุกร์

ภาพที่ 85 แผนที่แสดงบริเวณที่ลงพื้นที่สำรวจ ด้านซ้ายจรดแม่น้ำเจ้าพระยา ด้านขวาจรดคลองผดุงกรุงเกษม

3.9 การแบ่งประเภทหน้าบ้าน

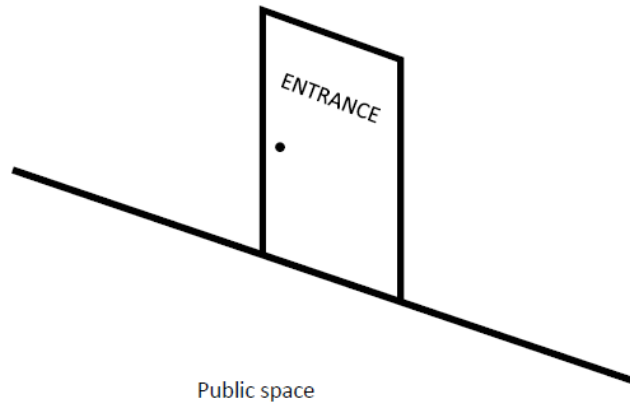
หน้าบ้านเป็นพื้นที่ที่อยู่ระหว่างพื้นที่ภายในเรือนกับพื้นที่สาธารณะ ซึ่งมีผลต่อการเข้าถึงลำดับในการเปลี่ยนแปลงจากพื้นที่สาธารณะสู่พื้นที่ภายในมีผลต่อพฤติกรรมและการแสดงออกของบุคคลภายนอกและเจ้าของบ้านต่อพื้นที่หน้าบ้านนี้ การแบ่งประเภทจึงพิจารณาจากการมองเห็นและการเข้าถึงจากพื้นที่สาธารณะสู่หน้าทางเข้าตัวเรือน

พื้นที่สาธารณะในการศึกษานี้หมายถึงพื้นที่ที่บุคคลภายนอกมีโอกาสหรือสามารถเข้าถึงได้ถึงแม้ว่าจะเป็นพื้นที่ส่วนบุคคลในความทางกฎหมายก็ตาม เพราะพื้นที่ที่สามารถเข้าถึงได้จากภายนอกโดยปราศจากการป้องกัน หรือมีการป้องกันที่น้อย มีผลต่อพฤติกรรมมนุษย์ที่แสดงออกต่อพื้นที่ และส่งผลต่อผู้ใช้งานภายใน ยกตัวอย่างเช่นหากหน้าบ้านไม่มีประตูหรือการป้องกันใด ๆ ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในลดน้อยลง กิจกรรมที่เกิดขึ้นในบ้านคงต้องเปลี่ยนไป เพราะผู้ใช้งานภายในต้องคำนึงถึงคนภายนอกด้วย

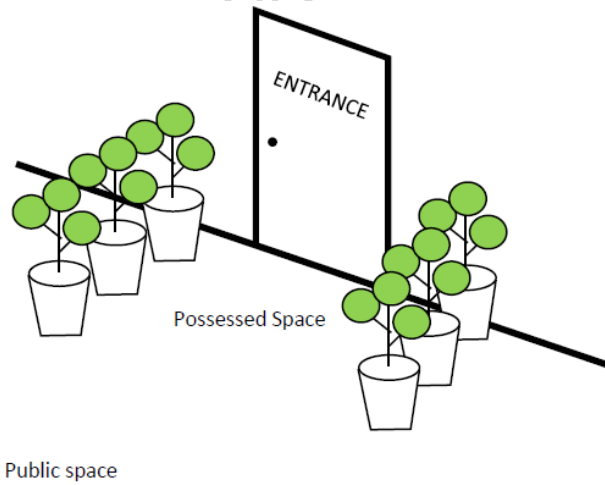
ทางเข้าตัวเรือนหมายถึง ประตูหรือพื้นที่ที่ใช้เป็นทางเข้าสู่ตัวเรือนเป็นประจำ และเป็นพื้นที่แรกที่ออกจากพื้นที่ภายในสู่พื้นที่ภายนอก จากการสำรวจบ้านส่วนใหญ่ใช้ประตูเป็นองค์ประกอบหลักในการควบคุม ยังไม่พบบ้านที่ไม่มีประตูในการควบคุมทางเข้าออกของตัวเรือน

การศึกษาพื้นที่ระหว่างพื้นที่สาธารณะและทางเข้าตัวเรือนคือการศึกษาพื้นที่หน้าบ้านในวิทยานิพนธ์นี้ ซึ่งพื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ระหว่างพื้นที่ภายในซึ่งมีความเป็นส่วนตัวสูง กับพื้นที่ภายนอกซึ่งมีความเป็นสาธารณะสูง หน้าบ้านจึงทำหน้าที่เปลี่ยนถ่ายจากความเป็นส่วนตัวสู่ความเป็นสาธารณะ หรือในทางกลับกัน ลักษณะทางสถาปัตยกรรม การจัดการพื้นที่ และกิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีความน่าสนใจ

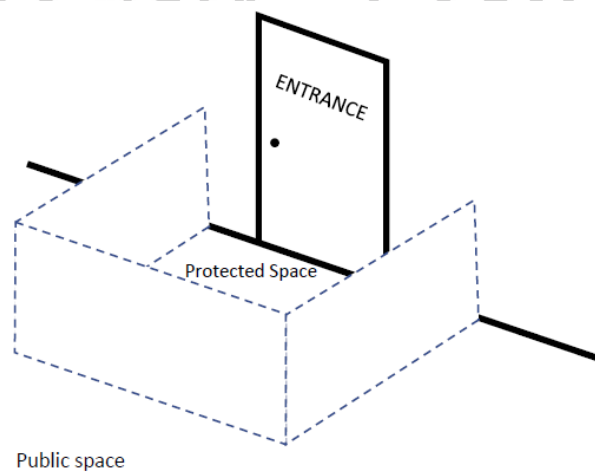
จากการสำรวจ สามารถแบ่งหน้าบ้านออกได้เป็น 4 ประเภทคือ 1. แบบกระชั้นชิด 2. ยึดครองพื้นที่บางส่วน 3. ปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่ 4. ปิดล้อมและปิดบังพื้นที่อย่างสมบูรณ์

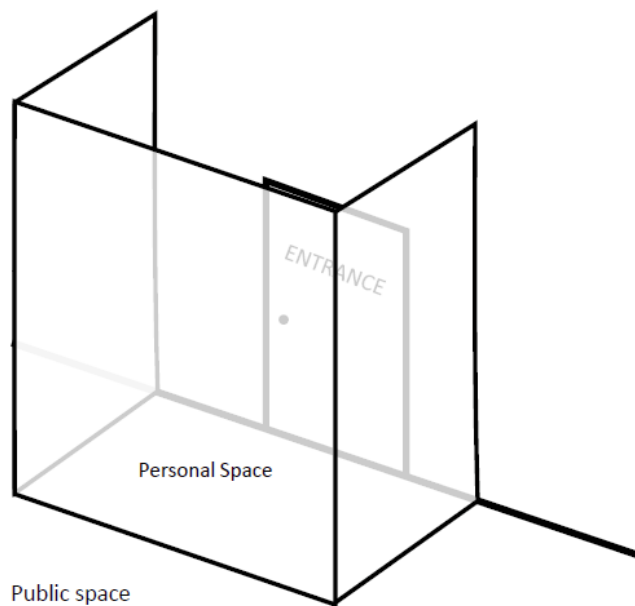
ภาพที่ 86 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบกระชั้นชิด

ภาพที่ 87 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วน

ภาพที่ 88 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่

ภาพที่ 89 ภาพแสดงตัวอย่างหน้าบ้านแบบปิดล้อมและปิดบังพื้นที่อย่างสมบูรณ์

3.9.1 หน้าบ้านแบบกระชั้นชิด

หน้าบ้านแบบกระชั้นชิดคือ บ้านที่มีประตูหรือทางเข้าหลักจากพื้นที่ภายในอยู่ติดกับพื้นที่สาธารณะ ทำให้การเปลี่ยนแปลงความเป็นส่วนตัวจากพื้นที่ภายในสู่พื้นที่ภายนอกอย่างฉับพลัน ประตูและหน้าต่างนอกจากมีบทบาทในการควบคุมการเข้าออกแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญในการปกปิดและป้องกันพื้นที่ภายในออกจากพื้นที่สาธารณะภายนอก การใช้งานพื้นที่ภายในมีการเชื่อมต่อสู่พื้นที่สาธารณะอย่างมาก ถึงแม้ว่าจะปิดประตูหรือหน้าต่างไว้ก็ยังสามารถรับรู้ความเคลื่อนไหวภายนอกได้จากเสียงและแรงสั่นสะเทือนจากบริบทภายนอก

เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการสำรวจ ที่พักอาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านแถว, ตึกแถว หรือบ้านที่สร้างติดกันไปโดยไม่มีระยะถอยร่นจากอาคารข้างเคียง พบว่าส่วนใหญ่หากมีการใช้พื้นที่ภายใน ประตูหรือหน้าต่างจะถูกเปิดอย่างพอเพียงเพื่อรับแสงในเวลากลางวัน และในบางสถานการณ์ บ้านบางแห่งเปิดประตูและหน้าต่างเพื่อให้การใช้ของพื้นที่ภายในสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกได้ ทำให้สามารถพบเห็นการใช้งานหน้าบ้านได้จากการมองจากพื้นที่สาธารณะภายนอก และง่ายต่อการสอบถามพูดคุย

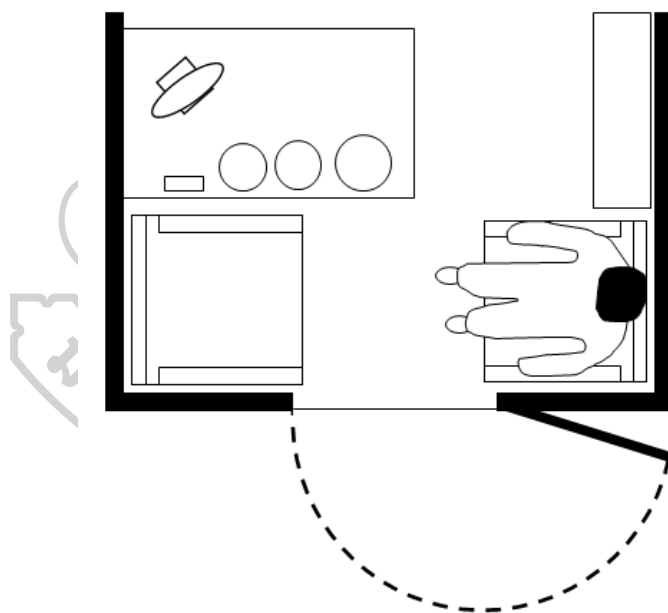

ภาพที่ 90 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบกระชั้นชิด

ภาพที่ 91 (1)ภาพถ่ายหน้าบ้านเลขที่ 14 ชุมชนหลังวัดราชนัดดา

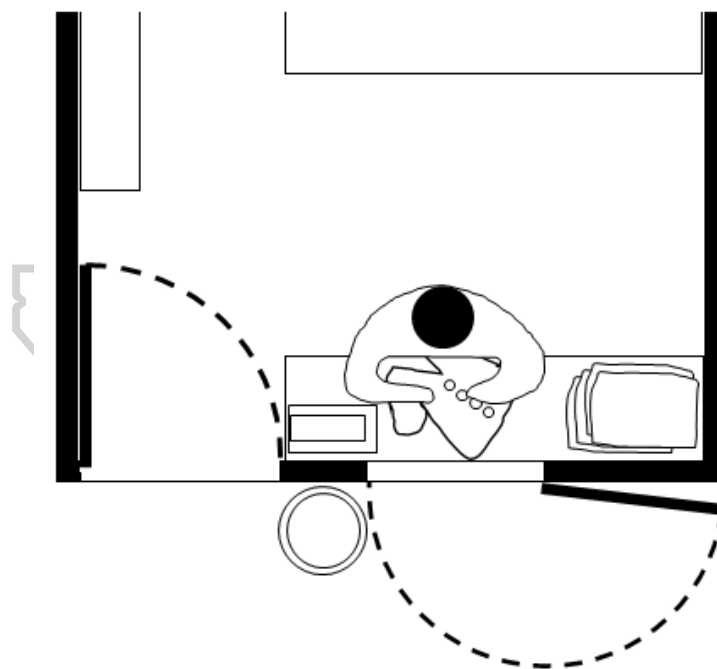

ภาพที่ 92 (1)ผังหน้าบ้านเลขที่ 14 ชุมชนหลังวัดราชนัดดา

บ้านเลขที่ 14 ชุมชนหลังวัดราชนัดดา, พื้นที่นั่งเล่นอยู่ติดกับประตูทางเข้า และนั่งพักผ่อนอยู่ติดกับประตู ทำให้บุคคลภายนอกสามารถพบเห็นได้ง่ายและเพื่อนบ้านหรือคนในชุมชนสามารถทักทายได้อย่างสะดวก

ภาพที่ 93 (2)ภาพถ่ายหน้าบ้านเลขที่ 103ชุมชนหลังวัดราชนัคตา

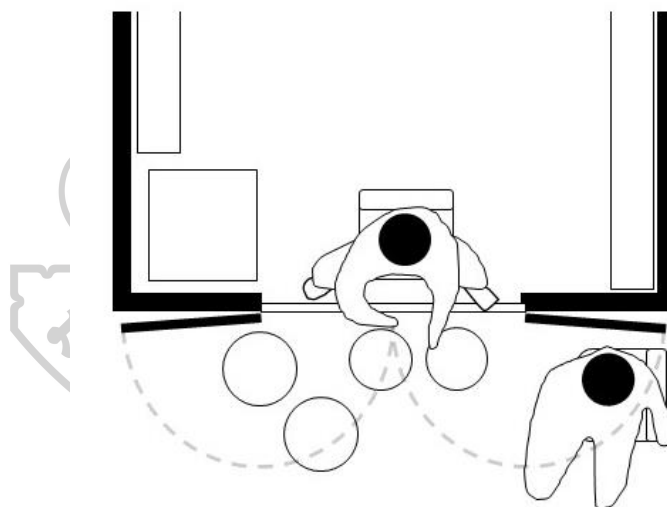
ภาพที่ 94 (2)ผังหน้าบ้านเลขที่ 103ชุมชนหลังวัดราชนัคตา

บ้านเลขที่ 103ชุมชนหลังวัดราชนัคตา, เนื่องจากประกอบอาชีพเป็นช่างเย็บ มีการเปิดประตู และหน้าต่างทิ้งไว้ และมีโต๊ะทำงานติดกับหน้าต่างที่สามารถติดต่อกับพื้นที่ภายนอกได้อย่างสะดวก โดยที่มีแผ่นไม้กันประตูทางเข้าไว้เพื่อควบคุมการเข้าถึงในระดับหนึ่ง

ภาพที่ 95 (3)บ้านเลขที่ 79/1 ชุมชนบ้านบาตร

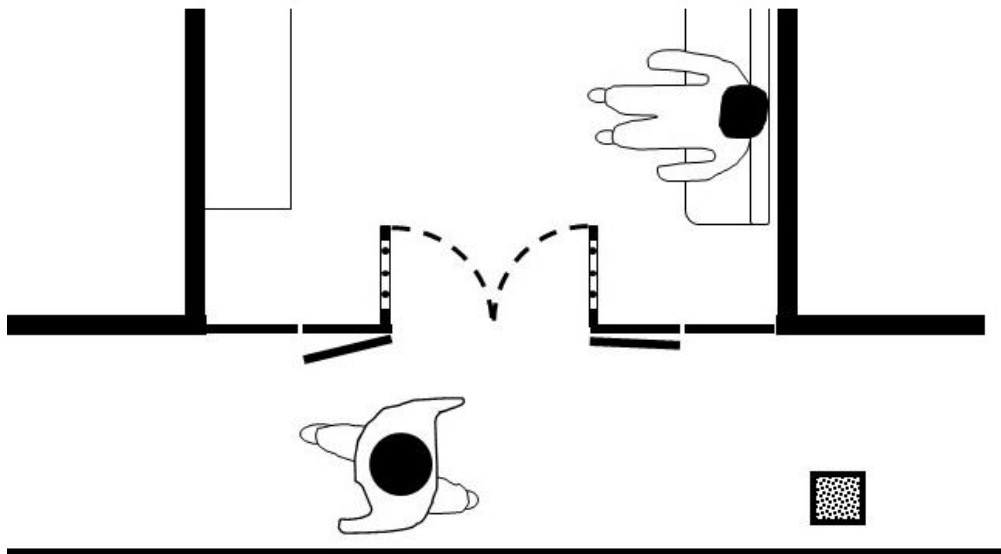
ภาพที่ 96 (3)ผังบ้านเลขที่ 79/1 ชุมชนบ้านบาตร

บ้านเลขที่ 79/1 ชุมชนบ้านบาตร, เจ้าของบ้านประกอบอาชีพทำบาตรพระ ในเวลากลางวัน เปิดประตูหน้าบ้าน เพื่อวางอุปกรณ์ เนื่องจากมีการใช้ไฟและการเชื่อม จึงต้องการพื้นที่ว่างในการผลิตและลดความเสี่ยงในการเกิดอัคคีภัย ทำให้ผู้คนสามารถพบเห็นได้จากทางสาธารณะ หรือเพื่อนบ้านสามารถนั่งพูดคุยในขณะที่ทำงานได้ มีการกั้นแผ่นไม้วางทางเข้าออกเพื่อควบคุมการเข้าถึงและแบ่งพื้นที่ส่วนตัวออกจากพื้นที่สาธารณะ

ภาพที่ 97 (4)บ้านเลขที่ 43/3 ถนนบริพัตร

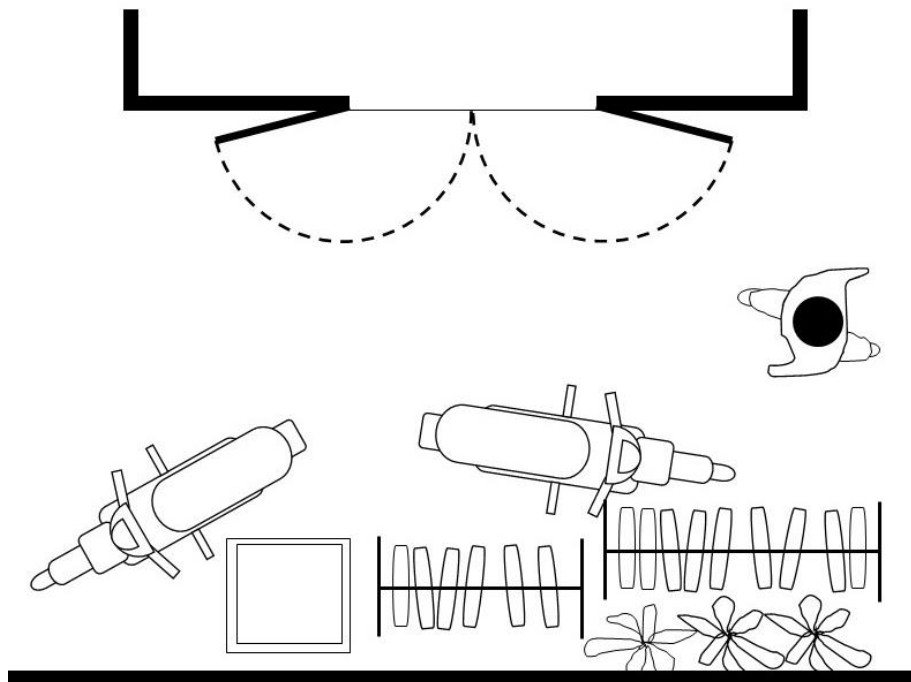

ภาพที่ 98 (4)ผังบ้านเลขที่ 43/3 ถนนบริพัตร

บ้านเลขที่ 43/3 ถนนบริพัตร, ประตูหน้าบ้านเป็นประตูบ้านเฟี้ยมเชื่อมด้วยประตูบานเปิด ซึ่งเปิดประตูบานเฟี้ยมหน้าบ้านทิ้งไว้เพื่อรับแสงและลมในการประกอบกิจกรรมในพื้นที่ภายใน

ภาพที่ 99 (5)บ้านเลขที่ 18 ชุมชนวัดเทพธิดาราม

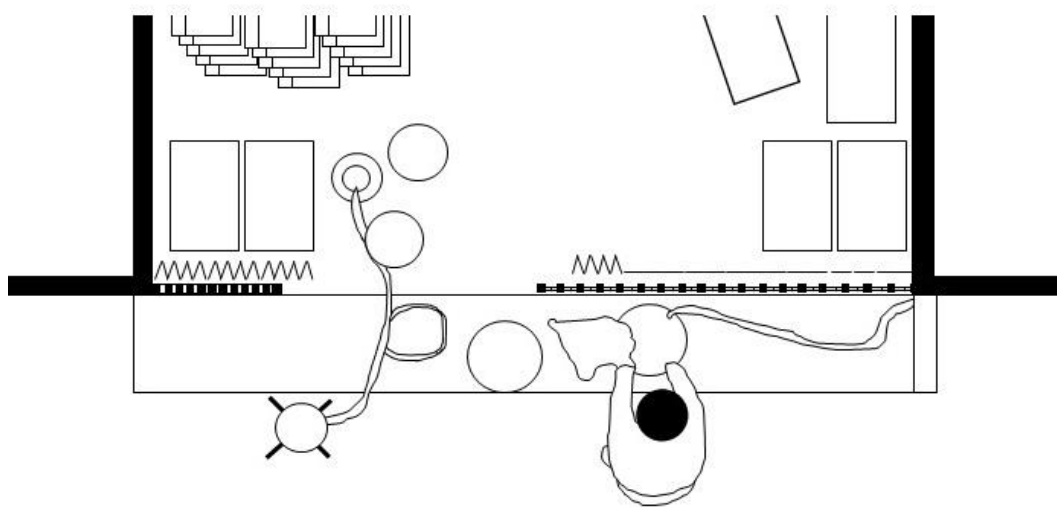

ภาพที่ 100 (5)ฝั่งบ้านเลขที่ 18 ชุมชนวัดเทพธิดาราม

บ้านเลขที่ 18 ชุมชนวัดเทพธิดาราม ใช้งานพื้นที่หน้าบ้านในการจอดรถจักรยานยนต์ และ ตากเสื้อผ้า โดยใช้ตำแหน่งที่ติดกับกำแพงวัด ตรงข้ามกันประตูทางเข้า ทำให้บุคคลภายนอกสามารถ เดินผ่านตรงกลางระหว่างทางเข้าและบริเวณที่ตากผ้าอย่างกระชั้นชิด

ภาพที่ 101 (6)บ้านเลขที่ 2058 ซอยเจริญกรุง29

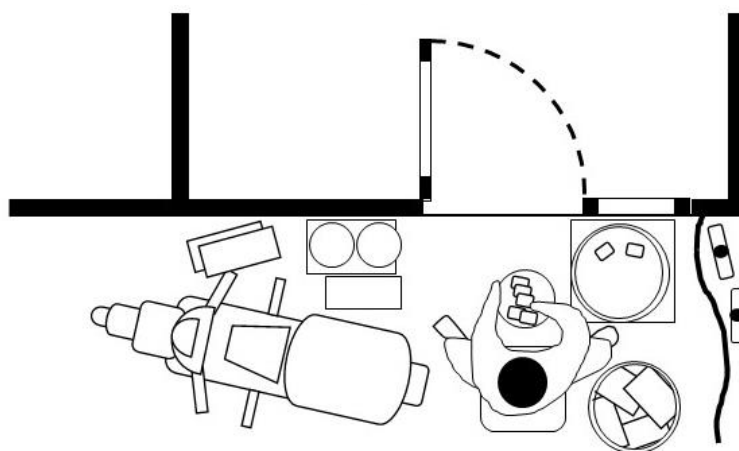

ภาพที่ 102 (6)ผังบ้านเลขที่ 2058 ซอยเจริญกรุง29

บ้านเลขที่ 2058 ซอยเจริญกรุง29, พื้นที่หน้าบ้านใช้งานเป็นพื้นที่ครัวเพื่อประกอบอาหารในการประกอบอาชีพสังเกตได้จากเครื่องของข้าวใช้ที่วางอยู่เป็นลักษณะการใช้งานแบบชั่วคราว บุคคลภายนอกสามารถมองเห็นและเข้าถึงได้โดยง่าย นับว่าเป็นการนำส่วนบริการของบ้านออกมา หน้าบ้านเป็นการชั่วคราว

ภาพที่ 103 (7)บ้านเลขที่ 932 ซอยแฟลตทรัพย์สิน

ภาพที่ 104 (7)ผังบ้านเลขที่ 932 ซอยแฟลตทรัพย์สิน

บ้านเลขที่ 932 ซอยแฟลตทรัพย์สิน, ใช้พื้นที่หน้าบ้านในการเตรียมอาหาร โดยนั่งหันหลังให้พื้นที่สาธารณะ เพื่อเป็นการปกปิดกิจกรรมให้เห็นได้โดยยาก และมีการจัดรถและวางสิ่งของเครื่องใช้รอบ ๆ บริเวณหน้าบ้านนี้

ภาพที่ 105 (8)บ้านเลขที่ 293/2 ถนนพะเนียง ซ้าย:มุมมองจากทางเท้าหน้าบ้าน ขวา:มุมมองจากทางทำวฝั่งตรงข้าม

ภาพที่ 106 (8)ฝั่งบ้านเลขที่ 293/2 ถนนพะเนียง

บ้านเลขที่ 293/2 ถนนพะเนียง, ใช้พื้นที่หน้าบ้านในการเตรียมอาหารเพื่อการประกอบอาชีพ มีการวางข้างของเครื่องใช้ทิ้งไว้ บุคคลภายนอกสามารถเดินผ่านและพบเห็นได้ง่าย ในขณะที่หากมองจากฝั่งตรงข้ามจะไม่สามารถเห็นกิจกรรมเหล่านี้ได้เพราะปลูกต้นไม้ไว้บังสายตา

ในบริเวณชุมชนที่เป็นพื้นที่ตาย หรือพื้นที่ชอยแคบ มีการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านอย่างเข้มข้น โดยส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นที่ส่วนบริการ มีการตากผ้าหรือประกอบอาหารในบริเวณนี้ อาจเป็นเพราะเป็นพื้นที่ที่บุคคลภายนอกไม่มีความจำเป็นในการเข้าถึง หรือเดินผ่าน ทำให้ถูกยึดครองโดยผู้พักอาศัยในบริเวณนั้นและครอบครองพื้นที่เพื่อใช้สอยตามวาระ

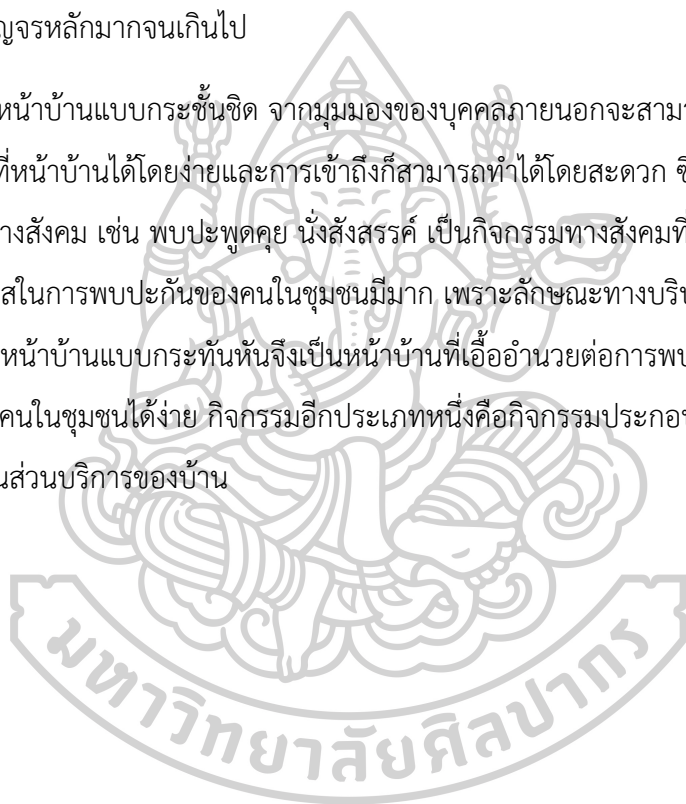
ภาพที่ 107 ภาพบรรยากาศชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์ ซ้าย:ลานส่วนกลาง ขวา:ทางเดินสาธารณะในชุมชน

ภาพที่ 108 ภาพบรรยากาศในชุมชนบ้านบาตร

ชุมชนในซอยลึก ถนนหน้าบ้านแคบเพียงพอแค่ให้เดินผ่านกันได้ ส่วนใหญ่เป็นผู้อยู่อาศัยมีรายได้น้อย พื้นที่ใช้สอยภายในมีน้อย จึงมีการใช้งานพื้นที่สาธารณะภายนอกอย่างหนาแน่นเช่น ประกอบอาหาร ตากผ้า ศาลพระภูมิ หรือพื้นที่เล่นนันทนาการทางสังคม เพราะในชุมชนลักษณะนี้ไม่มีพื้นที่สาธารณะส่วนกลางอย่างเป็นทางการ จึงต้องใช้พื้นที่ทางเดินเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อประกอบกิจกรรมร่วมกับเพื่อนบ้าน และเนื่องจากทางเดินแคบ หน้าบ้านมีลักษณะกระชั้นชิดกับพื้นที่สาธารณะ โอกาสในการพบเจอกับเพื่อนบ้านจึงเป็นเรื่องง่าย กิจกรรมทางสังคมจึงเกิดขึ้นบ่อยครั้ง แต่เป็นลักษณะแบบชั่วคราวเท่านั้น ไม่สามารถเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมอย่างถาวรได้เพราะจะเป็นการกีดขวางการสัญจรหลักมากจนเกินไป

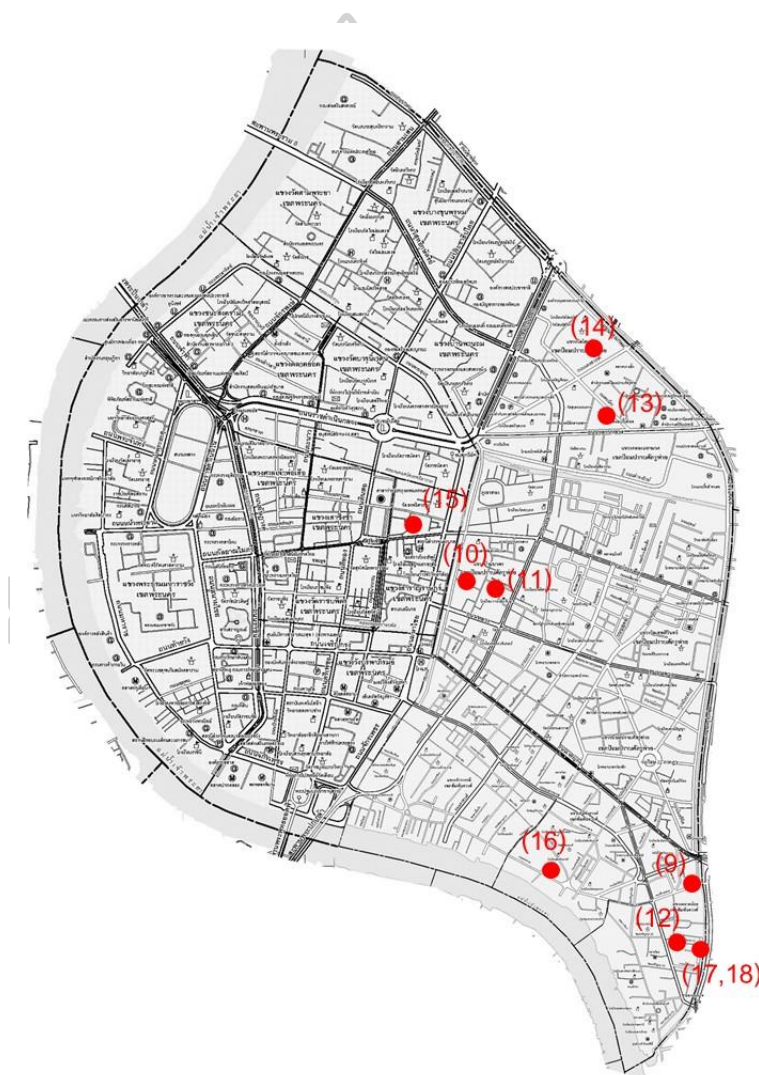
พื้นที่หน้าบ้านแบบกระชั้นชิด จากมุมมองของบุคคลภายนอกจะสามารถรับรู้ถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านได้โดยง่ายและการเข้าถึงก็สามารถทำได้โดยสะดวก ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้น บ้างเป็นกิจกรรมทางสังคม เช่น พบปะพูดคุย นั่งสังสรรค์ เป็นกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นได้โดยง่าย เนื่องจากโอกาสในการพบปะกันของคนในชุมชนมีมาก เพราะลักษณะทางบริบทบังคับให้สามารถพบเห็นกันได้ง่าย หน้าบ้านแบบกระชั้นชิดจึงเป็นหน้าบ้านที่เอื้ออำนวยต่อการพบเจอ สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนได้ง่าย กิจกรรมอีกประเภทหนึ่งคือกิจกรรมประกอบอาหารและตากผ้าซึ่งเป็นกิจกรรมในส่วนบริการของบ้าน

3.9.2. หน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วน

หน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วนหมายถึง หน้าบ้านที่มีการวางตัวของ หรือส่วนประกอบ ในการตกแต่งเพื่อล้อมหรือจับจองพื้นที่ส่วนหน้า ซึ่งของที่วางนี้มีลักษณะกึ่งถาวรไม่สามารถ เคลื่อนย้ายได้อย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดความรู้สึกว่าพื้นที่นี้มีเจ้าของ มีความเป็นส่วนตัวเกิดขึ้น มากกว่าเดิม การเข้าถึงประตูบ้านจะต้องผ่านพื้นที่ที่ถูกครอบครองนี้ก่อน แต่ยังไม่ถึงกับปิดล้อมพื้นที่ เสียทีเดียว ยังสามารถเข้าถึงได้โดยไม่มีสิ่งกีดขวาง เพียงถูกบังคับการเดินให้เป็นไปตามช่องทางที่ กำหนดไว้

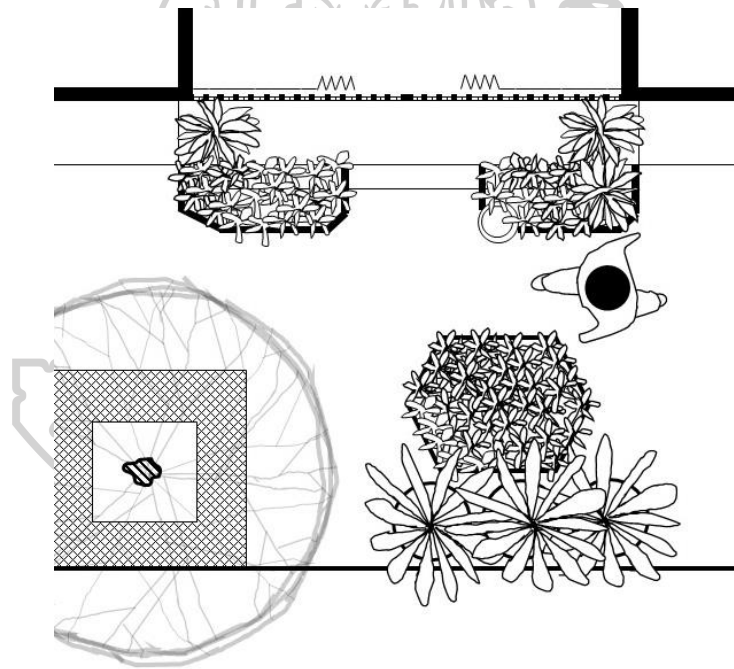

ภาพที่ 109 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วน

ภาพที่ 110 (9)บ้านเลขที่ 23/29 ถนนข้าวหลาม

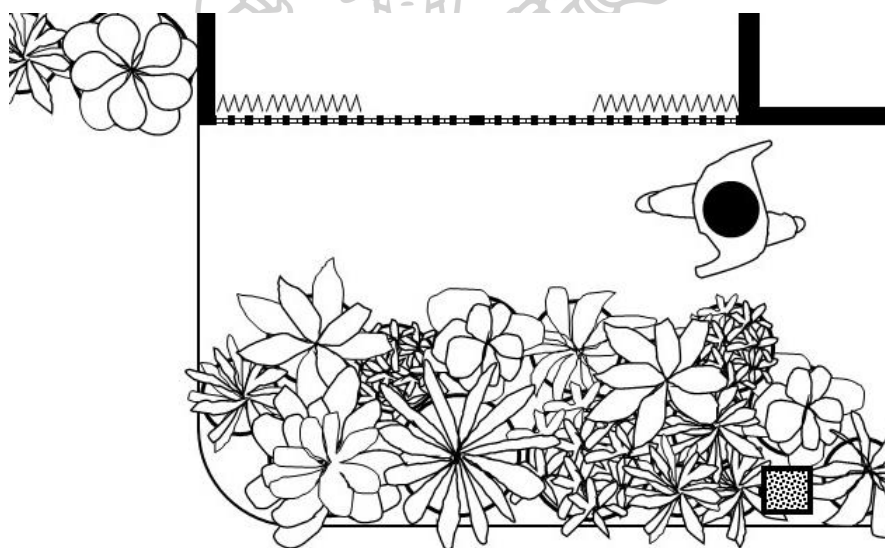

ภาพที่ 111 (9)ผังบ้านเลขที่ 23/29 ถนนข้าวหลาม

บ้านเลขที่ 23/29 ถนนข้าวหลาม, บริเวณหน้าบ้านมีการวางกระถางต้นไม้พุ่มเตี้ย หนาบข้าง บันไดทางเข้า เหลือช่องบันไดให้เดินเข้าประตูบ้านเพียงเล็กน้อย อีกทั้งมีการวางกระถางต้นไม้ ลูกกลม ออกไปบริเวณทางเท้าหน้าบ้าน แสดงให้เห็นถึงการยึดครองพื้นที่จากเจ้าของบ้าน เพื่อเพิ่มความสวยงามสบายตา

ภาพที่ 112 (10)บ้านเลขที่ 385/38 ถนนบริพัตร

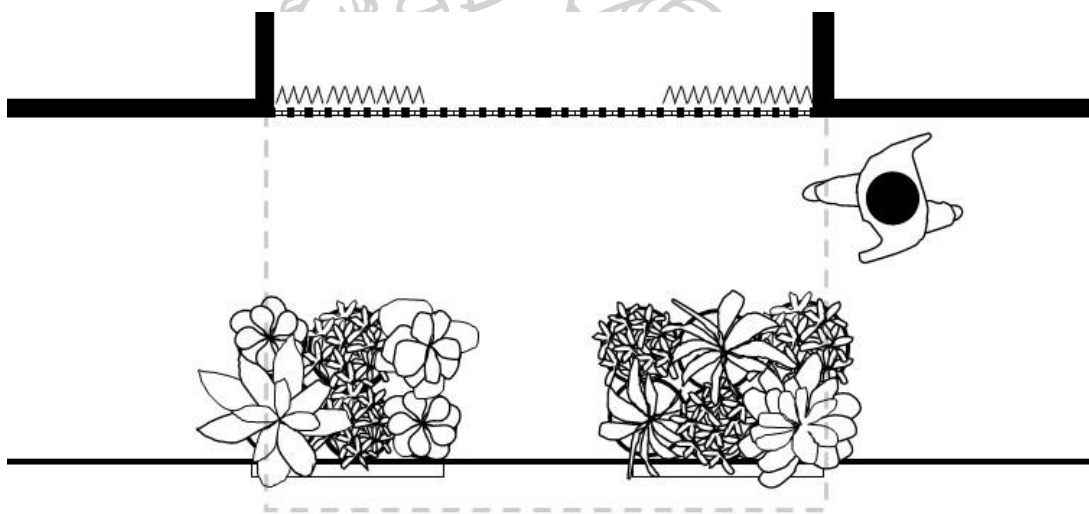
ภาพที่ 113 (10)ผังบ้านเลขที่ 385/38 ถนนบริพัตร

บ้านเลขที่ 385/38 ถนนบริพัตร, มีการวางกระถางต้นไม้ซ้อนกันหลายชั้น ท่างออกไปจากหน้าบ้านเล็กน้อย เพื่อเหลือไว้เป็นทางเดินสำหรับคนภายนอก ทำให้หน้าบ้านหลังนี้มีความเป็นส่วนตัวสูงจากถนนหลัก ซึ่งมีผลทำให้พื้นที่ในบ้านรู้สึกร่มเย็นและสบายตามากขึ้น แต่ต้องแลกกับการที่บุคคลภายนอกสามารถเดินผ่านหน้าบ้านได้อย่างกระชั้นชิด

ภาพที่ 114 (11)บ้านเลขที่ 363/14 ซอยดอกไม้

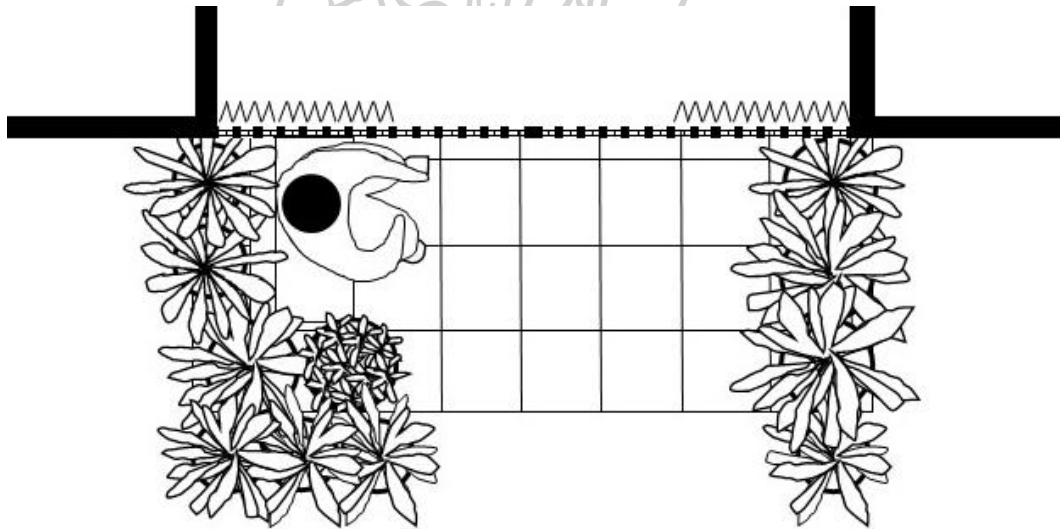

ภาพที่ 115 (11)ผังบ้านเลขที่ 363/14 ซอยดอกไม้

บ้านเลขที่ 363/14 ซอยดอกไม้, กระจกตันไม้วางอยู่ห่างจากประตูบ้านออกไปเล็กน้อย และ
 เว้นช่องตรงกลาง เพื่อบังคับทิศทางการเดินในการเข้าถึงหน้าบ้าน และมีการทำหลังคายื่นออกมา
 ครอบคลุมพื้นที่หน้าบ้านทั้งหมด ทางเท้าหน้าเหมือนเสมือนกับพื้นที่ส่วนตัวและดูร่มเย็น

ภาพที่ 116 (12)บ้านเลขที่ 28 เจริญกรุง 31

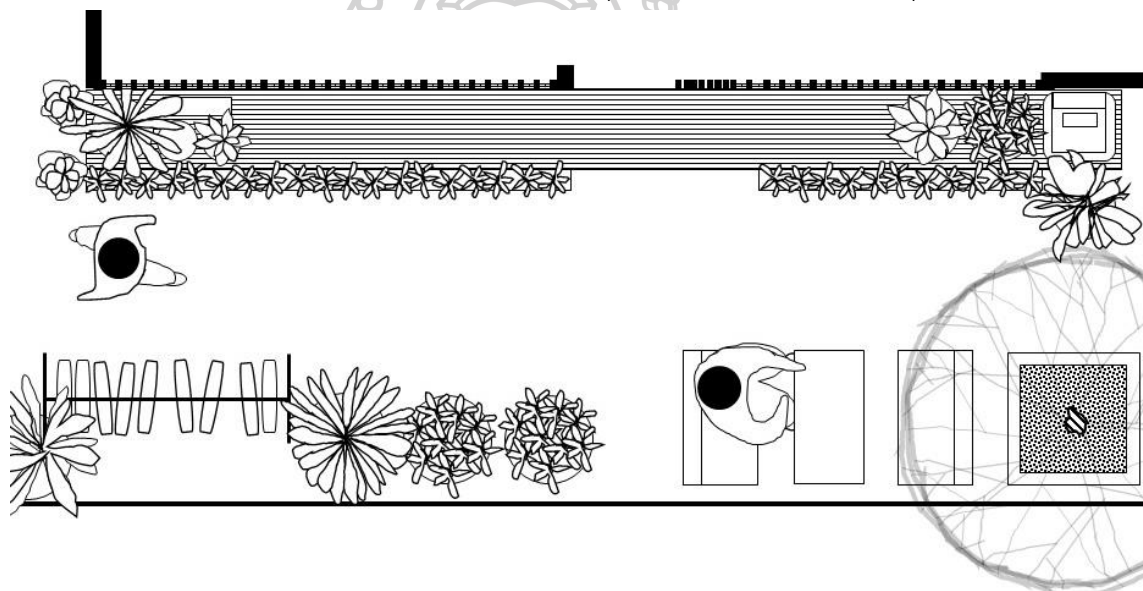
ภาพที่ 117 (12)ผังบ้านเลขที่ 28 เจริญกรุง 31

บ้านเลขที่ 28 เจริญกรุง 31, มีการวางกระถางต้นไม้สูงพอดีกับประตู ขนาบสองข้าง ทำให้ไม่สามารถมองเห็นหน้าบ้านได้ชัดเจนจากด้านข้าง อีกทั้งมีการวางเก้าอี้หิน แทรกอยู่ท่ามกลางต้นไม้ รวมถึงยกระดับพื้นที่มาเหนือกว่าพื้นสาธารณะและเปลี่ยนวัสดุพื้นให้มีความแตกต่าง ทำให้พื้นที่นั่งพักผ่อนหน้าบ้านนี้มีความเป็นส่วนตัวสูงขึ้นไปอย่างชัดเจน

ภาพที่ 118 (13)บ้านเลขที่ 256/1 ถนนพะเนียง ซ้าย:มุมมองจากฝั่งตรงข้าม ขวา:มุมมองจากทางเท้า

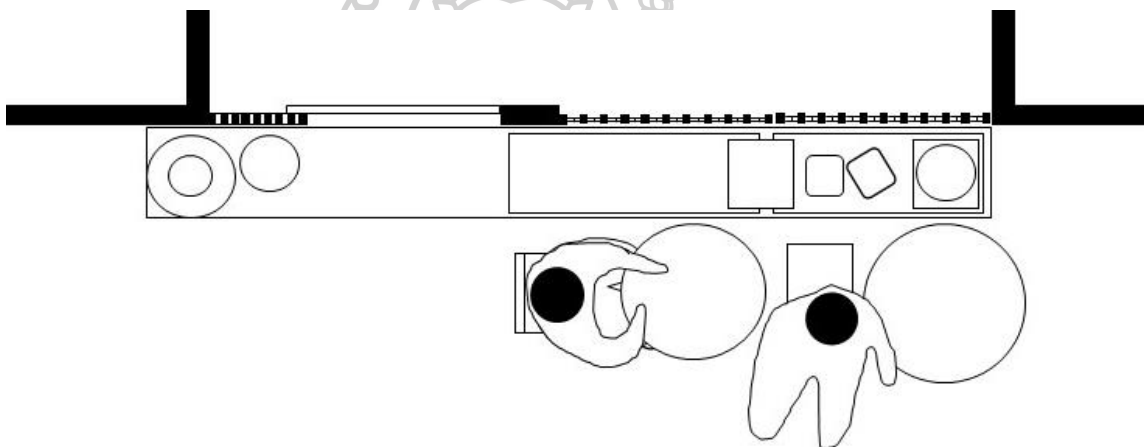

ภาพที่ 119 (13)ฝั่งบ้านเลขที่ 256/1 ถนนพะเนียง

บ้านเลขที่ 256/1 ถนนพะเนียง, หน้าบ้านหลังนี้นี้อาจมีการวางต้นไม้ไว้ที่หน้าทางเข้าและวางห่างออกไปสุดทางเท้า รวมถึงมีการวางชุดเก้าอี้ม้าหิน และ เครื่องซักผ้าไว้บริเวณหน้าบ้านอีกด้วย จะเห็นได้ว่าการใช้พื้นที่หน้าบ้านในการตากผ้าควบคู่กันไป ทำให้พื้นที่บริเวณทางเท้าทำหน้าที่เป็นสวนของบ้าน มีกิจกรรมนั่งเล่นและส่วนบริการปะปนกันอยู่ ซึ่งทำให้การครอบครองพื้นที่ขยายออกไป

ภาพที่ 120 (14)บ้านเลขที่ 369/1 ซอยนครสวรรค์ 7

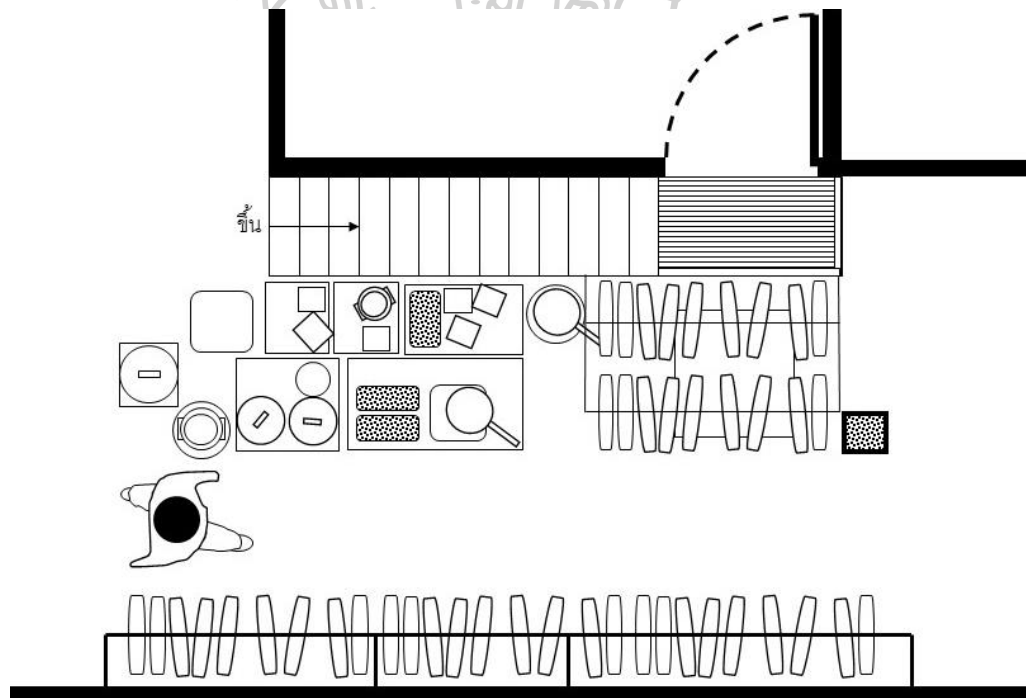

ภาพที่ 121 (14)ผังบ้านเลขที่ 369/1 ซอยนครสวรรค์ 7

บ้านเลขที่ 369/1 ซอยนครสวรรค์ 7, จากเครื่องใช้หน้าบ้าน เจ้าของบ้านครอบครองพื้นที่สองคูหา โดยใช้หน้าบ้านในคูหาแรกวางตุ่มน้ำและใช้เป็นพื้นที่ทางเข้า ในเวลาที่เปิดประตูทิ้งมีการวางแผ่นไม้ขวางทางเพื่อควบคุมทางเข้าออกในระดับหนึ่ง ส่วนอีกคูหามีการวางโต๊ะและเก้าอี้อยู่เต็มพื้นที่เพื่อใช้ในการประกอบกิจกรรมสันตนาการ และเป็นแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของในเวลาที่ไม่มีการใช้งาน

ภาพที่ 122 (15)บ้านในชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์

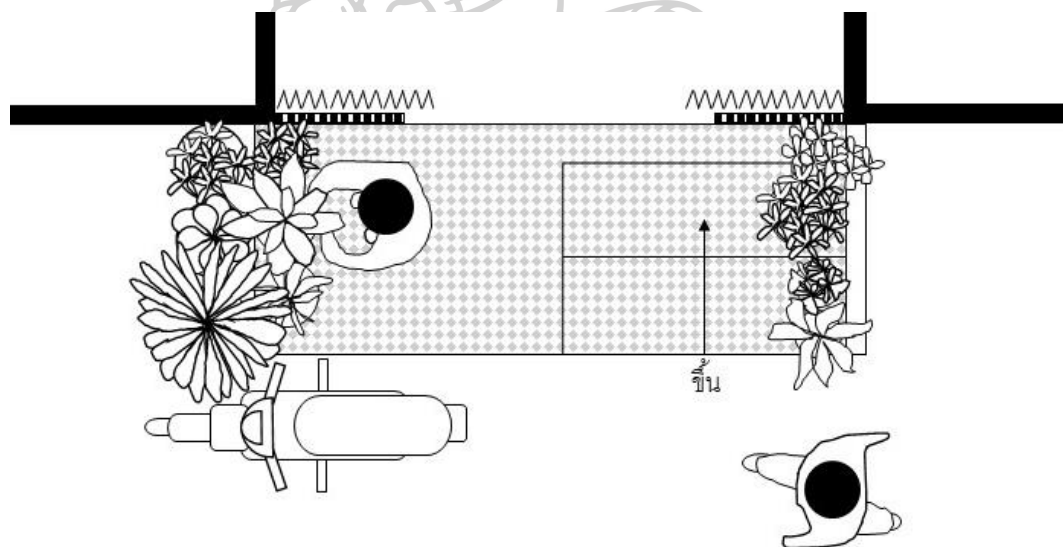
ภาพที่ 123 (15)ผังบ้านในชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์

พื้นที่หน้าบ้านถูกใช้เป็นที่ครัวอย่างเต็มรูปแบบ มีอุปกรณ์ในการประกอบอาหารครบครัน การจะเข้าถึงตัวบ้านต้องผ่านพื้นที่ครัวก่อน รวมถึงมีทางเข้าบ้านอยู่ที่ชั้นสอง ทำให้พื้นที่ภายในมีความเป็นส่วนตัวสูง แต่พื้นที่ครัวที่หน้าบ้านนี้สามารถเข้าถึง และเห็นได้ง่ายจากพื้นที่สาธารณะ

ภาพที่ 124 (16)บ้านเลขที่182 ตรอกสะพานญวน

ภาพที่ 125 (16)ผังบ้านเลขที่182 ตรอกสะพานญวน

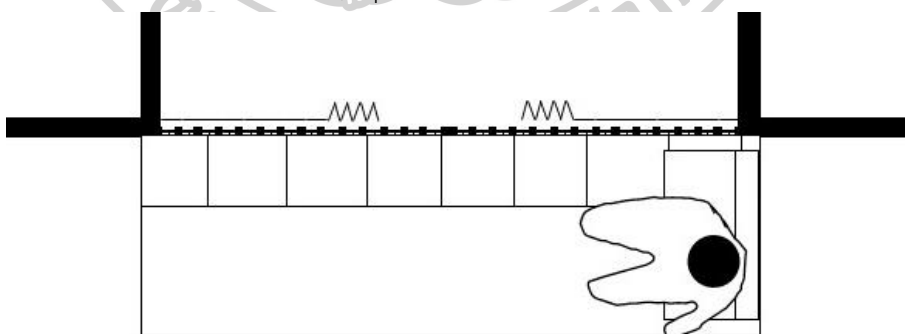
บ้านเลขที่ 182 ตรอกสะพานญวน, หน้าบ้านมีการปรับปรุงพื้นที่ โดยการยกระดับพื้นชั้นสูง และทำบันไดไว้ด้านข้างของประตู และเปลี่ยนวัสดุให้แตกต่างจากทางเดินสาธารณะ ทำให้การเข้าถึงทำได้ยากขึ้น และมีความแปลกแยกชัดเจนบ่งบอกถึงการแสดงความเป็นเจ้าของ แต่ยังคงเป็นพื้นที่ต่อเนื่องและสามารถมองเห็นได้จากภายนอกอยู่

การครอบครองพื้นที่หน้าบ้านด้วยเครื่องใช้ หรือต้นไม้ เป็นการครอบครองพื้นที่หน้าบ้านที่เห็นได้ชัดเจน ซึ่งการครอบครองในลักษณะนี้ทำให้สามารถแบ่งพื้นที่สาธารณะออกจากพื้นที่หน้าบ้านได้ชัดเจนมากขึ้น เสมือนเป็นพื้นที่ชั้นกลางระหว่างทางเข้าเรือนกับพื้นที่สาธารณะ นอกจากการยึดครองพื้นที่หน้าบ้านที่เห็นได้อย่างชัดเจนแล้ว ยังมีหน้าบ้านบางแห่งที่แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของอย่างเบาบาง การเข้าถึงไม่ได้ถูกเปลี่ยนทิศหรือปิดกั้นมากนัก ทำให้เกิดการเชื่อมต่อกับภายนอกได้มาก แต่ยังคงรู้สึกถึงความเป็นสัดส่วนของพื้นที่อยู่ เจ้าของบ้านอาจไม่ได้ให้ความสำคัญกับการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านมากนัก อาจมีเพียงการวางเครื่องใช้เพื่อใช้งานเป็นครั้งคราว

ภาพที่ 126 (17)บ้านเลขที่ 44/31 เจริญกรุง 31

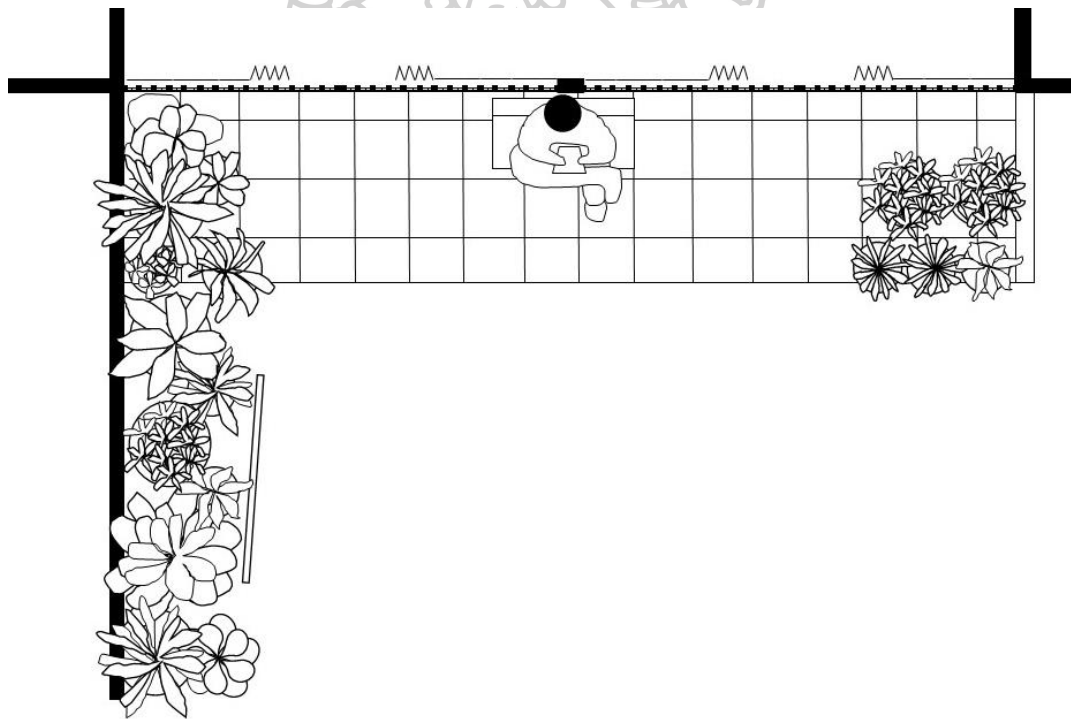

ภาพที่ 127 (17)ผังบ้านเลขที่ 44/31 เจริญกรุง 31

บ้านเลขที่ 44/31 เจริญกรุง 31, มีการยกระดับพื้นเล็กน้อย และวางเก้าอี้หินไว้ริมสุดของขอบเขต ใช้งานเป็นพื้นที่ใส่รองเท้า วางของก่อนเข้าบ้าน หรือพูดคุยกันบุคคลภายนอกชั่วคราว

ภาพที่ 128 (18)บ้านเลขที่ 177,177/1 เจริญกรุง 31

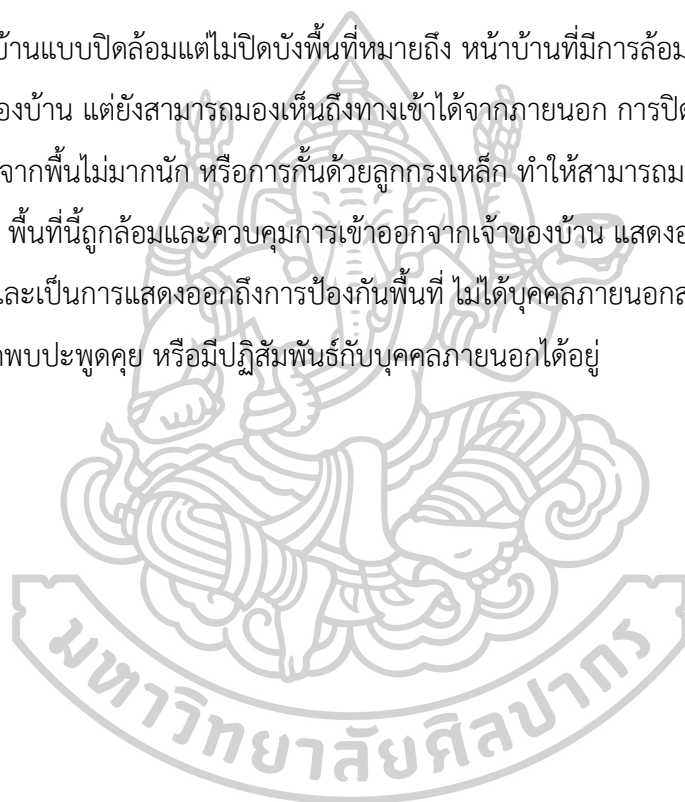
ภาพที่ 129 (18)ผังบ้านเลขที่ 177,177/1 เจริญกรุง 31

บ้านเลขที่ 177,177/1 เจริญกรุง 31, เจ้าของบ้านครอบครอง2คูหาติดกัน มีการยกระดับพื้น และเปลี่ยนวัสดุ เกิดความแตกต่างระหว่างพื้นที่สาธารณะกับหน้าบ้าน รวมถึงวางเก้าอี้หินไว้ตรงกลาง ระวางคูหา เพื่อใช้งานการใส่รองเท้าหรือพูดคุยกับบุคคลภายนอกเป็นการชั่วคราว มีการวางกระถางต้นไม้ไว้ริมสุดของขอบเขตบ้าน ซึ่งไม่ขัดขวางการมองเห็นหรือการเข้าถึงจากบุคคลภายนอก

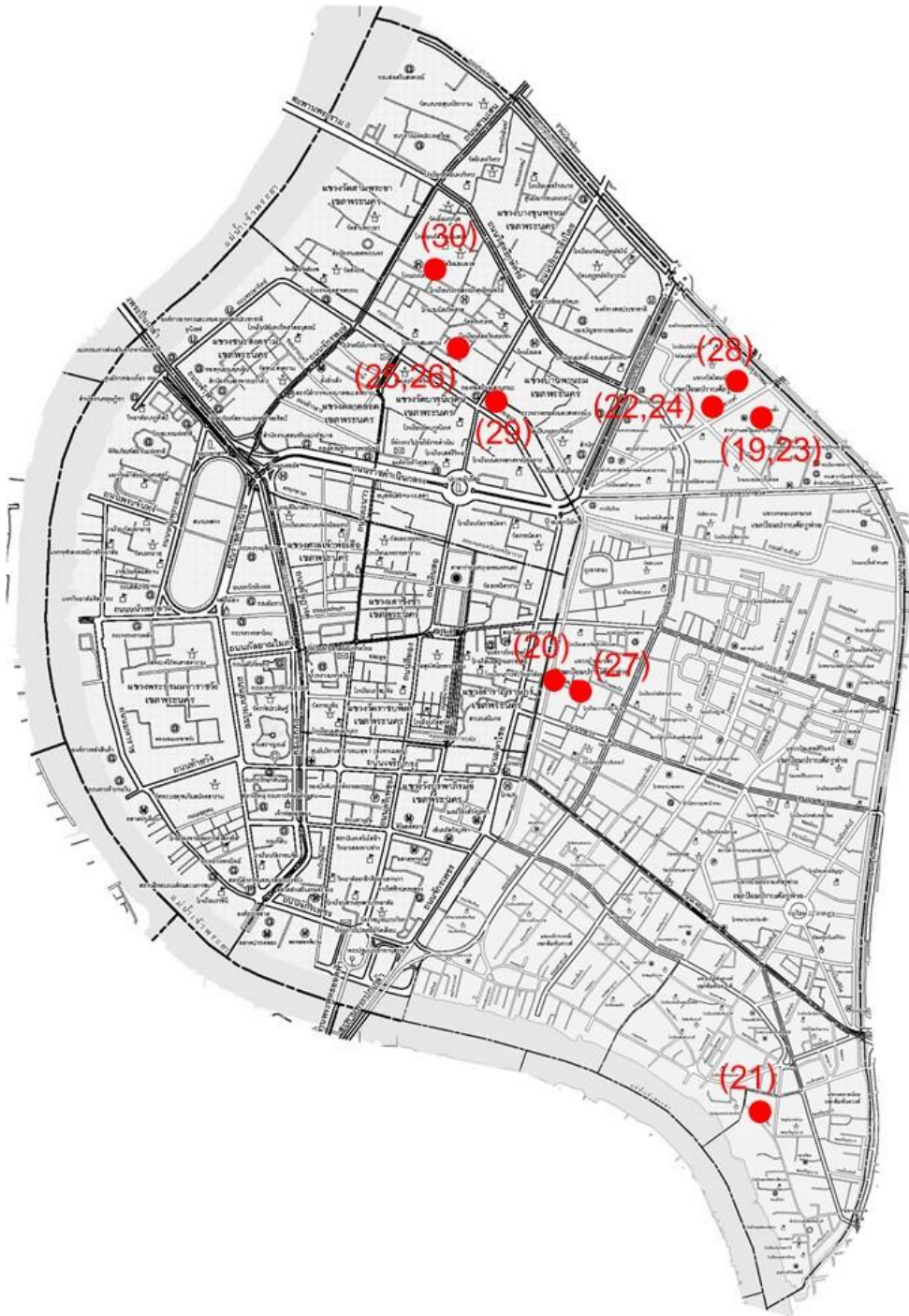
หน้าบ้านแบบครอบครองพื้นที่บางส่วน มีการแสดงออกในรูปแบบต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็น การล้อมการขวางพื้นที่ด้วยต้นไม้ การวางวัตถุใช้งาน เพื่อครอบครองพื้นที่ การเข้าถึงตัวบ้านจึงไม่สามารถเกิดขึ้นได้อย่างฉับพลัน พื้นที่หน้านี้ทำหน้าที่บ้านเป็นตัวกรองการเข้าถึงจากบุคคลภายนอก ก่อนที่จะเข้าถึงตัวบ้าน แต่การเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายนอกและพื้นที่ภายในยังชัดเจนอยู่หากเปิดประตูหน้าบ้านไว้ มีหน้าบ้านบางหลังที่มีการครอบครองพื้นที่ห่างออกไปจากประตูบ้านและเว้นที่ไว้สำหรับทางเดินสาธารณะ นับว่าเป็นการทับซ้อนกันของพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะอย่างน่าประหลาดใจ

3.9.3. หน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่

หน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่หมายถึง หน้าบ้านที่มีการล้อมรั้ว หรือสร้างผนังกันทางเข้าหลักของบ้าน แต่ยังสามารถมองเห็นถึงทางเข้าได้จากภายนอก การปิดล้อมพื้นที่อาจจะเป็นการกันผนังสูงจากพื้นไม่มากนัก หรือการกันด้วยลูกกรงเหล็ก ทำให้สามารถมองเห็นหน้าบ้านได้จากพื้นที่ภายนอก พื้นที่นี้ถูกล้อมและควบคุมการเข้าออกจากเจ้าของบ้าน แสดงออกถึงความเป็นเจ้าของอย่างชัดเจน และเป็นการแสดงออกถึงการป้องกันพื้นที่ ไม่ได้บุคคลภายนอกสามารถเข้าถึงประตูบ้านได้ แต่สามารถพบปะพูดคุย หรือมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกได้อยู่

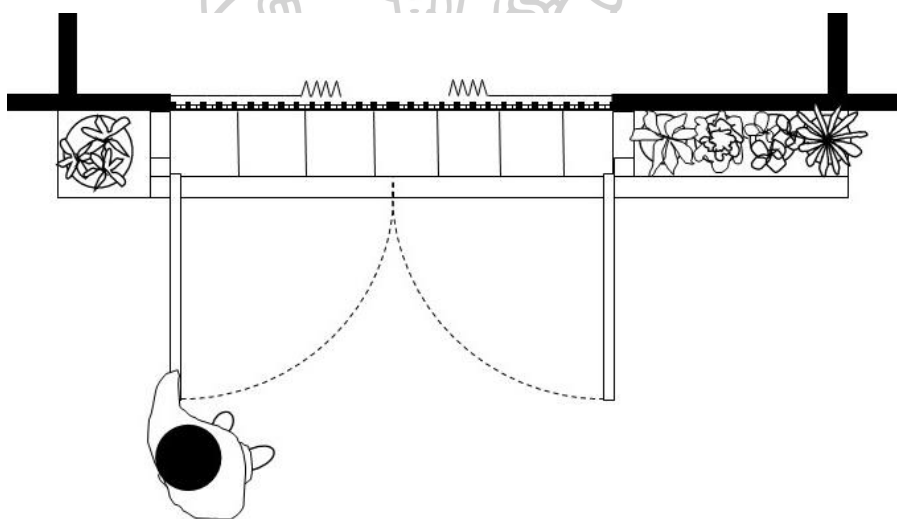

ภาพที่ 130 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่

ภาพที่ 131 (19)บ้านเลขที่ 208/4 ตรอกนางเลิ้ง

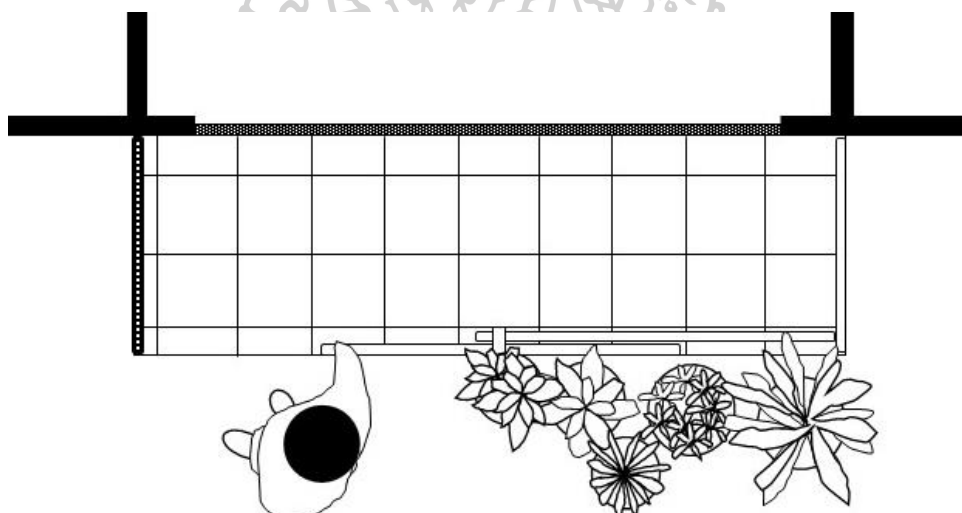

ภาพที่ 132 (19)ผังบ้านเลขที่ 208/4 ตรอกนางเลิ้ง

บ้านเลขที่ 208/4 ตรอกนางเลิ้ง, มีการกันรั้วเหล็ก เพื่อควบคุมการเข้าถึงประตูบ้าน พื้นที่ภายในรั้วแคบและเล็ก คาดว่าเป็นการล้อมเพื่อ ป้องกันบุคคลภายนอก หรือสัตว์ไม่ให้สามารถเข้าถึงภายในบ้านได้โดยตรงเมื่อเปิดประตูทิ้งไว้เพื่อรับแสงและอากาศภายนอก และมีการวางกระถางต้นไม้เพื่อตกแต่งพื้นที่เพิ่มความสะดวกสบายตา

ภาพที่ 133 (20)บ้านเลขที่ 193/44 ถนนบริพัตร

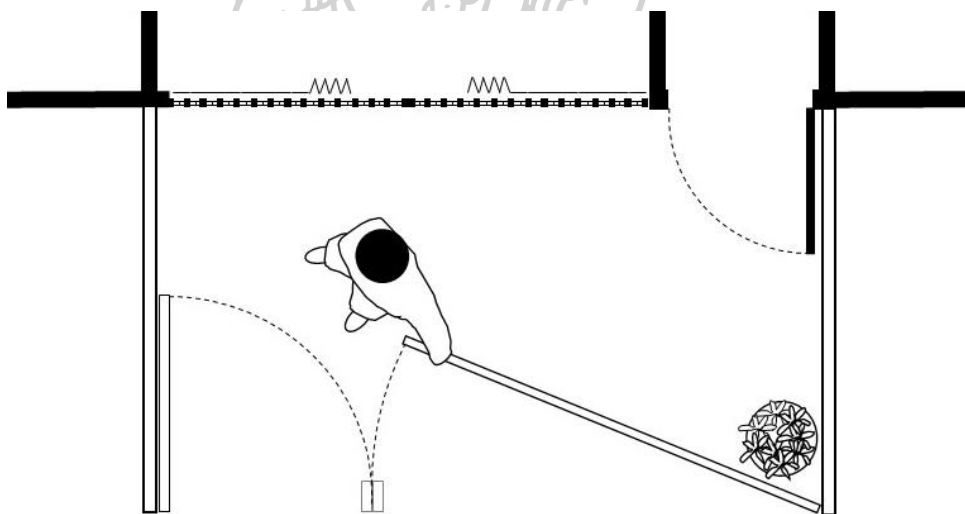

ภาพที่ 134 (20)ผังบ้านเลขที่ 193/44 ถนนบริพัตร

บ้านเลขที่ 193/44 ถนนบริพัตร, ด้านหน้ามีการกั้นลูกกรงเหล็ก สูงประมาณ 1 เมตร พร้อมกับกั้นลูกกรงเหล็ก สูงประมาณ 2 เมตรในด้านข้าง ทำให้ล้อมพื้นที่หน้าบ้านนี้ไว้ การใช้งานน่าจะเพื่อป้องกันการเข้าถึงและการทำงานพื้นที่จากสัตว์และบุคคลภายนอก เป็นการแสดงถึงขอบเขตพื้นที่หวงห้ามที่เจ้าของต้องการสงวนไว้เป็นพื้นที่ส่วนตัว มีการวางกระถางต้นไม้ไว้หน้ากรงเพื่อเป็นการตกแต่งพื้นที่ให้สวยงาม

ภาพที่ 135 (21)บ้านเลขที่ 934 ซอยวานิช

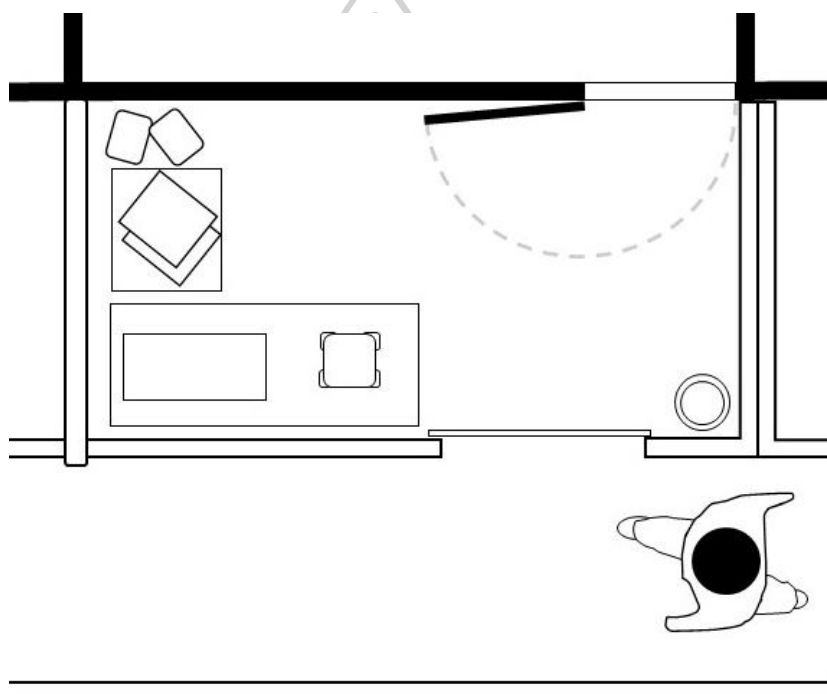

ภาพที่ 136 (21)ผังบ้านเลขที่ 934 ซอยวานิช

บ้านเลขที่ 934 ซอยวานิช, มีการกันรั้วเหล็ก โปรงด้านหน้าและกำแพงทูปด้านข้าง สูงประมาณ 60 ซม. คาดว่าการกันรั้วเดี่ยว ไม่สามารถป้องกันการเข้าถึงจากบุคคลภายนอกได้ดีนัก เพียงแค่ยกขาสูงก็สามารถข้ามรั้วไปได้ น่าจะเป็นการล้อมเพื่อแสดงออกและสงวนไว้เป็นพื้นที่ส่วนตัวสำหรับเจ้าของบ้าน และเป็นการป้องกันสุนัขที่จะเข้าถึงพื้นที่หน้าบ้านได้ การล้อมรั้วเหล็กโปรงทำให้พื้นที่หน้าบ้านยังเชื่อมต่อและสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะอยู่ แต่การเข้าถึงทำได้ยากขึ้น

ภาพที่ 137 (22)บ้านเลขที่ 247/33ซอยนครสวรรค์ 3 ซ้าย:หน้าบ้าน ขวา:ทางเดินในซอย

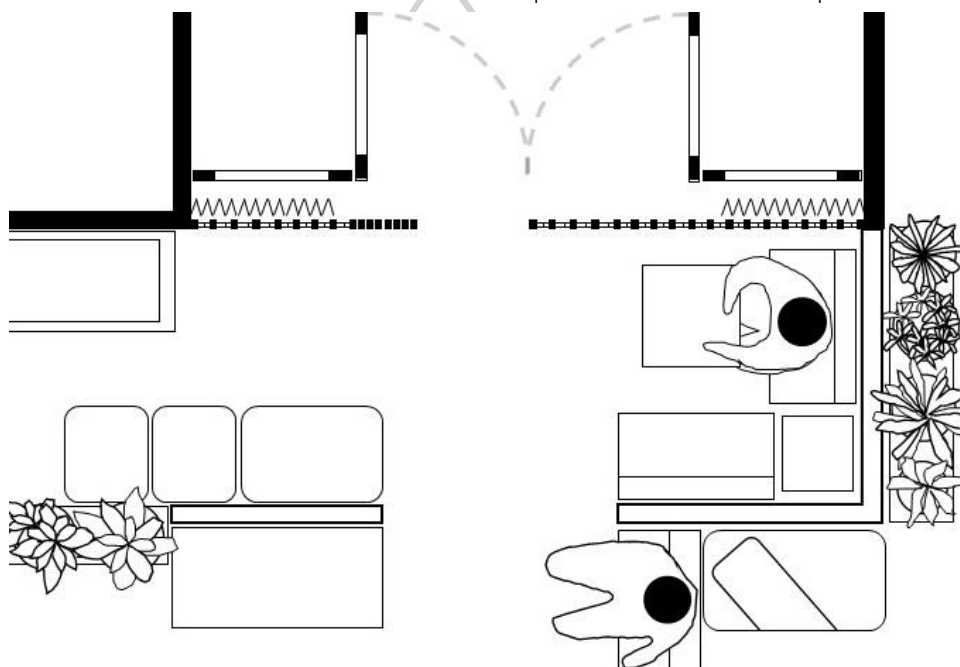
ภาพที่ 138 (22)ผังบ้านเลขที่ 247/33ซอยนครสวรรค์ 3

บ้านเลขที่ 247/33ซอยนครสวรรค์ 3, มีการสร้างกำแพงปูนสูงประมาณ 1.20เมตร และ ประตูรั้วลูกกรงเหล็กตรงกลาง เยื้องกับประตูทางเข้าเล็กน้อย และใช้พื้นที่ด้านหน้าเป็นที่เก็บของ จากการสอบถาม การกั้นกำแพงมีเพื่อป้องกันหนูที่จะขึ้นจากท่อระบายน้ำในเวลากลางคืน ไม่ให้ เข้าถึงตัวบ้านได้ และจากการกั้นนี้ ทำให้หน้าบ้านของแต่ละหลัง ถูกแบ่งพื้นที่ออกจากกันอย่างชัดเจน และทางเดินสาธารณะเหลือความกว้างประมาณ 1.20 เมตร และเนื่องจากหลักคาของบ้านทั้งสองฝั่ง เกือบชิดกัน ทำให้พื้นที่สาธารณะนี้มีตื้น บรยากาศดูไม่น่าใช้สอย

ภาพที่ 139 (23)บ้านเลขที่ 55-57 ตรอกนางเลิ้ง ซ้าย:มุมมองจากด้านหน้า ขวา:มุมมองจากด้านข้าง

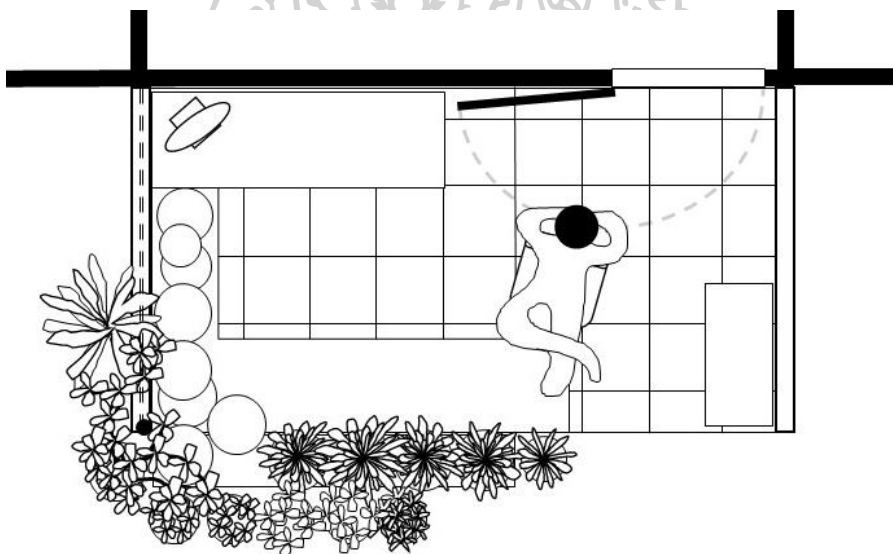

ภาพที่ 140 (23)ผังบ้านเลขที่ 55-57 ตรอกนางเลิ้ง

บ้านเลขที่ 55-57 ตรอกนางเลิ้ง, มีการก่อกำแพงสูงประมาณ 80 ซม. ล้อมรอบพื้นที่หน้าบ้าน และเว้นช่องตรงกลางไว้ขนาดประมาณ 1 เมตร เพื่อการเข้าออกที่สะดวก และควบคุมทางเข้าพื้นที่ภายในบริเวณที่ล้อมกำแพงนี้ มีการวางโต๊ะและเก้าอี้เพื่อใช้ในการทำกิจกรรมภายนอก รวมถึงด้านนอกรั้ว มีการวางโต๊ะและเก้าอี้เช่นกัน ลักษณะเหมือนใช้สำหรับกิจกรรมเป็นครั้งคราว ต่างกับโต๊ะด้านใน ที่เหมาะแก่การใช้ทำกิจกรรมเป็นเวลานานมากกว่า

ภาพที่ 141 (24)บ้านเลขที่ 247/31 ซอยนครสวรรค์

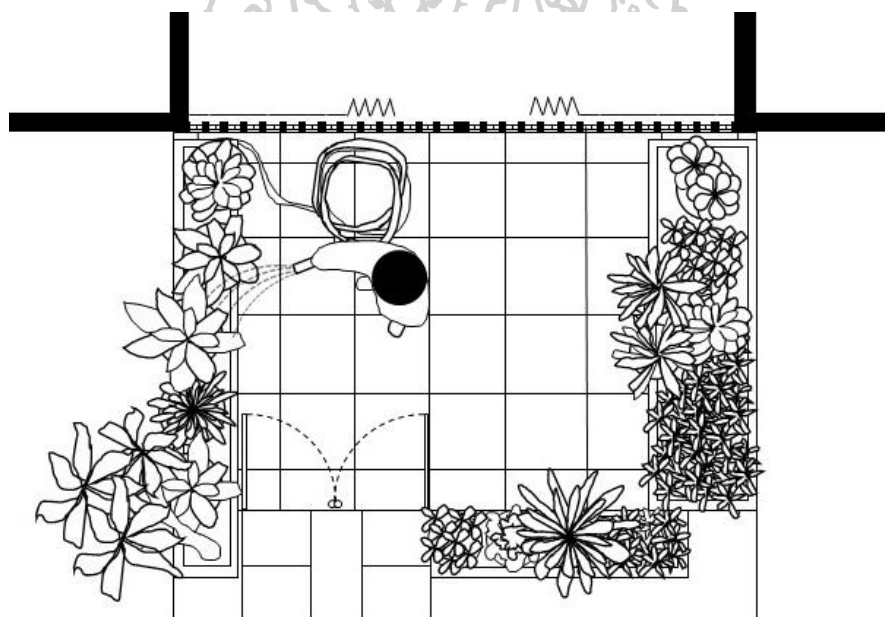

ภาพที่ 142 (24)ผังบ้านเลขที่ 247/31 ซอยนครสวรรค์

บ้านเลขที่ 247/31 ซอยนครสวรรค์ 3, หน้าบ้านมีการสร้างกำแพงปูนด้านข้างสูงประมาณ 1.20เมตร ด้านหน้ามีการก่อกั้นสูง 50 ซม. กว้าง 80 ซม. และตกแต่งด้วยการถาดต้นไม้ที่วางกันพื้น และแขวนไว้ออกันสาด เว้นที่ทางเข้าไว้ตรงกับประตู ทั้งการล้อมกำแพง และการปลูกต้นไม้ทำให้พื้นที่หน้าบ้านของหลังนี้มีความเป็นส่วนตัวสูงขึ้น นำใช้งานสำหรับนั่งเล่น พักผ่อน รวมถึงการใช้วัสดุพื้นและผนังให้แตกต่างจากพื้นที่สาธารณะ ทำให้ส่งเสริมความชัดเจนของการเป็นเจ้าของพื้นที่ได้มากขึ้น

ภาพที่ 143 (25)บ้านเลขที่ 398/4 ซอยเกษมศรี

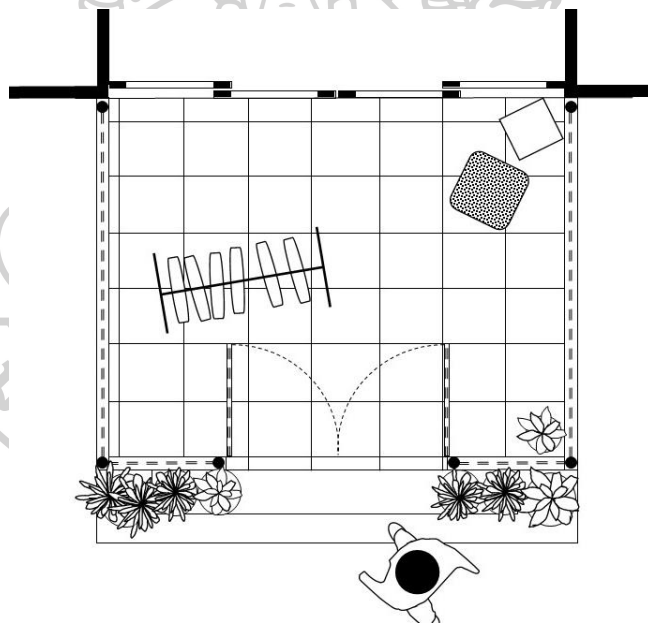
ภาพที่ 144 (25)ผังบ้านเลขที่ 398/4 ซอยเกษมศรี

บ้านเลขที่ 398/4 ซอยเกษมศรี, มีประตูลูกกรงเหล็กเป็นทางเข้าสู่พื้นที่หน้าทางเข้า มีการก่อผนังปูนสูงประมาณ 60 ซม. ล้อมรอบ ผนังนี้เป็นที่สำหรับวางกระถางต้นไม้รอบ ทำให้เกิดการปิดบังทางสายตาเล็กน้อย ทำให้พื้นที่นี้มีความสวยงาม สบายตามากขึ้น เหมาะสำหรับเป็นพื้นที่พักผ่อน และส่งเสริมการอยู่อาศัยของพื้นที่ภายใน การปิดล้อมพื้นที่ทำให้เกิดการป้องกันการเข้าถึงและเพิ่มความเป็นส่วนตัวของพื้นที่หน้าบ้านมากขึ้น

ภาพที่ 145 (26)บ้านเลขที่ 414/2 ซอยเกษมศรี

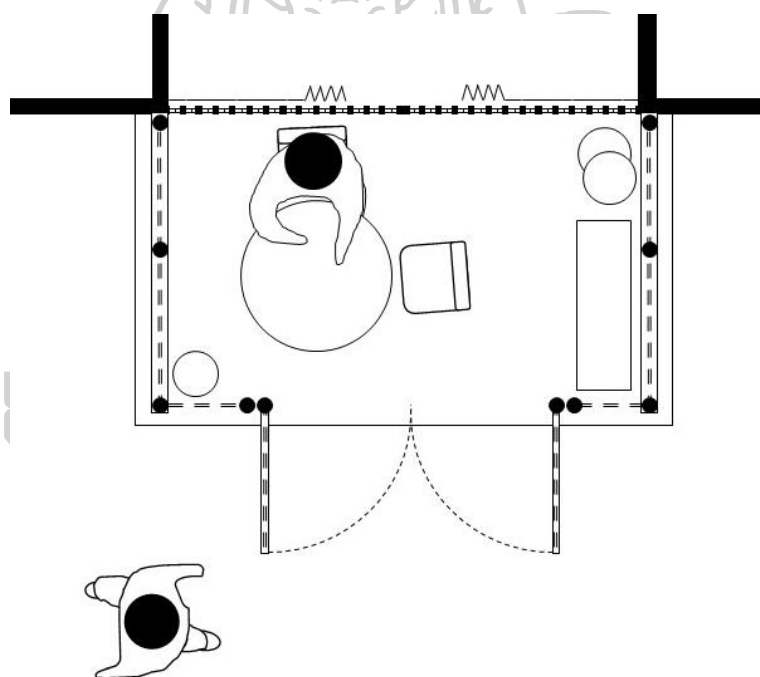
ภาพที่ 146 (26)ผังบ้านเลขที่ 414/2 ซอยเกษมศรี

บ้านเลขที่ 414/2 ซอยเกษมศรี, หน้าบ้านมีการยกพื้นสูงขึ้นจากถนนสาธารณะประมาณ 50 ซม. และล้อมรั้วลูกกรงเหล็ก สูงถึงหลังคาปีกนกที่ยื่นออกมาจากชายคา และวางต้นไม้กระถางไว้สองข้าง มีการใช้งานพื้นที่ภายในเป็นพื้นที่ตากผ้า ปะปนกับการเก็บของ เห็นได้ชัดว่าการมีการป้องกันพื้นที่ที่หนาแน่นขึ้น ไม่ได้บุคคลภายนอกสามารถเข้าถึงได้ และก่อเกิดพื้นที่เป็นห้องที่ชัดเจนขึ้น บริเวณหน้าบ้านนี้ แต่การใช้ลูกกรงเหล็กโปร่ง ทำให้แสงและการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกเป็นไปได้ไม่มากนัก

ภาพที่ 147 (27)บ้านเลขที่ 146/37 ถนนบริพัตร

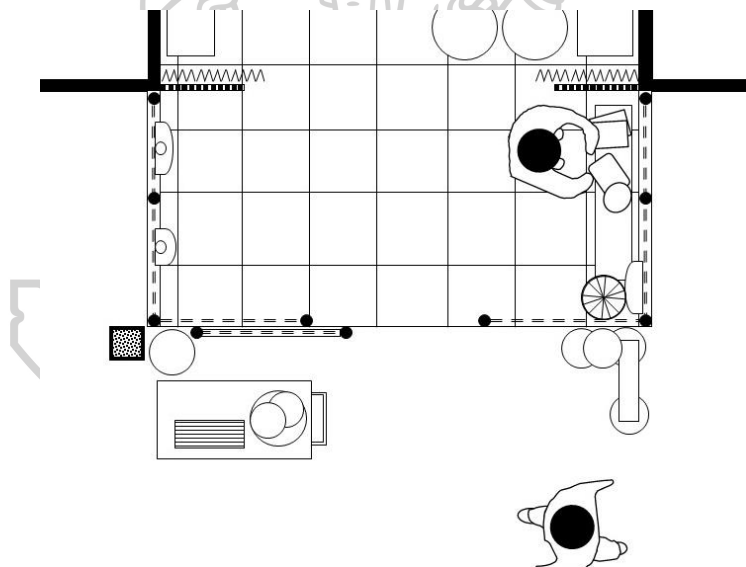

ภาพที่ 148 (27)ผังบ้านเลขที่ 146/37 ถนนบริพัตร

บ้านเลขที่ 146/37 ถนนบริพัตร, หน้าบ้านมีการยื่นชายคาออกมากสู่พื้นที่สาธารณะ ภายนอก และกั้นรั้วตะแกรงเหล็กและปิดด้วยมุ้งลวดอีกชั้นหนึ่งเพื่อป้องกันแมลง มีการวางโต๊ะและเก้าอี้สำหรับรับประทานอาหาร รวมถึงถังแก๊ส ที่ทำครัว และราวตากผ้า ทำให้เห็นว่าพื้นที่นี้ถูกใช้งาน หลายกิจกรรม ทั้งในเวลากลางวันและกลางคืน ทำให้หน้าบ้านมีลักษณะเหมือนพื้นที่ภายในบ้าน แต่สามารถมองเห็นได้จากบุคคลภายนอก

ภาพที่ 149 (28)บ้านเลขที่ 317/11 ซอยนครสวรรค์ 7

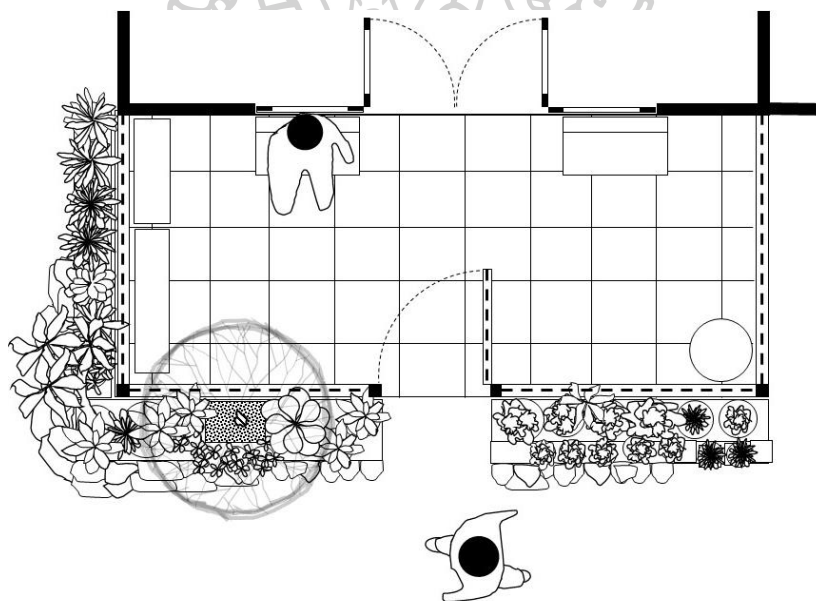

ภาพที่ 150 (28)ผังบ้านเลขที่ 317/11 ซอยนครสวรรค์ 7

บ้านเลขที่ 317/11 ซอยนครสวรรค์ 7, มีการล้อมรั้วลูกกรงเหล็กสูงชิดหลังคากันสาด เมื่อเปิดประตูบานม้วนของบ้านขึ้น ทำให้พื้นที่ภายในหลอมรวมกันพื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่เดียวกัน บุคคลภายนอกสามารถมองเห็นได้ถึงพื้นที่ภายในบ้าน การล้อมรั้วลูกกรงนี้ ทำให้สามารถแขวนสิ่งของต่าง ๆ จึงทำหน้าที่เก็บของไปในตัว ด้านหน้าจอดรถเข็นขายหมูปิ้ง ซึ่งเป็นอาชีพของเจ้าของ การกั้นพื้นที่ในลักษณะนี้ นอกจากเป็นการป้องกันการเข้าถึงจากคนภายนอกแล้ว ยังเป็นการขยายขอบเขตของพื้นที่ภายในบ้านอีกด้วย

ภาพที่ 151 (29)บ้านเลขที่ 163/1 ซอยวัดปริณายก

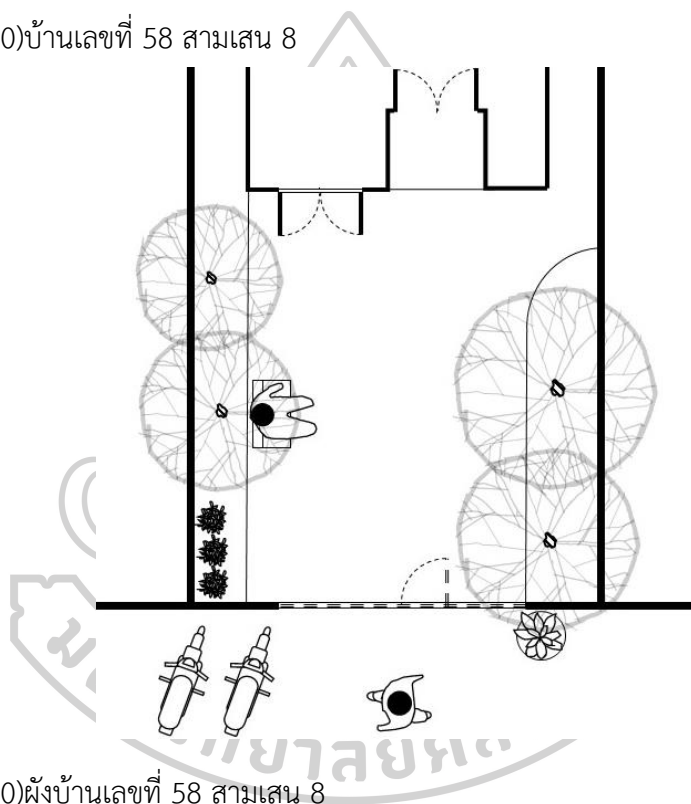

ภาพที่ 152 (29)ผังบ้านเลขที่ 163/1 ซอยวัดปริณายก

บ้านเลขที่ 163/1 ซอยวัดปริณายก, มีการยื่นหลังบังแดดออกมาจากผนังอาคารประมาณ 3 เมตร รวมถึงล้อมรั้วไม้รอบพื้นที่ความสูงประมาณ 1.80เมตร และวางกระถางต้นไม้ใหญ่ ตกแต่งด้วยหินดูสวยงาม เนื่องจากบ้านหลังนี้อยู่ใต้สะพาน ทำให้การปลูกต้นไม้ใหญ่ สามารถบังสายตาจากมุมมองบนสะพานได้ดี พื้นที่หน้าบ้านมีความเป็นส่วนตัวสูงขึ้น แต่การมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกลดลงเพราะการปิดบังทางสายตา แต่ยังคงเหลือช่องเปิดสำหรับติดต่อกับบุคคลภายนอกได้อยู่

ภาพที่ 153 (30)บ้านเลขที่ 58 สามเสน 8

ภาพที่ 154 (30)ผังบ้านเลขที่ 58 สามเสน 8

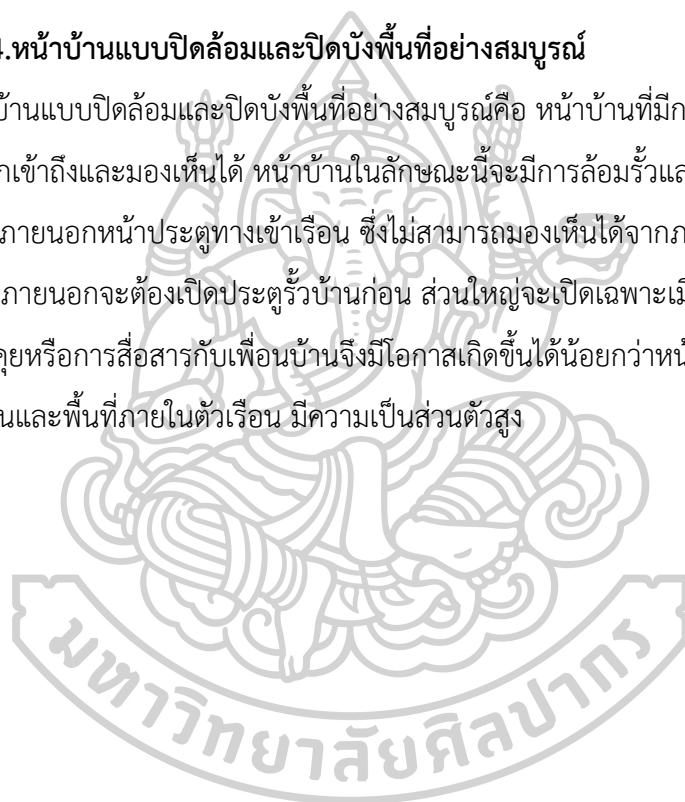
บ้านเลขที่ 58 สามเสน 8, บ้านเดี่ยวที่มีบริเวณรอบบ้าน มีการล้อมรั้วกำแพงอิฐทึบสูง ประมาณ 2.50 เมตร มีประตูรั้วลูกกรงเหล็กโปร่งเป็นทางเข้าจากพื้นที่สาธารณะ ห่างจากประตูบ้าน ประมาณ 12 เมตร ทำให้พื้นที่ภายในบ้านค่อนข้างตัดขาดจากพื้นที่สาธารณะ การมีปฏิสัมพันธ์กับ พื้นที่ภายนอกลดลง แต่เนื่องจากประตูรั้วโปร่ง จึงยังสามารถสังเกตการณ์เคลื่อนไหวของพื้นที่สาธารณะ ได้บ้าง อาจกล่าวได้ว่า พื้นที่หน้าบ้านเริ่มแบ่งเป็นสองระดับ คือพื้นที่หน้ารั้วบ้าน และพื้นที่หน้าประตู บ้าน

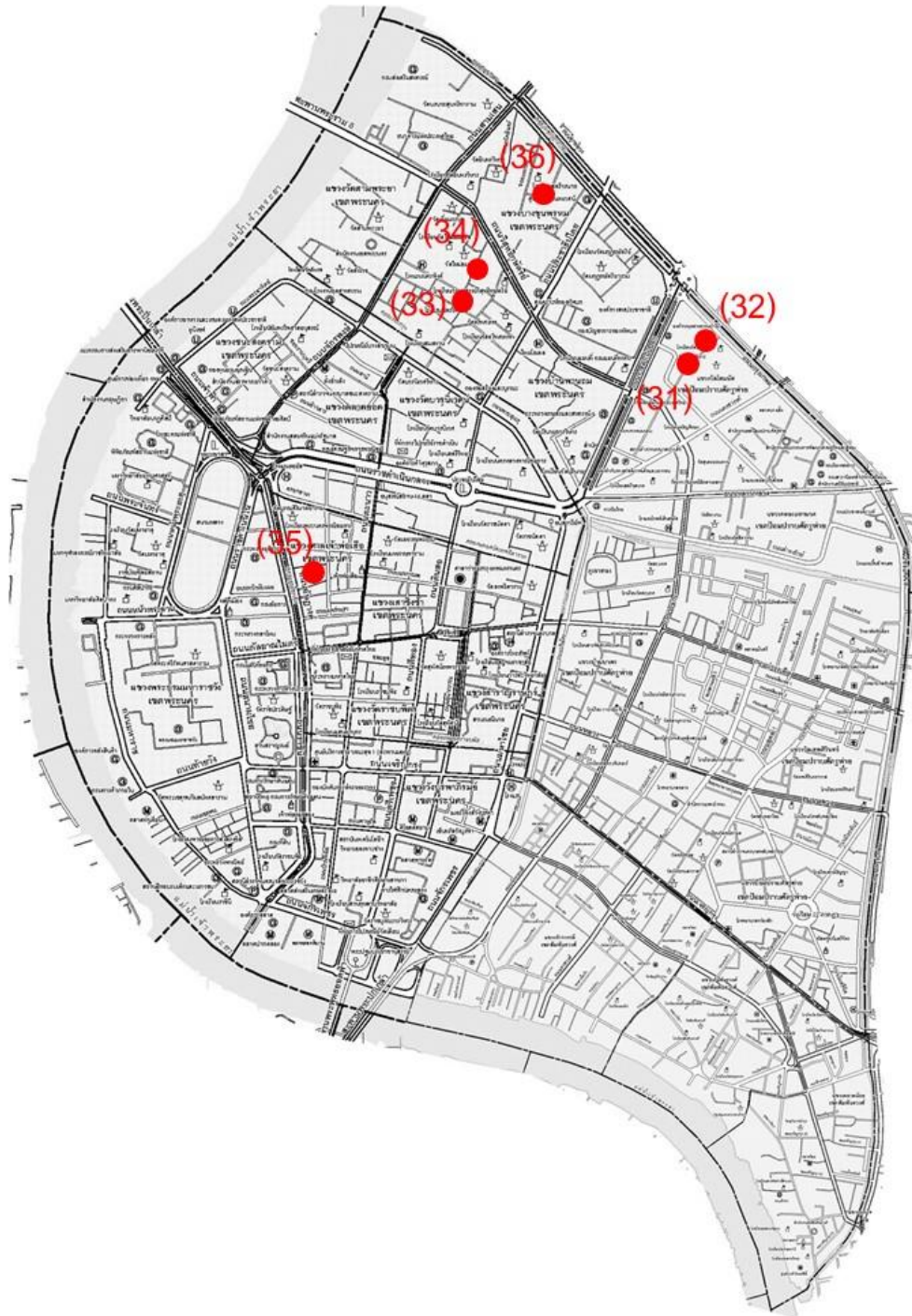

จะเห็นได้ว่า หน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่นั้น เป็นการแสดงถึงการครอบครองพื้นที่จากการปิดล้อมปิดกั้น ซึ่งจุดมุ่งหมายของการล้อมคือการยึดครองและป้องกันพื้นที่จากบุคคลภายนอก ระดับการปิดกั้นและปิดบังนั้นแตกต่างกันออกไปตามแต่ความต้องการของเจ้าของ บ้างต้องการปิดกั้นการเข้าถึงจากสัตว์หรือแมลงภายนอก บ้างก็ต้องการความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ บ้างก็ต้องการความปลอดภัย การปิดล้อมปิดกั้นในปริมาณต่าง ๆ มีผลกับความสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะภายนอกและกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน รวมถึงลำดับการเข้าถึงของตัวบ้าน หรือการควบคุมการเข้าถึงที่ซับซ้อนขึ้น

3.9.4. หน้าบ้านแบบปิดล้อมและปิดบังพื้นที่อย่างสมบูรณ์

หน้าบ้านแบบปิดล้อมและปิดบังพื้นที่อย่างสมบูรณ์คือ หน้าบ้านที่มีการปิดกั้น ปิดบังไม่ให้บุคคลภายนอกเข้าถึงและมองเห็นได้ หน้าบ้านในลักษณะนี้จะมีการล้อมรั้วและประตูรั้วที่บสูง ส่วนใหญ่จะมีพื้นที่ภายนอกหน้าประตูทางเข้าเรือน ซึ่งไม่สามารถมองเห็นได้จากภายนอก การมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกจะต้องเปิดประตูรั้วบ้านก่อน ส่วนใหญ่จะเปิดเฉพาะเมื่อมีการเข้าออกเท่านั้น ฉะนั้นการพูดคุยหรือการสื่อสารกับเพื่อนบ้านจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้น้อยกว่าหน้าบ้านแบบอื่น ๆ ทำให้พื้นที่โล่งภายในและพื้นที่ภายในตัวเรือน มีความเป็นส่วนตัวสูง

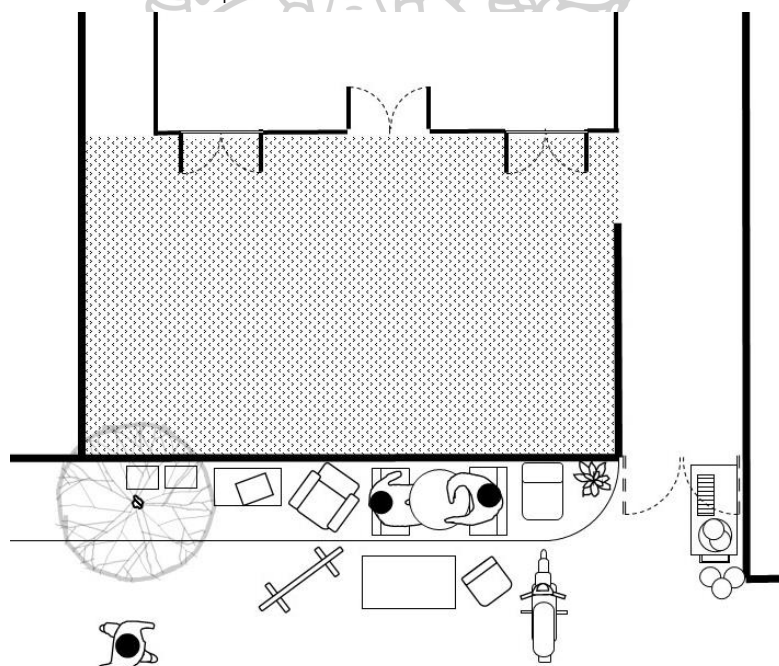

ภาพที่ 155 แผนที่ตำแหน่งหน้าบ้านตัวอย่างจากการสำรวจ หน้าบ้านแบบปิดล้อมและปิดบังพื้นที่อย่างสมบูรณ์

ภาพที่ 156 (31)บ้านเลขที่ 23/1 ชุมชนวัดโสมนัส

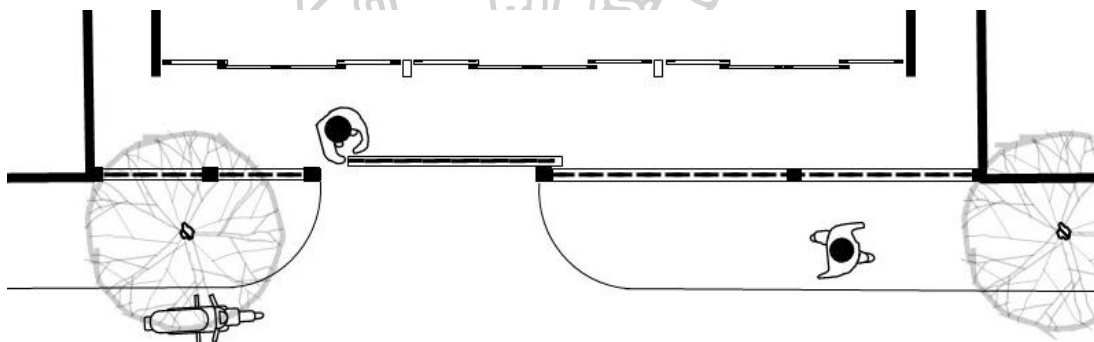
ภาพที่ 157 (31)ผังบ้านเลขที่ 23/1 ชุมชนวัดโสมนัส

บ้านเลขที่ 23/1 ชุมชนวัดโสมนัส, รั้วบ้านก่อกำกับลือคอิฐเจาะรูสูงจากพื้นประมาณ 1 เมตร และต่อสังกะสีขึ้นไปอีกประมาณ 1.50 เมตร เพื่อป้องกันการมองเห็นจากพื้นที่สาธารณะภายนอก ประตูรั้วทำจากลูกกรงเหล็กโปรง ตั้งอยู่ห่างกับประตูเรือน ไม่สามารถมองเห็นพื้นที่ภายใน หรือพื้นที่สนามหน้าบ้านได้จากภายนอก แต่มีการวางโต๊ะหิน และเก้าอี้ ไว้ที่ริมรั้วหน้าบ้าน เห็นได้ใช้พื้นที่หน้ารั้วเป็นที่พบปะพูดคุยกับบุคคลภายนอก

ภาพที่ 158 (32)บ้านเลขที่ 2 ชุมชนวัดโสมนัส

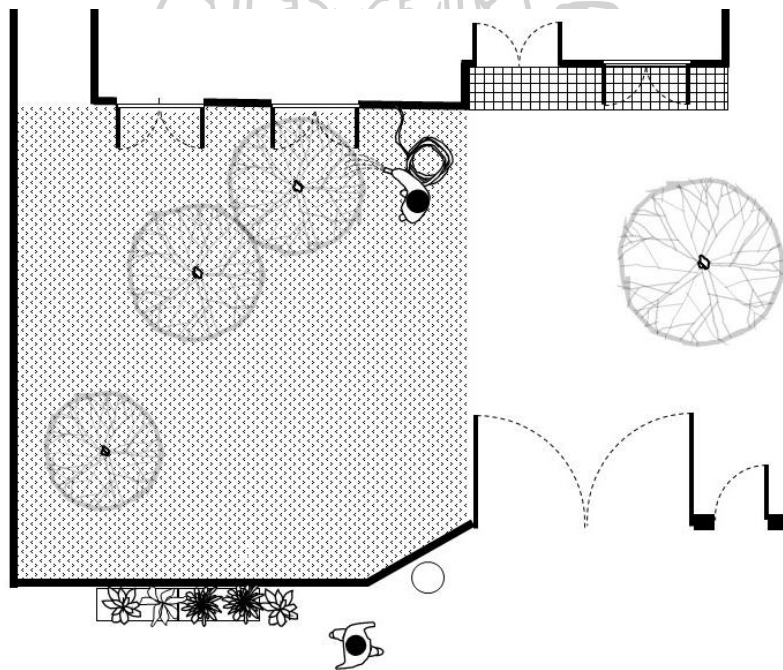
ภาพที่ 159 (32)ผังบ้านเลขที่ 2 ชุมชนวัดโสมนัส

บ้านเลขที่ 2 ชุมชนวัดโสมนัส, หน้าบ้านมีการก่อรั้วสูงประมาณ 60 ซม. ห่างจากประตูเรือนประมาณ 1 เมตร และสร้างรั้วระแนงไม้ต่อขึ้นไปจากรั้วปูนอีกประมาณ 1.50เมตร ประตูรั้วทำจากระแนงไม้เช่นกัน บุคคลภายนอกไม่สามารถเข้าถึงได้หากไม่ได้รับอนุญาต แต่เนื่องจากความห่างของประตูเรือนกับรั้วมีระยะที่น้อย รวมถึงช่องว่างระหว่างระแนงรั้ว ทำให้ผู้อยู่อาศัยยังสามารถรับรู้ได้ถึงความเสี่ยงที่ภายนอกได้เล็กน้อย

ภาพที่ 160 (33)บ้านเลขที่ 41/3 ซอยวรพงษ์

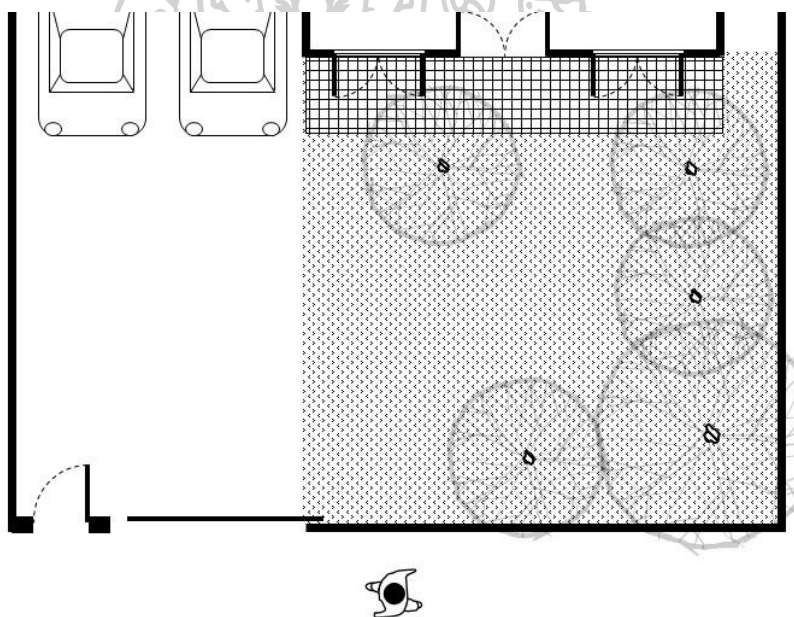

ภาพที่ 161 (33)ผังบ้านเลขที่ 41/3 ซอยวรพงษ์

บ้านเลขที่ 41/3 ซอยวรพงษ์, มีรั้วกำแพงทึบสูงประมาณ 2 เมตร ประตูรั้วทำจากเหล็กทึบเกือบทั้งหมด เหลือช่องว่างด้านล่างของประตูไว้ ทำให้คนในบ้านสามารถสังเกตเห็นความเคลื่อนไหวของบุคคลที่มาติดต่อได้เล็กน้อย แต่โดยรวมปิดกั้นพื้นที่ทั้งหมด ตัดการเชื่อมต่อจากประตูทางเข้าเรือน และพื้นที่สนาม ออกจากพื้นที่สาธารณะภายนอก

ภาพที่ 162 (34)บ้านเลขที่ 294 ซอยวรพงษ์

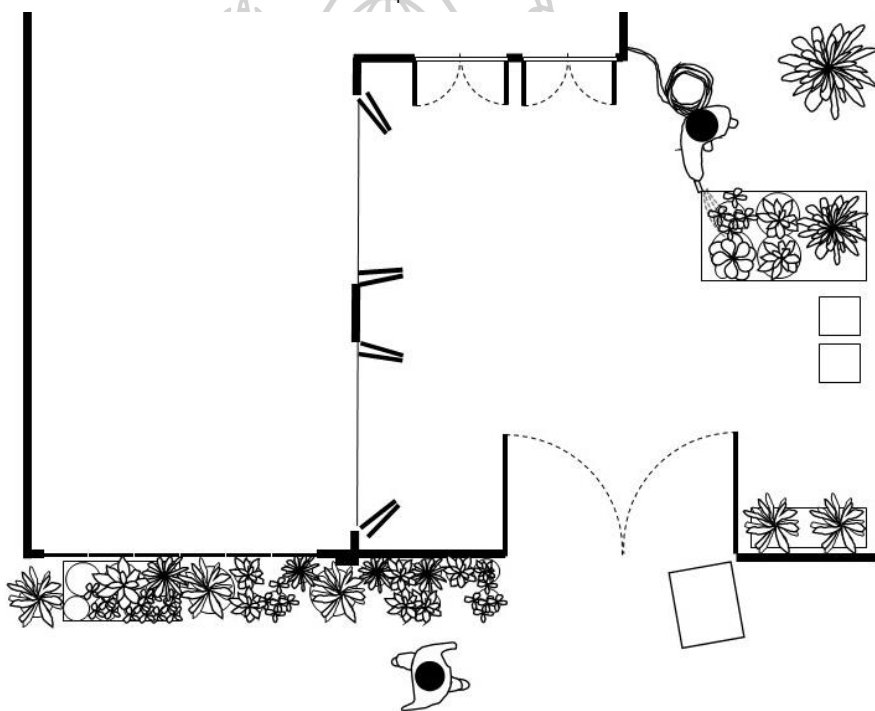

ภาพที่ 163 (34)ผังบ้านเลขที่ 294 ซอยวรพงษ์

บ้านเลขที่ 294 ซอยวรพงษ์, รั้วกำแพงและประตูรั้ว มีความสูงประมาณ 2 เมตร และที่บดต้น ทำให้ปิดบังพื้นที่ภายในบริเวณบ้านทั้งหมด ตัดขาดความสัมพันธ์จากพื้นที่สาธารณะภายนอกอย่างสิ้นเชิง ทำให้บุคคลภายนอกไม่สามารถรับรู้ถึงพื้นที่ภายในได้ พื้นที่โล่งตั้งแต่หน้าประตูเรือน จึงมีความเป็นส่วนตัวของพื้นที่สูงชันมาก ในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถมองเห็นหรือรับรู้ความเคลื่อนไหวของพื้นที่สาธารณะภายนอกได้เช่นกัน

ภาพที่ 164 (35)บ้านเลขที่ 31/1 ซอย ตรอกครุฑ²²⁴

ภาพที่ 165 (35)ผังบ้านเลขที่ 31/1 ซอย ตรอกครุฑ

บ้านเลขที่ 31/1 ซอย ตรอกครุฑ, สังเกตดูได้ว่าประตูเรือนแต่เดิมติดกับพื้นที่สาธารณะ แต่ต่อมาได้เปลี่ยนทิศทางการเข้าถึงบ้าน มีการต่อเติมรั้วทึบ ประตูรั้วทำจากเหล็ก ซึ่งพอมือช่องเปิดอยู่ข้างทางด้านบนและล่าง เพื่อรับรู้ความเคลื่อนไหวภายนอกเล็กน้อย ประตูเรือนที่ใช้เป็นทางเข้าเดิมถูกปิดตาย และวางกระถางต้นไม้ขวางไว้ทำให้รับรู้ถึงว่า ทางเข้านี้ไม่ได้ใช้งานอีกต่อไป

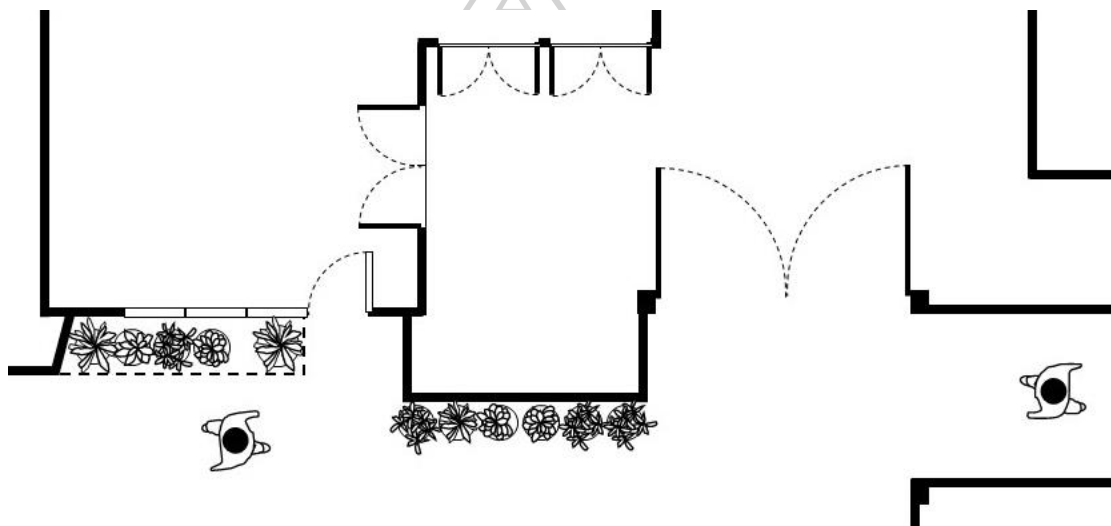
²²⁴ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ มิถุนายน 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2561. เข้าถึงได้จาก

<https://www.google.co.th/maps/@13.7535259,100.4967398,3a,89.9y,154.77h,79.2t/data=!3m6!1e1!3m4!1sBlhE6jKz782bOAvNFATqAl2e0!7i13312!8i6656>

ภาพที่ 166 (36)บ้านเลขที่ 47, 47/4 ซอยเทเวศน์ 2²²⁵

ภาพที่ 167 (36)ผังบ้านเลขที่ 47, 47/4 ซอยเทเวศน์ 2

บ้านเลขที่ 47, 47/4 ซอยเทเวศน์ 2, บ้านสองหลังนี้มีพื้นที่บริเวณเชื่อมต่อกัน และมีทางเข้าบ้านแยกออกเป็นสองทาง หน้าบ้านเลขที่ 47/4 รั้วและประตูรั้วมีลักษณะเป็นกำแพงที่ปิดกั้นการมองเห็นจากพื้นสาธารณะภายนอก ส่วนหน้าบ้านเลขที่ 47 มีลักษณะเป็นหน้าบ้านแบบกระถันหันทางเข้าเรือนอยู่ติดกับพื้นที่สาธารณะ เข้าในว่าแต่เดิมเป็นรั้วบ้าน แล้วต่อเติมอาคารยื่นออกมาติดกับรั้ว และมีการยึดครองพื้นที่หน้าบ้านด้วยการวางกระถางต้นไม้ไว้บริเวณริมรั้วและกำแพงบ้าน

หน้าบ้านแบบปิดล้อมพื้นที่อย่างสมบูรณ์ ส่วนใหญ่แล้วมีการล้อมพื้นที่ครอบบริเวณ ควบคุมทางเข้าออกด้วยประตูรั้ว ประตูทางเข้าจึงแบ่งออกเป็นสองลำดับคือ ประตูรั้ว และ ประตูเรือน ซึ่งทำ

²²⁵ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ พฤษภาคม 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 27 กรกฎาคม 2561. เข้าถึงได้จาก

https://www.google.co.th/maps/@13.7664113,100.5047386,3a,48.9y,108.98h,89.32t/data=!3m6!1e1!3m4!1sm4lh_QEGvNyr2XPmOP6sHAI2e0!7i1331218i6656

ให้การเข้าถึงยากขึ้น พื้นที่ระหว่างประตูเรือนและประตูรั้วจึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่ป้องกันเพื่อเพิ่มความปลอดภัย เป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในมากยิ่งขึ้น ซึ่งพื้นที่นี้ก็มีความเป็นส่วนตัวสูงเช่นกัน ส่วนใหญ่พื้นที่นี้จะเป็นพื้นที่สนาม พื้นที่โล่งภายนอกของบ้านใช้สำหรับพักผ่อน ตากผ้า จอดรถ หรือกิจกรรมใด ๆ ที่มีความเป็นส่วนตัวมากกว่าหน้าบ้านในแบบอื่น ๆ หน้าบ้านถูกแตกออกเป็นสองที่คือ หน้าประตูรั้ว และหน้าประตูเรือน

ในทางกลับกันการมีปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก จะเกิดขึ้นบริเวณพื้นที่หน้าประตูรั้ว ซึ่งห่างจากประตูเรือน ทำให้ยากแก่การติดต่อ หรือการพูดคุยที่พหุทางกันโดยบังเอิญเกิดขึ้นได้ยาก ถ้าไม่ได้นัดหมายกันมาก่อน กล่าวได้ว่าหน้าบ้านประเภทนี้ทำให้ความสัมพันธ์กับคนในชุมชนหรือเพื่อนบ้านลดน้อยลง แลกกับความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในบ้านที่เพิ่มมากขึ้น

3.10 กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านจากการสำรวจ

จากการสำรวจ กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน มีทั้งกิจกรรมทางสังคมและกิจกรรมส่วนตัว กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นเป็นกิจกรรมการนั่งคุย ทักทาย อาจเกิดขึ้นชั่วคราว หรือเป็นระยะเวลานานแล้วแต่ว่าหน้าบ้านนั้นจัดเตรียมพื้นที่ไว้เหมาะสมหรือไม่ ส่วนกิจกรรมส่วนตัวที่พบคือ กิจกรรมการพักผ่อน นั่งเล่นเป็นส่วนมาก พื้นที่หน้าบ้านจึงมีการจัดเตรียมโต๊ะ เก้าอี้สำหรับนั่งพักผ่อน รวมถึงการตกแต่งด้วยต้นไม้ เพื่อเพิ่มความชุ่มชื้นสบายตา รวมถึงเป็นบังสายตาจากพื้นที่สาธารณะ ความเป็นส่วนตัวให้กับการพักผ่อน นอกจากกิจกรรมการพักผ่อนแล้ว ยังมีกิจกรรมการประกอบอาหาร, ตากผ้า เป็นพื้นที่จอดรถและเก็บของ ซึ่งในการออกแบบสถาปัตยกรรมนับว่าเป็นส่วนบริการของบ้าน ทำให้พื้นที่หน้าบ้านที่เกิดกิจกรรมเหล่านี้ขาดความสวยงาม และยังเป็นการแสดงถึงความเป็นส่วนตัวต่อพื้นที่สาธารณะ เป็นเพราะพื้นที่ภายในไม่ได้จัดเตรียมไว้อย่างเพียงพอ กิจกรรมเหล่านี้ก็ถูกเบียดออกมาบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ การเปิดเผยกิจกรรมส่วนตัวต่อพื้นที่สาธารณะนับว่าเป็นเหตุการณ์ที่น่าสนใจ เพราะผู้ใช้งานสามารถยอมรับการเกิดเหตุการณ์แบบนี้ได้จะต้องมีความไว้วางใจต่อคนในชุมชนในระดับหนึ่ง การป้องกันจึงไม่ได้เกิดจากรั้ว กำแพงหรือการปิดล้อม แต่เป็นการสอดส่องดูแลจากเพื่อนบ้านในบริเวณข้างเคียง

หน้าบ้านแบบกระชั้นชิด ส่วนใหญ่เป็นหน้าบ้านของผู้มีรายได้น้อย เนื่องจากการพักอาศัยมีจำกัด ผสมกับการอยู่รวมกันเป็นชุมชนหนาแน่นทำให้พื้นที่ภายนอกหรือพื้นที่ประกอบกิจกรรมที่จำเป็นไม่เพียงพอ จึงสามารถพบเห็นอุปกรณ์หรือเครื่องเรือนชั่วคราวที่สามารถเคลื่อนย้ายได้อยู่บริเวณหน้าบ้านอยู่หลายแห่ง กิจกรรมที่กระทำบนหน้าบ้านนี้จะอยู่บนพื้นที่สาธารณะหรือพื้นที่

ทางเดินภายนอก ไม่อยู่ในขอบเขตที่ดินของตนเอง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงแทรกอยู่บนทางสาธารณะ ส่วนกลางโดยที่ไม่ขัดขวางทางสัญจรของคนในสังคมมากเกินไป พื้นที่หน้าบ้านจึงมีความเป็นสาธารณะสูง มีการปิดกันปิดล้อมน้อยหรือไม่มี เหมาะสมกับการประกอบกิจกรรมกับเพื่อนบ้าน จึงสามารถพบเห็นกิจกรรมทางสังคมได้มาก รวมถึงกิจกรรมที่เป็นส่วนบริการของบ้าน การประกอบอาหาร ตากผ้า ก็สามารถพบเห็นได้ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นชั่วคราวทั้งหมด

หน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วน ในการยึดครองพื้นที่ของหน้าบ้านประเภทนี้มีทั้งการยึดครองพื้นที่บนขอบเขตที่ดินของตนเองและยึดครองล้าออกมาบนพื้นที่สาธารณะ ในการยึดครองนี้แตกต่างจากหน้าบ้านแบบกระชั้นชิดที่วัตถุประสงค์ที่ใช้ในการยึดครองมีความถาวรมากขึ้น การปิดบังทางสายตามีมากขึ้น ทำให้พื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวมากกว่าหน้าบ้านแบบกระชั้นชิดแต่การใช้งานในการสัญจรของพื้นที่สาธารณะที่ถูกยึดครองในยังสามารถทำได้โดยไม่ขัดข้อง องค์กรประกอบในการยึดครองพื้นที่ส่วนใหญ่ใช้เป็นกระถางต้นไม้ ทำให้พื้นที่หน้าบ้านเหมาะแก่การพักผ่อนมากขึ้น หากมีที่นั่ง หรือโต๊ะ ก็สามารถเกิดกิจกรรมการพบปะของผู้คนในสังคมได้สะดวกสบายมากขึ้นกว่าหน้าบ้านแบบกระชั้นชิด

หน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่ เป็นหน้าบ้านมีการล้อมรั้วหรือใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมกันขอบเขตพื้นที่ภายนอกที่อยู่ภายในขอบเขตที่ดินของตนเอง แสดงให้เห็นถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ชัดเจนมากขึ้น แต่ยังสามารถมองเห็นพื้นที่หน้าบ้านหรือทางเข้าเรือนได้จากภายนอก ทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีความเป็นส่วนตัวสูงขึ้นกว่าหน้าบ้านสองประเภทข้างต้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นล้วนแตกต่างไปจากวัตถุประสงค์ในการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านนี้ เช่นหน้าบ้านที่มีการควบคุมการเข้าถึงหนาแน่น มีรั้วลูกกรงสูง พื้นที่ภายในจะถูกใช้เป็นที่เก็บของ จากผ้าหรือไม่มีการใช้งานที่ชัดเจน แตกต่างจากบ้านที่มีการปิดกันน้อยและมีการปลูกต้นไม้บนพื้นที่หน้าบ้าน ทำให้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การพักผ่อนมากยิ่งขึ้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่จึงเป็นกิจกรรมส่วนตัว

หน้าบ้านแบบปิดล้อมพื้นที่อย่างสมบูรณ์ เป็นหน้าบ้านของบ้านที่ที่ดินกว้างขวาง มีพื้นที่ภายนอกในขอบเขตที่ดินของตนเองมากกว่าหน้าบ้านประเภทอื่น และมีการปิดกันพื้นที่ด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ทึบตัน(รั้วและประตูรั้ว) ทำให้ไม่สามารถมองเห็นทางเข้าเรือนได้จากพื้นที่สาธารณะภายนอก แบ่งขอบเขตพื้นที่ส่วนตัวชัดเจนจากพื้นที่สาธารณะอย่างชัดเจน ทำให้พื้นที่ภายนอกที่อยู่ภายในรั้วบ้านมีความเป็นส่วนตัวสูงมาก ถึงแม้จะเป็นส่วนตัวและการปิดกันปิดล้อมจะไม่สูงเทียบเท่ากับพื้นที่ภายในบ้าน แต่ก็สูงมากเพียงพอที่จะสามารถประกอบกิจกรรมส่วนตัว

ได้อย่างอิสระที่สุดหากเปรียบเทียบกับหน้าบ้านประเภทอื่น บนพื้นที่ระหว่างประตูรั้วและประตูเรือนนี้ โอกาสในการเกิดกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนเป็นไปได้ยาก เพราะการควบคุมการเข้าออกที่รัดกุมและการปิดกั้นมองเห็น กิจกรรมทางสังคมจึงสามารถเกิดขึ้นได้บนพื้นที่ด้านหน้าประตูรั้ว ซึ่งก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้ยากเช่นกันเพราะมีการปิดบังพื้นที่ด้วยความทึบตันของรั้ว โอกาสในการเกิดกิจกรรมทางสังคมจึงต่ำมากที่สุดหรือเป็นไปได้เลยหากไม่มีการนัดหมายหรือมีการแจ้งเตือนก่อน ประกอบกิจกรรมทางสังคมร่วมกับเจ้าของบ้าน

หน้าบ้านทั้ง 4 ประเภทที่กล่าวมาข้างต้นนี้ จะเห็นถึงการปิดล้อมปิดกั้นและลำดับการเข้าถึงที่แตกต่างกันออกไป ซึ่งมีผลต่อความรู้สึกที่มีต่อพื้นที่และมีผลต่อลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของเจ้าของบ้านที่มีต่อคนในชุมชน ปัจจัยที่มีส่วนร่วมในการเกิดลักษณะของหน้าบ้านในแต่ละประเภท ไม่ได้เกิดจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมเพียงอย่างเดียว ทางเลือกของผู้อยู่อาศัยที่แสดงออกต่อพื้นที่หน้าบ้านเกิดขึ้นด้วยกันหลากหลายสาเหตุ ไม่ว่าจะเป็นรายได้ของผู้อยู่อาศัยที่ส่งผลต่อการครอบครองที่ดิน ลักษณะของผู้คนในชุมชน รวมถึงวิถีชีวิตที่ผู้อยู่อาศัย ล้วนส่งผลต่อการตัดสินใจในการแสดงออกถึงการเปิดรับการมีปฏิสัมพันธ์จากผู้คนภายนอก ทำให้การเกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านมีความหลากหลายและแตกต่างกันออกไป กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านเหล่านี้ล้วนส่งผลกระทบต่อการใช้พื้นที่หน้าบ้านซึ่งกันและกันของผู้คนในชุมชนทั้งในด้านการใช้งานและความรู้สึกที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ การรับรู้ถึงการมีอยู่ของเพื่อนบ้าน การมีปฏิสัมพันธ์ต่อคนในชุมชนล้วนส่งผลต่อวิถีชีวิตและการอยู่อาศัย กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านจึงมีผลต่อประสบการณ์ในการอยู่อาศัยอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

บทที่ 4

กิจกรรมและปัจจัยในการเกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้าน

จากการสำรวจหน้าบ้านในเกาะรัตนโกสินทร์ จะเห็นหน้าบ้านในรูปแบบต่าง ๆ ตั้งแต่การเปลี่ยนผ่านจากพื้นที่ส่วนตัวถึงพื้นที่สาธารณะอย่างกระชั้นชิด จนถึงการปิดกั้นปิดล้อมอย่างสมบูรณ์ และเห็นถึงร่องรอยของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ผ่าน เครื่องใช้เครื่องเรือนที่วางหรือตั้งอยู่อย่างถาวรและชั่วคราวคละเคล้ากันไป ซึ่งกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านนี้สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆคือ

กิจกรรมส่วนตัว ประกอบไปด้วย

- 1.กิจกรรมนันทนาการ
- 2.กิจกรรมที่รองรับการใช้ชีวิตประจำวัน(Service)

กิจกรรมสาธารณะ ประกอบไปด้วย

- 1.กิจกรรมทางสังคม
- 2.กิจกรรมสำหรับการประกอบอาชีพ

กิจกรรมทั้งสองประเภทอาจปรากฏอยู่บนพื้นที่เดียวกันต่างวาระและช่วงเวลา สามารถจำแนกประเภทได้จากผู้ประกอบกิจกรรมที่มีส่วนร่วมในกิจกรรมนั้นและเป้าหมายในการประกอบกิจกรรม

4.1 กิจกรรมส่วนตัว

กิจกรรมส่วนตัวหมายถึง กิจกรรมที่เกิดขึ้นจากผู้อยู่อาศัยภายในบ้าน เป็นกิจกรรมที่ไม่จำเป็นต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลอื่น การดำเนินกิจกรรมเกิดจากผู้อยู่อาศัยดำเนินการเพียงอย่างเดียว สามารถแบ่งกิจกรรมส่วนตัวได้เป็นสองประเภทใหญ่ๆ คือ

4.1.1.กิจกรรมนันทนาการ

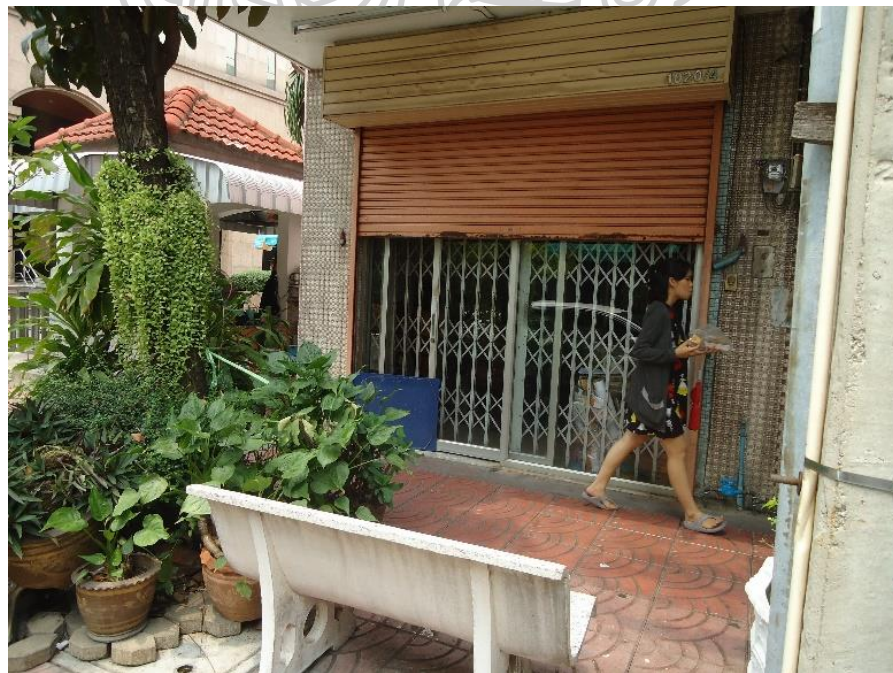
กิจกรรมนันทนาการเช่น พักผ่อนนั่งเล่น อ่านหนังสือ รดน้ำต้นไม้ เป็นต้น กิจกรรมนันทนาการส่วนใหญ่ที่พบเห็นจากการสำรวจเป็นการนั่งเล่นพักผ่อน ซึ่งมีความต่อเนื่องของกิจกรรมบรรยากาศของการนั่งจึงถูกปิดล้อมด้วยชายคา หรือต้นไม้ เพื่อให้ร่มเงาขณะพักผ่อนและเพิ่มความเป็นส่วนตัวให้กับพื้นที่หน้าบ้าน มีการนำเก้าอี้ชั่วคราวมาตั้งที่บริเวณหน้าบ้านเพื่อรับรู้ความเคลื่อนไหวของบริบทภายนอกหรือการสร้างศาลาไว้บริเวณหน้าบ้านเพื่อตอบสนองการนั่งพักผ่อน

อย่างถาวร การนั่งเล่นพักผ่อนที่หน้าบ้านนี้ เป็นการเพิ่มโอกาสในการพบปะกันของคนในชุมชน ความ
 คุ่นหน้าคาคตา อาจเป็นจุดเริ่มต้นของความสัมพันธ์ ความสนิทสนมคุ้นชินกับคนในชุมชนมากขึ้น

ภาพที่ 168 บ้านเลขที่ 27/5ชุมชนวัดโสมนัส, สร้างศาลานั่งเล่นไว้ริมรั้วหน้าบ้าน มีราวตากผ้าเป็น
 กิจกรรมสำหรับการใช้ชีวิตประจำวัน

ภาพที่ 169 บ้านเลขที่ 1020/4 ถนนโยธา, ตั้งเก้าอี้ม้าหินและปลูกต้นไม้บริเวณข้างเคียงเพื่อเพิ่ม
 บรรยากาศในการพักผ่อนหย่อนใจ

4.1.2. กิจกรรมที่รองรับการใช้ชีวิตประจำวัน(Service)

กิจกรรมที่รองรับการใช้ชีวิตประจำวัน เช่น การตากผ้า ทำอาหาร เปลี่ยนรองเท้า วางของ เก็บของ เป็นต้น ซึ่งตามพื้นฐานของการออกแบบบ้าน พื้นที่เหล่านี้นับว่าเป็นส่วนที่ไม่สมควรแก่การ แสดงออก และเป็นความลับของเจ้าของบ้าน อาจด้วยพื้นที่ใช้สอยภายในอาจไม่เพียงพอต่อการใช้งาน หรือพื้นที่โล่งที่เหมาะสมแก่การรับแดดและระบายอากาศมีไม่เพียงพอ ทำให้กิจกรรมเหล่านี้ถูกผลัก ออกมาอยู่บริเวณหน้าบ้าน กิจกรรมที่เกิดขึ้นเหล่านี้ตรงข้ามกับหลักการออกแบบบ้านที่ดี คือการหลบ พื้นที่ส่วนบริการของบ้านไว้เพื่อปกปิดความไม่งามของบ้าน ,จำกัดความสกปรกและเอื้ออำนวยความสะดวกต่อการใช้สอย และอีกกิจกรรมหนึ่งที่เราเห็นอยู่เป็นประจำคือการใช้พื้นที่หน้าบ้านในการจอดรถ ซึ่งการสัญจรในปัจจุบัน ใช้รถยนต์หรือรถจักรยานยนต์ในการโดยสาร พื้นที่ส่วนหน้าของบ้าน นับเป็นส่วนที่สะอาดที่สุดในการเข้าออกเคลื่อนย้ายรถยนต์ ในบางครั้ง หรือบ่อยครั้งก็มีการจอดรถรูก ล้ามาบนพื้นที่สาธารณะ ส่งผลต่อการสัญจรของคนในชุมชนในภาพรวม

ฉ

ภาพที่ 170 บ้านเลขที่ 146/37 ถนนบริพัตร ใช้หน้าบ้านเป็นพื้นที่ตากผ้าอย่างเปิดเผย

ภาพที่ 171 บ้านเลขที่ 54 ชุมชนวังกรมพระสมมตอมรินทร์, ใช้หน้าบ้านเป็นพื้นที่ครัว ข้าวของเครื่องใช้สามารถเข้าถึงได้ง่ายจากผู้คนภายนอก

ภาพที่ 172 บ้านเลขที่ 163 ตรอกนางเลิ้ง, ใช้พื้นที่หน้าบ้านประกอบอาหารและเป็นพื้นที่เก็บข้าวของเครื่องใช้ส่วนตัว

ภาพที่ 173 บ้านเลขที่ 365 ตรอกสะพานญวน, ใช้พื้นที่หน้าบ้านจอดรถเข็นขายของซึ่งเป็นของใช้ในการประกอบอาชีพ

การออกแบบทั่วไปของบ้าน พื้นที่ที่รองรับกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัว หรือกิจกรรมที่เป็นส่วนบริการของบ้าน ส่วนใหญ่จะถูกจัดวางไว้ในพื้นที่ที่มืดซิด ปิดบังไม่ให้เห็นได้ง่ายจากภายนอก เพื่อรักษาความลับหรือ รักษาความเป็นส่วนตัวของพื้นที่นั้นไว้ แต่การที่เจ้าของบ้านใช้งานพื้นที่ส่วนหน้าของบ้านในการดำเนินกิจกรรมเหล่านี้ นับว่าเป็นการเปิดเผยความเป็นส่วนตัวสู่สาธารณะ แน่นนอนว่าการดำเนินกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวบนพื้นที่สาธารณะ นับเป็นความรู้สึกที่แปลก การตากเครื่องนุ่งห่มที่เป็นความลับของเจ้าของบ้าน โดยอนุญาตให้บุคคลภายนอกสามารถมองเห็นและเข้าถึงได้ง่าย หรือการวางเข้าของเครื่องใช้ไว้ในบริเวณที่คนภายนอกสามารถเข้ามาหยิบจับได้โดยง่าย นับว่าเป็นเรื่องที่กำลังท้าทายในการดำรงชีวิตประจำวัน อาจเป็นเพราะเหตุผลทางด้านพื้นที่ใช้สอยภายใน หรือปัจจัยทางด้านอื่น ๆ ทำให้ทางเลือกในการดำรงกิจกรรมของเจ้าของมีข้อจำกัด และจำเป็นต้องดำเนินกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านนี้

การยินยอมที่จะเปิดเผยกิจกรรมความเป็นส่วนตัวต่อพื้นที่สาธารณะนับว่าเป็นความกล้าหาญ และการยอมรับความเสี่ยงต่อการสูญหายของวัตถุหรืออุปกรณ์ที่วางไว้บนพื้นที่ในการประกอบกิจกรรม แต่จากที่สำรวจเห็นได้ชัดว่า สิ่งของเหล่านี้ถูกวางทิ้งไว้โดยที่ไม่มีใครเฝ้าดูและง่ายต่อการเข้าถึง อาจคิดได้อีกนัยยะหนึ่งว่า ผู้ดำเนินกิจกรรมหรือเจ้าของบ้านมีความไว้วางใจต่อคนในชุมชนที่เชื่อมั่นว่าจะไม่ทำการขโมยสิ่งของหรือเข้ามาใช้งานพื้นที่โดยมิได้รับอนุญาต การที่เจ้าของบ้านตัดสินใจใช้พื้นที่หน้าบ้านในการประกอบกิจกรรมส่วนตัวนับว่าเป็นการแสดงออกถึงความไว้วางใจต่อคนในชุมชนในระดับหนึ่ง หรือเป็นเพราะวัฒนธรรมของคนไทย ที่เป็นคนเกรงอกเกรงใจและสามารถ

ยอมรับต่อสถานการณ์ที่เลวร้าย การยึดครองพื้นที่สาธารณะหรือการเบียดเบียนทางสายตาในระดับที่สามารถยอมรับได้โดยที่ไม่เบียดเบียนต่อส่วนรวมมากเกินไป ทำให้การดำเนินกิจกรรมจำพวกนี้สามารถเกิดได้อย่างสม่ำเสมอ และเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน

4.2 กิจกรรมสาธารณะ

กิจกรรมสาธารณะหมายถึง กิจกรรมที่จำเป็นต้องบุคคลภายนอกและเจ้าของบ้านดำเนินกิจกรรมร่วมกันบนพื้นที่หน้าบ้าน หากมีการดำเนินกิจกรรมเพียงฝ่ายเดียว จะไม่นับว่าเป็นกิจกรรมสาธารณะในความหมายนี้ กิจกรรมสาธารณะที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านสามารถแบ่งได้เป็น สองส่วน ใหญ่ๆ คือ

4.2.1. กิจกรรมทางสังคม

กิจกรรมทางสังคม เช่น การพบปะพูดคุยหรือ กิจกรรมนันทนาการสังสรรค์ เป็นต้น โดยกิจกรรมทางสังคมนี้สามารถเกิดขึ้นโดยบังเอิญ คือการพบปะพูดคุยกันโดยไม่ได้นัดหมายไว้ ลักษณะของกิจกรรมอาจเกิดขึ้นชั่วคราวบนพื้นที่หน้าบ้าน ซึ่งเป็นเหตุมาพาให้กิจกรรมนั้น ลากยาวต่อเนื่อง กลายเป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลานานขึ้น ลักษณะของกิจกรรมที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ อาจมีการนำอุปกรณ์ที่ใช้สำหรับนั่ง หรือพักผ่อนเป็นเวลาชั่วคราวมาประกอบการดำเนินกิจกรรม เมื่อจบกิจกรรมและย้ายของเหล่านี้ออก ทำให้ไม่เห็นถึงร่องรอยการเกิดกิจกรรมทางสังคมนี้เกิดขึ้น ต่างจากหน้าบ้านบางแห่งที่มีการจัดเตรียมพื้นที่และเฟอร์นิเจอร์เพื่ออำนวยความสะดวกต่อการดำเนินกิจกรรม และตั้งทิ้งไว้ค่อนข้างถาวร

ภาพที่ 174 ซอยคลองถมปทุมคงคา, กิจกรรมพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านในสังคม

ภาพที่ 175 บ้านหลังเดียวกัน ซอยคลองถมปทุมคงคา, กิจกรรมพบปะพูดคุยกับเพื่อนบ้านในสังคม²²⁶

ภาพที่ 176 บ้านเลขที่ 43 ซอยคลองถมปทุมคงคา, มีการจัดเตรียมม้าหินเพื่อรองรับการกิจกรรม
นันทนาการทางสังคม

²²⁶ ภาพจาก Google Maps บันทึกภาพเมื่อ มิถุนายน 2017. เข้าถึงเมื่อวันที่ 19 สิงหาคม 2561. เข้าถึงได้จาก

<https://www.google.co.th/maps/@13.7374369,100.5108212,3a,75y,103.26h,80.46t/data=!3m6!1e1!3m4!1spQm2iTgfD8eeGzrq7vX8og!2e0!7i13312!8i6656>

ภาพที่ 177 ตรอกสะพานญาน, การพบปะพูดคุยกับบุคคลภายนอก จัดเตรียมม้าหินไว้ตรงข้ามประตูทางเข้า มีทางเดินระหว่างกลาง

ภาพที่ 178 ชุมชนบ้านบาตร, พื้นที่ทางเดินสาธารณะถูกห้องล้อมไปด้วยที่เก็บของ และที่นั่ง ทำให้เกิดกิจกรรมพบปะพูดคุยของคนในชุมชน บุคคลภายนอกเมื่อเข้าถึงอาจมีความรู้สึกเกรงใจที่จะเข้าไปรบกวนกิจกรรมของผู้ใช้งานเนื่องพื้นที่คับแคบและกระชั้นชิด

4.2.2. กิจกรรมสำหรับการประกอบอาชีพ

ด้วยความเหมาะสมของการประกอบอาชีพบางประเภท ทำให้พื้นที่หน้าบ้านเหมาะสมแก่การใช้งาน เช่น ร้านค้าหรือร้านอาหาร ที่อยู่ติดริมถนน ได้แสดงสินค้าหรือสถานีทำการไว้ที่หน้าบ้าน เพื่อเป็นการโฆษณาและง่ายต่อการเข้าถึงต่อลูกค้า บ้านที่เป็นร้านค้า(Shop House) ส่วนใหญ่พื้นที่ชั้นล่างทั้งหมด จะเป็นพื้นที่สำหรับแสดงสินค้า หรือเป็นพื้นที่ให้ลูกค้าเข้ามานั่งรับประทานอาหาร โดยมีการสลับความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ตามช่วงเวลา โดยใช้การปิดล้อมปิดกั้นหรือสัญลักษณ์บางอย่าง เพื่อบ่งบอกถึงความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ นับได้ว่าพื้นที่หน้าบ้านกลายเป็นพื้นที่สาธารณะอย่างเต็มที่ในช่วงเวลาที่เปิดทำการ และเป็นพื้นที่ส่วนตัวเมื่อปิดทำการลง เป็นการเปลี่ยนแปลงชั่วคราวข้ามของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่เดียวกัน²²⁷

อาชีพอื่นที่พบเห็นจากการสำรวจคือ การทำบาตรพระ และตัดเย็บเสื้อผ้า การประกอบอาชีพบนพื้นที่หน้าบ้านนี้เป็นการโฆษณาได้เป็นอย่างดีสำหรับผู้เดินทาง สามารถสังเกตเห็นได้ รวมถึงการเข้าไปพบปะพูดคุย หรือติดต่อสอบถามได้โดยสะดวก เช่นเดียวกับบ้านที่เป็นร้านสะดวกซื้อหรือร้านค้า แต่ใช้พื้นที่บริเวณหน้าบ้านเท่านั้นในการประกอบอาชีพ พื้นที่ชั้นล่างส่วนใหญ่ยังเป็นพื้นที่ส่วนตัวอยู่ อาจกล่าวได้ว่าหน้าบ้านเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ดีในการโฆษณา สะดวกแก่การติดต่อของบุคคลภายนอกและสะดวก

ภาพที่ 179 ร้าน ต.บวรจรง ถนนหน้าพระลาน, ชัย: การใช้งานพื้นที่ระหว่างกลางวัน ขวา:กลางคืน

²²⁷ วิศรุต ดานางค์, "หน้าบ้าน-หน้าร้าน, การแสดงออกถึงพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะของตึกแถวบริเวณ ถนนหน้าพระลาน-ถนนมหาธาตุ," *Veridian E-journal, Silpakorn University* ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 เดือน กันยายน-ธันวาคม (2561): 3613-22.

ภาพที่ 180 ร้านรุ่งเกษม ถนนมหาราช, การปิดกั้นพื้นที่ เพื่อควบคุมและบ่งบอกการใช้งานของพื้นที่ หน้าบ้านและพื้นที่ภายใน ซ้าย:ช่วงก่อนเปิดร้าน ขวา:ขณะเปิดทำการ

ภาพที่ 181 ชุมชนหลังวัดราชนัณฑ์, ใช้พื้นที่หน้าบ้านสำหรับวางสินค้า ขายของจิปาละ

ภาพที่ 182 บ้านเลขที่ 885 ถนนนิจสวัสดิ์, วางผลไม้ไว้หน้าบ้านและลูกกลมไปถึงพื้นที่ในบ้าน แต่บางส่วนยังเป็นพื้นที่พักอาศัยอยู่

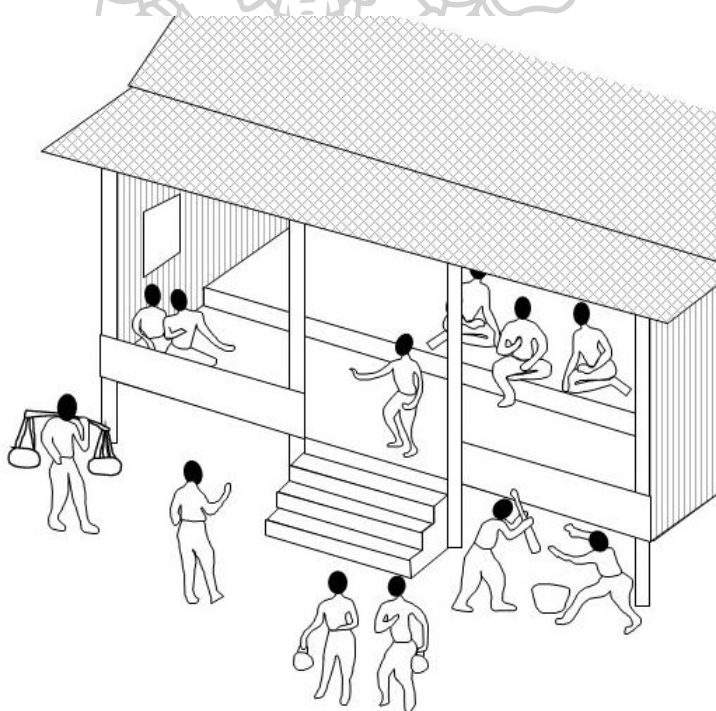
พื้นที่หน้าบ้านนับเป็นพื้นที่แรกในการชักทาย หรือการเป็นพื้นที่สำหรับการเตรียมตัวเพื่อรับแขก การรับรู้ถึงแขกผู้มาเยือนและเจตนาถึงการมาปฏิสัมพันธ์กับคนภายในบ้านเกิดขึ้นบนพื้นที่บริเวณนี้ หน้าบ้านนับเป็นพื้นที่แรกที่เปิดโอกาสให้การมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้น บางครั้งหากเจ้าของบ้านทำกิจกรรมส่วนตัวอยู่บริเวณหน้าบ้าน แล้วเพื่อนบ้านเดินผ่าน เกิดการพบเห็นสบตา เป็นส่วนที่นำไปสู่การสนทนาชักทาย เพิ่มความใกล้ชิดกันระหว่างคนในชุมชน ในบางพื้นที่อาจเตรียมพื้นที่นั่งไว้ให้เหมาะสมกับการทำกิจกรรมทางสังคมเป็นระยะเวลาอันยาวนานเพื่ออำนวยความสะดวกในการดำเนินกิจกรรมอีกด้วย อีกทั้งการค้าขายแบบสัญจรจากผู้ให้บริการภายนอก เช่น รถขายผลไม้ รถเข็นขายไม่กวาด สามล้อรับซื้อของเก่า รถจักรยานยนต์ขายไปศกกรม เป็นต้น การค้าขายแบบสัญจรเหล่านี้ จะไม่สามารถเกิดขึ้นได้หาก หน้าบ้านปิดทึบ ไม่เปิดโอกาสให้มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม กิจกรรมเหล่านี้ อาจเกิดขึ้นได้ยาก รวมถึงการบริการสาธารณะเช่นการ ส่งจดหมาย การเก็บขยะ การแจ้งเตือนค่าน้ำ ค่าไฟ ก็เกิดขึ้นบริเวณหน้าบ้านนี้เช่นเดียวกัน นับว่าหน้าบ้านเป็นพื้นที่ทางสังคมพื้นที่แรกจากพื้นที่ภายในบ้านที่นับว่ามีความเป็นส่วนตัวสูงที่สุดของพื้นที่ในสังคม

เนื่องจากการมองเห็นและความง่ายต่อการมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก การค้าขายหรือการประกอบอาชีพ สำหรับผู้ที่ทำงานอยู่บ้านและลักษณะงานเหมาะสม พื้นที่หน้าบ้านนี้จึงเป็นพื้นที่ในการประกอบอาชีพโดยเฉพาะการค้าขาย เป็นพื้นที่เหมาะสมในการแสดงสินค้า, โฆษณา หรือการติดต่อจากภายนอก ซึ่งพื้นที่ภายในบ้านส่วนอื่นที่ไม่ได้อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้าถึง จะทำหน้าที่เป็นส่วนบริการของการประกอบอาชีพ (Back of the House) เช่นเก็บของ คลังสินค้า เก็บอุปกรณ์ในการ

ประกอบอาชีพ ทำให้บ้านทำหน้าที่เป็นร้านค้าในบางเวลา การใช้ประโยชน์ของพื้นที่หน้าบ้าน ที่เป็นพื้นที่ระหว่างของพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ นับเป็นจุดยุทธศาสตร์ที่ดีที่สุดในการประกอบอาชีพ บางประเภท บนพื้นที่บ้านของตัวเอง

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนสามารถมองเห็นได้จากหน้าบ้าน กิจกรรมทางสังคมส่วนใหญ่เป็นที่เปิดเผยต่อสาธารณะ สามารถมองเห็นได้จากภายนอกทำให้สามารถคาดเดาถึงสถานการณ์ หรือความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้จากกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ อีกทั้งร่องรอยของการประกอบกิจกรรมเช่น การวางเครื่องเรือน หรือวัตถุที่เอื้ออำนวยต่อการดำเนินกิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้าน รวมถึงลักษณะทางพื้นที่ที่ไม่ปิดกั้นมากจนเกินไป ทำให้คาดการณ์ได้ว่า มีการเกิดขึ้นของกิจกรรมทางสังคมเป็นระยะเวลานาน และเจ้าของบ้านอำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรมเหล่านี้

4.3 กิจกรรมหน้าบ้านในประวัติศาสตร์

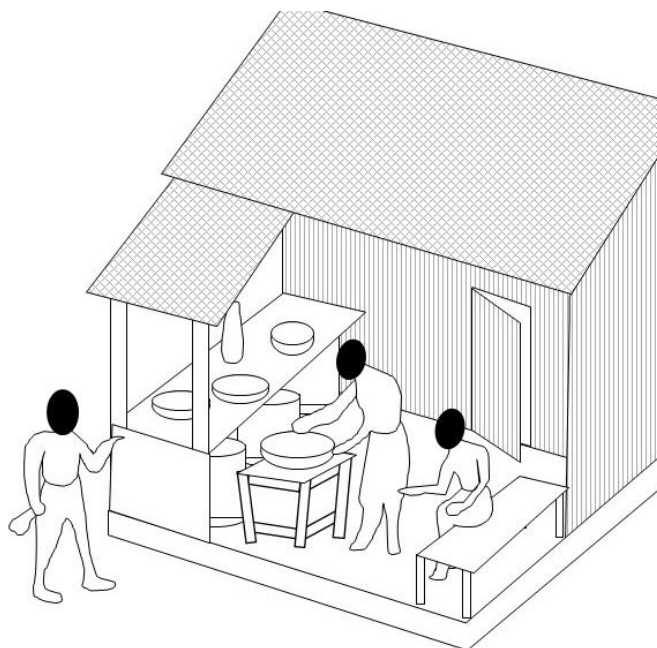

ภาพที่ 183 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง

กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านนอกจากในพื้นที่ที่สำรวจแล้ว ในประวัติศาสตร์บ้านไทย ยังสามารถพบเห็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนหน้าบ้าน บริเวณบ้าน หรือพื้นที่รอบบ้านที่ทำหน้าที่คล้ายคลึงกับหน้าบ้านที่กล่าวมาข้างต้น ในหนังสือประวัติศาสตร์ไทย ภาพถ่าย ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนัง มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง แต่ด้วยสถานการณ์ทางสังคมของสมัยก่อน ร่วมกับการครอบครองที่ดินตาม

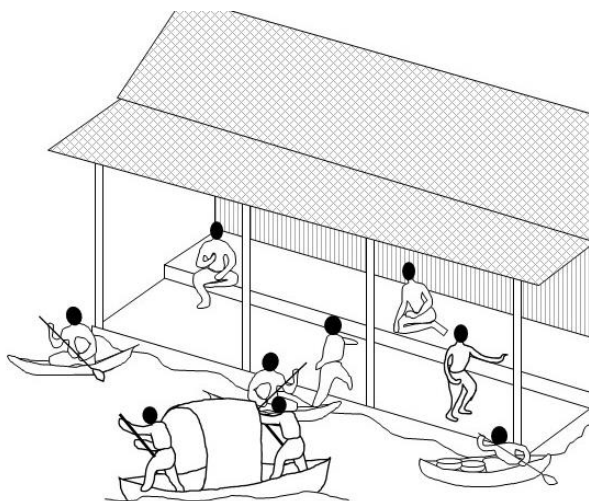

กฎหมายยังไม่ชัดเจน จึงอาจไม่สามารถระบุได้แน่ชัดว่าขอบเขตของที่ดินกว้างขวางเท่าใด แต่สิ่งที่ชัดเจนคือประตูทางเข้าเรือน ซึ่งเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เห็นได้จากภาพถ่ายของกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน กล่าวได้ว่ากิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นในบริเวณบ้าน ที่สามารถเข้าถึงได้ง่ายจากตัวเรือน

ภาพที่ 184 Diagram แสดงกิจกรรมการประกอบอาหารบนพื้นที่หน้าบ้านจากภาพจิตรกรรมฝาผนังจากการศึกษาความหมายและการเปลี่ยนแปลงของบ้านในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในภาพจิตรกรรมฝาผนังจะเห็นว่า กิจกรรมที่ถูกบันทึกจากศิลปินในสมัยก่อน ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมสาธารณะ มีผู้คนร่วมประกอบกิจกรรมเป็นจำนวนมาก อาจเป็นเพราะลักษณะของบ้านเรือนไทยในสมัยก่อน มีชานหน้าบ้าน ยกพื้นสูง รวมกับสวนสาธารณะหรือพื้นที่สำหรับการผ่อนคลายยังไม่เกิดขึ้นในประเทศไทย ทำให้การนั่งเล่นพักผ่อนบริเวณหน้าบ้านได้รับความนิยม อีกทั้งการสัญจรในสมัยก่อนเดินเท้าเป็นหลักและไม่มีการกั้นกำแพงกำหนดขอบเขตที่ดิน หรือปิดกั้นปิดล้อมตัวเรือน ทำให้โอกาสการพบเจอกับของคนในสังคมเป็นไปได้ง่าย พื้นที่หน้าบ้านที่เป็นชานก็เหมาะแก่การนั่งพักผ่อนแดดคลายร้อน ทำให้เข้าใจว่า มีการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ทางสังคมอย่างบ่อยครั้ง

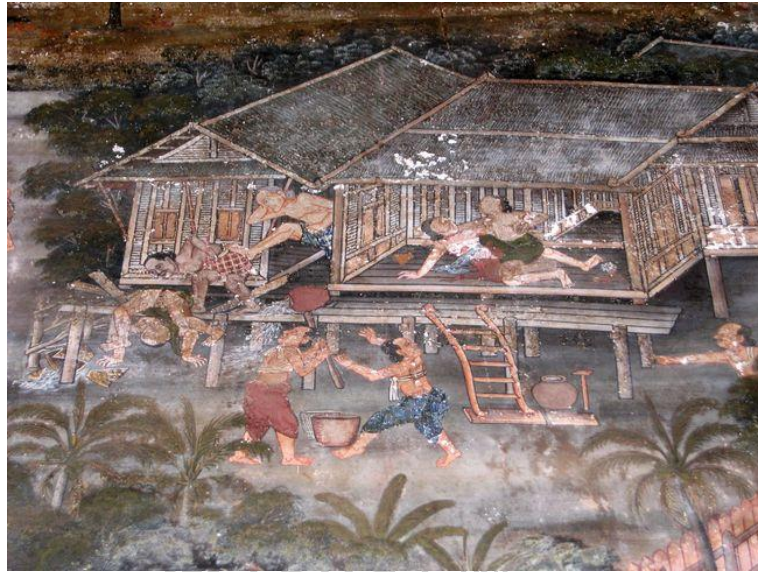
ภาพที่ 185 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านเรือนแพจากภาพจิตรกรรมฝาผนัง

กิจกรรมการแลกเปลี่ยนสินค้า การประกอบอาหาร ก็มีปรากฏให้เห็นบนจิตรกรรมฝาผนังที่ยกตัวอย่างนี้ และที่น่าสนใจคือการประกอบกิจกรรมทางศาสนา หรือพิธีฌาปนกิจที่จัดขึ้นภายในบ้าน และสามารถเห็นได้จากภายนอก นับว่าเป็นการบ่งบอกถึงสถานะและเหตุการณ์ภายในครอบครัวให้บุคคลภายนอกได้รับรู้ และสามารถปรับอารมณ์และแสดงพฤติกรรมได้อย่างเหมาะสมต่อเจ้าของบ้าน อีกทั้งยังมี นับว่าการมองเห็นได้ถึงกิจกรรมภายในบางประเภทภายในบ้านหรือหน้าบ้าน เป็นการแสดงออกถึงสถานะ หรืออารมณ์ความรู้สึกที่เกิดขึ้นจากเจ้าของบ้าน ซึ่งมีผลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชนที่พึงปฏิบัติต่อเจ้าของบ้านอีกด้วย

ภาพที่ 186 พิธีฌาปนกิจ จัดขึ้นภายในบ้าน ถูกมองเห็นได้จากนอกเรือน²²⁸

²²⁸ วัดมหาสมณารามราชวรวิหาร(วัดเขาวัง)," 2551, accessed 17 พฤษภาคม, 2561, <https://www.edtguide.com/travel/78704/wat-maha-samanaram-rat-worawihan-wat-khao-wang#PhotoSwipe1526565283787>.

ภาพที่ 187 การทะเลาะจากภายในตัวเรือนลูกกลมถึงนอกเรือน ถูกมองจากหญิงตำข้าวที่อยู่ภายนอก²²⁹

เรือนแพ เป็นที่พักอาศัยอีกประเภทหนึ่งที่มีความนิยมในสมัยก่อน เพราะการสัญจรทางบกต้องเดินด้วยเท้า ใช้ระยะเวลานานกว่าในการเดินทางระยะไกล ที่พักอาศัยริมน้ำและบนน้ำจึงได้รับความนิยม ลักษณะอาคารเหมือนหรือคล้ายกับบ้านไทยบนบก แต่การเข้าถึงอาคารจะทำผ่านเรือซึ่งต้องใช้เวลาเปลี่ยนท่าจากเรือสู่พื้นเรือน การเข้าถึงตัวเรือนจึงทำได้ยากกว่าและใช้เวลานานกว่าอยู่บนบก ทำให้ชะลอการเข้าถึงตัวเรือน กิจกรรมที่เกิดขึ้นก็คล้ายคลึงกับกิจกรรมบนบก การค้าขาย มีโอกาสเกิดขึ้นบ่อยครั้ง ซึ่งกิจกรรมที่น่าสนใจคือ การรักษาอาการบาดเจ็บคนไข้ของหมดบลดเลี้ย ซึ่ง เป็นญาติของผู้ป่วยมาให้กำลังบริเวณหน้าเรือน นับเป็นอีกกิจกรรมหนึ่งในการประกอบอาชีพ ที่มีผลต่อพื้นที่หน้าบ้านนี้

²²⁹ ดอกยี่เข่ง[นามแฝง]. "ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วังมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี," 2555, accessed 9 กุมภาพันธ์, 2560, <https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=indianlilac&month=06-2012&date=25&group=17&gblog=7>.

ภาพที่ 188 วิหารน้อย วัดกัลยาณมิตร ภาพไอศศคาลาเรื่อนแพของหมอบรัดเลย์ บนเรื่อนแพมีคนใช้กำลังรับการรักษา²³⁰

ภาพเขียนจิตรกรรมฝาผนังเป็นการบันทึกเรื่องราวผ่านฝีมือของศิลปิน ซึ่งอาจมีการแต่งเติมเรื่องราวจากความทรงจำและจินตนาการของศิลปิน ต่างจากภาพถ่ายที่เป็นการบันทึกภาพจริงที่เกิดขึ้น ซึ่งกล้องถ่ายภาพเข้ามาในประเทศไทยในสมัยปลายรัชกาลที่ 3 จากบาทหลวง ปาลเลอกัวซ์ ซึ่งในช่วงแรกยังเป็นถ่ายภาพบุคคลสำคัญมากกว่าการถ่ายภาพเมือง ซึ่งการถ่ายภาพเมืองเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 4 เป็นต้นมา

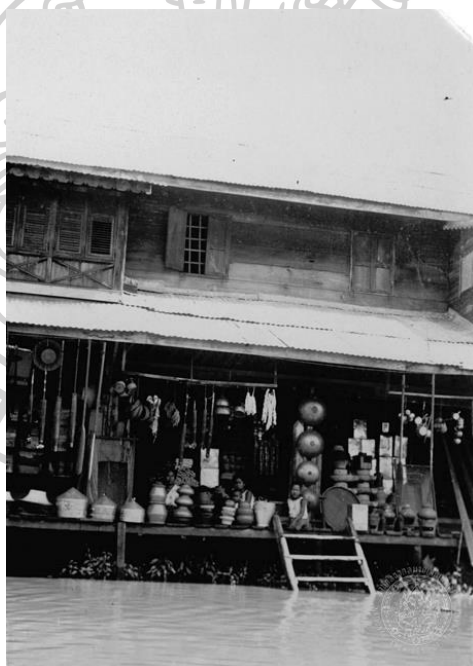
กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านที่ปรากฏในภาพถ่าย เห็นว่ามีการใช้พื้นที่หน้าบ้านในการติดต่อกับบุคคลภายนอก และการค้าขาย อาจเป็นเพราะว่าการสัญจรในยุคสมัยนั้น รถยนต์ยังมีน้อย ส่วนใหญ่เดินด้วยเท้าหรือโดยสารทางเรือ รวมถึงลักษณะบ้านเรือนไทย มีระเบียงและชายคาหน้าบ้าน ทำให้เหมาะแก่การนั่งเล่น ชมวิว และสามารถติดต่อกับผู้คนภายนอกได้สะดวก ความถี่ของการใช้พื้นที่หน้าบ้านจึงมีสูงกว่าในปัจจุบัน

²³⁰ กองบรรณาธิการ วอยซ์ทีวี. "ไทยทัศน์ : (9) เทียววัดกัลยาณมิตร ชม 'พระหนึ่งเดียวในสยาม'." 2558, accessed 20 สิงหาคม, 2561, <https://www.voicetv.co.th/read/291582>.

ภาพที่ 189 เรือนใต้ถุนสูงริมน้ำ ผู้คนที่อยู่ริมระเบียงพุดคุยอยู่กับผู้คนที่ยืนอยู่บนแพ²³¹

ภาพที่ 190 บ้านร้านค้าริมน้ำ หน้าบ้านถูกใช้เป็นพื้นที่แสดงสินค้าสำหรับผู้โดยสารทางเรือที่ผ่านไปมา²³²

²³¹ เอนก นาวิกมูล, เล่ม 1 หน้า 81.

²³² สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ, เข้าถึงได้จาก <http://www.nat.go.th/คลังความรู้/คลังภาพทรงคุณค่า/รายละเอียดคลังภาพทรงคุณค่า/ArticleId/235/-1-2-1#prettyPhoto>.

ภาพที่ 191 แม่ค้าหาบเร่ขายปลาบริเวณหน้าห้องแถว อ.ปากน้ำ ใช้พื้นที่หน้าบ้านในการหยุดพัก วางสินค้า²³³

ภาพที่ 192 รูปถ่ายในสมัยรัชกาลที่ ๕ ห้างเอมเอสเซน ทำธุรกิจขายเพชรพลอยบริเวณย่านวัดเกาะ²³⁴

²³³ RuralSurin[pseud.], thread 219.

²³⁴ ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง.

ภาพที่ 193 ภาพหญิงชาย นั่งพบปะพูดคุยที่บริเวณริมรั้วทางเข้าบ้าน²³⁵

การศึกษาประวัติศาสตร์ไทยและการพัฒนาการของบ้านเรือนในประเทศไทย จากนักประวัติศาสตร์และนักวิชาการ ทำให้พบเห็นข้อความหรือบทความที่บันทึกเกี่ยวกับการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านอยู่บ้าง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นจากสภาพสังคมในยุคสมัยนั้น ดังเช่นกิจกรรมของรัฐ ที่เกิดจากในสมัยก่อนการก่อสร้างเน้นไปที่การสร้างวัดมากกว่าสถานที่ราชการ รวมถึงการสัญจรยังไม่สะดวกมากนัก เสนาบดี ต้องตั้งสำนักงานว่าการและตั้งศาลหรือศาลากลางในบ้านของตนเอง โดยใช้ทุนทรัพย์ของตนเอง โดยมากสร้างในบริเวณบ้าน หรือ หน้าบ้าน (เรียกว่าจวน) ข้าราชการผู้น้อยหรือกรมการเมืองที่เกี่ยวข้องก็ใช้พื้นที่นี้ทำงานด้วยเช่นกัน ทำให้หน้าบ้านของขุนนางเป็นพื้นที่สาธารณะ ประกอบกิจกรรมของรัฐไปโดยปริยาย อีกทั้งเวลาว่างของเจ้านายมีมาก ทำให้มีงานอดิเรกหลากหลาย เช่น ตั้งวงดนตรี คณะละคร การสะสมสิ่งของเครื่องแก้ว เครื่องลายคราม หรือไม้กระถาง จากการบันทึกไม่ได้ระบุว่ากิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นบนพื้นที่ใดของบ้าน แต่เป็นไปได้ว่าบางกิจกรรมจัดขึ้นกลางแจ้ง เช่นการตั้งวงดนตรี หรือการเล่นต้นไม้กระถาง ประกอบกับงานอดิเรกเหล่านี้จะสนุกได้อย่างไรหากไม่มีผู้อื่นเข้ามาเยี่ยมชมด้วย จึงคาดเดาว่าพื้นที่เหล่านี้จะมีจัดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านบ้าง เพื่อเป็นจุดสนใจของคนในชุมชนและเป็นการแสดงถึงฐานะของเจ้าของบ้านอีกด้วย²³⁶

²³⁵ RuralSurin[pseud.], thread 21.

²³⁶ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม, 59, 68.

การศึกษาหน้าบ้าน จะต้องกล่าวถึง ศาสตราจารย์ พระยาอนุমানราชธน ราชบัณฑิต เป็นบุคคลสำคัญยิ่งของราชบัณฑิตยสถาน เจ้าของนามปากกา "เสฐียรโกเศศ" ท่านได้รับยกย่องว่าเป็นนักชาติพันธุ์วิทยา นักนิรุกติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์ นักวรรณคดีและนักสังคมวิทยา ได้รับพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งให้เป็นราชบัณฑิตรุ่นแรก และได้รับเลือกให้เป็นอุปนายกราชบัณฑิตยสถานคนแรก เป็นผู้ริเริ่มสร้างงานทำสารานุกรมไทย และสร้างงานบัญญัติศัพท์ภาษาต่างประเทศเป็นภาษาไทย ผลงานเขียนทางวิชาการของท่านมีมากมายเช่น ศิลปสงเคราะห์, วัฒนธรรมเบื้องต้น, ประเพณีเรื่องแต่งงานบ่าวสาวของไทย, การศึกษาเรื่องประเพณีไทย ฯลฯ ท่านเกิดเมื่อวันที่ 14 ธันวาคม พ.ศ.2431 ถึงแก่อนิจกรรมเมื่อวันที่ 1 กรกฎาคม พ.ศ.2512 นั่นคือท่านดำรงชีวิตอยู่ในสมัยรัชกาลที่ 5-รัชกาลที่ 9 ท่านได้บันทึกเรื่องราว เหตุการณ์ วัฒนธรรม ประเพณีของไทย เอาไว้เป็นอย่างดี จึงเป็นการสมควรแก่การศึกษา "หน้าบ้าน" ผ่านผลงานเขียนของท่าน²³⁷

จากบันทึกของเสฐียรโกเศศที่บันเรื่องสถานการณ์ต่าง ๆ ในชีวิตประจำตามยุคสมัยที่ท่านมีชีวิตอยู่ เรื่องราวของหน้าบ้านมีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง มีเหตุการณ์ที่น่าสนใจอยู่ว่า "ตรงถนนสุรวงศ์ ตรงหลังโรงแรมตรอกกะเดโรพอดี ที่ตรงนี้สมัยเมื่อย้ายไปอยู่ยังเป็นสวนผลไม้ ซึ่งชั้นวีรชเวทกิจซื้อไว้แล้วตัดเป็นถนนอิฐ กว้างพอรถยนต์ลิกกันได้เชื่อมต่อกันถนนสุรวงศ์ไปสุดทางเอาที่ปลายสวน และกันรั้วสังกะสีไว้...เข้าใจว่าคนที่สวนของนางหุ่น(สวนที่ดินถัดออกไป) เดินลัดตัดทางไม่ได้ต้องเดินอ้อม....ทางเดินในละแวกบ้านสวนบ้านนาเป็นทางเดินแคบ ๆ เพราะเดิมซำย่ากันที่เดียว เห็นเป็นทางคดเคี้ยวตามใจคนเดิน.....ถ้าทางเดินเป็นหลุม อยู่ใกล้บ้านเรือน มีคนเดินกันเสมอ...อาจมีผู้ใหญ่ใจบุญเอาดินมาถมให้...."

ต่อมาเมื่อบ้านเมืองเจริญขึ้น มีคนมาอาศัยอยู่มาก ที่ดินมีราคาถีบสูงขึ้นกว่าในอดีต ถ้าตอนใดมีความเจริญมากแล้ว เจ้าของก็กันรั้วเป็นส่วนสัดส่วน ถ้ายื่นออกมาทางเดิน เพราะถือว่าเป็นที่เดิมของตนมาก่อนซึ่งสละให้เป็นทางเดินสาธารณะ เมื่อเป็นเช่นนั้นทางเดินสาธารณะจึงเหลือเพียงเดินลิกกันได้เท่านั้น...ถ้าตอนไหนที่เจ้าของเดิมรื้อล้าออกมา ปลุกเป็นตึกแถว ก็ทำให้ทางเดินที่เคยเดินกันมาแคบไป เห็นเป็นช่องเป็นช่อง มากกว่าเป็นทางเดินธรรมดาในเรือกสวน"²³⁸

จะเห็นว่าแต่เดิมมีการอะลุ่มอล่วยทางด้านพื้นที่ ให้พื้นที่หน้าบ้านเป็นทางสาธารณะในการเดินเข้าออกของบ้านที่อยู่ที่ดินภายในและยังช่วยเหลือซ่อมแซมเมื่อพื้นที่นั้นเสียหายเกิดความลำบากให้

²³⁷ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ. เอ็น. ที, 2530), หน้า (๑) ประวัติพระยาอนุमानราชธน เขียนโดย นายอดิศักดิ์ ทองบุญ.

²³⁸ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], พื้นความหลัง เล่ม2, พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร: สำนักพิมพ์ ศึกษาชิตสยาม, 2515), 14-16.

คนในสังคม แต่เมื่อสถานการณ์บ้านเมืองเปลี่ยนไป ที่ดินราคาแพงขึ้น เกิดการล้อมขอบเขตที่ดินและเป็นการป้องกันพื้นที่มิให้คนอื่นเข้าใกล้ กิจกรรมที่เกิดขึ้นก็เปลี่ยน พื้นที่หน้าบ้านจากเป็นพื้นที่กึ่งสาธารณะกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัว ทำให้ความสะดวกในการเดินเข้าออกของคนในที่ติดด้านใน ลดลงไปอย่างช่วยไม่ได้

เมื่อมีความเจริญเข้ามาถึง รถยนต์ถูกใช้สอยเป็นปกติ แน่ใจว่าจำเป็นจะต้องมีพื้นที่ในการจอดรถยนต์ตามมา แต่การจัดเตรียมพื้นที่สำหรับจอดยังไม่เพียงพอ เมื่อห้างร้านเปิดทำการ ก็มีรถยนต์จอดอยู่เต็มริมถนน รวมถึงที่ว่างที่เทศบาลเตรียมไว้ก็เสียค่าจอดตามมิเตอร์ ทำให้รถยนต์ของผู้ใช้งานห้างหอเหล่านี้ล้มลุกเข้ามาจอดเต็มพื้นที่ในซอยต่าง ๆ เข้าใจว่าเป็นปัญหาต่อคนในพื้นที่ การสัญจรไม่สะดวกและเป็นการรบกวนในการอยู่อาศัย²³⁹

กิจกรรมทางสังคมที่เกิดจากความบังเอิญส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้น คาดเดาได้ว่าเป็นการหักทลายกันตามประสาของคนในชุมชน แสดงความเป็นมิตรต่อกัน ถ่ายสารทุกข์สุขดิบของแต่ละฝ่าย อาจเป็นเพราะชาวไทยมีความอยากรู้อยากเห็นในเรื่องราวของผู้อื่น จึงมีเหตุการณ์ที่น่าสนใจเกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านนี้คือการแอบดูหรือฟังเรื่องราวของคนภายในบ้านว่า "ที่บอกว่าบิดาข้าพเจ้าเล่าเหตุการณ์ในชีวิตของท่านให้ฟังอยู่บ่อย ๆ ก็เพราะข้าพเจ้าเมื่อรับประทานอาหารเช้าร่วมกับท่านเป็นปกติมาตั้งแต่ข้าพเจ้ายังเป็นเด็กตลอดมาจนโตเป็นผู้ใหญ่และยังรับประทานข้าวร่วมกันท่าน.....ผู้ที่ชอบพอกับข้าพเจ้าคนหนึ่ง เล่าให้ฟังว่า เขาเดินผ่านหน้าบ้านข้าพเจ้า ซึ่งมีห้องครัวและห้องรับประทานอาหารอยู่ติดรั้วบ้านริมทางเดิน วันหนึ่งเขารู้ได้ยินบิดาข้าพเจ้ากำลังคุยอยู่ เขาก็สนใจในสิ่งที่ได้ยินและหยุดฟัง เขาบอกว่าเป็นเรื่องที่ได้ความรู้และสนุกด้วย"²⁴⁰ ด้วยเหตุปัจจัยทางด้านพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัยกับเพื่อนบ้าน ผนวกกับการจัดผังและลักษณะทางสถาปัตยกรรม ทำให้เกิดเหตุการณ์การแอบฟังบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ นับเป็นความบังเอิญของหลายปัจจัยที่เอื้ออำนวยให้เกิดกิจกรรมที่ไม่ได้ตั้งใจขึ้น

เมื่อเสฐียรโกเศศมีโอกาสได้ออกไปทำงานในต่างจังหวัด ได้พบเห็นพูดคุยกับผู้คนในพื้นที่ ก็มีบันทึกบางช่วงบางตอนที่กล่าวถึงวิถีชีวิตของคนในชนบทไว้อย่างน่าสนใจ และข้อมูลของพื้นที่หน้าบ้านของคนเหล่านั้นก็มีปรากฏให้เห็นอยู่บ้าง อย่างเช่น การเลี้ยงดูปู่เสือ เป็นคำพูดที่พูดกันติดปากของคนสามัญทั่วไป เพราะนั่งวงล้อมพื้นที่กันเพื่อพูดคุยหรือรับประทานอาหารจึงต้องปู่เสือเพื่อให้ดูสะอาดสะอาด ถ้าไม่เลี้ยงกันบนเรือน ก็เลี้ยงกันในปะรำ หรือบนพื้นที่กลางแจ้ง พฤติกรรมการเลี้ยงดู

²³⁹ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], พื้นความหลัง เล่ม2, 28.

²⁴⁰ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], พื้นความหลัง เล่ม1, 40.

ปูเสื่อน้ำอาจไม่ได้บนพื้นที่หน้าบ้านเสมอไป แต่ก็มีความเป็นไปได้สูง เพราะบ้านเรือนไทยมักมีพื้นที่ชานหรือลานหน้าบ้านอยู่เสมอ²⁴¹ อีกทั้งการสื่อสารหรือเทคโนโลยีในสมัยก่อนยังไม่รวดเร็วเท่าปัจจุบัน การรับรู้ข้อมูลข่าวสารยังไม่ทั่วถึงมากนัก ชาวบ้านจะได้รับข้อมูลส่วนใหญ่จากปากต่อปากเท่านั้น เมื่ออยู่ที่พื้นที่ห่างไกล ก็มีโอกาสดูรับข้อมูลข่าวสารได้ยาก เมื่อมีนักท่องเที่ยวหรือคนแปลกหน้าที่เดินทางมาถึงบ้านเรือนของตน ก็ยินดีต้อนรับ เพราะจะได้มีโอกาสทราบข่าวจากที่อื่นบ้าง เหมือนกับได้อ่านหนังสือพิมพ์หรือฟังวิทยุ รวมถึงการเดินทางในสมัยก่อนถ้าถึงที่หมายแล้วก็ไม่มีโรงแรมให้เข้าพัก คนเดินทางได้แต่พึ่งพาอาศัยชาวบ้านในท้องถิ่นที่ผ่านไปจนถึงและจำเป็นต้องพักแรม ชาวบ้านก็เต็มใจจัดหาที่พักอาศัยตามมีตามเกิดตลอดการเลี้ยวอยู่อย่างเป็นกันเอง กิจกรรมการค้าขายจากคนแปลกหน้าหรือรับรองแขก ก็มีความเป็นไปได้สูงว่าจะเกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน เพราะหากอนุญาตให้คนแปลกหน้าเข้าไปพักในพื้นที่ยาน อาจเป็นการรุกรานพื้นที่ส่วนตัวมากเกินไป พื้นที่ชานหรือใต้ถุนบ้าน น่าจะเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมแก่การค้าขายของคนอื่นนี้²⁴²

คติความเชื่อหรือเรื่องผีสงเป็นเรื่องปกติในสังคมไทยสมัยก่อน และยังมีอิทธิพลมาถึงในยุคปัจจุบัน มีการบันทึกถึงเรื่องราวของหน้าบ้านที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อไว้ว่า "ทางเข้าประตูเรือนมักถือเป็นของสำคัญ เพราะศัตรูหรือโจรผู้ร้ายมักจะปล้นทางนั้น...บนเรือนของเพื่อนชาวสวนคนหนึ่ง...เห็นประตูเข้าชานเรือนทำไว้ผิดปกติ คือเอาแผ่นเหล็กสังกะสีผูกพูกุรทูปบานประตูไม่อีกที ถ้าม้าเจ้าของเรือนว่าทำอย่างนั้นทำไม ได้รับตอบว่าป้องกันพวกปล้น เพราะพวกปล้นจะเข้าทางประตูเสมอ ชักถามต่อไปว่าหากพวกโจรปีนขึ้นทางชานก็ดูไม่ยากอะไร เขาตอบว่าไม่เป็นเช่นนั้น พวกปล้นจะต้องเข้าทางประตูเสมอ...ถ้าเป็นศัตรูที่มองไม่เห็นเช่นผีร้ายหรือวิทยาคมลมพัดที่ศัตรูส่งเข้ามาทำร้าย คติความเชื่อต่อสิ่งที่ไม่เห็นมีอยู่ทั่วไป ก็หาทางแก้ด้วยวิธีในทำนองเดียวกัน คือหาสิ่งศักดิ์สิทธิ์มาเป็นเครื่องป้องกันประจำไว้ตรงประตูทางเข้า เช่นห้ายันต์มาปิดแขวนไว้ ถ้าเป็นเงินมักใช้รูปสิงโต ถ้าเป็นอินเดียใช้รูปสิงห์รูปพยานาค..."²⁴³ หรือการตั้งศาลพระภูมิบนพื้นที่หน้าบ้าน ส่วนด้านหลังของบ้านไม่มีการตั้งศาลพระภูมิเพราะถือว่าด้วยพระภูมิท่านเป็นผีดูแลได้ทั่วถึงเหมือนกัน ผีอื่นเป็นผีร้าย ถ้ามันมากก็จะเชื่อว่าจะไม่เข้าทางหลังบ้าน จะเข้าทางประตูเสมอ ที่ต่างจังหวัดจะมีการตั้งศาลพระภูมิไว้อยู่ที่ประตูทางเข้าหมู่บ้าน ใช้ร่วมกันทั้งหมู่บ้าน ต่างกันในกรุงเทพฯ ที่มีมากมายแทบทุกบ้าน เพราะคนที่อยู่ร่วมกับเป็นเพื่อนบ้านก็ไม่ใช่ว่าพื้นที่น้องหรือพวกเดียวกัน จะตั้งศาลพระภูมิเจ้าที่รวมเป็นของ

²⁴¹ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, 88-89.

²⁴² เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, 107.

²⁴³ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน-แต่งงาน, 47.

ส่วนรวมเหมือนกับในต่างจังหวัดก็ไม่ได้ หรือเมื่ออยู่ตึกแถวจะตั้งไว้หน้าบ้านก็ไม่มีที่พอ จึงต้องตั้งไว้ที่มุมตาดฟ้าหลังคาหรือชานหลังบ้านเพื่อไม่ให้เงาเรือนทับศาลเป็นใช้ได้²⁴⁴

ความเชื่อที่มีเกี่ยวกับหน้าบ้านส่วนใหญ่ เห็นได้ว่าเป็นความเชื่อเรื่องความปลอดภัยในการอยู่อาศัย ซึ่งมีการกระทำที่แสดงออกมาทั้งการป้องกันโจรขโมย และการปกป้องจากสิ่งที่ไม่ดีมองเห็น ถึงแม้ว่าการป้องกันนั้นจะไม่สามารถการันตีได้ว่าสามารถช่วยได้จริงหรือไม่ แต่เพื่อความสบายใจของการอยู่อาศัย ผสมรวมกันความเชื่อที่ตกทอดกันมาแต่โบราณ ทำให้มีกิจกรรมและการแสดงออกเหล่านี้บนพื้นที่หน้าบ้าน อีกสิ่งหนึ่งที่น่าสนใจคือ การให้ความสำคัญกับทางเข้า การที่กิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านหรือประตูทางเข้าเรือน ทำให้เห็นว่าการให้ความสำคัญกับพื้นที่นี้พิเศษกว่าพื้นที่อื่น อาจเป็นเพราะความรู้สึกหรือความคุ้นเคยจากการใช้งาน ทำให้พื้นที่ทางเข้าถูกใส่ใจมากกว่าพื้นที่อื่น จนกว่าจะมีเหตุปัจจัยที่ไม่สามารถทำกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ได้เหมาะสม จึงต้องย้ายบริเวณกิจกรรมด้านความเชื่อนี้ไปส่วนอื่นของบ้าน

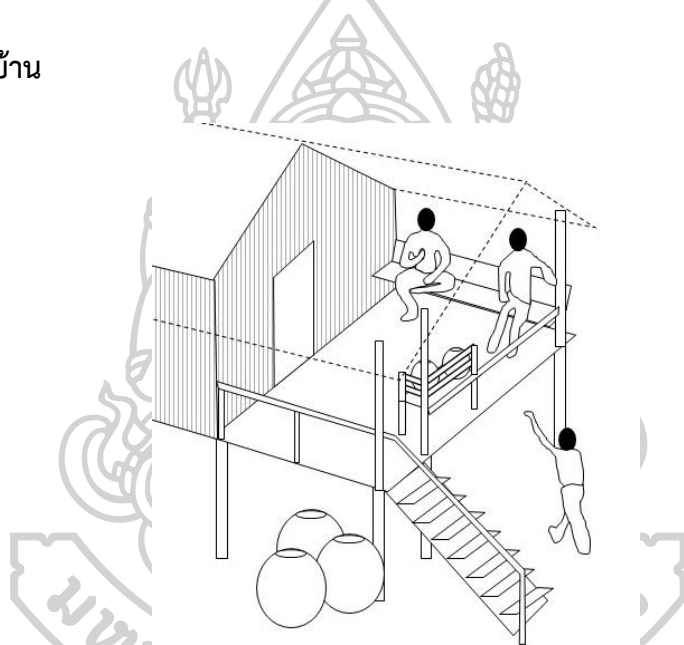

²⁴⁴ เสฐียรโกเศศ[นามแฝง], ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน, 100-01.

4.4 กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่น

การศึกษาหน้าบ้านจากสังคมในเมือง ทำให้เห็นกิจกรรมต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน บนข้อจำกัดบางอย่างที่เกิดขึ้นกับเมือง แต่ตามพื้นที่ไกลออกไป ความเจริญ วิถีชีวิต ลักษณะทางสังคม รวมถึงบริบทและกายภาพของพื้นที่ก็แตกต่างกันออกไปจากตัวเมือง ด้านลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนพักอาศัยส่วนใหญ่เป็นบ้านไม้ มีรูปทรงเป็นลักษณะเดียวกับบ้านเรือนไทย หรือถูกประยุกต์ไปตามความเหมาะสมของบริบท กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปและมีเอกลักษณ์ อาจเพราะด้วยเหตุปัจจัยหลายๆด้านเป็นผลทำให้เกิดกิจกรรมเหล่านี้ บ้านพื้นถิ่นจึงเป็นหนึ่งในตัวอย่างที่น่าสนใจสำหรับการศึกษากิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน

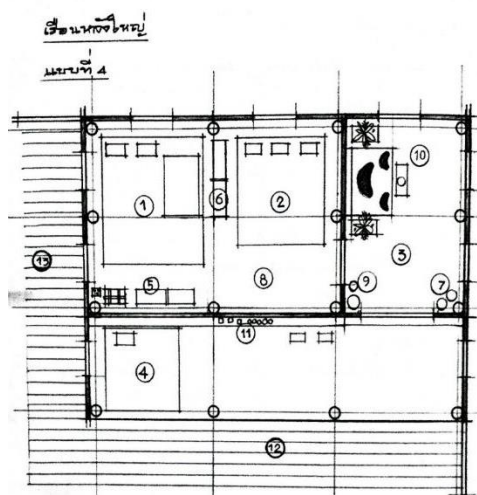
ชานบ้าน

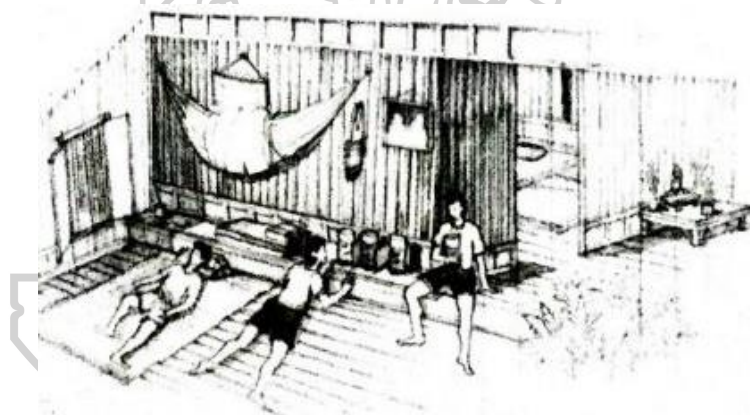
ภาพที่ 194 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่ชานหน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่น

พื้นที่ชานหรือระเบียงเป็นพื้นที่ที่อยู่ด้านหน้าที่พักอาศัย และเป็นพื้นที่ระหว่างประตูเรือนกับพื้นที่สาธารณะภายนอก แสดงตัวเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านระหว่างพื้นที่ภายในกับภายนอก บ้านพื้นถิ่นนิยมสร้างชายคายื่นออกมาคลุมชาน ทำให้พื้นที่ชานมีร่มเงาในตอนกลางวัน และมีลมผ่านได้ดี พื้นที่ชานหรือระเบียงหน้าบ้านนี้จึงมีกิจกรรมการพักผ่อนหย่อนใจ หรือใช้สำหรับหลับนอนในเวลากลางวัน หรือกางมุ้งเพื่อหลับนอนในเวลากลางคืน ตามแต่โอกาส อีกทั้งยังมีกิจกรรมทางสังคมเกิดขึ้น มีการสร้างที่นั่งบริเวณชาน และร้านน้ำ เพื่อเป็นที่รองรับสำหรับแขกที่มาเยี่ยมเยียนได้ดื่มน้ำชื่นใจ อย่างเช่น เรือนชาวสวน ใช้ประโยชน์จากชวนสารพัดอย่าง ชาวบ้านจะใช้เป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างเรือนเชื่อมกับครัวแล้วยังใช้ตากเสื้อผ้าที่นอนหมอนมุ้ง ในเวลาเย็นแดดร้อนไม่โชกแดดก็จะใช้ชานนี้เป็นที่ตั้ง

วงรับประทานอาหารเย็นพร้อมหน้าพร้อมตาของสมาชิกในครอบครัว รวมทั้งบางโอกาสยังต้อนรับญาติและเพื่อนบ้านในอาหารมื้อเย็นด้วย²⁴⁵

ภาพที่ 195 ผังพื้นตัวอย่าง บ้านเรือนชาวสวน²⁴⁶

ภาพที่ 196 ภาพประกอบแสดงประโยชน์ใช้สอยบนพื้นที่ระเบียง-ชาน²⁴⁷

ในหมู่บ้านพื้นถิ่นทางภาคเหนือ พื้นที่ชานหน้าบ้านส่วนใหญ่มีหลังคาคลุมลงมาต่ำ เพื่อป้องกันลมหนาว การใช้พื้นที่หน้าบ้านก็มีลักษณะคล้ายกันคือใช้สำหรับ รับแขก พักผ่อน นอนเล่น เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพบูชา ใช้เป็นที่หลับนอนของคนเฒ่าคนแก่ของบ้าน มีการสร้างม้านั่งยาวไปตามแนวชานเพื่อเป็นที่พักผ่อนรับแขกไปในตัว แทนการสร้างราวกันตกหรือใช้สำหรับเก็บของ เก็บเสียบียงอาหาร เพื่อใช้ในยามจำเป็น²⁴⁸

²⁴⁵ รศ.สมใจ นิ่มเล็ก, สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น “เรือนชาวสวน” (ท่าพระจันทร์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545), 39.

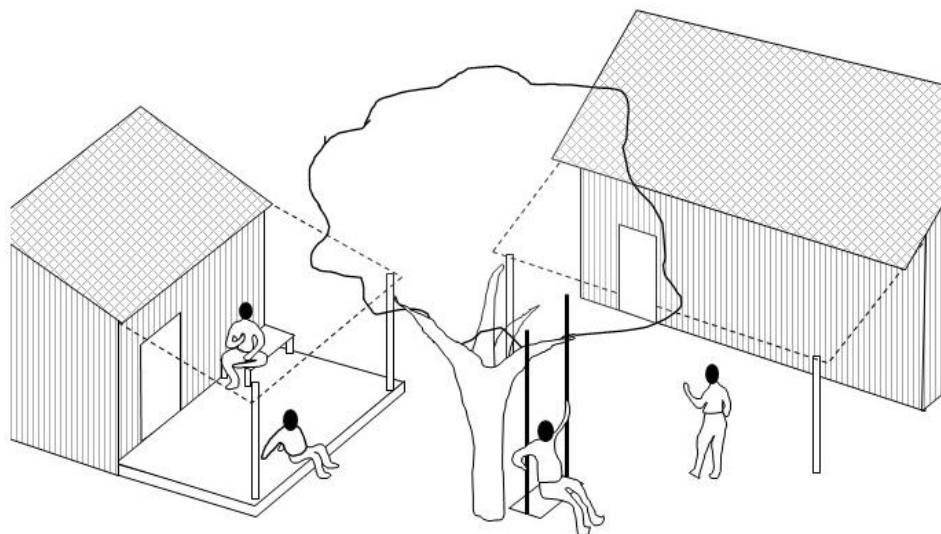
²⁴⁶ รศ.สมใจ นิ่มเล็ก, 18.

²⁴⁷ รศ.สมใจ นิ่มเล็ก, 18.

²⁴⁸ อรศิริ ปาณินท์, บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น (2538), 14,33,80,84.

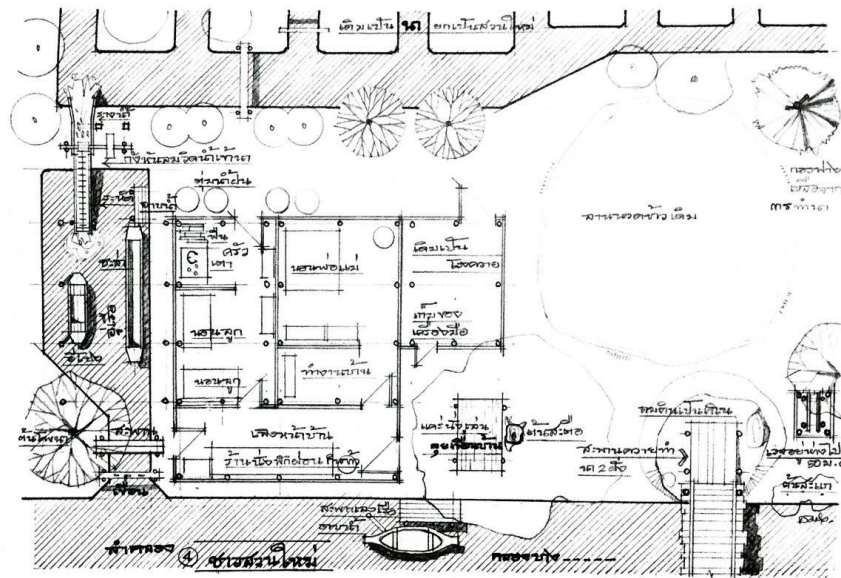

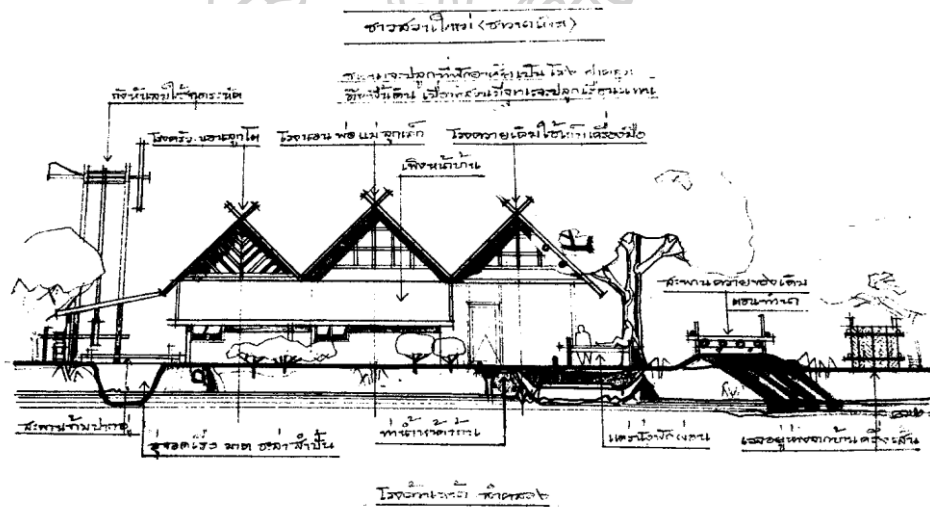
ภาพที่ 199 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่ลานหน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่น

จากประตูเรือนสู่พื้นที่ชาน ถัดออกมาก็เป็นพื้นที่โล่งหน้าบ้าน ซึ่งยังอยู่ในไม่ห่างไกลจากตัวเรือนนัก พื้นที่เหล่านี้ก็เป็นพื้นที่หน้าบ้านในอีกลักษณะหนึ่ง ก็มีปรากฏให้เห็นถึงการใช้งานด้านการพักผ่อน หรือรับแขก อย่างเช่น เรือนชาวสวนบางแห่ง หน้าบ้านจะมีต้นไม้ใหญ่เช่น ต้นก้ามปู และตั้งแคร่ สำหรับนั่งเล่นและรับแขกนอกบ้าน โกลั้แครงจะมีท่อน้ำสำหรับจอตเรือ มีลานนวดข้าวที่พื้นอัดแน่นและยาผิวด้วยโคลนและขี้ควายเปียกผสมน้ำ เมื่อเลิกทำนาแล้วลานนี้ก็ยังคงอยู่เป็นที่วิ่งเล่น เล่นว่าว และบางครั้งเป็นลานร่ำวงด้วย²⁵¹

²⁵¹ รศ.สมใจ นิยมเล็ก, 178.

ภาพที่ 200 ผังพื้น ตัวอย่างบ้านเรือนชาวสวนใหม่(ชวานาเดิม)²⁵²

ภาพที่ 201 รูปตัด ตัวอย่างบ้านเรือนชาวสวนใหม่(ชวานาเดิม), แสดงการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านและความต่อเนื่องกับเรือน²⁵³

ในหมู่บ้านจันทอ จังหวัดแม่ฮ่องสอน บ้านปลูกติดพื้นดิน ในบ้านคือพื้นดินทุบแน่น เช่นเดียวกับกับพื้นนอกบ้าน ถึงแม้จะเป็นพื้นดินเดียวกัน แต่การใช้งานระหว่างลานภายนอกกับลานภายในหลังคาคลุม หรือระหว่างพื้นภายนอกอาคารได้ขยายค้ำกันพื้นดินบ้าน ใช้ความต่างระดับของพื้นดิน เป็นตัวแบ่งแยกการใช้สอยและกันน้ำฝนเข้าในอาคารด้วย สำหรับบริเวณลานกลางของบ้านซึ่ง

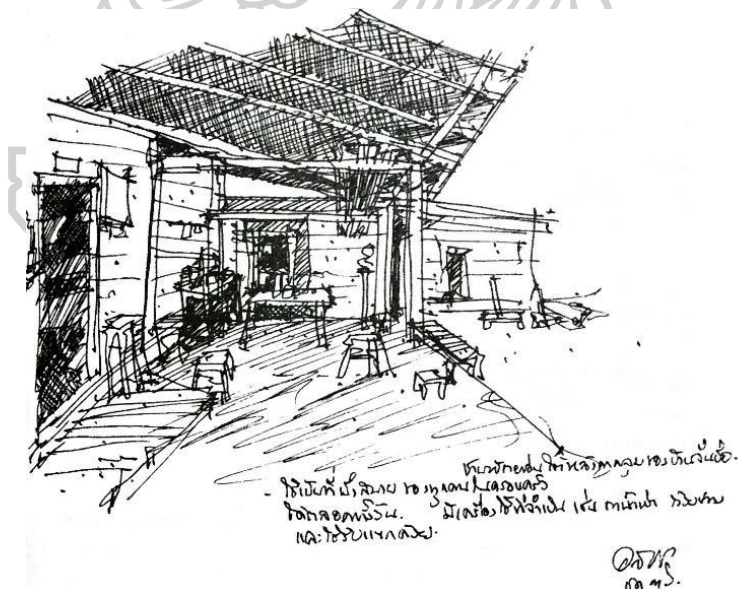
²⁵² รศ.สมใจ นิ่มเล็ก, 67.

²⁵³ รศ.สมใจ นิ่มเล็ก, 69.

อาจเป็นลานของบ้าน บ้านเดี่ยว หรือ 2-3บ้าน จะจัดเป็นที่นั่งพักผ่อนใต้ต้นไม้ให้ร่มเงา สำหรับพื้นที่ในบ้านใช้เพียงตอนกลางคืนเท่านั้น ชีวิตประจำวันของชาวจีนฮ่อเป็นเกษตรกรรม เข้าพ้อบ้านจะออกไปทำไร่ ลูกไปเรียน เย็นจึงกลับบ้าน ในหมู่บ้านไม่มีที่พักผ่อนหย่อนใจอื่นนอกจากลานกลางบ้านที่ใช้คุยกัน²⁵⁴

ภาพที่ 202 ตัวอย่างบ้านจีนฮ่อ ในจังหวัดแม่ฮ่องสอน²⁵⁵

ภาพที่ 203 การใช้พื้นที่ชาน และลานหน้าบ้าน เป็นพื้นที่ส่วนรวมของครอบครัวของบ้านจีนฮ่อ จังหวัดแม่ฮ่องสอน²⁵⁶

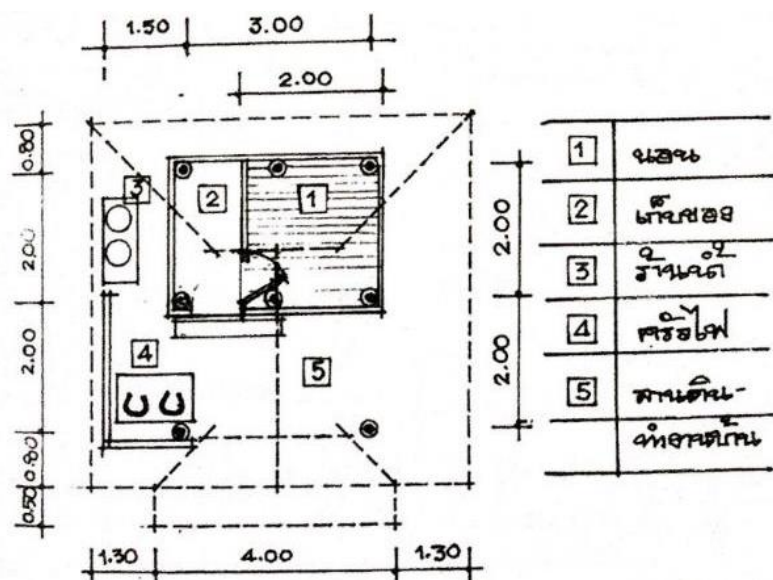
²⁵⁴ อรศิริ ปาณินท์, 161-67.

²⁵⁵ อรศิริ ปาณินท์, 162.

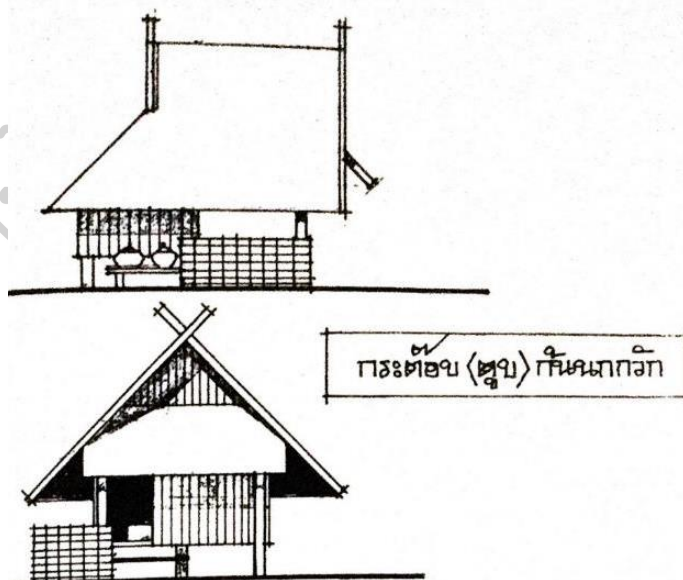
²⁵⁶ อรศิริ ปาณินท์, 163.

ในเรือนชาวเขาเผ่าเย้า ด้านหน้าของบ้านชอบสร้างยื่นออกไปเล็กน้อย ทำแคร่สำหรับแขกที่ผ่านไปมาพักหลบฝนได้ หรือไม่ก็สำหรับเก็บเครื่องมือเครื่องใช้บางอย่าง หน้าแคร่นี้จะมีกองไฟสำหรับต้มน้ำร้อนรับรองแขก กลางคืนสมาชิกชอบนั่งรอบกองไฟ พูดคุยและสูบบุหรี่²⁵⁷

ภาพที่ 204 ผังพื้น ตัวอย่างเรือนชาวเขา, เป็นเรือนพักอาศัยชั่วคราวชนิดเครื่องผูก ใช้ฝาไร่ ฝัานา²⁵⁸

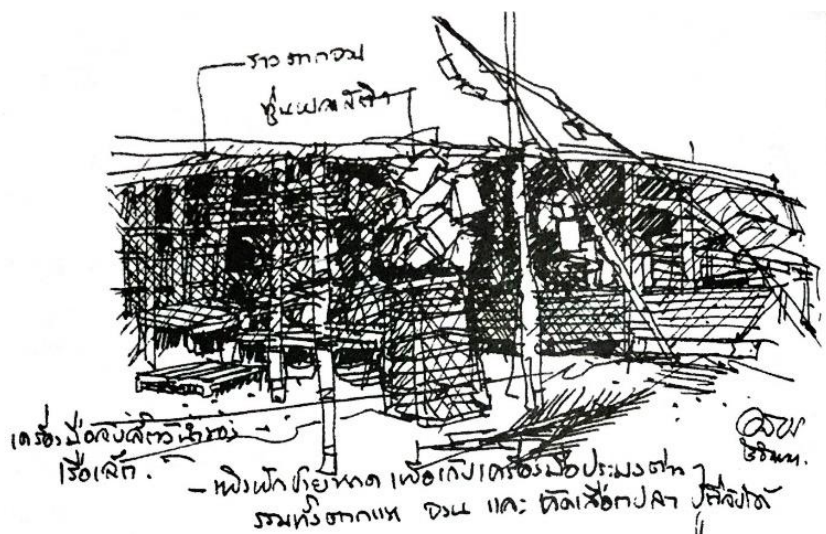
ภาพที่ 205 รูปด้าน ตัวอย่างเรือนชาวเขา²⁵⁹

²⁵⁷ ปองพล ยาศรี, ตะวัน วีระกุล, and ไชยวัฒน์ ภูชิสส์ชวกรณ์, ราชบัณฑิตยสถาน (กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี่ จำกัด, 2555), 105.

²⁵⁸ ปองพล ยาศรี, ตะวัน วีระกุล, and ไชยวัฒน์ ภูชิสส์ชวกรณ์, 107.

²⁵⁹ ปองพล ยาศรี, ตะวัน วีระกุล, and ไชยวัฒน์ ภูชิสส์ชวกรณ์, 107.

ลานหน้าบ้านของหมู่บ้านชาวประมงที่สร้างบ้านอยู่ริมหาดใกล้สะพานปลา เช่นที่บ้านแพ จังหวัดระยอง จากลักษณะโครงสร้างของหมู่บ้าน วิถีชีวิตและสังคมในชุมชนเอื้ออำนวยให้มีการใช้พื้นที่กลางของหมู่บ้านร่วมกันหลายพื้นที่...บริเวณบ้านจะมีลานบ้านสองประเภท คือ ลานตากอวน และลานตากพิน, ปลา ลานตากอวนมักอยู่บริเวณริมน้ำที่เอาแห อวน ขึ้นลงจากเรือได้สะดวก ลานดังกล่าวเมื่อไม่ได้ใช้งานก็ใช้เป็นที่วิ่งเล่นพักผ่อนของเด็ก ๆ ในบ้านด้วย²⁶⁰

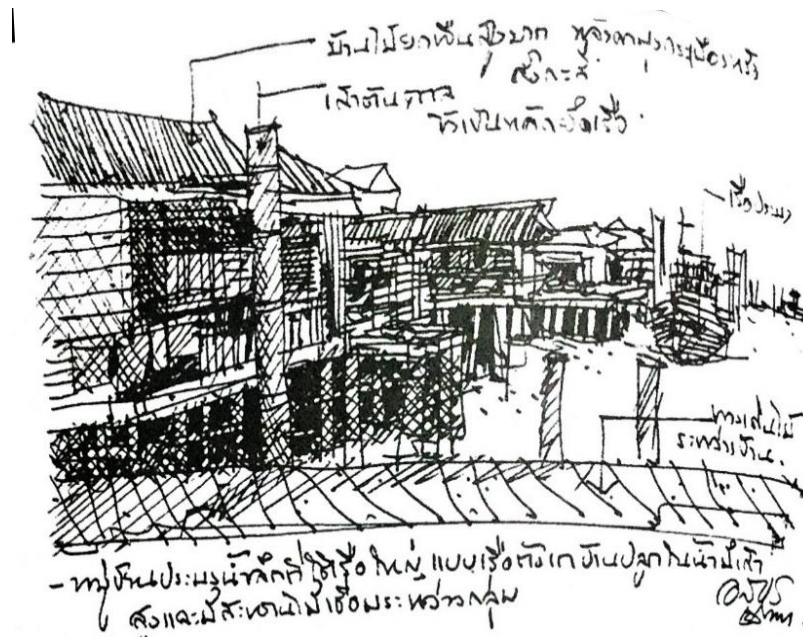
ภาพที่ 206 ตัวอย่างลานบ้านเรือนชาวประมง ใช้สำหรับเก็บเครื่องมือในการประกอบอาชีพ²⁶¹

ในหมู่บ้านชาวประมงที่ปลูกบ้านในน้ำ ยกเสาสูง จำเป็นต้องพึ่งน้ำลึกในการจอดเรือ ดังนั้นหมู่บ้านที่หมู่บ้านจะยกสร้างบนเสาสูง กิจกรรมการพักอาศัยและกิจกรรมชุมชนทุกประเภทจะรวมกันอยู่บนลานซึ่งเป็นชานไม้ต่อเนื่องกันทั้งหมู่บ้าน เช่น อ.เมือง สมุทรสงคราม หมู่บ้านสะพาน จ.ชลบุรี เกาะปันหยี จังหวัดพังงา หมู่บ้านแบบสะพานนี้ไม่สามารถมีบริเวณเฉพาะของตนเองได้ มีแต่บริเวณที่ใช้ร่วมกัน การใช้สอยพื้นฐานของการพักอาศัยทุกประเภทจะอยู่ในบ้าน ซึ่งปลูกติดกันเป็นพืดเป็นกลุ่มๆ บ้านแต่ละหลังมีการใช้สอยพื้นฐานเช่นเดียวกับบ้านทั่วไป คือ นั่งเล่น พักผ่อน รับแขก นอน คร่ำ เก็บของ²⁶²

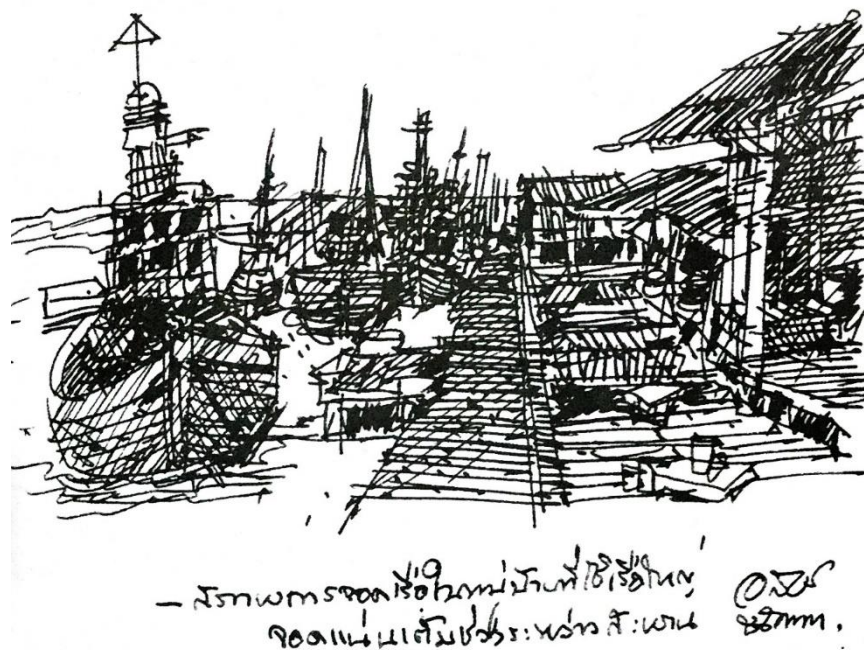
²⁶⁰ อรศิริ ปาณินท์, 147, 51, 53.

²⁶¹ อรศิริ ปาณินท์, 150.

²⁶² อรศิริ ปาณินท์, 153-55.

ภาพที่ 207 ลักษณะการเรียงตัวของบ้านชาวประมงบนน้ำและทางเดินไม้ระหว่างบ้าน ทำหน้าที่เป็นพื้นที่หน้าบ้านและพื้นที่สาธารณะ²⁶³

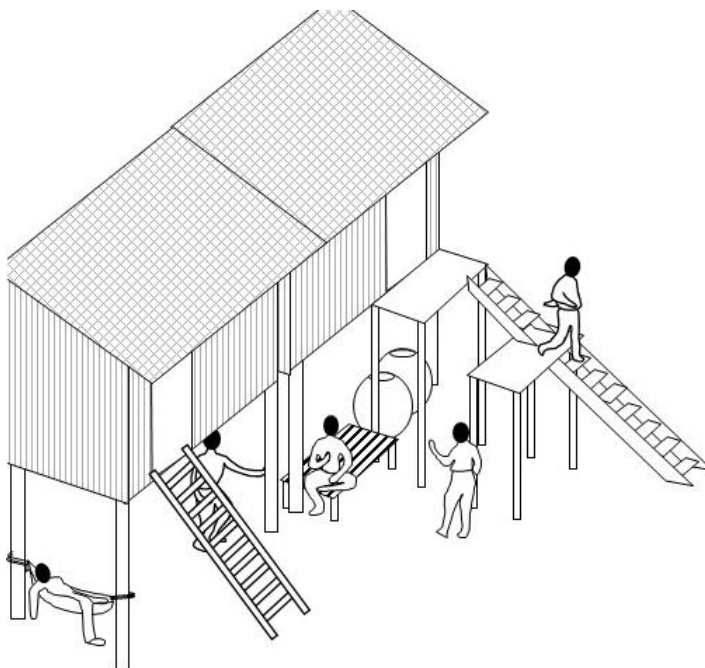
ภาพที่ 208 สภาพการจอดเรือในหมู่บ้านที่ใช้เรือใหญ่²⁶⁴

²⁶³ อรศิริ ปาณินท์, 154.

²⁶⁴ อรศิริ ปาณินท์, 155.

ใต้ถุน

ภาพที่ 209 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่ใต้ถุนของหน้าบ้านพื้นถิ่น

ด้วยลักษณะบ้านเรือนพื้นถิ่น ส่วนใหญ่เป็นบ้านยกพื้นสูง มีบันไดขึ้นจากพื้นดิน เพื่อเข้าสู่ตัวเรือน พื้นที่โล่งด้านล่าง หรือใต้ถุน ก็เป็นอีกพื้นที่หนึ่งที่สามารถใช้ประโยชน์ในการดำเนินชีวิตประจำวันได้ พื้นที่ใต้ถุนนี้ อาจจะไม่ตรงตามความหมายของพื้นที่หน้าบ้านที่นิยามไว้ในบทที่ 3 เสียทีเดียว แต่เป็นพื้นที่ต่อเนื่องกับพื้นที่ลานหน้าบ้าน และอยู่ใต้พื้นที่ส่วนตัว การเกิดกิจกรรมบนพื้นที่ใต้ถุนนี้มีความน่าสนใจและมีผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยอย่างชัดเจน นับว่าเป็นส่วนประกอบหนึ่งของพื้นที่หน้าบ้าน ของเรือนในลักษณะนี้ก็ได้

อาชีพรอง หรืออาชีพเสริม ซึ่งเป็นกิจกรรมหนึ่งที่สำคัญของชาวนา หรือวิถีชีวิตของสังคมเกษตรซึ่งผูกติดกับพื้นที่ภายนอกตัวเรือน ตามวิถีการผลิต พื้นที่ใต้ถุนบ้าน จึงถูกใช้เป็นพื้นที่ ทอผ้า จักสาน หรือทำผลิตภัณฑ์หัตถกรรมต่าง ๆ อาจเป็นเพราะการวางสัมภาระและเครื่องมือเครื่องมือ ทำให้ทำบนเรือนไม่ถนัด รวมถึงความสกปรกที่เกิดจากการทำงาน พื้นที่ใต้ถุนจึงเหมาะสมแก่การนั่งทำงานเป็นเวลานาน และได้รับเงาจากตัวเรือน อีกทั้งสามารถเข้าถึงได้โดยงาน จึงเหมาะแก่การทำงานร่วมกันของคนในละแวกหรือคนภายในครอบครัวอีกด้วย²⁶⁵

²⁶⁵ อรุณี ปาณินท์, จริญญาพัฒน์ ภูวนันท์, ชินศักดิ์ ตันติกุล, ปรัชญา มหัทธนะทวี, พินัย สิริเกียรติกุล, and ดร.ณิ มงคลสวัสดิ์, โครงการวิจัยในชุด โครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม การอยู่อาศัยอย่างยั่งยืนของคนไทย ปีที่วิจัย 2546-2547 (2547).

กิจกรรมการประกอบอาชีพนับเป็นหนึ่งในกิจกรรมส่วนตัว ถึงแม้ว่าจะมีบ้างที่ให้ผู้คนในชุมชนมานั่งทำงานด้วยกันที่ใต้ถุนบ้านนี้ แต่ชุมชนริมคลองระแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา ที่ลักษณะร่วมของเรือนคือยกพื้นสูงและใต้ถุนโล่ง ใต้ถุนเรือนใช้งานอเนกประสงค์ บ้านปลูกติดกันบ้างห่างกันบ้างแต่ไม่มีรั้วปิดกั้นพื้นที่ระหว่างกัน และสามารถเดินมุดลอดผ่านใต้ถุนบ้านหนึ่ง ไปสู่อีกใต้ถุนบ้านหนึ่งได้โดยสะดวก และสามารถเดินต่อเนื่องได้ตลอดไปจรถึงบ้านที่ตั้งอยู่ริมน้ำ การกันรั้วจึงนิยมกันเป็นกลุ่ม พื้นที่โล่งใต้ถุนบ้านนอกจากเป็นทางเดินสำหรับคนในชุมชนแล้วยังเป็นพื้นที่สำหรับนั่งเล่น พักผ่อน เก็บของ เป็นพื้นที่โล่งที่เห็นได้ต่อเนื่องทัศนวิสัย เมื่อเจ้าบ้านแต่ละบ้านใช้ชีวิตประจำวันของตนอยู่ใต้ถุนบ้าน จะสามารถและเห็นกัน ตะโกนพูดกันได้อย่างใกล้ชิดสนิทสนม เรียกได้ว่าเห็นหน้ากันอยู่ทุก ๆ วัน สำหรับบ้านที่อยู่ระแวกเดียวกัน นับว่าพื้นที่ใต้ถุน หรือพื้นที่หน้าบ้านนี้ กลายเป็นพื้นที่ทางสังคมของคนในชุมชน ซึ่งอนุญาตให้เพื่อนบ้านสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวก²⁶⁶ ถึงแม้ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่จะลดลงแต่ ความสนิทสนมของผู้คนในระแวกย่อมมีมากขึ้นอย่างแน่นอน

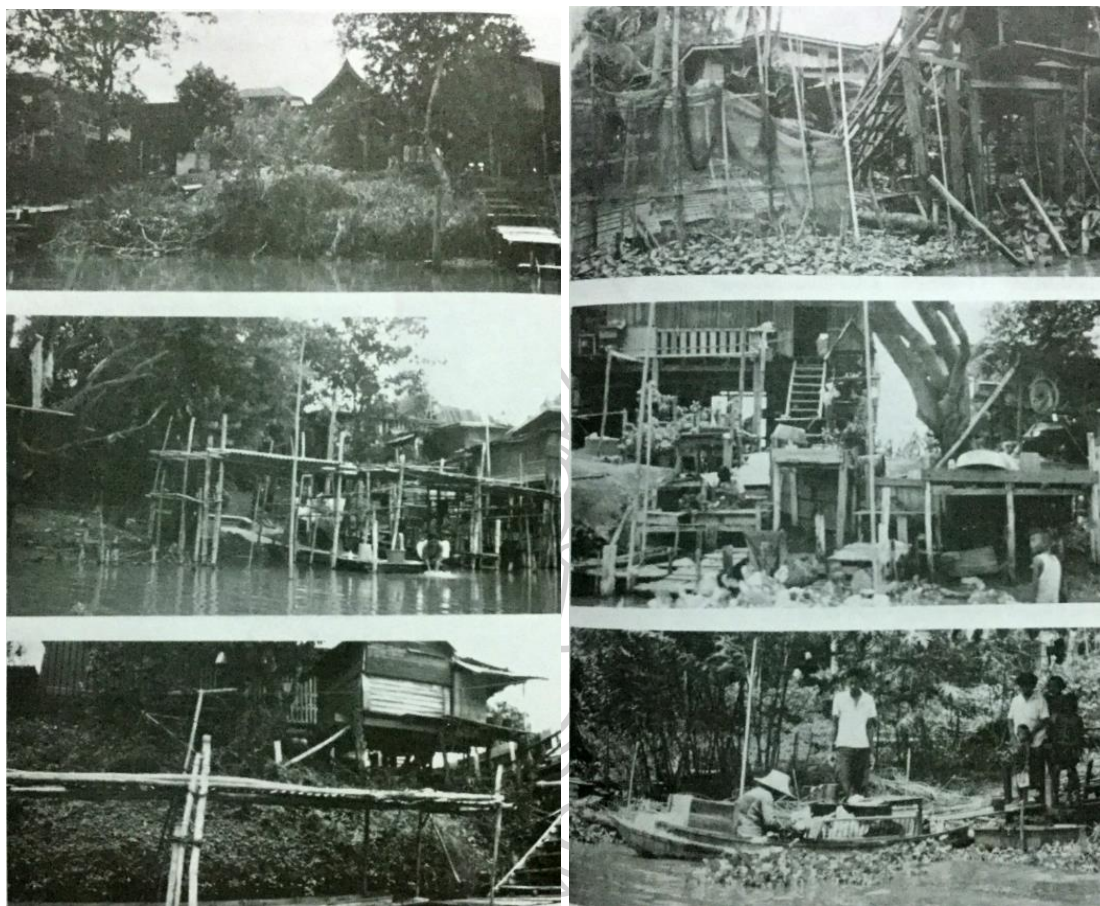
นอกจากใต้ถุนยังมีท่อน้ำ หรือ ศาลาริมน้ำ ซึ่งบางบ้านมีหลายระดับ พื้นที่นี้ใช้เป็นทางเข้าจากการสัญจรทางเรือ และเป็นพื้นที่พักผ่อนอเนกประสงค์ที่ใช้งานคล่องตัวอย่างมากอีกที่หนึ่งของบ้าน บ้านใดที่ทำน้ำมีหลังคาคลุมลักษณะเดียวกับศาลา จะพบว่าพื้นที่นี้กลายเป็นส่วนพักผ่อนของสมาชิกในบ้านที่ใช้ได้แทบทั้งวัน ทั้งยังเป็นที่พักปะสังสรรค์ระหว่างเพื่อนบ้านด้วย จะสามารถมองเห็นผู้คนตกปลาหรือน้ำเรียงกันเป็นแถว บางครั้งตะโกนพูดคุยกันระหว่างท่อน้ำบ้านใกล้เรือนเคียงกันด้วย ท่อน้ำหรือศาลาริมน้ำนี้ เรียกได้ว่าเป็นส่วนขยายของพื้นที่หน้าบ้าน เป็นทางเข้าก่อนถึงตัวเรือนจากการสัญจรทางน้ำ ทำให้พื้นที่ระหว่างท่อน้ำถึงตัวเรือนทำหน้าที่เป็นพื้นที่ชะลอการเข้าถึงและเป็นพื้นที่โล่งของบ้าน แต่เมื่อในชุมชนสามารถเดินผ่านใต้ถุนบ้านได้ถึงกันตลอด พื้นที่ท่อน้ำและใต้ถุนนี้อาจทำหน้าที่เป็นส่วนขยายของหน้าบ้านของทั้งชุมชน ทั้งบ้านที่ห่างจากริมคลองและอยู่ใกล้ริมคลอง²⁶⁷

พื้นที่ใต้ถุนตลอดจนถึงริมน้ำเกิดกิจกรรมทางสังคมมากกว่าพื้นที่ถนนหน้าบ้านหรือถนนหน้าหมู่บ้าน การปิดล้อมพื้นที่รอบทั้งชุมชน ทำให้เกิดพื้นที่ส่วนตัวของชุมชนขึ้น ซึ่งพื้นที่ใต้ถุนเป็นทั้งพื้นที่ทางผ่านและพื้นที่กิจกรรมทางสังคม รวมถึงการพักผ่อนอีกด้วย ทำให้การความสัมพันธ์ของชุมชนเกิดขึ้นอย่างหนาแน่นมากกว่าบ้านที่พบเห็นในเมือง แต่ความเป็นส่วนตัวในการอยู่อาศัยมี

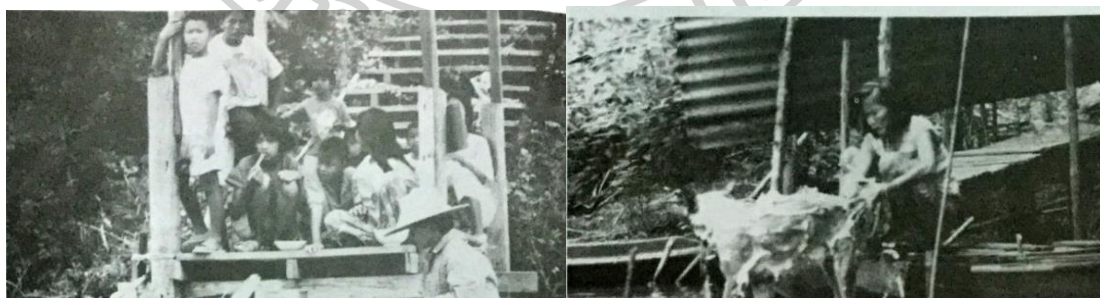
²⁶⁶ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่นระแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา (ท่าพระจันทร์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541), 74-75, 82-83, 105-07, 14.

²⁶⁷ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่นระแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา, 61-62.

โอกาสถูกรบกวนจากคนในชุมชนก็เกิดขึ้นได้เช่นกัน เป็นเพราะวิถีชีวิตและความสนิทสนมของคนในพื้นที่ทำให้เกิดลักษณะการอยู่อาศัยที่เปิดกว้างต่อการเกิดปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ภาพที่ 210 บรรยากาศบ้านริมน้ำ และทำน้ำ ละแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา²⁶⁸

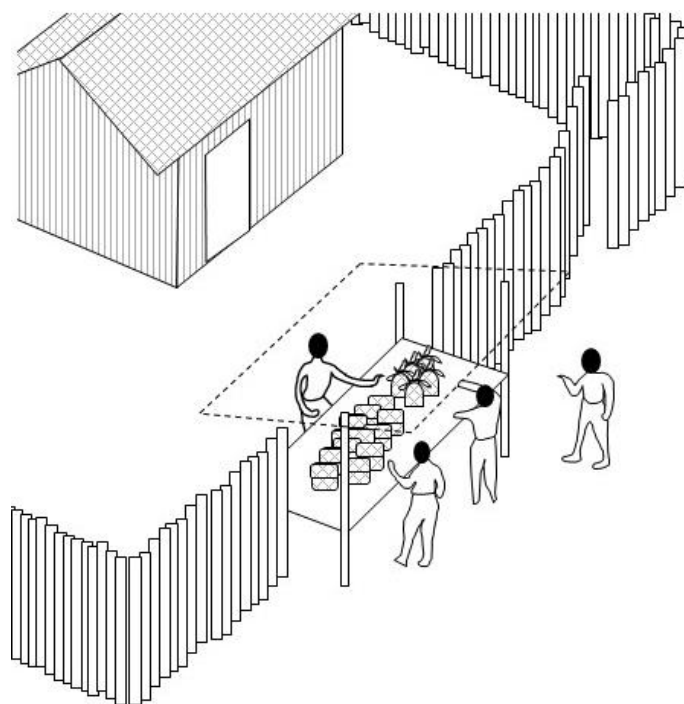

ภาพที่ 211 กิจกรรมที่เกิดขึ้นที่ทำน้ำหรือศาลาริมน้ำ²⁶⁹

²⁶⁸ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่นละแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา, 58-59.

²⁶⁹ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่นละแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา, 60.

หน้าบ้านร้านค้า

ภาพที่ 212 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่จำหน่ายสินค้าของหน้าบ้านพื้นถิ่น

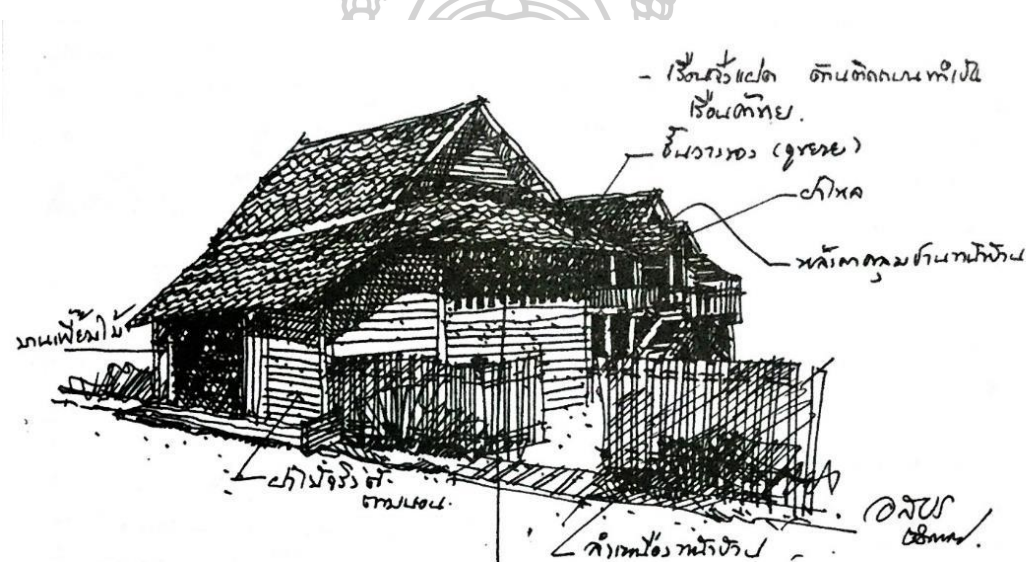
หน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่นก็มีอยู่บ้างที่ใช้เป็นพื้นที่ขาย เหมือนกับตึกแถวในเมือง การใช้พื้นที่หน้าบ้านเพื่อขายสินค้าเป็นยุทธศาสตร์ที่ดีในการโฆษณาและการเข้าถึง ยกตัวอย่างเช่นในหมู่บ้านไต่ (ไทยใหญ่) เรือนค้าขายก็ดัดแปลงมาจากเรือนพักอาศัย ตัวเรือนติดกันริมถนนเปิดหน้ากว้างด้วยบานพับม เชื่อมต่อกันถนนในระดับเดียวกัน ชั้นวางของจิปาละ ส่วนใหญ่เป็นร้านขายของชำเล็กที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน อีกส่วนหนึ่งคือดัดแปลงชานบ้านไว้ค้าขายสินค้าเกษตร เช่น พืชผัก ผลไม้ต่าง ๆ บ้านเหล่านี้มันอยู่ใกล้ถนนเพื่อสะดวกต่อการเข้าถึง ในริมคลองเมืองกรุงเทพฯ บ้านค้าขายส่วนใหญ่สร้างต่อเนื่องเรียงยาวกันไป หน้าบ้านวางสินค้าซ้อนกันบนพื้นที่จำกัด แยกพื้นที่แสดงสินค้าและพื้นที่ขายออกจากกันด้วยพื้นต่างระดับประมาณ 20 ซม. เป็นตัวกลางในการแบ่งแยกพื้นที่ ส่วนใหญ่จะเปิดหน้าบ้านด้วยบานกระทุ้ง ซึ่งเมื่อเวลาที่เลิกขายของแล้ว สามารถปิดลงเป็นผนังเรือนได้²⁷⁰

ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี มีหมู่บ้านมอญพลัดถิ่น ที่มีเรือนค้าขายเปลี่ยนแปลงไปหลายรูปลักษณะ ตั้งแต่ตั้งเพิงขายของทะเลจากริ้วบ้าน มีโต๊ะและม้านั่งแบบติดที่อยู่ในบริเวณที่มีหลังคาคลุมเล็ก ๆ ติดริ้วบ้าน เพิงลักษณะนี้มักขายอาหารสำเร็จที่นั่งทานได้ 2-3 คน หรือ

²⁷⁰ อรศิริ ปาณินท์, บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น, 28, 33, 144.

บ้านบางหลังต่อขยายคาบปีกนกออกมาจากตัวบ้านมาคลุมพื้นที่ชายของในบริเวณที่มีผู้คนผ่านไปมา ก็ใช้ขายอาหารเครื่องดื่มได้ เรือนค้าขายบางหลังดัดแปลงใช้ชั้นล่างเพื่อเป็นร้านค้าและส่วนบนยังใช้พักอาศัยอยู่ โดยมีบันไดขึ้นชั้นบนภายใต้หลังคาบ้าน แยกส่วนออกจากพื้นที่ชาย มักเป็นร้านขายของชำและสรรพสินค้าที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน²⁷¹

จะเห็นว่าเรือนค้าขายของบ้านพื้นถิ่นนั้นมีความหลากหลายมากกว่าบ้านหรือตึกแถวในเมือง ด้วยความที่ส่วนใหญ่เป็นบ้านพักอาศัยมาก่อน แล้วถูกดัดแปลงไปเป็นพื้นที่ขายของ บริเวณหน้าบ้านจึงเป็นพื้นที่สำคัญที่เชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ สามารถให้บริการผู้คนภายนอกได้สะดวกและจัดการสินค้าได้ดี รวมถึงการแสดงสินค้าให้ผู้มาใช้บริการสามารถมองเห็นและเข้าถึงได้โดยสะดวก

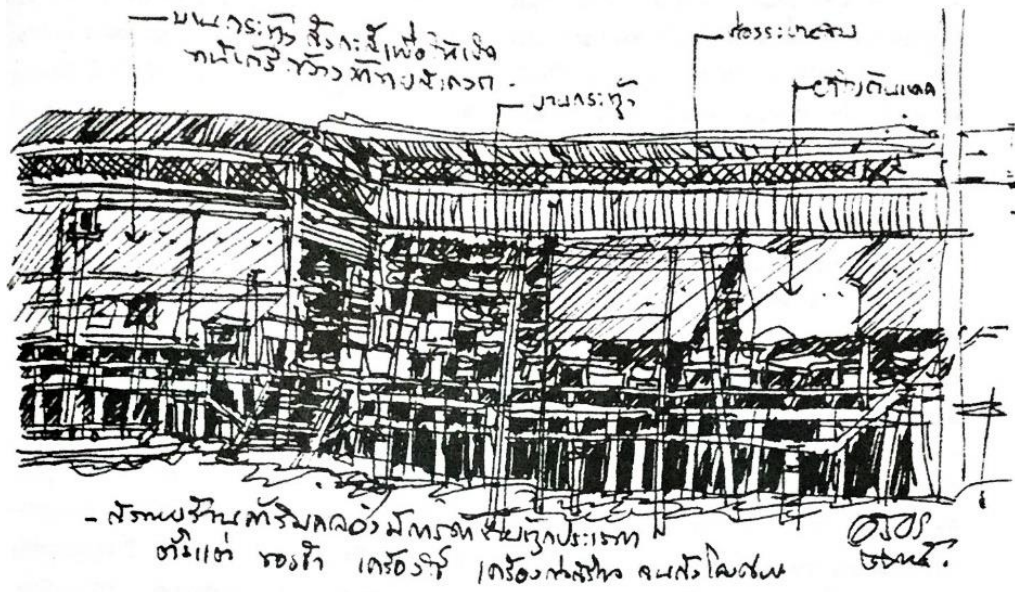

ภาพที่ 213 ตัวอย่างบ้านในหมู่บ้านไต่, ฝาผนังบ้านถูกดัดแปลงเป็นบานพับไม้เพื่อเปิดรับภายนอก²⁷²

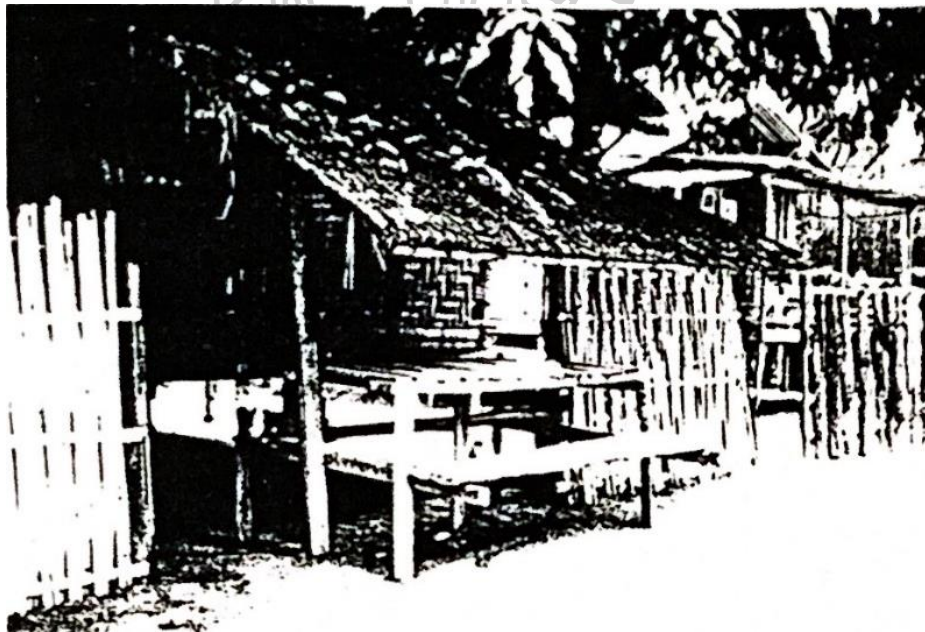
²⁷¹ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่น ไทย-มอญ ที่สังขละบุรี (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539), 62-65.

²⁷² อรศิริ ปาณินท์, บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น, 31.

ภาพที่ 214 ตัวอย่างบ้านร้านค้าริมคลองเมืองกรุงเทพมหานคร²⁷³

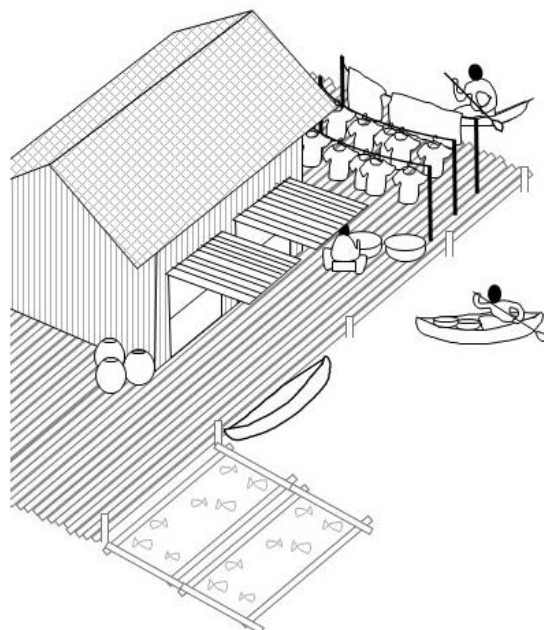

ภาพที่ 215 ตัวอย่างบ้านในหมู่บ้านมอญ อำเภอสังขละบุรี จังหวัด กาญจนบุรี, ดัดแปลงรั้วบ้านเป็น เฝิงชายของ²⁷⁴

---

²⁷³ อรศิริ ปาณินท์, บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น, 143.
²⁷⁴ อรศิริ ปาณินท์, เรือนพื้นถิ่น ไทย-มอญ ที่สังขละบุรี, 63.

เรือนแพ

ภาพที่ 216 Diagram แสดงกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านของบ้านเรือนแพพื้นถิ่น

เรือนแพหรือเรือนลอยน้ำ เป็นอีกสภาวะหนึ่งของการอยู่อาศัยที่น่าสนใจ เพราะถูกล้อมรอบด้วยน้ำ การเข้าถึงจึงมีโอกาสเกิดขึ้นได้โดยรอบอาคาร การอยู่อาศัยบนแพมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะขนาดพื้นที่ใช้สอย ซึ่งจำเป็นต้องมีขนาดเล็กประหยัดพื้นที่ให้มากที่สุด โถงกลางจึงเป็นพื้นที่หัวใจในการอยู่อาศัย การใช้สอยและการดำรงชีวิตเกิดขึ้นอยู่รวมกันที่โถงนี้ ลักษณะบ้านประตุมิทั้งแบบบ้านเปิด และบ้านกระทุ้งที่เปิดได้ทั้งฝาบ้าน แล้วใช้ไม้ค้ำเป็นหลังคาเมื่อใช้อยู่อาศัย บางก็มีเรือนแพหลายเรือนต่อเนื่องกันเป็นกลุ่ม เชื่อมด้วยชานเล็ก ๆ รอบบ้าน วิถีชีวิตที่อยู่บนพื้นที่เปิดโล่งโปร่ง และการใช้พื้นที่ส่วนรวม ความเป็นส่วนตัวจะห่างไกลจากการดำรงชีวิตอย่างมาก ซึ่งชาวแพไม่เคยทุกข์ร้อนเรื่องความเป็นส่วนตัวเลย เพราะเป็นชีวิตที่อยู่กันแบบเครือญาติและการอยู่ที่เอื้ออาทรซึ่งกันและกัน²⁷⁵ เป็นเพราะการอาศัยอยู่ติดน้ำ การเข้าถึงทางเรือนมีความซับซ้อนในการเปลี่ยนอิริยาบถมากกว่าการเดินเท้าในขณะที่ยืนเรือน และสามารถเห็นได้จากกระยะไกล การระมัดระวังและความปลอดภัยจึงถูกให้ความสำคัญลดลง

²⁷⁵ อรศิริ ปาณินท์, หมู่บ้านลอยน้ำของไทย ปีที่วิจัย 2545-2546 (กรุงเทพฯ: เจ.พรินท์ ทำพระจันทร์, 2546), 103-04.

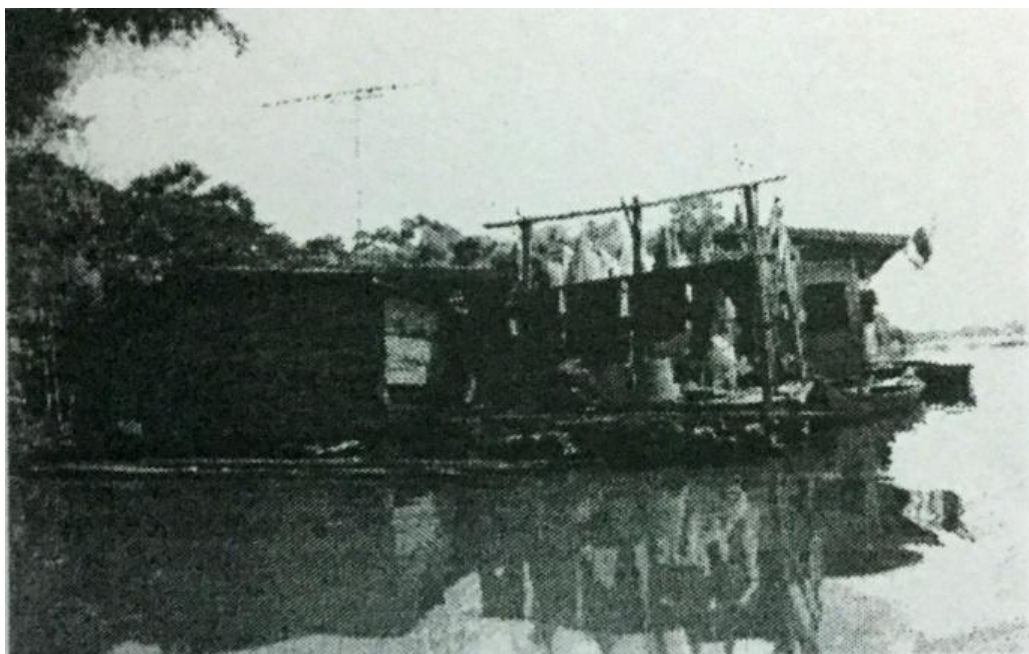

ภาพที่ 217 เรือนแพของนายไสว พินิตดี เกรียงไกรกลาง นครสวรรค์²⁷⁶

ภาพที่ 218 เรือนแพของนายสมบุญ พูนสวัสดิ์ คลองสะแกกรัง เมือง อุทัยธานี

²⁷⁶ อรศิริ ปาณินท์, หมู่บ้านลอยน้ำของไทย ปีที่วิจัย 2545-2546, 58.

ภาพที่ 219 เรือนแพของ นายเจริญ สุราษฎร์ คลองสะแกกรัง เมือง อุทัยธานี²⁷⁷

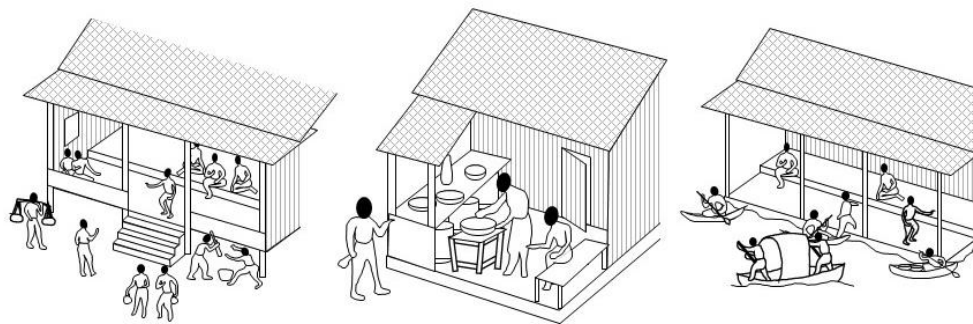
กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน ต่างมีความหลากหลายและเปลี่ยนแปลงไปตามวิถีชีวิต ทั้งกิจกรรมส่วนตัวและกิจกรรมสาธารณะ ต่างต้องการพื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมแตกต่างกันไป การเกิดกิจกรรมสาธารณะบนพื้นที่หน้าบ้านนี้อาจไม่ใช่เรื่องแปลก เพราะหน้าบ้านเป็นพื้นที่แรกที่สามารถติดต่อกับพื้นที่ภายนอกได้โดยที่ตนเองยังอยู่ในอาณาเขตของตนเอง ซึ่งเช่นเดียวกับกันบุคคลภายนอกที่ต้องการจะติดต่อกันคนภายใน ไม่เป็นการรุกร้าความเป็นส่วนตัวมากจนเกินไปบนพื้นที่นี้ แต่การดำเนินกิจกรรมส่วนตัวบนพื้นที่สาธารณะบนหน้าบ้านนี้ อาจต้องมีปัจจัยหลายอย่างที่สามารถดำเนินกิจกรรมอย่างไม่เขินอาย ความเชื่อใจหรือความสัมพันธ์กันคนในสังคมส่งผลกระทบต่อกิจกรรมหรือการดำเนินกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านนี้

²⁷⁷ อรศิริ ปาณินท์, หมู่บ้านลอยน้ำของไทย ปีที่วิจัย 2545-2546, 63.

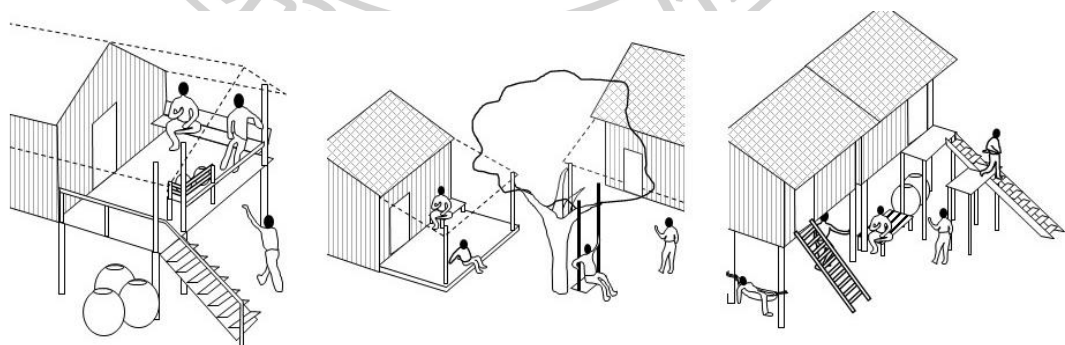

4.5 หน้าบ้านในเมืองกับหน้าบ้านในประวัติศาสตร์และหน้าบ้านพื้นถิ่น

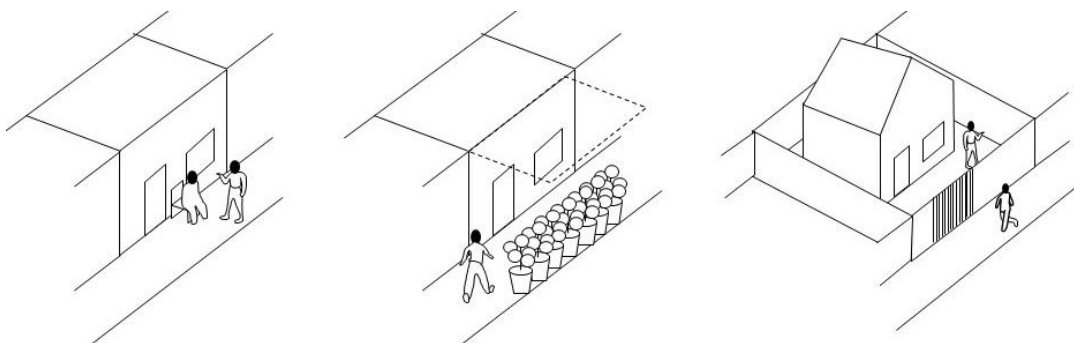
จากการศึกษากิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในแต่ละยุคสมัย จะเห็นว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหน้าบ้านในประวัติศาสตร์และหน้าบ้านพื้นถิ่นจะความคล้ายคลึงกันอย่างมาก ด้วยลักษณะบ้านเรือนไทยที่ประกอบไปด้วยพื้นที่ชาน พื้นที่ใต้ถุน เอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการประกอบกิจกรรมบนพื้นที่ภายนอกมากขึ้น กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในประวัติศาสตร์และหน้าบ้านพื้นถิ่นจึงสามารถเกิดกิจกรรมส่วนตัวและกิจกรรมสาธารณะได้อย่างสะดวกสบาย นอกจากความคล้ายคลึงกันทางด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมแล้ว ความเบาบางของการกำหนดขอบเขตที่ดินมีอยู่สูง การล้อมรั้วหรือการแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่มีอยู่น้อย ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ที่มีความคลุมเครือ ทำให้การเกิดกิจกรรมทางสังคมเป็นไปได้ง่ายมากขึ้น รวมถึงวิถีชีวิตโดยรวมของชุมชนที่ต้องการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ทำให้การเดินทางหรือการจัดเตรียมพื้นที่สำหรับการประกอบกิจกรรมทางสังคมมีความจำเป็นอย่างยิ่ง พื้นที่หน้าบ้านจึงมีความสำคัญในระดับชุมชน

ภาพที่ 220 Diagram ตัวอย่างกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในประวัติศาสตร์

ภาพที่ 221 Diagram ตัวอย่างกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านพื้นถิ่น

ภาพที่ 222 Diagram ตัวอย่างกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในปัจจุบัน

หากเปรียบเทียบกับหน้าบ้านในตัวเมืองโดยเฉพาะหน้าบ้านที่ยกตัวอย่างจากการสำรวจ จะเห็นว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหน้าบ้านนั้นมีความหลากหลายมากขึ้น การแบ่งที่ดิน การกั้น การล้อมรั้วมีความชัดเจนและกระชั้นมากขึ้นกว่าหน้าบ้านในประวัติศาสตร์และพื้นที่ ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ถูกกำหนดผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมอย่างชัดเจน รวมถึงการจัดผังชุมชนที่แบ่งแยกทางเดินและพื้นที่พักอาศัยออกเป็นสัดส่วน ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านส่วนใหญ่จึงเป็นกิจกรรมส่วนตัวที่ตอบสนองผู้อยู่อาศัยเท่านั้น กิจกรรมการพักผ่อน หรือการปลูกต้นไม้เพื่อเพิ่มความร่มรื่นในการอยู่อาศัยสามารถพบเห็นได้บ่อยครั้ง โดยเฉพาะหน้าบ้านที่ปลูกต้นไม้ล้อมมา บริเวณทางเท้าของพื้นที่ทางเดินส่วนรวม เป็นการแสดงให้เห็นถึงการให้ความสำคัญของกิจกรรมการพักผ่อนบนพื้นที่หน้าบ้าน

ถึงแม้ว่ากิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในตัวเมืองจะให้ความสำคัญแก่กิจกรรมนันทนาการ แต่กิจกรรมทางสังคมก็ยังสามารถพบเห็นได้ โดยเฉพาะหน้าบ้านแบบกระชั้นชิด ที่พื้นที่หน้าบ้านถูกใช้งานเป็นพื้นที่ทางสังคมอย่างบ่อยครั้ง ในลักษณะการใช้งานชั่วคราว วัตถุประสงค์เกี่ยวกับการประกอบกิจกรรมสามารถเคลื่อนย้ายได้ง่ายจึงสามารถปรับเปลี่ยนพื้นที่หน้าบ้านได้ตามความต้องการใช้งาน

ความแตกต่างของทางสถาปัตยกรรมหน้าบ้านในปัจจุบัน, หน้าบ้านพื้นถิ่นและหน้าบ้านในประวัติศาสตร์ รวมถึงบริบทและวิถีชีวิตที่มีความแตกต่างกันออกไป แต่กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านยังคงเกิดขึ้นไปในทิศทางเดียวกัน คือกิจกรรมนันทนาการ(พักผ่อน,นั่งเล่น) กิจกรรมที่รองรับการใช้ชีวิตประจำวัน(ตากผ้า,ประกอบอาหาร) กิจกรรมทางสังคม(พบปะพูดคุย)และกิจกรรมสำหรับการประกอบอาชีพ ความแตกต่างคือความถี่ของการเกิดขึ้นในแต่ละกิจกรรม ที่สอดคล้องไปกับวิถีชีวิตและบริบทของชุมชนนั้น โดยมีลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหน้าบ้านเป็นส่วนตอบสนองหรือเอื้ออำนวยความสะดวกสบายในการประกอบกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านนี้

พื้นที่หน้าบ้านในสังคมไทยนอกจากจะตอบสนองกิจกรรมส่วนตัวที่เกี่ยวข้องกับผู้อยู่อาศัยโดยตรงแล้ว ยังตอบสนองกิจกรรมสาธารณะหรือกิจกรรมทางสังคมที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของผู้คนอื่นอีกด้วย จากกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านที่ได้จากการสำรวจ หน้าบ้านพื้นถิ่น หน้าบ้านในประวัติศาสตร์ ล้วนพบเห็นการเกิดกิจกรรมทางสังคมทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าความถี่ที่เกิดขึ้นของกิจกรรมทางสังคมจะมากหรือน้อยก็ตาม ในยุคสมัยก่อนการแจ้งข่าวหรือการติดต่อสื่อสารเกิดขึ้นกันปากต่อปาก พื้นที่สำหรับกิจกรรมทางสังคมนี้จึงมีความจำเป็นและเกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน แต่ในปัจจุบันการสื่อสารก้าวไกลกว่ายุคก่อนการติดต่อสื่อสารสามารถเข้าถึงได้ง่ายและรวดเร็ว พื้นที่หน้าบ้านจึงถูกให้ความสำคัญกับพื้นที่ทางสังคมน้อยลง รวมถึงปัจจัยในด้านอื่นที่ส่งผลให้พื้นที่หน้าบ้านมีขนาดเล็ก การออกแบบพื้นที่หน้าบ้านให้ความสำคัญกับกิจกรรมทางสังคมน้อยลง แต่กิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้านยังคงมีอยู่ อย่างน้อยที่สุดก็เป็นการส่งไปรษณียบอกเหตุแจ้งเตือน หรือการส่งพัสดุ กล่าวได้ว่าหากการอยู่อาศัยของสังคมไทยยังคงต้องการการพึ่งพาอาศัยจากผู้อื่นอยู่ พื้นที่สำหรับการติดต่อสื่อสารยังคงมีความเป็น และเกิดขึ้นได้อย่างเหมาะสมที่สุดบนพื้นที่หน้าบ้าน

กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านสามารถรับรู้ได้ผ่านลักษณะสถาปัตยกรรมและร่องรอยของกิจกรรมที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นวิถีชีวิต บ่งบอกถึงลักษณะความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับผู้คนในสังคม ความหลากหลายของพื้นที่หน้าบ้านที่เกิดจากการดัดแปลงหรือการสร้างสรรค์จากผู้อยู่อาศัย แสดงถึงลักษณะความต้องการการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านและกิจกรรมที่สามารถเปิดเผยสู่สาธารณะ รวมถึงความต้องการทางสังคม อีกทั้งการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่สาธารณะสู่พื้นที่ส่วนตัวผ่านการปิดกั้นปิดล้อมหรือช่องเปิดของพื้นที่ภายในสู่พื้นที่ภายนอกส่งผลต่อกระทบกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านอย่างมาก ปัจจัยที่ส่งผลต่อการเกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านเหล่านี้ ล้วนมีความสำคัญและเป็นส่วนในการอธิบายถึงความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยและคนในชุมชน ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของชุมชนต่อไป

4.6 ปัจจัยที่มีผลต่อกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้าน

ปัจจัยที่มีผลต่อกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านในสังคมไทย เช่น วิถีชีวิต ค่านิยม สภาพแวดล้อมภูมิประเทศ รวมถึงเทคโนโลยี ลักษณะทางสถาปัตยกรรม และอีกหลากหลายสาเหตุ ส่งผลต่อพฤติกรรมของการอยู่อาศัย และการแสดงออกต่อสังคมของผู้อยู่อาศัยในพื้นที่ ซึ่งปัจจัยเหล่านี้ไม่ได้เกิดแบบเรียงลำดับเสียทีเดียว บางปัจจัยอาจมีอิทธิพลต่อผู้อยู่อาศัยมากกว่าปัจจัยอื่น ซึ่งส่งผลต่อสถาปัตยกรรม ส่งผลต่อการจัดการพื้นที่ และส่งผลต่อกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านด้วย เช่น ผู้อยู่อาศัยต้องการความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัวสูงมาก ทำให้สร้างรั้วกำแพงและประตูรั้วบ้านมีลักษณะ

ที่บิดัน มีการเข้าถึงที่ยาก มีผลให้ความสัมพันธ์กันผู้คนภายนอกลดน้อยลง กิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้านก็ลดลงไปตามกัน ในขณะที่หากผู้พักอาศัยต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก ก็อาจจะเจาะช่องเปิดที่รั้งกำแพงเล็กน้อย หรือใช้ประตูรั้วที่โปร่งขึ้น เพื่อที่จะสามารถโต้ตอบ หรือรับรู้ถึงสภาพแวดล้อมภายนอกได้ดีขึ้น และส่งผลให้กิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้านเกิดได้ง่ายขึ้นกว่าเดิม ปัจจัยที่มีผลต่อพื้นที่หน้าบ้านอย่างเห็นได้ชัดและส่งผลโดยตรงต่อการเกิดกิจกรรม ที่จะกล่าวถึงมีดังนี้

4.6.1. วิถีชีวิตและกิจกรรมที่จำเป็นต่อชีวิตประจำวัน

วิถีชีวิตและกิจกรรม ที่ดำเนินอยู่เป็นประจำในชีวิตประจำวันของสังคมไทย กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเกิดขึ้นบ่อยครั้งในหลายครัวเรือน เช่นการทำอาหารแบบไทย การซักผ้าตากผ้า ฯลฯ ซึ่งเมืองไทยเป็นเมืองร้อน และมีฝนตกอยู่เป็นประจำ การดำเนินชีวิตจึงแตกต่างจากชาวยุโรปที่มีอากาศหนาว , ค่านิยมและความเชื่อของสังคมไทยที่เชื่อเรื่องบุญบาป ผีสาง , ลักษณะของอาชีพ , อาคารสมัยใหม่ ห้างสรรพสินค้า โรงภาพยนตร์ ผับบาร์ต่าง ๆ , ลักษณะทางกายภาพที่พักอาศัย และปัจจัยอื่น ที่มีผลต่อวิถีชีวิต ล้วนส่งผลต่อกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านทั้งสิ้น

จากประวัติศาสตร์ วิถีชีวิตคนไทยส่วนอยู่ภายนอกบ้านมากกว่าภายใน อาจเป็นเพราะการใช้ชีวิตในสมัยยังไม่หลากหลายเท่ากับในปัจจุบัน ความหลากหลายทางอาชีพยังมีน้อย ส่วนใหญ่ชาวไทยประกอบอาชีพเกษตรกรรม เป็นชาวสวนชาวนาเสียมาก มีบางส่วนที่ค้าขาย และรับข้าราชการ จากพื้นฐานทางอาชีพ รวมถึงสภาพแวดล้อมยังอุดมด้วยแม่น้ำและป่าเขา การหาอาหารเลี้ยงชีพจึงไม่ใช่เรื่องยากนัก การแลกเปลี่ยนเงินตราเพื่อใช้จ่ายในชีวิตประจำวันยังไม่จำเป็นมากนัก รวมถึงการเดินทางเกิดขึ้นจากทางเข้าและทางเรือเป็นส่วนใหญ่ คนไทยจึงอาศัยใกล้ตัวเรือน และใช้ชีวิตภายนอกบ้านมากกว่าภายใน ทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีกิจกรรมที่หลากหลาย ในสมัยก่อนสวนสาธารณะหรือพื้นที่สันทนาการยังมีน้อยถึงน้อยมาก ทำให้ซานหน้าบ้านจึงเป็นพื้นที่ที่ดีต่อการพักผ่อน อยู่ได้ชายคาหลบร้อน บ้านใครอยู่ริมน้ำ ซานริมน้ำก็เป็นพื้นที่สำหรับการพักผ่อนยามว่างได้ดีมากอีกที่หนึ่ง

สวนสาธารณะ หรือสโมสร ที่เป็นพื้นที่สำหรับพักผ่อนหย่อนใจเกิดขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นอิทธิพลจากชาวต่างชาติที่เข้ามาตั้งรกรากในประเทศไทย และสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ตามที่ตนเองเคยอาศัยมา รวมถึงการนำมาซึ่งกิจการห้างร้านสมัยใหม่ ทำให้เกิดอาชีพที่หลากหลายขึ้นกว่าเดิม²⁷⁸ อาจเป็นผลทำให้วิถีชีวิตของคนไทยเริ่มเปลี่ยนไปในยุคสมัยนี้ การมีพื้นที่สาธารณะ

²⁷⁸ ชัย เรื่องศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ, 328.

การประกอบอาชีพที่ต้องทำงานเป็นเวลา มีผลทำให้ชีวิตที่เคยอยู่กับบ้าน ต้องออกเดินทางอยู่เป็นประจำ รวมถึงการคมนาคมสะดวกขึ้นกว่าเดิมมาก จึงไม่ใช่เรื่องแปลก ที่คนไทยในเมืองจะเปลี่ยนแปลงวิถีเดิม ไปสู่วิถีชีวิตที่เจริญขึ้น ทำให้การอาศัยอยู่ติดบ้านลดน้อยลง ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านลดลง ไปตามกัน

ในปัจจุบันที่อยู่อาศัยหนาแน่นขึ้น ประชากรประกอบอาชีพห่างไกลจากตัวบ้าน และจำเป็นต้องเดินทางอยู่เป็นประจำ รวมถึงอาคารสาธารณะที่ดำเนินกิจกรรมสันทนาการ ร้านอาหารต่าง ๆ มีมากขึ้น วิถีชีวิตของคนไทยเปลี่ยนไปอย่างสิ้นเชิง พื้นที่สำหรับการพักผ่อน หรือสวนสาธารณะมีเพิ่มขึ้นมากกว่าเดิม ทางเลือกสำหรับการพักผ่อนจึงมีมากขึ้นไม่ใช่เพียงแค่หน้าบ้านอย่างเดียว แต่ไม่ได้หมายความว่า การพักผ่อนบนพื้นที่หน้าบ้านจะหายไปจากสังคมไทย แต่จะเห็นได้ว่า การนั่งเล่นพักผ่อนบนพื้นที่หน้าบ้านไม่ได้เกิดขึ้นกับทุกครัวเรือน มีเพียงแค่บางส่วนของที่ตกแต่งและจัดสถานที่หน้าบ้านให้เหมาะแก่การนั่งเล่นพักผ่อนหรือกิจกรรมสันทนาการในครอบครัว

กิจกรรมที่ต้องการพื้นที่ภายนอก เช่นการประกอบอาหารของคนไทยส่วนใหญ่มีควันไฟและกลิ่นแรง จึงไม่เหมาะแก่การประกอบอาหารในพื้นที่ปิด ทำให้เห็นว่าบ้านในเมืองบางพื้นที่ ใช้หน้าบ้านในการประกอบอาหาร รวมถึงการตากผ้า ที่ต้องการพื้นที่ภายนอกเพื่อผึ่งลมและรับแสงแดด กิจกรรมเหล่านี้ล้วนต้องการพื้นที่โล่งภายนอก อาจเป็นเพราะพื้นที่ในขอบเขตของบ้านมีไม่พอใช้สอย พื้นที่หน้าบ้านจึงเหมาะแก่การประกอบกิจกรรมเหล่านี้ที่สุด เพราะเป็นพื้นที่เข้าออกอยู่เป็นประจำ และดูแลได้ง่าย อีกทั้งหากหน้าบ้านเป็นพื้นที่สาธารณะ ในทางความรู้สึกอาจไม่เป็นการรบกวน หรือกีดขวางทางสัญจรภายนอกมากเกินไป ประกอบกับการไว้นေเชื้อใจต่อคนในสังคม ทำให้สามารถประกอบกิจกรรมที่ความส่วนตัวบนพื้นที่หน้าบ้านได้อย่างไม่เขินอาย

สมัยโบราณคนในกรุงเทพฯส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตร ส่วนใหญ่ทำนา ทำให้มีเวลาว่างในกระประกอบอาชีพรอง หรือทำกิจกรรมอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิตเช่น ทอผ้า ทำเครื่องสาน โดยใช้พื้นที่ใต้ถุนบ้านหรือพื้นที่ชานในการประกอบกิจกรรมเหล่านี้ และยังพบเห็นได้ในชุมชนนอกเมือง ส่วนอาชีพของผู้คนส่วนใหญ่ในเมือง จำเป็นต้องเดินทางออกนอกบ้านในเวลาเช้าและกลับบ้านในเวลาเย็น แต่มีอาชีพอีกหลากหลายอาชีพที่ประกอบกิจกรรมอยู่ในบ้าน เช่นร้านค้าขนาดเล็ก รับผิดชอบเสื้อผ้า หรือกิจการส่วนตัวอื่น ๆ อาชีพเหล่านี้ส่วนใหญ่ใช้พื้นที่หน้าบ้านในการแสดงออกถึงสิ่งที่ต้องการขาย เพื่อเป็นการโฆษณา อีกทั้งหน้าบ้านเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ที่ดีต่อการติดต่อซื้อขาย และสะดวกในการเข้าถึงตัวของส่วนตัว ตำแหน่งที่มีการสัญจรคับคั่ง ผู้คนผ่านหน้าบ้านมากขึ้นตาม ทำให้

พื้นที่เหล่านี้มีความสามารถในการประกอบกิจการร้านค้าได้ดี จึงสามารถเห็นได้ว่ามีบ้านที่เป็นร้านค้า อยู่ริมถนนใหญ่ในเมืองกรุงเทพฯ และร้านค้าในตรอกซอยส่วนใหญ่เป็นร้านที่ตอบสนองความต้องการ ในการอยู่อาศัย เช่นร้านซักรีด ร้านอาหารตามสั่ง เพื่อตอบสนองวิถีชีวิตของคนในสังคมเมือง

4.6.2. ความต้องการทางสังคม

ความต้องการทางสังคม ของคนไทยมีมากกว่าการพักหรือพุดคุย การฟังพาดูอาศัยซึ่งกันและกันเป็นสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิตหรือการประกอบอาชีพ ยกตัวอย่างเช่นประเพณีลงแขกเกี่ยวข้าว แต่โบราณเป็นการไหว้วานของความช่วยเหลือจากเพื่อนบ้านมาช่วยเกี่ยวข้าวในที่นาของตน เพื่อให้สามารถเก็บเกี่ยวได้รวดเร็วมากขึ้น โดยเจ้าของบ้านจะเตรียมข้าวปลาอาหารไว้เพื่อเลี้ยงแขกเป็นการตอบแทน เมื่อมีที่นาอื่นต้องการความช่วยเหลือ ก็จะเกิดกิจกรรมทางสังคมนี้ขึ้นอย่างเสมอ และการช่วยเหลือเช่นนี้เกิดขึ้นในอีกหลากหลายกิจกรรมของสังคมไทย รวมถึงประเพณีหรือเทศกาลอื่นของไทย ก็เป็นการกระชับความสัมพันธ์ของคนในสังคมเช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่าสังคมไทยเป็นสังคมที่เปิดโอกาสในการทำความรู้จักผู้อื่น เรียนรู้ถึงการเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และการฟังพาดูอาศัยกันของคนในสังคม

เมื่อมองลงมาสู่ระดับการอยู่อาศัย ในชีวิตสมัยก่อนคงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่ผู้คนในสังคมต่างต้อง ฟังพาดูอาศัยกันในด้านการค้าขายและเยียวยาจิตใจ การพุดคุยทักทาย ถามสาราทรทุกซุซุดิบเป็นการ แสดงออกถึงมิตรภาพ การแลกเปลี่ยนพุดคุยรับรู้ถึงเหตุการณ์และประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับคู่ สนทนา อาจเป็นเรื่องคล้ายเหงาของคนสมัยโบราณ เพราะกิจกรรมสำหรับคลายเคลียดคลายเหงา ยัง มีไม่หลากหลายเท่ากับปัจจุบัน เห็นได้จากบ้านเรือนไทย พื้นที่ชานหรือศาลา ต่างเป็นพื้นที่ที่เหมาะสม แก่การรองรับกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในตัวตนทั้งสิ้น ความต้องการสังคมของคนไทย จึงเกิดทั้งใน ระดับหมู่บ้าน ชุมชน จนถึงวัฒนธรรมและประเพณี ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้ล้วนส่งเสริมความสัมพันธ์ของ คนในสังคม เกิดความคุ้นชินซึ่งกันและกันชุมชน และสามารถสังเกตเห็นพื้นที่และกิจกรรมเหล่านี้ได้ ผ่านพื้นที่หน้าบ้าน

ในปัจจุบัน วิถีชีวิตและการอยู่อาศัยของผู้คนมีความแตกต่างกันมาก ซึ่งอาชีพ การทำมาหา กินอาจเป็นเหตุผลใหญ่ที่ทำให้วิถีชีวิตแตกต่างกันออกไป ไม่เหมือนกับสมัยก่อนที่คนส่วนใหญ่ ประกอบอาชีพเกษตร วิถีชีวิตจึงคล้ายหรือเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ ทางเลือกในการใช้ชีวิตของคนไทย ในปัจจุบันมีมากกว่าแต่ก่อน รวมถึงเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่สามารถเชื่อมโยงผู้คนเข้ากันได้ทั้งถึง ความรู้ และข่าวสารเข้าถึงผู้คนได้รวดเร็ว โอกาสในการเลือกวิถีชีวิตที่ตนเองชอบมีมากกว่าเดิม จะเห็นว่าหาก ผู้คนใดเลือกความเป็นส่วนตัวมากกว่าการมีส่วนร่วมในสังคม บ้านหลังนั้นอาจมีกำแพงทึบ ปิดกั้น

ไม่ให้เชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอก แตกต่างจากคนที่มีความต้องการทางสังคมมากกว่าความเป็นส่วนตัว บ้านหลังนั้นอาจเปิดโล่งมากขึ้น มีการเตรียมพื้นที่สำหรับนั่งพักและรองรับกิจกรรมทางสังคมจะเกิดขึ้นอยู่ตลอดเวลา ดังเช่นร้านน้ำในบ้านเรือนไทย ที่เตรียมไว้รองรับแขกหรือผู้คนที่ผ่านไปมาได้ดื่มกิน หรือบ้านพื้นถิ่นเมืองพระนครศรีอยุธยาตั้งที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นที่ทุกหลังยกได้สูง อนุญาตให้คนในชุมชนสามารถเดินผ่านได้ถุนบ้านของตนและเข้าถึงริมคลองได้อย่างอิสระ

ความต้องการทางสังคมของแต่ละบุคคลมีระดับที่แตกต่างกัน แต่คนล้วนมีวิถีชีวิตเป็นไปตามที่ตนเองเลือก ซึ่งปฏิเสธไม่ได้ว่าวิถีชีวิตล้วนได้รับผลกระทบจากปัจจัยต่าง ๆ เช่น ค่านิยม อาชีพ ฐานะ ครอบครัว เพื่อนบ้าน ชุมชน การคมนาคม เทคโนโลยี ฯลฯ ทำให้ความต้องการทางสังคมของแต่ละบุคคลแตกต่างกันไป ผู้อยู่อาศัยในสมัยก่อนอาจแสดงออกถึงความต้องการสังคมให้เห็นผ่านพื้นที่และการรวมตัวกันของผู้คน แตกต่างจากยุคสมัยนี้ ที่สังคมสามารถอยู่บนหน้าจอ การพบเจอตัวตนแท้จริงถูกลดความสำคัญลง ความต้องการทางสังคมถูกแสดงออกมาให้เห็นในรูปแบบอื่นที่หลากหลายมากขึ้นกว่าสมัยก่อน ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนอาจลดน้อยลงลง พื้นที่หน้าบ้านที่เป็นพื้นที่แรกในการมีปฏิสัมพันธ์กันผู้คนภายนอกอาจจะถูกให้ความสำคัญน้อยลง แต่ก็ยังมีพื้นที่ทางสังคมบริเวณหน้าบ้านนี้แสดงให้เห็นอยู่ตามวิถีชีวิตของผู้คนเหล่านั้น

4.6.3. ที่ตั้ง และลักษณะที่พักอาศัย

ที่ตั้งและขนาดที่ดิน ล้วนมีผลต่อการพักอาศัยของมนุษย์ หากลองมองกลับไปในสมัยรัชกาลที่ 1-3 พื้นที่ในกรุงเทพฯ ส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ป่า หรือสวน จำนวนประชากรในกรุงเทพฯ ยังไม่หนาแน่น การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนจึงไม่จำเป็นต้องใกล้ชิดติดกัน ระยะห่างระหว่างเรือนมีมาก รวมถึงการคมนาคมยังใช้เท้าเป็นหลัก กิจกรรมในชีวิตประจำวันส่วนใหญ่ของคนสมัยก่อนอยู่ภายนอกบ้านเป็นหลัก ตัวเรือนใช้หลังนอนเท่านั้น โอกาสในการผ่านที่พักอาศัยของผู้อื่น หรือประสบพบเจอเพื่อนบ้าน โดยบังเอิญมีมากกว่าในปัจจุบัน กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้บ่อยครั้งมากขึ้น ถึงแม้ว่าตัวเรือนจะไม่อยู่ใกล้ชิดติดกันก็ตาม

กฎหมายเรื่องที่ดิน การครอบครองที่ดินในสมัยก่อนยังมีความคลุมเคลือ ทำให้พื้นที่สาธารณะปะปนไปกันพื้นที่หน้าบ้าน ไม่มีการแบ่งแยกอย่างชัดเจนเรื่องกรรมสิทธิ์ การใช้งานพื้นที่หน้าบ้านจึงเกิดความหลากหลายขึ้น เมื่อสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีการวางวัด และออกโฉนดที่ดินที่มีความชัดเจน ความเป็นเจ้าพื้นที่ทำให้พื้นที่สาธารณะถูกแยกออกจากที่ดินส่วนตัวอย่างชัดเจน อาจมีการล้อมรั้วเพื่อบ่งบอกขอบเขตที่ดินไว้เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของ หรือปิดกั้นไม่ให้ผู้อื่นเข้ามาทำ

กิจกรรมโดยพลการ การแบ่งแย่งที่ชัดเจนขึ้นนี้มีผลทำให้กิจกรรมที่เกิดบนพื้นที่หน้าบ้านเปลี่ยนรูปแบบออกไป ความบังเอิญในการเกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านอาจลดลง กิจกรรมทางสังคมในบริเวณบ้านก็ลดลงตามไป การมีโฉนดที่ดินทำให้การซื้อ-ขายที่ดินเกิดความชัดเจน และเกิดข้อพิพาทได้ยากขึ้น และเปิดโอกาสให้ผู้คนที่ไปสามารถครอบครองได้ตามกฎหมายอีกด้วย

เมื่อจำนวนประชากรในตัวเมืองมีมากขึ้น แหล่งงานแหล่งรายได้ในตัวเมือง วิถีชีวิตของคนไทยค่อยๆเปลี่ยนไปตามกาลเวลา การย้ายถิ่นฐานเข้ามาอยู่ในเมืองเพื่อใกล้กับที่ทำงาน ความต้องการที่พักอาศัยมีมากขึ้น ที่ดินจึงถูกแบ่งย่อยออกเพื่อให้เพียงพอต่อความต้องการของตัวเรือน ที่ดินเริ่มมีราคาแพง การอยู่อาศัยจึงต้องเบียดเสียดกันมากกว่าสมัยก่อน รวมถึงประเภทของที่พักอาศัยมีหลากหลายมากขึ้น จากบ้านเดี่ยวธรรมดา เริ่มมีบ้านแถว ตึกแถว ที่พักอาศัยแต่ละครัวเรือนใช้ผนังผืนเดียวกันกับที่พังก้างเคียง อาจเป็นผลทำให้พื้นที่ภายนอกที่จำเป็นต่อกิจกรรมในการดำเนินชีวิตของคนไทย เช่นการทำอาหาร การตากผ้า ส่งผลให้กิจกรรมเหล่านี้ถูกผลักดันออกมาเกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ แต่ไม่ใช่ว่ากิจกรรมเหล่านี้จะเกิดขึ้นบนหน้าบ้านเท่านั้น ในแหล่งที่พังก้างเคียงนั้น อาจมีร้านค้าที่ตอบสนองความต้องการการอยู่อาศัยในชีวิตประจำวันอยู่เช่น ร้านอาหารตามสั่ง ร้านซักรีด ที่เกิดขึ้นมารองรับกิจกรรมเหล่านี้ตามความต้องการของผู้คนในพื้นที่

อพาร์ทเมนต์ แพลตหรือคอนโดมิเนียมเป็นที่พักอาศัยแบบซ้อนชั้น ใช้บันไดและทางเดินร่วมกันกับห้องพักในอาคาร พื้นที่ใช้สอยภายในมีจำกัด ที่อยู่อาศัยในลักษณะนี้ หน้าบ้านอาจไม่ถูกใช้งานมากนัก จะเห็นแต่แพลตฟอร์มที่มีโถงทางเดินหน้าห้องที่มีห้องอยู่เพียงแค่นั่งเดียว อีกฝั่งหนึ่งอยู่ติดกับพื้นที่ภายนอก ซึ่งกิจกรรมที่เกิดบนพื้นที่ทางเดินในลักษณะนี้ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมชั่วคราว ยืนชมวิว พบปะเพื่อนบ้าน รดน้ำต้นไม้ ส่วนอพาร์ทเมนต์หรือคอนโดที่มีห้องขนานข้างทางเดิน การใช้งานบนพื้นที่หน้าบ้านมีน้อยมาก ใช้เพียงแค่ว่าทางเดินผ่านเพื่อไปโถงลิฟต์หรือบันไดหลักเท่านั้น พื้นที่ทางสังคมของที่พักอาศัยประเภทนี้อาจจะถูกย้ายไปรวมกันอยู่ที่โถงทางเข้า หรือพื้นที่สวนสาธารณะด้านนอกที่อยู่ภายในโครงการ เพื่อเป็นการใช้ประโยชน์ที่ดินสูงสุด โดยการใช้พื้นที่ส่วนกลางร่วมกัน

บ้านจัดสรรหรือบ้านเดี่ยวเป็นอีกกรณีหนึ่งที่แตกต่างออกไป เพราะมีการครอบครองพื้นที่ภายนอกเป็นของตนเอง แต่มีการล้อมรั้วรอบขอบชิด แบ่งพื้นที่ส่วนรวมออกจากพื้นที่ส่วนตัวชัดเจน กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านก็แตกต่างออกไป อาจมีกิจกรรมส่วนตัวเกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านมากกว่าเดิม และสามารถรองรับกิจกรรมทางสังคมได้มากขึ้น แต่การเข้าถึงหรือความใกล้ชิดระหว่าง

ครัวเรือนอาจทำได้ยาก เพราะกิจกรรมการอยู่อาศัยส่วนใหญ่อยู่ภายในมากขึ้น และการล้อมรั้วหากเป็นรั้วทึบ ก็เป็นการลดโอกาสการพบเจอเพื่อนบ้านอีกด้วย

จากที่ตั้งจนถึงลักษณะอาคารที่พักอาศัย ส่งผลถึงกิจกรรมในการอยู่อาศัยและบ่งบอกถึงฐานะและลักษณะสังคมของคนในชุมชนนั้น ทำให้ลักษณะทางสังคมแตกต่างกันออกไป บ้านพักอาศัยที่อยู่ในตรอกซอยลึก พื้นที่หน้าบ้านมีความกว้างเพียงพอแค่คนเดินสวนกัน รถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้ ผู้คนที่อยู่อาศัยในพื้นที่นั้นอาจเป็นชุมชนรายได้ต่ำ พื้นที่ภายในคับแคบแออัด หน้าบ้านหรือทางเดินภายนอกจึงถูกใช้เป็นพื้นที่ทางสังคม เพื่อตอบสนองกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้น ซึ่งความถี่ในการใช้งานก็แตกต่างกันไปตามวิถีชีวิตของคนในสังคมนั้น แตกต่างจากบ้านจัดสรรหรือบ้านเดี่ยวซึ่งเป็นบ้านพักอาศัยของผู้มีรายได้ปานกลางถึงสูง พื้นที่ใช้สอยภายในมีมากพอต่อความต้องการในการดำรงชีวิต พื้นที่หน้าบ้านจึงเป็นพื้นที่รับแขกหรือเป็นพื้นที่สนทนาการ ตอบสนองกิจกรรมอื่นนอกเหนือจากที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต ซึ่งผู้มีรายได้ต่ำเมื่อมีรายได้มากขึ้น ก็อาจย้ายที่พักอาศัยจากพื้นที่ซอยลึกคับแคบมาสู่บ้านพักอาศัยที่มีพื้นที่กว้างขวางมากขึ้นตามกำลัง ทำให้สังคมรายล้อมเปลี่ยนแปลง กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านก็เปลี่ยนไปเช่นกัน วิถีชีวิตถูกเปลี่ยนไปสู่ภาวะแวดล้อมและบริบททางสังคมตามที่ตั้งของบ้านแห่งนั้น

การคมนาคมก็มีผลต่อกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น เมื่อชีวิตประจำวันของผู้คนที่ใช้รถยนต์ส่วนตัวโดยสารเป็นหลัก การพบเจอกับเพื่อนบ้านโดยบังเอิญก็มีโอกาสเกิดขึ้นได้น้อย ความคุ้นชินระหว่างครัวเรือนก็ลดลงไปตามกัน ต่างจากการโดยสารทางเข้า หรือการเดินทางจากบ้านไปสู่จุดจอดโดยสารสาธารณะ ทำให้มีโอกาสในการเจอเพื่อนบ้านมากขึ้นกว่าเดิม จะเห็นว่าในสมัยก่อนที่ยังไม่มีรถยนต์ ทางเดินเท้าเป็นทางสัญจรหลัก โอกาสที่จะพบเห็นผู้คนในชุมชนมีมากขึ้นทำให้กิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้านมากขึ้นไปตามกัน

หลีกเลี่ยงไม่ได้ว่ายานพาหนะเหล่านี้ ขึ้นอยู่กับสภาพผืนดินหรือภูมิศาสตร์ของชุมชนนั้น พื้นที่ถนนทางในเมืองล่วนเป็นพื้นเรียบแข็ง ซึ่งเหมาะแก่การสัญจรด้วยรถยนต์หรือเดินเท้า แตกต่างกับบ้านที่อยู่บนน้ำที่สัญจรด้วยเรือ ซึ่งเคลื่อนที่ได้ช้ากว่าและเกิดการเปลี่ยนอริยาบถจากเรือสู่เรือได้ยากกว่ารถยนต์ ทำให้กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านที่เกิดขึ้นก็มีลักษณะแตกต่างกันออกไป บ้านที่อยู่บนเขา บ้านที่อยู่บนผืนน้ำแข็งต่างก็มีการสัญจรที่แตกต่างกันออกไป ภูมิประเทศต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ต่างก็ส่งผลกระทบต่อกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านทั้งสิ้น

4.6.4. การปิดล้อมปิดกั้น

ที่อยู่อาศัยของมนุษย์ล้วนต้องการขอบเขต (boundary) เพื่อป้องกันหรือการครอบครองพื้นที่ที่ใช้สำหรับประกอบกิจกรรมที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน การแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่เพื่อให้บุคคลภายนอกไม่รุกรานเข้ามาถึงพื้นที่ในบ้านของตน และมีสิทธิ์ในการประกอบกิจกรรมต่างบนพื้นที่ภายในบ้าน และการปิดกั้นปิดล้อม (enclosure) เป็นการป้องกันจากสภาพแวดล้อมภายนอก กันแดด กันฝน รวมถึงการบ่งบอกถึงขอบเขตที่ชัดเจน หนักแน่นขึ้น เป็นการเพิ่มความเป็นส่วนตัวในการอยู่อาศัย ควบคุมการเข้าออกหรือการเชื่อมต่อกับภายนอกด้วยหน้าต่างหรือประตู ทำให้สามารถควบคุมความเป็นส่วนตัวหรือการเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกได้ตามความต้องการ ทั้งขอบเขตและการปิดกั้นปิดล้อม ล้วนส่งผลต่อการเกิดกิจกรรมของพื้นที่ภายในบ้าน แน่แน่นอนว่าส่งผลกระทบต่อพื้นที่หน้าบ้านด้วยเช่นกัน ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ภายในบ้าน-ภายนอกบ้าน, พื้นที่ส่วนตัว-สาธารณะ, ต่างมีส่วนในการเกิดกิจกรรมของผู้อยู่อาศัยกับบุคคลภายนอก และผู้อยู่อาศัยกับสภาพแวดล้อมในพื้นที่

พื้นที่บ้านจะต้องรู้สึกถึงความปลอดภัย มีความเป็นส่วนตัวสูง มีอิสระในการประกอบกิจกรรมของผู้พักอาศัย นับเป็นหัวใจของบ้านที่ตอบสนองการอยู่อาศัยของมนุษย์ก็ว่าได้ การปิดล้อมพื้นที่จึงมีความจำเป็น พื้นที่ที่ถูกห่อหุ้มไปด้วยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเหล่านี้เรียกว่า "พื้นที่ภายใน" บ้านที่ดีพื้นที่ภายในจะต้องสามารถตอบสนองกิจกรรมในชีวิตประจำวันได้ และผู้อยู่อาศัยจะต้องมีอิสระในการกระทำสิ่งต่าง ๆ ภายในบ้านโดยไม่เจินอาย แต่ความต้องการในการอยู่อาศัย ก็จำเป็นต้องสามารถเชื่อมต่อกับสภาพแวดล้อมภายนอกบ้าง เช่นการรับลม รับแสงแดด ฉะนั้นเพื่อที่จะสามารถควบคุมการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่ภายนอกได้ จึงองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เรียกว่า ประตู หน้าต่าง หรือช่องเปิดขึ้น โดยที่ผู้อยู่อาศัยสามารถเลือกที่จะปิด หรือเปิดรับภายนอกได้ตามความต้องการในการประกอบกิจกรรมตามวาระ ในบางกรณีการเปิดหรือปิดนี้ยังเป็นการรับความเป็นสาธารณะเข้ามาสู่พื้นที่ภายใน หรือเป็นการลดความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในด้วยขึ้นอยู่กับลักษณะของบ้านนั้น เช่นบ้านที่ติดกันพื้นที่สาธารณะอย่างกระชั้นชิด การเปิดประตูหรือหน้าต่างบริเวณหน้าบ้านเพื่อรับแสงภายนอกจะต้องยอมรับว่าผู้คนภายนอกก็สามารถสอดส่องสายตาเข้ามาสู่พื้นที่ภายในได้เช่นกัน ซึ่งเกิดขึ้นบ่อยในบ้านที่เป็นลักษณะตึกแถว หรือบ้านที่ไม่สามารถมีช่องเปิดในด้านอื่นได้ กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านจึงเกิดผลกระทบจากกรณีนี้เช่นกัน

การสร้างที่พักอาศัย ส่วนใหญ่แล้วทางเข้าหลักจะมีเพียงทางเดียว เพื่อควบคุมการเข้าออก, การดูแลรักษาความปลอดภัย, หรือการรับรู้ถึงบริบทภายนอกเพื่อเตรียมรับมือกับสถานการณ์

ภายนอกได้ทันท่วงที ทำให้พื้นที่ภายในที่ติดอยู่กับทางเข้า เป็นพื้นที่ส่วนตัวที่มีความเป็นส่วนตัวน้อยที่สุดของบ้าน และการใช้งานพื้นที่นี้ส่วนใหญ่จะเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวน้อยกว่าพื้นที่อื่น พื้นที่หลับนอน ห้องน้ำ หรือพื้นที่ที่ต้องมีความเป็นส่วนตัวสูงจะถูกจัดไว้ในพื้นที่ที่เข้าถึงยาก และลึบหายตาจากผู้คนภายนอก พื้นที่ส่วนหน้าจึงกลายเป็นพื้นที่รับแขก นั่งเล่น เสียสมาธิ

อีกทั้งเมื่อการแบ่งขอบเขตที่ดินเป็นไปตามกลไกของเศรษฐกิจและสังคม ทำให้ที่ดินต่างถูกแบ่งออกเป็นแปลง เกิดการแบ่งสัดส่วนระหว่างที่ดินส่วนตัวและที่ดินสาธารณะอย่างชัดเจน พื้นที่สาธารณะหรือถนนที่เป็นส่วนเชื่อมต่อบ้านสู่พื้นที่สาธารณะภายนอก ส่วนใหญ่จะมีเพียงด้านเดียวของบ้าน การมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่สาธารณะภายนอกจึงเกิดได้เข้มข้นที่สุดในด้านนี้ จากตำแหน่งทางเข้าออกและการจัดผังบ้าน ทำให้ส่วนนี้ถูกเรียกว่า "หน้าบ้าน" ช่องเปิด ประตู หน้าต่างที่อยู่ติดกับหน้าบ้านนี้จึงมีผลต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ภายในและพื้นที่หน้าบ้าน จะเห็นได้ชัดเจนจากบ้านที่ประกอบอาชีพค้าขาย หน้าบ้านจะถูกจัดเป็นพื้นที่แสดงสินค้าหรือแสดงจุดเด่นของอาชีพเพื่อเป็นการโฆษณาหรือติดต่อกับลูกค้าได้โดยง่าย ช่องเปิดของผนังส่วนหน้าจึงต้องกว้างใหญ่เพื่อรองรับความต้องการเหล่านี้ หากเป็นพื้นที่นี้เป็นที่นั่งเล่นพักผ่อน ช่องเปิดอาจไม่จำเป็นต้องกว้างใหญ่ หรือสามารถเข้าออกได้สะดวก แค่เพียงมองเห็นพื้นที่ภายนอกจากภายใน เพื่อเป็นการรับรู้ถึงสิ่งต่าง ๆ ภายนอก ทำให้สามารถรับมือกับสถานการณ์ภายนอกได้ เช่น สามารถมองเห็นมีผู้มาเยี่ยมเยียนได้จากภายใน, หรือกิจกรรมร้านค้าเคลื่อนที่ที่เร่จับไปตามชุมชน ซึ่งเห็นได้บ่อยครั้งในสังคมไทย

บ้านที่มีพื้นที่เล็ก กิจกรรมของบ้านแทบทั้งหมดจะต้องเกิดอยู่บนพื้นที่เดียวกัน การเปิดช่องเปิดด้านหน้าอาจไม่สะดวกมากนัก เพราะสามารถมองเห็นถึงพื้นที่ส่วนตัวภายนอกได้โดยตรงจากการมอง และการเข้าถึงเป็นไปได้ง่าย จึงพบเห็นได้บ่อยครั้งที่ดินบริเวณทางเข้าบ้านจะถูกปิดทึบ โดยเฉพาะที่พังกาศัยซ้อนชั้นที่ทางส่วนกลางกว้าง เพียง 1.50 เมตร (น้อยที่สุดตามกฎหมาย) ทำให้มีความกระชั้นในการประจันหน้ากับบุคคลภายนอกมากเกินไป หน้าบ้านจึงถูกปิดทึบ ส่วนในกรณีบ้านพักขนาดเล็กที่มีการเปิดประตูหน้าบ้านทิ้งไว้ อาจเป็นเพราะสภาพสังคมในชุมชนนั้นมีความไวเนื้อเชื่อใจ อนุญาตให้คนภายนอกมองเห็นถึงพื้นที่ภายในได้ รวมถึงความกว้างของถนนสาธารณะที่มีความกว้างมาพอให้บุคคลภายนอกสามารถสัญจรได้โดยไม่เข้าใกล้ทางเข้าบ้านมากเกินไป ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในบ้านก็ลดลงไปตามการเปิดของหน้าบ้านนี้ด้วย

ช่องเปิดของหน้าบ้าน จึงเป็นตัวการหลักในการกำหนดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านซึ่งส่งผลต่อกิจกรรมภายในบ้าน ช่องเปิดที่กว้างอาจช่วยให้สามารถมีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมภายนอกได้ดี

ในทางกลับกันการปิดทึบทำให้สร้างความเป็นส่วนหนึ่งของพื้นที่ภายใน การควบคุมการเปิดและปิดเหล่านี้สามารถช่วยให้สามารถกำหนดกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในและภายนอกได้ตามความต้องการของผู้อยู่อาศัย การควบคุมเหล่านี้แสดงผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เรียกว่าประตู หน้าต่าง รวมถึงผ้าม่าน ความทึบใสของบานเปิด ลักษณะของบานเปิด เป็นการเพิ่มรายละเอียดในการเปิดปิดเพื่อกรองสิ่งต่าง ๆ จากภายนอกให้ตรงกับความต้องการของกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่ภายใน

พื้นที่หน้าบ้านนอกจากจะหมายถึงพื้นที่ภายในที่ติดอยู่กับทางเข้าเรือนแล้ว ยังครอบคลุมไปถึงพื้นที่ภายนอกที่อยู่ติดทางเข้าเรือนอีกด้วย ในกรณีที่ทางเข้าตัวเรือนอยู่ติดกับพื้นที่สาธารณะ ไม่มีพื้นที่ภายนอกเป็นของตนเอง ความเป็นรู้สึกในการเป็นเจ้าของพื้นที่ส่วนหน้าของทางเข้าเรือนเกิดขึ้นอย่างเห็นได้ชัด อาจเป็นเพราะความคุ้นชินในการใช้พื้นที่ หรือความถี่ในการใช้งานเกิดจากผู้อยู่อาศัยเป็นหลักและเป็นพื้นที่แรกที่เจ้าของบ้านผ่านเพื่อออกไปสู่พื้นที่สาธารณะภายนอก พื้นที่หน้าบ้านนี้จึงมีความสำคัญขึ้น จะเห็นได้จากการสำรวจ มีบ้านหลายหลังที่มีการปลูกต้นไม้ หรือล้อมรั้วพื้นที่ภายนอกแล้วออกไปบนพื้นที่สาธารณะ เพื่อแสดงความเป็นเจ้าของพื้นที่ภายนอกเหล่านี้เพื่อตอบสนองความต้องการบางอย่างของเจ้าของบ้านเช่น การบังสายตาจากผู้คนภายนอก การให้ความร่มรื่น การสร้างเป็นพื้นที่พักผ่อน ทำให้มีการเข้าถึงที่ยากขึ้นเพื่อสร้างความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายใน แน่นนอนว่าการล้อมพื้นที่ภายนอกนี้ก็สัมพันธ์กับการเจาะช่องเปิดของผนังทางเข้า ทำให้กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านเป็นปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้อยู่อาศัย ซึ่งการล้อมในกรณีนี้อาจจะต้องเปิดช่องทางให้บุคคลภายนอกสามารถผ่านได้ เพื่อไม่เป็นการขัดขวางการสัญจรของผู้คนภายนอกมากเกินไป และบุคคลภายนอกสามารถเดินผ่านได้อย่างไม่เขินอาย

ซึ่งแตกต่างจากบ้านที่ครอบครองพื้นที่ภายนอกเรือนเป็นพื้นที่ส่วนบุคคล การปิดกั้นปิดล้อมจึงมีความเข้มข้นขึ้นกว่าเดิม จะเห็นว่าในสมัยก่อนหรือรูปแบบของบ้านเรือนไทยที่มีชานหน้าบ้านก่อนเข้าถึงตัวเรือน ถูกใช้งานเป็นพื้นที่พักผ่อนและใช้เป็นพื้นที่ทางสังคม สำหรับพบปะพูดคุยรับแขก เกิดกิจกรรมสนทนาการต่าง ๆ ด้วยลักษณะของชานที่มีการปิดกั้นปิดล้อมที่น้อย เปิดโอกาสให้คนที่ใช้งานบนพื้นที่ชานสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกได้ง่าย และเป็นการเพิ่มลำดับการเข้าถึงของตัวเรือน ทำให้พื้นที่ภายในมีความเป็นส่วนตัวสูงขึ้น พื้นที่ทางสังคมของบ้านถูกแยกออกจากพื้นที่ภายใน ซึ่งต่างจากปัจจุบันที่ห้องรับแขกนั้นอยู่ภายใน

ในบริบทของบ้านเดี่ยวหรือบ้านจัดสรรในกรุงเทพฯ นับว่าเห็นได้น้อยที่จะไม่ล้อมรั้วชดริมเขตที่ดิน เพราะเป็นการรักษาความปลอดภัยและเพื่อความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายนอก รั้วบ้านส่วน

ใหญ่จึงทึบตัน อาจเจาะช่องเปิดเล็กน้อยเพื่อให้พอเห็นความเคลื่อนไหวของพื้นที่ภายนอก ความสัมพันธ์กับบุคคลอื่นก็ลดน้อยลงไปตามลำดับ การที่บุคคลภายนอกจะสามารถเข้ามาปฏิสัมพันธ์กับบุคคลภายในเป็นเรื่องยาก และกล่าวได้ว่าหน้าบ้านมี 2 ชั้น หน้าบ้านแรกคือพื้นที่ที่อยู่ระหว่างทางเข้าตัวเรือน และหน้าบ้านที่สองคือพื้นที่ที่อยู่ติดกันรั้วบ้าน แน่นอนว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นสองพื้นที่นี้ แต่ต่างอย่างชัดเจน กิจกรรมการพักผ่อน นั่งเล่นจะเกิดขึ้นบนพื้นที่ภายในรั้ว และกิจกรรมทางสังคม เกิดขึ้นบนพื้นที่นอกรั้ว ฉะนั้นการมีปฏิสัมพันธ์กันคนภายนอกจึงเกิดขึ้นที่รั้วประตูบ้านมากที่สุด จะเห็นว่ามีบ้านบางหลังที่มีรั้วกำแพงทึบ แต่รั้วประตูมีลักษณะโปร่ง สามารถมองเห็นผู้คนภายนอกได้อย่างชัดเจน ผู้อยู่อาศัยจึงสามารถรับรู้ถึงผู้มาเยือนและเตรียมตัวต้อนรับได้อย่างเหมาะสม แต่ถ้าระยะห่างระหว่างตัวเรือนกับรั้วมีมากเกิดไป การรับรู้ถึงพื้นที่สาธารณะภายนอกหรือความสัมพันธ์กับคนในชุมชนอาจไม่หลงเหลืออยู่บนพื้นที่บริเวณนั้นก็ไม่ได้

ต่างกับบ้านในพื้นที่ต่างจังหวัด ที่มีการล้อมรั้วเดี่ยวหรือไม่มีการล้อมรั้วเลย ทำให้พื้นที่สาธารณะกลมกลืนไปกับพื้นที่หน้าบ้าน อาจเป็นเพราะความหนาแน่นของประชากรมีน้อย คนในชุมชนรู้จักกันแทบทั้งหมด ความไวเนื้อเชื้อใจทำให้การรักษาความปลอดภัยลดลง แต่สามารถมีปฏิสัมพันธ์กันคนในชุมชนมากขึ้น กิจกรรมทางสังคมจึงสามารถเกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านได้บ่อยครั้งกว่าบ้านที่ล้อมรั้วทึบตัน

รั้วบ้านเป็นการแบ่งพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะออกอย่างชัดเจน และสร้างความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ นอกจากนั้นยังแสดงออกถึงการเป็นเจ้าของของพื้นที่และไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกเข้ามาใช้สอยได้โดยง่าย ซึ่งช่องเปิดที่เกิดขึ้นบนรั้วบ้าน เกิดขึ้นตามความต้องการของเจ้าของ หากบ้านที่ต้องการความเป็นส่วนตัวสูง ไม่ต้องการรบกวนจากสิ่งอื่นภายนอกที่ดิน รั้วประตูและกำแพงอาจมีลักษณะสูงและทึบตัน หากต้องการมีความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอก หรือต้องการรับรู้ถึงเหตุการณ์บริบทโดยรอบ รั้วประตูและกำแพงอาจมีความโปร่ง มีช่องเปิดมากขึ้นอยู่กับความต้องการผู้พักอาศัย

ช่องเปิดซึ่งเป็นองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรม เมื่อมีการปิดหรือเปิดเกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านไม่ว่าจะเป็นรั้วบ้านหรือผนังทางเข้าเรือน อาจเป็นตัวบ่งชี้ได้ถึงความต้องการมีปฏิสัมพันธ์กันกับคนในชุมชน ลักษณะการเปิด ความทึบ ความโปร่ง ก็แตกต่างกันออกไปตามความต้องการที่เกิดขึ้น และเป็นตัวกำหนดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านอีกด้วย

กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ถึงแม้ว่าจะเกิดขึ้นบนบริเวณบ้านของผู้อยู่อาศัยแต่ล้วนส่งผลกระทบต่อพื้นที่สาธารณะภายนอก ซึ่งมีผลกระทบต่อชุมชนหรือผู้อยู่อาศัยข้างเคียงอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ไม่ว่าจะเกิดจากลักษณะของกิจกรรมเองหรือเกิดจากเครื่องใช้และลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่เอื้ออำนวยให้เกิดกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านนั้นขึ้น ในทางกลับกันร่องรอยของกิจกรรมที่ถูกอ่านได้ผ่านลักษณะสถาปัตยกรรมและการจัดการพื้นที่นี้ สามารถทำให้เห็นถึงกิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านเช่นกัน หากหน้าบ้านเป็นพื้นที่ทางสังคมพื้นที่แรกของมนุษย์แล้ว กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านเหล่านี้ก็สามารถสะท้อนถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี รูปแบบการจัดการพื้นที่และลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านที่ส่งผลกระทบต่อหน้าบ้านจึงสามารถบ่งบอกถึงความสัมพันธ์และกิจกรรมที่เกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชนได้อีกด้วย

บทที่ 5

ความสัมพันธ์ของ มนุษย์ บ้าน สังคม และแนวทางการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านของไทย

จากการศึกษาหน้าบ้าน ทำให้เห็นว่าหน้าบ้านส่งผลต่อกิจกรรมที่เกิดขึ้น และปัจจัยในการเกิดกิจกรรมเหล่านี้ ล้วนก่อเกิดจากความต้องการของมนุษย์ ซึ่งได้รับผลกระทบจากสังคม ค่านิยม กฎหมาย บริบท สภาพแวดล้อม หรือปัจจัยอื่น ๆ ที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของผู้อยู่อาศัย ซึ่งผลกระทบเหล่านี้ส่งไปถึงลักษณะที่พิกอาศัยด้วยเช่นกัน ในทางกลับกัน บ้านก็ส่งผลต่อการดำรงชีวิตเช่นเดียว ผลกระทบที่เกิดขึ้นกลับไปมาจนถึงจุดลงตัวหรือเกิดความคุ้นเคยกับบ้าน ผู้อาศัยจึงสามารถใช้ชีวิตประจำวันได้โดยสะดวกและมีความสุข แต่บ้านหรือความเป็นบ้านจะไม่สามารถเกิดขึ้นได้โดยปราศจากมนุษย์ บ้านที่ไม่สามารถตอบการอยู่อาศัยได้ ถูกทิ้งให้รกร้าง ก็เป็นเพียงแค่อุบัติกรรมที่ล้มเหลวที่ไม่สามารถตอบสนองต่อประโยชน์ใช้สอยใด ๆ “เราไม่ได้อยู่อาศัยเพราะเราสร้างบ้าน แต่เราสร้างบ้านเพื่อการอยู่อาศัย”²⁷⁹ หรือหากถูกเปลี่ยนกิจกรรมไปทางอื่นนอกจากอยู่อาศัย อาคารหลังนั้นก็ไม่ถูกเรียกว่าบ้านอีกต่อไป เพียงแค่รูปร่างรูปทรงเหมือนบ้านเรือนเท่านั้น บ้านจึงผูกพันอยู่กับกิจกรรมการอยู่อาศัยของมนุษย์อย่างแยกออกจากกันไม่ได้

5.1 การครอบครองพื้นที่

หากมองย้อนกลับไปที่ร่างกายของมนุษย์ ตั้งแต่โดยกำเนิดเมื่อเริ่มมีชีวิต เซลล์ต่าง ๆ ก่อรวมตัวกันก่อเกิดเป็นร่างกาย เมื่อมนุษย์มีร่างกายย่อมต้องการพื้นที่ในการดำรงคงอยู่ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์ของมารดา เราล้วนใช้พื้นที่ภายในร่างกายของแม่ในการมีชีวิต เรียกได้ว่าเราครอบครองพื้นที่ภายในร่างกายของแม่ ผิวหนังของเราเป็นตัวกำหนดขอบเขตของการมีอยู่ของร่างกาย เราต้องการพื้นที่ก่อนที่จะมีสติปัญญาหรือความรู้สึก และใช้ร่างกายของแม่ในการปกป้องร่างกายของเรา เมื่อคลอดออกมา ร่างกายของเราเริ่มมีปฏิสัมพันธ์กับโลก เราเริ่มใช้พื้นที่บนโลกเพื่อการดำรงคงอยู่โดยที่มีผิวหนังกำหนดขอบเขต และเมื่อได้รับการดูแลที่ดี อาจมีการห่มผ้าเพื่อป้องกันอากาศจากภายนอก หรือถูกนำเข้าสู่ตู้อบเพื่อป้องกันสภาพแวดล้อมภายนอกเข้ามาทำร้ายร่างกาย เครื่องนุ่งห่มจึงเริ่มมีความจำเป็นต่อการมีชีวิตอยู่เพื่อป้องกันความร้อนความหนาวจากสภาพอากาศ เครื่องนุ่งห่มเหล่านี้ อาจเป็นตัวกำหนดขอบเขตของการดำรงอยู่ของเราอีกชั้นหนึ่งจากผิวหนัง และมนุษย์ไม่สามารถอยู่ซ้อนทับพื้นที่เดียวกันได้ ร่างกายของเราเป็นของเราไม่สามารถหลอมรวมกับร่างกายผู้อื่น ฉะนั้นเรามนุษย์ ขอบเขตการครอบครองพื้นที่อย่างน้อยที่สุดคือผิวหนังหรือเครื่องนุ่งห่มของเรา

²⁷⁹ Martin Heidegger, 350.

หากการเกิดคือการเริ่มต้นของชีวิต การตายก็คงเป็นจุดจบ แต่ความสำคัญคือการอยู่หรือการดำรงอยู่ของชีวิต ซึ่งเป็นเครื่องหมายของการมีตัวตนอยู่บนโลกใบนี้ การดำรงคงอยู่ถือเป็นจุดเริ่มต้นของทุกสิ่งอย่างของชีวิตมนุษย์ ฉะนั้นการป้องกันหรือการรักษาชีวิตให้คงอยู่มีความสำคัญมากสำหรับความหมายของชีวิต ครรภ์มารดาหรือเครื่องนุ่งห่มล้วนเกิดจากความต้องการป้องกันตนเองจากสภาพแวดล้อมภายนอกเพื่อหลีกเลี่ยงการเจ็บปวดล้มตาย เพื่อให้ชีวิตสามารถดำเนินต่อไปได้ เช่นเดียวกันกับที่พักอาศัย การป้องกันสภาพแวดล้อมภายนอกหรือภัยอันตรายจากสัตว์หรือการปองร้ายจากผู้อื่น มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิต การปิดล้อมปิดกั้น การสร้างผนัง หลังคา เป็นองค์ประกอบในการป้องกันสิ่งต่าง ๆ ภายนอกและเมื่อพื้นที่ที่ถูกป้องกันเหล่านี้ ถูกใช้งานอยู่เป็นประจำจากผู้อยู่อาศัย เริ่มมีความผูกพันและมีระยะเวลาของการใช้พื้นที่มากขึ้น ที่อยู่อาศัยนี้จึงถูกเรียกว่าบ้าน และถูกพัฒนาให้อยู่อาศัยได้สะดวกสบายมากขึ้นตามความต้องการของผู้พักอาศัยที่ต่างกัน ในบางวิถีชีวิตที่จำเป็นต้องเคลื่อนที่ไปตามฤดูกาล หรือหาสภาพแวดล้อมใหม่เพื่อตอบสนองต่อการอยู่อาศัย บ้านจึงถูกดัดแปลงให้พกพาได้ บ้านจึงไม่จำเป็นต้องอยู่บนที่ถาวร กล่าวได้บ้านจะต้องมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่สามารถตอบสนองการอยู่อาศัย และผู้อยู่อาศัยมีความรู้สึกปลอดภัย สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยปราศจากความกลัว สำหรับมนุษย์ส่วนน้อยบางประเภทที่ไม่มีบ้าน สามารถอยู่อาศัยบนโลกนี้ได้โดยปราศจากการป้องกันที่ถาวร ใช้เครื่องนุ่งห่มหรือผืนหนังในการป้องกันสภาพแวดล้อมเพียงอย่างเดียวในการดำรงชีวิต คนประเภทนี้จึงถูกเรียกว่า "คนไร้บ้าน" หมายความว่าไม่มีที่พักอาศัยที่สามารถปิดล้อมป้องกันตนเองออกจากสภาพแวดล้อมภายนอกได้ แต่คนเหล่านี้ก็ต้องการพื้นที่ในการอยู่อาศัยบนโลก ฉะนั้นที่อยู่หรือที่พักอาศัยจึงมีความหมายแตกต่างจากคำว่าบ้านด้วยเหตุผลของการป้องกันและวิธีการรักษาชีวิตในการดำรงคงอยู่บนโลกใบนี้

ด้วยเหตุผลการมีชีวิต หรือการดำรงคงอยู่บนโลกใบนี้ของมนุษย์ การป้องกันหรือการรักษาชีวิตจึงเป็นเหตุสำคัญของมนุษย์ การมีพื้นที่ปลอดภัยในครอบครองจึงเป็นเหตุผลสำคัญของบ้าน ที่ทำให้มนุษย์สามารถอยู่อาศัยได้อย่างสงบสุข ด้วยมวลร่างกายของมนุษย์ทำให้ต้องมีพื้นที่ในการดำรงอยู่ด้วยการรักษาชีวิตมนุษย์จึงต้องการบ้านในการอยู่อาศัย ความต้องการบ้านจึงเป็นหนึ่งในความต้องการสำคัญของมนุษย์

เมื่อมนุษย์ครอบครองพื้นที่และบ้านที่สามารถตอบสนองความปลอดภัยในชีวิตแล้ว ความเป็นเจ้าของบ้านทำให้สามารถปรับเปลี่ยนดัดแปลงพื้นที่และสถาปัตยกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการการอยู่อาศัยและอำนวยความสะดวกในการดำรงชีวิต จะเห็นว่าบ้านของชาวเผ่าที่อาศัยตามภูมิประเทศต่าง ๆ บ้านของเขาเหล่านั้นมีลักษณะแตกต่างกันไปตามวิถีชีวิตหรืออาชีพ เพื่อให้บ้านของ

ตนเองสอดคล้องกับความต้องการได้อย่างลงตัว การครอบครองบ้านทำให้เจ้าของมีสิทธิในการจัดการและควบคุมพื้นที่ แต่ด้วยขอบเขตและบริเวณของบ้านที่เจ้าของสามารถครอบครองหรือดูแลได้นั้นมีจำกัด จึงหลีกเลี่ยงไม่ได้เลยว่าบ้านจะต้องอยู่ติดกับพื้นที่อื่นหรือพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะบ้านในเมืองมีพื้นที่จำกัด ขอบเขตการครอบครองพื้นที่บ้านจึงเห็นได้ชัด สิทธิในการจัดการพื้นที่ของแต่ละครัวเรือนจึงถูกกักบริเวณไว้บนขอบเขตที่ดินของตนแต่ไม่ใช่ว่าการจัดการพื้นที่ที่บ้านจะมีผลเฉพาะในที่ดินนั้นเพียงอย่างเดียว รูปทรงทางสถาปัตยกรรม การปิดกั้นปิดล้อม ทางเข้าออก ล้วนมีผลกระทบต่อพื้นที่ข้างเคียงทั้งสิ้น

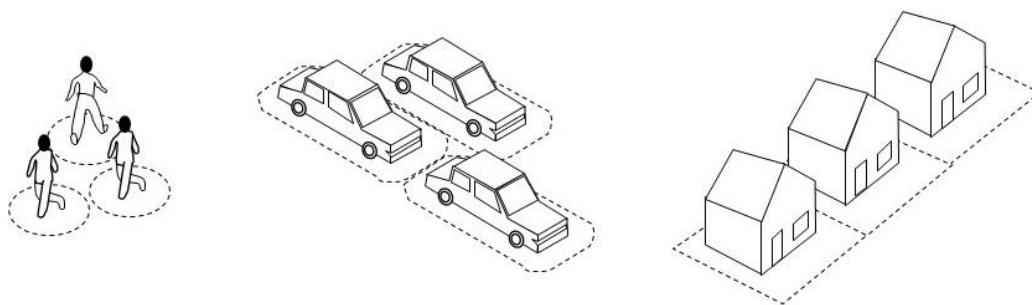
ร่างกายมนุษย์จำเป็นต้องการพื้นที่ในการดำรงคงอยู่ การครอบครองพื้นที่เหล่านั้นล้วนส่งผลต่อความรู้ต่อพฤติกรรมต่อตนเองและผู้อื่นในระยะใกล้เคียง Edward Twitchell Hall, Jr. นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกา ได้กล่าวถึงระยะรอบร่างกายของเราอย่างน่าสนใจในหนังสือ The Hidden Dimension (1966) ว่ามนุษย์ตระหนักถึงพื้นที่ที่อยู่รอบ ๆ ตัวซึ่งระยะเหล่านี้มีผลต่อความสัมพันธ์และกิจกรรมต่อบุคคลอื่น 1.ในระยะใกล้ชิด (Intimate Distance 18 นิ้ว ห่างจากร่างกาย) เป็นระยะที่อยู่ใกล้ชิดติดตัว ระยะที่สามารถโอบกอบและรับรู้ถึงความร้อนร่างกาย สัมผัสผิวหนังกันได้ง่าย สามารถสื่อสารผ่านการกระซิบ สามารถสังเกตเห็นรายละเอียดของผิวหน้าของบุคคลอื่นได้ เป็นระยะสำหรับทำกิจกรรมกับคนที่ใกล้ชิดมากเท่านั้น ในระยะใกล้ชิดนี้หากอยู่ในสถานการณ์ปกติ หากมีคนแปลกหน้าเข้ามาในขอบเขตจะทำให้รู้สึกแปลก เกิดความหวาดระแวง และจะตอบโต้ต่อคนแปลกหน้านั้นในทันที นับว่าเป็นระยะที่อนุญาตให้เฉพาะคนคุ้นเคยเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับเราได้ 2.ระยะส่วนตัว (Personal Distance 1-4 ฟุต ห่างจากร่างกาย) ระยะที่อยู่ในช่วงแขนสามารถยื่นไปถึง ใช้เสียงดังปกติในการสื่อสาร ระยะนี้เป็นระยะของคนในครอบครัวหรือเพื่อนฝูงที่มีความสนิทสนมสามารถเข้ามาในระยะนี้ได้สบายใจ เป็นระยะที่แสดงออกถึงความสัมพันธ์ที่ดีต่อผู้คนที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับเราในระยะนี้ 3.ระยะทางสังคม (Social Distance 4-12ฟุต ห่างจากร่างกาย) เป็นระยะเหมาะแก่การติดต่อสื่อสารกับบุคคลที่ไม่คุ้นเคยโดยไม่รู้สึกรังเกียจ สามารถสังเกตถึงบุคลิกและพฤติกรรมต่อคู่สนทนาได้ทั่วถึง ระยะนี้จึงเหมาะแก่การเจรจาธุรกิจหรือติดต่อสอบถามกับคนที่ไม่คุ้นเคย จะสามารถสังเกตง่ายในกรณีการเลือกที่นั่งบนรถโดยสารประจำทางในขณะที่รถมีที่ว่างมากพอ ผู้โดยสารจะเลือกที่นั่งห่างกันมากกว่าที่จะนั่งชิดติดกัน เพื่อเป็นการเว้นระยะห่างให้อยู่บนขอบเขตพื้นที่ทางสังคม หากนั่งพบเห็นผู้โดยสารที่นั่งติดกัน จะสามารถอนุมานได้ว่าคนเหล่านั้นมีความสัมพันธ์อันดีต่อหรือรู้จักคุ้นเคยกันมาก่อนแล้ว 4.ระยะสาธารณะ(Public Distance 12-25 ฟุตหรือมากกว่า) เป็นระยะที่ห่างไกลออกไปจากร่างกาย ทำให้สามารถรับรู้ถึงการเข้ามาของผู้อื่นและ

สามารถตอบโต้ได้ทันทั่วทั้งที่ การพูดสื่อสารอาจต้องใช้เสียงที่ตั้งขึ้นสูงกว่าปกติ การรับรู้ถึงคนอื่นในระยะนี้อาจไม่มีความรู้สึกถึงกันมาก การมองเห็นถึงกันทำได้เพียงแค่เห็นถึงภาพรวมไม่สามารถสังเกตเห็นถึงรายละเอียดของผู้อื่นได้ชัดเจน กิจกรรมหรือการแสดงออกจึงไม่ส่งผลกระทบต่อถึงกันมากนัก ระยะนี้จึงเป็นระยะที่ยังคงความเป็นส่วนตัวของแต่ละบุคคลไว้แต่สามารถรับรู้ถึงกันได้ ซึ่งเป็นระยะพอดีและไม่รบกวนต่อความเป็นส่วนตัวของซึ่งกันและกันมากจนเกินไป²⁸⁰

ระยะต่างรอบตัวเราล้วนมีความหมาย ส่งผลถึงความรู้สึกและการแสดงออกต่อผู้อื่น นอกเหนือจากพื้นที่ที่จำเป็นสำหรับการดำรงคงอยู่ของร่างกายและ พื้นที่รอบตัวที่ขยายออกไปล้วนมีขอบเขตของการแสดงออกและการมีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้อื่น หากมองในแง่ความปลอดภัย ระยะที่ใกล้ตัวบุคคลที่สามารถเข้ามาในขอบเขตนี้ได้จะต้องได้รับความไว้วางใจเป็นอย่างมาก มั่นใจว่าคนเหล่านั้นจะไม่ทำร้ายหรือเป็นอันตรายต่อชีวิต ในระยะที่ห่างออกไปจึงเป็นระยะอนุญาตให้บุคคลแปลกหน้าสามารถเข้ามาในขอบเขตได้ โดยที่เราสามารถรับรู้ถึงเจตนาและสามารถตอบโต้การกระทำของผู้อื่นได้ทันทั่วทั้งที่

การครอบครองพื้นที่และพื้นที่รอบตัวล้วนส่งผลต่อความคิดและการกระทำเราตั้งที่ยกตัวอย่างขึ้นมาข้างต้นนี้ แต่ในกรณีที่เราเริ่มมีการปิดล้อมปิดกั้นเข้ามามีบทบาทในการครอบครองพื้นที่ ความชัดเจนของขอบเขตมีมากขึ้นจนสามารถแบ่งพื้นที่ออกจากกันได้ชัดเจน การตระหนักถึงพื้นที่ครอบครองและพื้นที่โดยรอบเปลี่ยนไป เมื่อมนุษย์ครอบครองพื้นที่ที่มีความชัดเจนและแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของได้อย่างเต็มที่ พื้นที่รอบ ๆ ขอบเขตการปิดกั้นปิดล้อมเหล่านั้นถูกให้ความหมายเป็นพื้นที่ส่วนตัวเช่นเดียวกันพื้นที่รอบตัว ยกตัวอย่างเช่น ในขณะที่เรานั่งอยู่ในรถยนต์ส่วนตัว เราครอบครองพื้นที่ภายในรถยนต์ และต้องระมัดระวังอุบัติเหตุ ทำให้การใช้รถยนต์บนท้องถนนจึงต้องเว้นระยะห่างระหว่างกันไว้เพื่อป้องกันการเฉี่ยวชนหรือเมื่อมีบุคคลอื่นเข้ามาใกล้รถยนต์ของเรา (เช่น คนขายพวงมาลัย ล้างกระจก ตามท้องถนน) เราผู้ที่อยู่ในรถล้วนตระหนักถึงผู้คนเหล่านั้นและตอบโต้ ออกโดยวิธีต่าง ๆ เพื่อแสดงถึงเจตนาของเราผู้เป็นเจ้าของรถ การครอบครองพื้นที่ในพื้นที่ที่ถูกปิดล้อมก็เกิดการแสดงออกและตระหนักถึงพื้นที่รอบ ๆ วัตถุเหล่านั้นเช่นเดียวกับพื้นที่รอบตัวเรา

²⁸⁰ Edward T. Hall, *The Hidden Dimension* (New York: Doubleday, 1966), 116-25.

ภาพที่ 223 Diagram อธิบายการครอบครองพื้นที่ในสถานะการณ์ต่าง ๆ

การครอบครองพื้นที่บ้านซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีขอบเขตและการปิดกั้น นอกจากการรับรู้ถึงพื้นที่ภายในแล้ว พื้นที่โดยรอบตัวเรือนล้วนได้รับการค้ำประกันอยู่เสมอ จะเห็นว่าบ้านในต่างจังหวัดหรือในพื้นที่ที่ความหนาแน่นของประชากรน้อย ผู้คนในชุมชนรู้จักกันหมดและมีความไวเนื้อเชื่อใจกันดี การล้อมรั้วอาจไม่มีความจำเป็น แตกต่างจากบ้านในเมือง ส่วนใหญ่หากมีที่ดินกว้างขวาง มีพื้นที่ภายนอกรอบตัวเรือนเป็นของตนเอง คนไทยในเมืองส่วนใหญ่มักล้อมรั้วรอบที่ดินนั้นเพื่อแสดงความเป็นเจ้าของและปิดกั้นการใช้พื้นที่จากบุคคลภายนอก ในกรณีของตึกแถวหรือบ้านที่มีผนังเรือนชิดติดกันบ้านหลังอื่น พื้นที่ด้านหน้าจึงถูกให้ความสำคัญมากที่สุด จึงอาจมีการจับจองพื้นที่หรือแสดงออกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ด้วยการวางกระถางต้นไม้ โต๊ะ เก้าอี้ เพื่อเอื้อต่อการประกอบกิจกรรมของผู้อยู่อาศัยและบ่งบอกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ภายนอกนั้น พื้นที่ที่อยู่รอบการปิดล้อมปิดกั้นของที่พักอาศัย หากเป็นผนังทึบตันมีความแข็งแรงคงทน การตระหนักถึงพื้นที่ด้านนอกอาจมีน้อยลง สิ่งร้ายที่เกิดขึ้นภายนอกบนพื้นที่ด้านนี้ส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยภายในได้น้อย ผลกระทบจากภายในสู่ภายนอกก็น้อยเช่นเดียวกัน แต่ด้านที่มีช่องเปิดใหญ่หรือสามารถมองเห็นพื้นที่ภายนอกได้มาก การตระหนักถึงพื้นที่ด้านนอกก็มีมากขึ้นตามลำดับ โดยเฉพาะพื้นที่ทางเข้าที่สามารถเข้าออกได้สะดวกและถูกใช้งานอยู่เป็นประจำมักถูกค้ำประกันถึงมากเป็นพิเศษ พื้นที่ทางเข้าตัวเรือนส่วนใหญ่ถูกจัดไว้บริเวณส่วนหน้าของบ้าน ประชันหน้ากับพื้นที่สาธารณะซึ่งพื้นที่เหล่านี้ถูกเรียกว่าหน้าบ้าน

5.2 การครอบครองพื้นที่หน้าบ้าน

คำว่า "หน้า" ตามพจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 มีแปลความหมายได้หลากหลายดังนี้ ส่วนของศีรษะตั้งแต่หน้าผากลงมาจดคาง (ใบหน้า), ซีกของกายที่ตรงข้ามกับหลัง, ด้านของสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่อยู่ตรงข้ามกับสายตาของเราหรือด้านที่เผชิญหน้ากับสายตาของเรา เช่น เขาวีงอยู่หน้าฉัน , ส่วนบนของบางสิ่ง เช่น หน้าขนม หน้าปก, ส่วนผสมโรยบนอาหาร, ด้าน ๆ หนึ่งของวัตถุแบน อย่างหน้ากระดาษ หน้าซอง, ส่วนกว้างของแผ่น (หน้ากว้าง), ชายผ้าบางชนิดที่มีลวดลายหรือ

ด้านของผ้าที่มีลวดลายชัดกว่า, คราว เช่น หน้าฝน หน้าทุเรียน, โดยปริยายหมายถึงคนเช่น เขาเก่งกว่าทุกคนไม่ว่าหน้าไหน, เกียรติและศักดิ์ศรี เช่นเห็นแก่หน้า ไม่ไว้หน้า, ลักษณะนามบอกจำนวนของแผ่นกระดาษ, ถัดไป เช่น อาทิตยหน้า คราวหน้า, ตรงข้ามกับ หลัง (ใช้แก่เวลาที่ยังมาไม่ถึง) เช่น วันหน้า เดือนหน้า ปีหน้า, อยู่ตรงข้ามกับข้างหลัง เรียกว่า ข้างหน้า. ในภาษาอังกฤษ คำว่า Front มีความหมายหลากหลายเช่นกัน ปรากฏอยู่ในรูปแบบของกริยา บุพบท และนาม นัยยะของคำมีความหมายถึง ด้านหน้าหรือสิ่งแรกที่เจอก่อนสิ่งอื่น

คำว่าหน้าที่ภาษาไทย นัยยะความหมายจากมุมมองของตัวเราออกไปจะหมายถึงสิ่งแรกที่พบเจอหรือเห็นก่อนสิ่งอื่น หรือหมายถึงทิศทาง ตำแหน่ง หรือการเคลื่อนที่ของสิ่งนั้น นอกจากนี้หน้ายังมีความหมายเชื่อมโยงกับสังคมและความรู้สึก เช่น หยามหน้า ตราหน้า เป็นคำที่แสดงออกถึงเกียรติและศักดิ์ศรีต่อสาธารณะชน

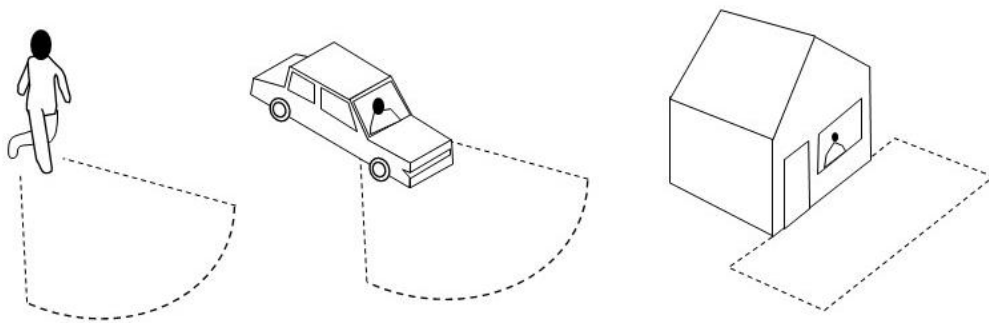
คำว่าหน้าล้วนสัมพันธ์กับมนุษย์ ด้วยสรีระร่างกาย อวัยวะที่ใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน ตา ปาก จมูก อยู่รวมกันที่ใบหน้าในด้านเดียวกันทำให้ประสาทสัมผัสของมนุษย์เกิดบนทิศทางนี้ การรับรู้ของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นทางตา ที่มองออกไปจากตัวเราในตำแหน่งตรงกันข้าม รวมถึงมือและเท้าของมนุษย์ที่กำหนดการเคลื่อนไหวให้ขยับและเคลื่อนได้ง่ายที่สุดไปในทิศเดียวกันนี้ เราเรียกทิศทางนี้ว่าด้านหน้า กิจกรรมส่วนใหญ่ของมนุษย์จะสัมพันธ์กับอวัยวะ ตา จมูก มือ เท้า ทำให้กิจกรรมในการดำรงชีวิตประจำวันเกิดขึ้นบนพื้นที่ด้านหน้าของร่างกายเรา เช่น การรับประทานอาหาร ประกอบอาหาร นั่งดูละคร วิ่งออกกำลังกาย เป็นต้น ส่วนกิจกรรมหรืออิริยาบถที่เกิดขึ้นในตำแหน่งอื่นเช่น ขับถ่าย นอน นั่งพัก เป็นกิจกรรมที่อยู่กับที่และมีการรับรู้ต่อสิ่งเร้าภายนอกน้อยกว่ากิจกรรมที่เกิดขึ้นด้านหน้า พื้นที่ด้านหน้าของร่างกายจึงอยู่ในความทรงจำและการรับรู้มากกว่าด้านอื่น

พื้นที่ด้านหน้าของร่างกายมีความถี่ในการใช้งานมากกว่าด้านอื่น ทำให้การระมัดระวังอันตรายในด้านนี้สามารถทำได้ง่าย สามารถเห็นสิ่งแวดล้อมด้านหน้าหรือรับรู้สิ่งที่จะเข้ามาหาร่างกายได้ก่อนและมีเวลาในการตัดสินใจเพื่อตอบโต้ต่อสิ่งเร้านั้น แตกต่างจากด้านอื่นโดยเฉพาะด้านหลัง ที่การรับรู้พื้นที่มีน้อยมาก การปกป้องหรือการระวังหลังจึงเป็นสิ่งที่ถูกคำนึงถึง เพื่อให้ร่างกายหรือจิตใจปราศจากการถูกคุกคาม ยกตัวอย่างเช่นเมื่อคนทั่วไปใช้งานบนรถไฟฟ้า หากที่นั่งเต็ม พฤติกรรมการผู้โดยสารจะหาพนักหรือซอกมุมของรถเพื่อใช้หลังพิง เป็นการแสดงออกอย่างหนึ่งในสถานะการณ์ที่สามารถเลือกตำแหน่งในการหลบหลีกจากสายตาของผู้อื่นได้ ในกรณีที่เว้นระยะห่างระหว่างบุคคลมากพอ การระวังหลังหรือการรักษาพื้นที่ส่วนตัวก็ถูกให้ความสำคัญน้อยลงไป ยกตัวอย่างเช่นการเดินทาง

เล่นในสวนสาธารณะในเวลาปกติ การระวางหลังมีน้อยลงเพราะมีพื้นที่มากพอสำหรับแต่ละบุคคลให้มีความรู้สึกปลอดภัยจากรอบข้าง และมีความมั่นใจว่าจะปลอดภัยในการใช้งานสวนสาธารณะนี้ แต่ในกรณีในพื้นที่ที่มีความแออัด มีผู้คนใช้งานหนาแน่นมาก พื้นที่ไม่เพียงพออย่างเช่นในงานคอนเสิร์ตหรือการประชุมคน การระวางอาจถูกละเลยออกไปเพราะเพื่อตอบสนองกับจุดมุ่งหมายอื่นที่มีความสำคัญกว่าการระวางความปลอดภัยหรือความเป็นส่วนตัวของบุคคลนั้น ๆ

เช่นเดียวกันกับการครอบครองพื้นที่ในวัตถุ การคำนึงถึงพื้นที่ด้านหน้าย่อมมีมากกว่าพื้นที่ด้านอื่น การขับขี่พาหนะส่วนตัว การมองเส้นทางด้านหน้าย่อมอยู่ในความคิดของผู้ขับขี่มากกว่าการมองกระจกข้างหรือกระจกหลัง การระวางด้านข้างและด้านหลังเกิดขึ้นเมื่อต้องการเปลี่ยนเส้นทาง ซึ่งเกิดขึ้นน้อยครั้งในการขับขี่รถยนต์ในสถานะการณปกติ และอีกทั้งในพระราชบัญญัติจราจรทางบก พ.ศ. ๒๕๒๒ "มาตรา ๔๐ ผู้ขับขี่ต้องขับรถให้ห่างรถคันหน้าพอสมควรในระยะที่จะหยุดรถได้โดยปลอดภัยในเมื่อจำเป็นต้องหยุดรถ ผู้ขับขี่ซึ่งขับรถขึ้นสะพานหรือทางลาดชันต้องใช้ความระมัดระวังไม่ให้รถถอยหลังไปชนรถคันอื่น" เป็นกฎหมายที่ช่วยในการระวางด้านหลังแทนผู้ขับขี่ ซึ่งทำให้มีความรู้สึกไว้วางใจในระดับหนึ่งในใช้ยานพาหนะบนท้องถนน

ภาพที่ 224 Diagram อธิบายความสำคัญของพื้นที่ด้านหน้าในสถานการณ์ต่าง ๆ

การคำนึงพื้นที่รอบด้านก็เกิดความรู้สึกเดียวกันเมื่อครอบครองพื้นที่ภายในบ้านซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัวเปรียบเสมือนพื้นที่รอบกายในลำดับแรก เป็นพื้นที่หวงห้ามไม่ให้คุณคนภายนอกเข้ามาได้ง่าย การเปลี่ยนผ่านระหว่างพื้นที่ภายในสู่พื้นที่ภายนอกเกิดขึ้นด้านที่ติดกับประตูทางเข้า บ้านส่วนใหญ่หันทางเข้าหาพื้นที่สาธารณะเพื่อความสะดวกในการเข้าถึง การเปลี่ยนผ่านจึงเกิดบนพื้นที่ด้านนี้มากที่สุดและถูกเรียกว่า "หน้าบ้าน" การคิดถึงหรือการคำนึงถึงหน้าบ้านจึงมีมากกว่าด้านอื่น ด้วยเหตุผลทางด้านความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัว ด้านข้างและด้านหลังของบ้านส่วนใหญ่ไม่มีประตูทางเข้าและมีกำแพงรั้วกันไว้เพื่อป้องกันโจรผู้ร้ายเข้าถึงได้โดยง่าย ทำให้การปิดกั้นปิดล้อมจากภายนอกมีมากกว่าด้านหน้า พื้นที่หน้าบ้านจึงจัดได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีกิจกรรมทางสังคมมากกว่าด้านอื่น

เพราะมีโอกาสในการเชื่อมต่อกับพื้นที่สาธารณะมากที่สุด ในทำนองเดียวกับพื้นที่ด้านหน้าของ
ร่างกายที่ถูกใช้งานและมองเห็นอยู่ตลอดเวลา

การปิดกั้นปิดล้อมบริเวณหน้าบ้าน อาจจะถูกคำนึงถึงต่างกันไปตามความต้องการของผู้อยู่อาศัย
ในกรณีที่ต้องการความเป็นส่วนตัวในการอยู่อาศัยสูง ประตูหรือประตูรั้วหน้าบ้านอาจถูกปิดทึบ การ
ป้องกัน การปิดล้อมปิดกั้นอาจมีเทียบเท่ากับด้านอื่น ทำให้กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านลดลง
ไปตามกัน หรือในกรณีที่เจ้าของบ้านมีที่ดินกว้างหรือสามารถไว้วางใจต่อพื้นที่รอบภายนอกได้ว่าจะไม่
มีอันตรายเข้ามาย่ำมาถาย การปิดกั้นปิดล้อมของหน้าบ้านอาจจะลดน้อยลง รวมไปถึงด้านอื่นด้วย
เช่นกัน การเปิดช่องเปิดบนผนังและการล้อมรั้วล้วนเป็นการแสดงเจตนาของผู้อยู่อาศัยที่มีผลต่อพื้นที่
รอบข้างของตัวอาคาร การเปิดช่องเปิดบนผนังด้านหน้าตัวเรือน หรือการสร้างรั้วกำแพงที่มีความ
โปร่ง เป็นการแสดงเจตนาที่อนุญาตให้ผู้คนภายนอกมองเห็นถึงพื้นที่ภายในเป็นการสูญเสียความเป็น
ส่วนตัวไปบ้างแตกต่างกับการรับรู้เรื่องราวภายนอกและบริบทมากขึ้นกว่าเดิม ในทางกลับกันหากปิดผนัง
เรือนทึบหรือสร้างรั้วกำแพงทึบ ก็เป็นการปิดกั้นการเชื่อมต่อจากพื้นที่ภายนอกและปิดกั้นการรับรู้
สิ่งแวดล้อมเช่นกัน

พื้นที่ภายในบ้านก็เปรียบเสมือนร่างกายของมนุษย์ที่ต้องการพื้นที่สำหรับการอยู่ ต้องการ
ความปลอดภัยและความเป็นส่วนตัว การป้องกันจึงเป็นเหตุผลหลักสำหรับการกันผนัง หรือใช้ประตู
หน้าต่างเป็นสิ่งควบคุมขนาดของการเชื่อมต่อสู่พื้นที่ภายนอก เพื่อตอบสนองความต้องการของ
สถานการณ์ภายในบ้านขณะนั้น การเชื่อมต่อสู่พื้นที่ภายนอกหรือการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนภายนอก
แน่นอนว่าเกิดขึ้นบ่อยครั้งที่สุดบนพื้นที่หน้าบ้าน พื้นที่ส่วนหน้าหรือด้านหน้านั้นถูกให้ความสำคัญ
และถูกใช้งานมากกว่าด้านอื่น การตระหนักถึงหน้าบ้านจึงมีความสำคัญในความรู้สึกถึงความเป็นบ้าน
เป็นจุดเริ่มต้นของความรู้สึกอยู่บ้าน การถึงบ้าน การกลับบ้าน เป็นจุดเริ่มต้นของความหมายของบ้าน
อย่างแท้จริง

5.3 อิทธิพลจากพื้นที่ภายนอก ผ่านหน้าบ้าน สู่พื้นที่ภายใน

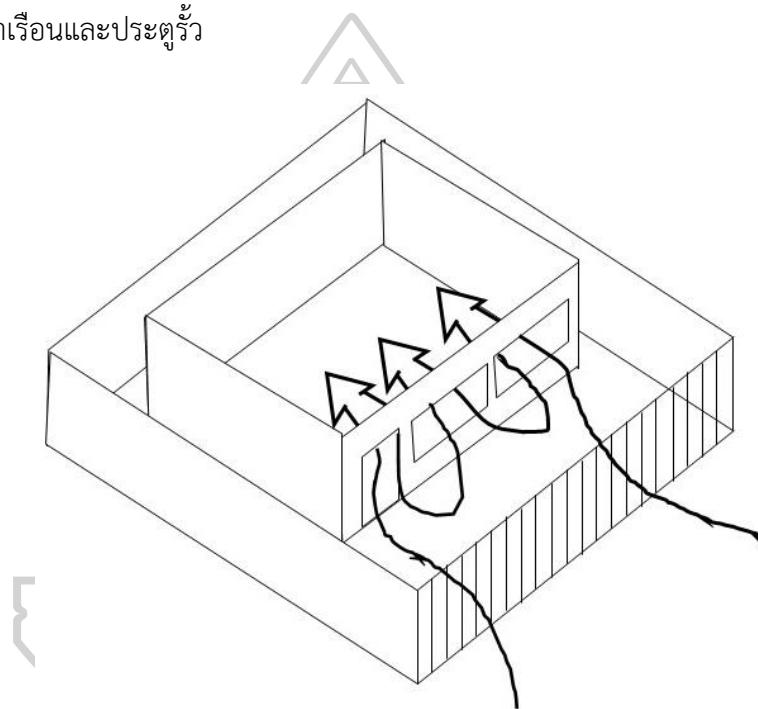
อาณาเขตที่หวงแหนหรือพื้นที่ส่วนตัว เป็นอาณาเขตที่ผู้อยู่อาศัยไม่ปรารถนาให้ผู้อื่นที่ไม่มี
ความคุ้นเคยเข้ามาในพื้นที่นี้ แน่แน่นอนว่าที่พักอาศัยส่วนใหญ่ถูกแบ่งพื้นที่ที่ออกเป็นส่วน อาจมีการกัน
ผนังภายในหรือกำหนดกิจกรรมในแต่ละพื้นที่ด้วยเครื่องเรือน พื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวที่สุดเป็นพื้นที่
หลับนอน เพราะในขณะที่หลับอยู่ร่างกายจะขาดการรับรู้ตัว ประสาทสัมผัสปิดลงชั่วคราว การป้องกัน
ตัวลดลง พื้นที่นอนจึงต้องถูกปกป้องและป้องกันไว้เป็นอย่างดี เช่นเดียวกันกับพื้นที่อาบน้ำและ

ซับซ้อน การทำกิจกรรมที่ต้องมีการเปลี่ยกายจะต้องอยู่ในพื้นที่ลับไม่ให้ผู้อื่นสามารถเห็นได้ แต่เป็นการใช้งานในระยะสั้นและผู้ใช้งานยังมีการรับรู้ครบถ้วน ความต้องการความปลอดภัยอาจน้อยกว่าพื้นที่นอน ส่วนพื้นที่ในการดำรงชีวิตอื่น ๆ พื้นที่ทำอาหาร รับประทานอาหาร นั่งเล่น พักผ่อน ทำงาน ซักล้าง ฯลฯ ก็มีความต้องการความเป็นส่วนตัวและการปกปิดลดน้อยลงไป พื้นที่ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวน้อยที่สุดอาจถูกไว้ภายนอกบ้าน เพราะเป็นพื้นที่ใกล้ชิดกับขอบเขตที่ดินของผู้อื่นหรือพื้นที่สาธารณะนอกขอบเขตที่ดินของตนเอง

พื้นที่นอกเขตแดนของที่ดินเป็นพื้นที่สาธารณะหรือที่ดินของเพื่อนบ้าน ล้วนส่งผลกระทบต่อด้านต่าง ๆ ของบ้านและส่งผลกระทบต่อจิตใจในการกำหนดกิจกรรมของพื้นที่ภายในซึ่งทำให้การจัดผังหรือวางตำแหน่งการใช้งานของพื้นที่ภายในได้รับอิทธิพลจากพื้นที่รายล้อมนี้ โดยเฉพาะหน้าบ้านที่อยู่ใกล้กับพื้นที่สาธารณะมากที่สุด มีความเป็นสาธารณะคลึบคลานเข้าไปในพื้นที่นี้มาก บ้านที่ผนังเรือนด้านทางเข้าอยู่ติดกับพื้นที่สาธารณะ จะทำให้ความรู้สึกของพื้นที่ภายในมีความเป็นส่วนตัวลดลงเพราะสามารถรับรู้ถึงบริบทภายนอกได้ง่ายและภายนอกสามารถมองเห็นหรือรับรู้ถึงภายในได้มากเช่นกัน พื้นที่หน้าบ้านในลักษณะนี้ในสังคมไทยส่วนใหญ่จัดเป็นพื้นที่นั่งเล่น หรือทานอาหาร เพราะมีความเป็นส่วนตัวในกิจกรรมน้อยที่สุดของการอยู่อาศัย หรือบ้านบางหลังที่มีกิจกรรมการประกอบอาชีพ ก็จะจัดวางตำแหน่งไว้ที่ด้านหน้านี้ เพราะเหมาะแก่การติดต่อสื่อสารจากลูกค้าภายนอกและเป็นการโฆษณาที่ดี หรือในสังคมเกษตรกร บ้านที่มีได้ทุนจะถูกใช้เป็นพื้นที่ในการประกอบอาชีพเสริม เพื่อง่ายต่อการเข้าถึงและไม่รบกวนพื้นที่อยู่อาศัยภายใน เหมาะแก่การชุมนุมต่อเพื่อบ้านเมื่อมีการช่วยเหลือในการทำงาน ส่วนพื้นที่ที่ต้องการความเป็นส่วนตัวมากขึ้น จะถูกจัดให้ห่างออกจากหน้าบ้านหรือยกสูงขึ้นชั้น 2 หรือเหนือศีรษะของคนภายนอก ไม่ให้สามารถถูกมองเห็นได้โดยง่าย เพื่อตอบสนองการพักผ่อนที่มีประสิทธิภาพสูงสุด ไม่ถูกรบกวนจากพื้นที่ภายนอก และส่วนบริการของบ้านเช่น ส่วนประกอบอาหาร ซักผ้า ตากผ้า มักถูกจัดให้หลบสายตาจากภายนอกเพื่อปิดบังความไม่งามของกิจกรรมและรักษาความงามของบ้านไว้

บ้านที่มีรั้วล้อมรอบ หากรั้วมีความทึบและสูง พื้นที่ในที่ดินจะมีความเป็นส่วนตัวเพิ่มขึ้น รวมถึงตัวเรือนที่เว้นที่โล่งห่างจากรั้ว การมีรั้วล้อมที่ดินเป็นการเพิ่มการป้องกัน และ ทำให้พื้นที่ภายในรู้สึกถึงความปลอดภัยมากขึ้น ความเป็นส่วนตัวสูงขึ้น อิทธิพลจากพื้นที่รอบนอกก็มีผลต่อบ้านลดน้อยลง การจัดผังสามารถทำได้โดยอิสระมากขึ้น พื้นที่บริเวณรั้วประตูทางเข้าที่ดิน ก็อาจถูกเรียกว่าหน้าบ้านได้เช่นกัน เพราะเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านระหว่างพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะ กิจกรรมทางสังคมระหว่างผู้อยู่อาศัยกับคนแปลกหน้าจะเกิดขึ้นบนพื้นที่นี้ เช่น การรับของจากไปรษณีย์ การซื้อของจาก

ร้านค้าก๋วยเตี๋ยวเคลื่อนที่ การพูดคุยกับเพื่อนบ้านที่เดินผ่านไปมา ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ใช้ระยะเวลาสั้น และด้วยการล้อมพื้นที่จากรั้วและผนังเรือน ทำให้มีที่ว่างระหว่างกลาง พื้นที่หน้าทางเข้าเรือนก็ยังคง ถูกเรียกว่าหน้าบ้านเช่นกัน แต่เป็นหน้าบ้านลำดับที่สองรองลงมา พื้นที่ส่วนนี้มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้นกว่าเดิม บางแห่งอาจทำที่นั่งที่พิงไว้สำหรับรับแขกที่มีความสนิทสนมสามารถใช้งานพื้นที่ได้ สะดวกและระยะเวลาานมากขึ้น และสามารถใช้เป็นพื้นที่สังสรรค์หรือนันทนาการได้อีกด้วย ส่วนพื้นที่รับแขกที่อยู่ภายในบ้านสามารถใช้เป็นพื้นที่ทางสังคมได้เช่นกัน แต่เหมาะแก่แขกที่มีความสนิทสนมมากเพราะมีความเป็นส่วนตัวสูง กล่าวได้ว่าบ้านที่มีรั้วล้อมที่ดิน จะมีพื้นที่หน้าบ้านสองที่ คือ บริเวณทางเข้าเรือนและประตูรั้ว

ภาพที่ 225 Diagram อธิบายอิทธิพลจากภายนอกเข้าสู่พื้นที่ภายใน

การปิดกั้นปิดล้อมที่มีลำดับชั้นจากพื้นที่สาธารณะภายนอก ทำให้การเข้าถึงมีลำดับที่มากขึ้น จะเห็นว่าในแต่ละลำดับการเข้าถึงทำให้พื้นที่ที่มีความเป็นส่วนตัวมากขึ้นด้วย หน้าบริเวณประตูรั้วมีความเป็นสาธารณะสูง เหมาะแก่การมีปฏิสัมพันธ์ชั่วคราวกับบุคคลแปลกหน้า พื้นที่ระหว่างประตูรั้วกับทางเข้าเรือนมีความเป็นส่วนตัวมากขึ้น และพื้นที่ภายในมีความเป็นส่วนตัวสูงที่สุด กิจกรรมทางสังคมจึงเหมาะกับแขกที่มีความสนิทสนม รู้จักและไว้ใจ ถึงอนุญาตให้เข้ามาใช้พื้นที่ส่วนนี้ได้ เมื่อลำดับการกันหรือระยะห่างระหว่างพื้นที่สาธารณะมีมากขึ้น ทำให้อิทธิพลจากพื้นที่สาธารณะลดลงไปตามลำดับ สามารถกล่าวได้ว่าลำดับการเข้าถึงเป็นตัวกำหนดกิจกรรม บ่งบอกถึงความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายนอกกับเจ้าของบ้าน ส่งกระทบผลถึงกิจกรรมบนพื้นที่ภายในและการจัดผังของบ้านอีกด้วย

การจัดผังบ้านอาจมีวิธีการหลากหลายในการใช้อิฐก่อประกอบทางสถาปัตยกรรม ผัง ประตู หน้าต่าง การยกพื้น ล้วนมีผลต่อการกำหนดขอบเขตและการปิดกั้นปิดล้อมของบ้าน ในบางสถานการณ์ กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านอาจเป็นกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวสูงก็เป็นได้หาก มีการปกปิดป้องกันจากสภาพแวดล้อมมากพอทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีความเป็นส่วนตัวสูงขึ้นมา แต่ปฏิเสธไม่ได้ว่า หน้าบ้านเป็นส่วนที่ได้รับผลจากความเป็นสาธารณะมากที่สุดของขอบเขตที่ดินของบ้านและส่งผลต่อการจัดผังของกิจกรรม ส่งผลต่อการปิดกั้นปิดล้อมพื้นที่ ทำให้รูปร่างรูปทรงของบ้านมีผลกระทบจากปัจจัยนี้ด้วยเช่นกัน

5.4 หน้าบ้านกับความสัมพันธ์ของมนุษย์

มนุษย์เป็นสัตว์สังคม ความสัมพันธ์แรกเริ่มอาจเป็นความสัมพันธ์ระหว่างบุตรและมารดา ต่อจากนั้นคือความใกล้ชิดสนิทสนมของคนในครอบครัว ความสัมพันธ์แรกเริ่มเหล่านี้ผ่านสายเลือด การเลี้ยงดู การพบเจอ การให้ความรัก การดูแล การมีปฏิสัมพันธ์ทั้งหมดก่อเกิดเป็นความสัมพันธ์อันเหนียวแน่น ครอบครัวจึงเป็นพื้นฐานที่สำคัญของสังคม ความสัมพันธ์ดีออกมาคือความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิต หากมนุษย์ผู้ใดสามารถจัดหาอาหาร เครื่องนุ่งห่ม ยารักษาโรค ที่พักอาศัย ได้ด้วยตนเองแล้ว ผู้นั้นอาจไม่ต้องการความสัมพันธ์กับผู้อื่นในการดำรงชีวิต แต่มนุษย์อีกมากที่ไม่สามารถจัดหาปัจจัย 4 ครบทั้งหมดได้ด้วยตนเอง จึงต้องพึ่งพาผู้อื่นในการจัดหาสิ่งอื่นที่ต้องการในการดำรงชีวิต

มนุษย์ทุกคนล้วนแตกต่างกัน ความสามารถของพื้นฐานร่างกาย การเรียนรู้ ความสามารถ ล้วนเกิดขึ้นแตกต่างกันไปด้วยหลากหลายปัจจัย ฉะนั้นจึงเกิดการแลกเปลี่ยนบางสิ่งๆที่ตนเองสามารถจัดหาได้กับสิ่งที่ตนเองต้องการจากผู้อื่น ในยุคนี้เป็นการแลกเปลี่ยนอย่างตรงไปตรงมา มีค่ากลางเป็นเงิน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นทั้งทางตรงและทางอ้อม ความสัมพันธ์ประเภทนี้จึงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่ความสัมพันธ์ในด้านความสนิทสนม ความคุ้นเคย ที่เป็นความสัมพันธ์ทางจิตใจ เสมือนความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในครอบครัว ความสัมพันธ์ประเภทนี้ไม่ต้องการผลประโยชน์หรือมูลค่าในการแลกเปลี่ยนเป็นตัวกลาง การช่วยเหลือมิตรสหายหรือคนคุ้นเคยเป็นสิ่งพิเศษในการอยู่ร่วมกันในสังคม การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ แบ่งปัน เกื้อกูล เป็นผลทำให้ชุมชนนั้นอยู่ได้สบายและมีความรู้สึกปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ยกตัวอย่างเช่นการระงับภัย สมัยก่อนที่ดินยังเต็มไปด้วยผืนป่า สัตว์ร้ายหรือภัยอันตรายอยู่รอบตัว การอยู่ร่วมกันเป็นการช่วยในการระแวดระวังสัตว์ร้ายเมื่อพบเห็น หรือในปัจจุบัน การอยู่บ้านใกล้เรือนเคียงเป็นการช่วยเหลือในการระแวดระวังขโมย ช่วยแจ้งเตือนเหตุเพลิงไหม้หรือเหตุร้ายอื่นที่จะเข้ามาในบริเวณที่พักอาศัย

หากพิจารณาจากการรับรู้ของมนุษย์ ก่อนที่ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลจะเกิดขึ้น คงหลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะต้องรับรู้ถึงการมีอยู่ของคู่สัมพันธ์ก่อนสิ่งอื่นใด เมื่อรับรู้ถึงการมีตัวตนของผู้อื่นแล้ว จึงเริ่มมีการทำความรู้จักและสร้างความสัมพันธ์ต่อไป การรับรู้ รูป รส กลิ่น เสียง สัมผัส มนุษย์ สามารถรับรู้ถึงการมีอยู่ของผู้อื่นได้ด้วยการมองเห็นได้ง่ายกว่าการรับรู้อื่น เพราะโดยปกติแล้วหากอยู่ในพื้นที่สาธารณะ การเปิดเผยถึงการมีตัวตนของตัวเองเป็นเรื่องปกติและอนุญาตให้ผู้อื่นสามารถมองเห็นถึงการมีอยู่ของเราได้ ถึงแม้ว่าการสวมเสื้อผ้าจะเป็นการปกปิดร่างกายส่วนใหญ่แต่ก็เป็นการแสดงออกถึงวิถีชีวิต (lifestyle) รสนิยม (taste) การแสดงความเคารพและบางครั้งสามารถบ่งบอกถึงฐานะอีกด้วย การมองเห็นผู้อื่นแน่นอนว่ามีผลกระทบต่อจิตใจของผู้มองเห็น รับรู้ถึงการมีอยู่และสามารถตัดสินใจได้ว่าจะปฏิบัติต่อบุคคลผู้นั้นอย่างไร สถานการณ์และสถานที่รวมถึงอีกหลายตัวแปรก็ส่งผลกระทบต่อการตัดสินใจในการกระทำนี้ด้วย การกระทำใด ๆ ต่อจากนั้นจะส่งผลกระทบต่อความสัมพันธ์ต่อผู้คนเหล่านั้นเช่นกัน

ในภาพยนตร์เรื่อง Her (2013)²⁸¹ พระเอก Theodore Twombly (นำแสดงโดย Joaquin Rafael Phoenix นักแสดงชาวอเมริกัน) เป็นนักเขียนที่สร้างความสัมพันธ์กับ Samatha ซึ่งเป็นปัญญาประดิษฐ์ ผ่านการพูดคุยทางโทรศัพท์และเกิดหลงรักขึ้น ภาพยนตร์เรื่องแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่สร้างขึ้นผ่านการรับรู้ทางการฟัง จะเห็นว่าความสัมพันธ์นั้นสามารถสร้างขึ้นจากการฟังได้แน่นอนว่าคนพิการทางหู ก็สามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้อื่นผ่านภาษากายได้ด้วยเช่นกัน ฉะนั้นการสื่อสารจึงเป็นตัวละครสำคัญในการส่งเสริมความสัมพันธ์ให้เข้มข้นขึ้นกว่าเดิม หากพบเห็นผู้อื่นและเกิดความรู้สึกชื่นชม แต่ไม่แสดงออกทางการสื่อสารใด ๆ การพัฒนาความสัมพันธ์กับคนผู้นั้นคงเป็นเรื่องยากถึงแม้ความสัมพันธ์อันเบาบางจะเกิดขึ้นบ้างแล้วก็ตาม

เมื่อพบเห็นหรือรับรู้ต่อบุคคลเดิมหลายครั้ง ทำให้เกิดความคุ้นเคยขึ้นถึงแม้ว่าจะปราศจากการสื่อสารต่อกันก็ตาม ความรู้สึกที่มีต่อบุคคลผู้นั้นย่อมพัฒนาขึ้นจากเดิม ความรู้สึกที่มีให้กับผู้อื่นเพียงฝ่ายยังไม่ถูกนับว่าเป็นความสัมพันธ์ แต่หากทั้งสองฝ่ายเริ่มแสดงออกถึงกัน เริ่มมีการสื่อสารเพียงเล็กน้อยความสัมพันธ์ระหว่างสองบุคคลนั้นก็เกิดขึ้น ความคุ้นเคยเป็นตัวแปรหนึ่งที่ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์นั้นให้เข้มข้นขึ้น ไม่ว่าจะเป็นในทิศทางใดก็ตาม การพบปะบุคคลแปลกหน้าในครั้งแรกอาจเกิดความสนิมสนมหรือความเข้มข้นทางความสัมพันธ์ได้มากหากต่างฝ่ายให้ความรู้สึกไปในทางทิศเดียวกันอย่างเต็มที่ แต่ส่วนใหญ่ความสัมพันธ์ที่ดีจะเข้มข้นขึ้นเมื่อมีความคุ้นเคยมากพอจน

²⁸¹ Director Spike Jonze, "Her[Motion Picture]," (California: Annapurna Pictures, 2013).

กระทั่งเกิดความไว้วางใจและมอบความรู้สึกที่ดีต่อกัน เสริมสร้างความสัมพันธ์ที่มีต่อกันไปในทิศทางใดทิศทางหนึ่งจนกระทั่งเกิดการยอมรับ สถานะจึงถูกพัฒนาจากคนแปลกหน้าเป็น คนรู้จัก, เพื่อน, เพื่อนสนิท, คู่รัก หากมีความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้น อาจถูกให้ความสัมพันธ์เทียบเท่ากันคนในครอบครัว ถึงแม้จะไม่มีสายเลือดเดียวกันก็ตาม

การรับรู้ถึงผู้อื่นเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างความสัมพันธ์ และการรับรู้ของมนุษย์ส่วนใหญ่เกิดขึ้นทางการมองเห็น ซึ่งมีระยะในการรับรู้ที่แตกต่างกันไป ความใกล้ ไกล ส่งผลถึงความละเอียดในการรับรู้ แต่หากในกรณีที่บุคคลนั้นอยู่ในพื้นที่ปิดกั้นปิดล้อมทึบตัน ไม่สามารถมองเห็นได้ ระยะทางคงไม่มีผลต่อการรับรู้ทางสายตา ดังเช่นห้องแถม โรงแรม หรือใช้ผนังผืนเดียวกันกันระหว่างที่พักอาศัยแต่ละบุคคล ถึงแม้จะอยู่ใกล้กันแค่ไหนก็ไม่สามารถรับรู้ถึงกันทางสายตาได้ ความสัมพันธ์จึงเกิดขึ้นได้ยากและมีโอกาสน้อยที่จะเกิดความคุ้นเคยที่นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน ฉะนั้นการปิดล้อมปิดกั้นจึงมีผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยกับบุคคลอื่นภายนอก

คำว่าเพื่อนบ้าน ตามพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554 มีความหมายว่า "ผู้มีบ้านเรือนอยู่ใกล้เคียงกัน" หากพิจารณาตาม ความหมายของเพื่อนเป็นเพียงแค่การบอกตำแหน่งที่พักอาศัยที่ใกล้ชิดติดกันเท่านั้น แต่คำว่าเพื่อน มีความหมายว่า "ผู้ชอบพอรักใคร่กัน, ผู้สนิทสนมคุ้นเคยกัน" บ่งบอกถึงความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล ฉะนั้นแล้วนิสัยของเพื่อนบ้านจึงมีความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้อยู่อาศัยใกล้เคียงกันด้วย หากบ้านที่อยู่ใกล้ชิดกันแต่ไม่มีความสัมพันธ์ใด ๆ ต่อกัน อาจเป็นเพียงแค่ผู้อยู่อาศัยใกล้เคียง ไม่ใช่เพื่อนบ้านอย่างแน่นอน

พื้นที่ภายในบ้านเป็นพื้นที่ส่วนตัว ย่อมไม่ต้องการให้บุคคลภายนอกสามารถสังเกตเห็นพื้นที่ภายในได้โดยสะดวก จึงเกิดการปิดกั้นปิดล้อมอย่างแน่นหนา โอกาสที่จะเกิดความสัมพันธ์ต่อผู้อื่นได้ ต้องเป็นพื้นที่ที่สามารถแสดงตัวตนของตัวเองออกมาบ้างและสามารถรับรู้ถึงกันได้ หน้าบ้านจึงเป็นพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการเปิดเผยตัวเองและรับรู้ถึงพื้นที่ภายนอก เพราะการเปลี่ยนถ่ายจากพื้นที่ส่วนตัวไปถึงพื้นที่สาธารณะเกิดขึ้นบนพื้นที่นี้ ผู้พักอาศัยพร้อมยอมรับถึงการมองเห็นจากภายนอก รวมถึงบุคคลภายนอกมีโอกาสมองเห็นบริเวณบ้านได้มากที่สุด จุดเริ่มต้นต่อความสัมพันธ์ต่อคนภายนอกจึงเกิดขึ้นได้มากที่สุดบนหน้าบ้านนี้ และแน่นอนว่าโอกาสการผ่าน การพบเห็นบุคคลอื่นที่อยู่บริเวณหน้าบ้าน ส่วนใหญ่แล้วก็เป็นที่อยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือมีการใช้งานพื้นที่สาธารณะร่วมกันบ่อยครั้ง ทำให้มีโอกาสเกิดความคุ้นเคยและอาจจะพัฒนาไปสู่ความสัมพันธ์ที่ดีและกลายเป็นเพื่อนกัน

ได้ในที่สุด พื้นที่หน้าบ้านจึงเป็นพื้นที่ทางสังคมลำดับแรกที่เปิดโอกาสในการเริ่มต้นความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน

ความเป็นไปได้ในการมองเห็นหรือพบเจอบุคคลอื่น ขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของของผู้อยู่อาศัย และความโปร่ง ทึบ ของการปิดล้อมของบ้านและหน้าบ้าน ความโปร่ง ช่องเปิด ที่สัมพันธ์กับการมองเห็นพื้นที่ภายนอกส่งผลต่อการเริ่มต้นความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกเสมอ หากบ้านหลังใดที่ต้องการความเป็นส่วนสูง หรือมีการป้องกันที่หนาแน่น สร้างรั้วรอบบ้านทึบสูงเหนือศีรษะ ประตูรั้วมีความทึบตัน โอกาสที่บุคคลภายนอกสามารถมีปฏิสัมพันธ์ต่อคนภายในขณะอาศัยอยู่ในบ้านมีน้อย ความสัมพันธ์จึงก่อเกิดขึ้นได้ยากกว่า บ้านที่มีความโปร่งของรั้วและผนังเรือน

รวมถึงพฤติกรรมของผู้อยู่อาศัย ในยุคสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ การสัญจรส่วนใหญ่เป็นทางเท้าหรือเรือ เป็นการส่งเสริมการพบปะผู้คนภายนอกได้ง่ายขึ้น รวมถึงกิจกรรมส่วนใหญ่ในชีวิตประจำวันและการประกอบอาชีพอยู่ในพื้นที่บริเวณบ้าน การสร้างความความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านจึงเป็นเรื่องง่ายและมีโอกาสเกิดขึ้นได้บ่อยครั้ง ต่างกับวิถีชีวิตในปัจจุบันที่โดยสารทางรถยนต์ ส่วนประกอบของรถปิดกั้นร่างกายตั้งแต่ก่อนออกจากบ้าน ทำให้โอกาสการพบปะมีน้อยลง รวมถึงการประกอบอาชีพอยู่ห่างจากที่พักอาศัย ทำให้การพบปะผู้อยู่อาศัยบริเวณข้างเคียงมีโอกาสลด การเกิดความสัมพันธ์ในชุมชนจึงเป็นเรื่องยาก การประกอบอาชีพที่ต้องทำงาน 5-6 วันต่ออาทิตย์ ออกจากบ้านตอนเช้ากลับบ้านตอนเย็นถึงค่ำ ทำให้บ้านเป็นพื้นที่หลบนอนเสียมากกว่าพื้นที่ใช้ชีวิต โอกาสที่จะก่อเกิดความคุ้นเคยต่อคนรอบบ้านจึงน้อยลง และโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ที่นำไปสู่ความแน่นแฟ้นของชุมชนก็ลดลงด้วย

วิถีชีวิตไม่ว่าจะอยู่อาศัยในพื้นที่ห่างไกลหรือในตัวเมือง ผู้อยู่อาศัยในบริเวณเดียวกันอาจมีวิถีชีวิตคล้ายกันบ้าง แต่การดำรงชีวิตประจำวัน วิธีการใช้ชีวิตต่างกัน ความต้องการของปัจเจกบุคคลย่อมแตกต่างกันไปในรายละเอียด การเตรียมพื้นที่เพื่อรองรับกิจกรรมก็แตกต่างกันออกไปในรายละเอียดด้วยเช่นกัน กิจกรรมบนพื้นที่ภายในบ้าน แน่นนอนว่าความต้องการพื้นฐานของการใช้งานบ้านอาศัยเช่น การหลบนอน การรับประทานอาหาร การพักผ่อน ถึงแม้ท่าทางพื้นฐานในการประกอบกิจกรรมจะมีความเหมือน แต่ลักษณะพื้นที่ประกอบกิจกรรมย่อยแตกต่างกันไปตามความจำเป็นหรือความต้องการย่อยของแต่ละบุคคล แตกต่างกับกิจกรรมทางสังคมที่ผู้อยู่อาศัยสามารถเลือกที่จะเปิดรับหรือปฏิเสธการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอกได้ หากเลือกที่จะปฏิเสธ ลักษณะของบ้านจะมีความทึบเพื่อปิดกั้นการมองเห็นและการรับรู้จากพื้นที่ภายนอก กิจกรรมทางสังคมจึงเกิดขึ้นได้

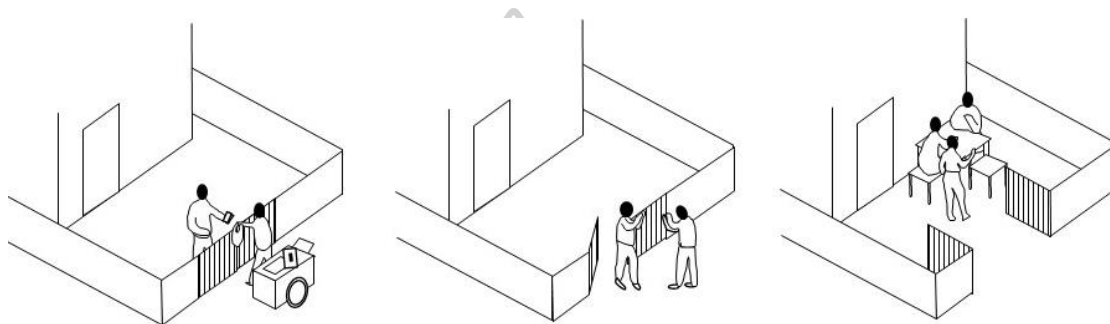
ยากยิ่ง อาจเกิดเฉพาะแก่ผู้คนที่ผู้อยู่อาศัยคุ้นเคยและได้นัดแนะกันมาก่อนและอนุญาตให้ใช้งานพื้นที่ หากเลือกที่จะเปิดรับการมีปฏิสัมพันธ์จากภายนอก ระดับการเปิดรับก็แตกต่างกันไปอีก บ้านบางหลัง ในเวลาใช้งานอาจเปิดประตูโล่งทิ้งไว้ ผู้คนผ่านไปมาสามารถมองเห็นพื้นที่และกิจกรรมภายในได้ ชัดเจนจากหน้าบ้าน บางหลังเตรียมที่นั่ง โต๊ะ เพื่อรองรับกิจกรรมทางสังคมไว้บริเวณหน้าบ้าน หรือ อาจเป็นเพียงการเจาะช่องเปิดเล็กน้อยเพื่อให้รับรู้ถึงการเคลื่อนไหวภายนอกแต่ไม่ต้องการให้ ภายนอกสามารถมองเห็นพื้นที่ภายในได้มากนัก ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านจึงสามารถบ่ง บอถึงความต้องการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกได้ และสามารถบ่งบอกถึงโอกาสในการสร้าง ความสัมพันธ์กับคนภายนอกได้อีกด้วย

บนพื้นที่หน้าบ้านการเปิดรับการมีปฏิสัมพันธ์กับภายนอก นำพาไปสู่กิจกรรมทางสังคมได้ใน ระดับที่แตกต่างกันดังนี้

1. ระดับแรกความสัมพันธ์กับบุคคลแปลกหน้า กิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นส่วนใหญ่เป็น กิจกรรมชั่วคราว เช่นการส่งของ การเก็บขยะ การบริการสาธารณะ รวมไปถึงการเผยแพร่ศาสนา แต่ กิจกรรมที่เกิดขึ้นบ่อยครั้งที่สุดในสังคมไทยของความสัมพันธ์ระดับแรกนี้คือ การค้าขาย สำหรับบ้านที่ ประกอบอาชีพค้าขายอยู่แล้ว แน่นนอนว่าการเปิดรับภายนอก การยอมรับการเข้าถึงจากคนแปลกหน้า เป็นเรื่องที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ ในอีกลักษณะหนึ่งคือร้านค้าเคลื่อนที่ รถขายผลไม้ จักรยานยนต์ไอศกรีม สามล้อมก้วยเดี่ยว หรือหาบเร่ขายขนมปลากริมไข่เต่า ทั้งอาหาร อุปกรณ์เครื่อง รวมถึงการบริการรับ ซื่อของเก่า เครื่องใช้ไฟฟ้า และอีกหลากหลายรูปแบบการค้าที่เกิดขึ้นในประเทศไทย อาชีพและ กิจกรรมเหล่านี้ไม่สามารถเกิดขึ้นได้หาก ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของที่อยู่อาศัยไม่เอื้ออำนวย หรือ ชุมชนมีการป้องกันแน่นหนา ความสัมพันธ์ในลักษณะนี้ก็จะไม่เกิดขึ้น

2. ระดับที่สองความสัมพันธ์กับคนรู้จักคุ้นเคยในชุมชน กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้าน ส่วนมากเกิดจากการเดินไปมาหากัน และใช้เวลาอย่างน้อยถึงปานกลางในการประกอบกิจกรรม ถ้ามองได้ สารทุกข์สุขดิบ หากมีความสัมพันธ์อันดีต่อกันอาจมีการให้ของขวัญในวันสำคัญ หรือรบกวนยืมของใช้ บางอย่างในเวลาขัดสน ผู้คนในชุมชนที่อยู่ในความสัมพันธ์ระดับนี้เรียกว่าเพื่อนบ้าน ซึ่งส่งเสริม ความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน การเกิดกิจกรรมในระดับที่สองส่วนใหญ่จึงไม่มีการเตรียมพื้นที่เพื่อ รองรับกิจกรรม เพียงแค่มีช่องเปิด หรือการปิดล้อมเล็กเพียงพอที่จะเห็นหน้าคาคตากันได้ก็เพียงพอ สำหรับกิจกรรมในระดับนี้

3. ระดับที่สามความสัมพันธ์กับคนสนิทหรือมีการนัดหมายล่วงหน้า กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงต้องการมีต้อนรับขับสู้ ระยะเวลาการประกอบกิจกรรมนานกว่าระดับอื่น มีการเตรียมพื้นที่ไว้สำหรับรองรับกิจกรรม กิจกรรมที่เกิดขึ้นเป็นการนั่งเล่นพูดคุย สังสรรค์ หรือติดต่อการงาน ความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับบุคคลเหล่านี้จะเป็นญาติสนิทมิตรสหาย หรือผู้ที่ความสัมพันธ์ด้านการงาน ซึ่งจำเป็นต้องมีความไว้วางใจก่อน ที่จะอนุญาตให้เข้ามาใช้พื้นที่ในบริเวณบ้านได้โดยสะดวกใจ บางครั้งอาจมีการใช้งานลูกกลามไปถึงพื้นที่ส่วนตัวภายในเป็นการแสดงออกถึงการไว้วางใจ ความสัมพันธ์ของบุคคลเหล่านี้กับผู้อยู่อาศัยจึงมีความลึกซึ้งมากกว่าความสัมพันธ์ในระดับอื่น

ภาพที่ 226 Diagram อธิบายความสัมพันธ์ในระดับต่าง ๆ บนพื้นที่หน้าบ้าน

กิจกรรมที่เกิดขึ้นบนพื้นที่หน้าบ้านยังไม่หมดแต่เพียงเท่านี้ จากการสำรวจจะเห็นว่ากิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวไหลออกมาสู่พื้นที่หน้าบ้านหรือบางครั้งออกไปสู่พื้นที่สาธารณะนอกขอบเขตบ้านแต่ยังอยู่ในบริเวณหน้าบ้านอยู่ เช่น การซักผ้า ตากผ้า การประกอบอาหาร การเก็บของวางของ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่มีผลประโยชน์เฉพาะผู้อยู่อาศัยและมีความเป็นส่วนตัวอยู่ในระดับหนึ่ง แต่กิจกรรมเหล่านี้เกิดขึ้นบนพื้นที่ที่บุคคลภายนอกสามารถมองเห็นหรือเข้าถึงได้โดยไม่มีสิ่งใดปิดกั้นข้าวของในการประกอบกิจกรรมที่วางอยู่นั้น สามารถถูกหยิบฉวยไปได้ง่าย แต่เจ้าของบ้านก็ตัดสินใจที่ดำเนินกิจกรรมลงบนพื้นที่นี้ ชัดกับความปลอดภัยในทรัพย์สินที่บ้านสมควรที่จะตอบสนองได้อย่างสิ้นเชิง การประกอบกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวและการวางเครื่องข้าวของเครื่องใช้ทั้งไว้หน้าบ้านเป็นการเปิดเผยความลับบางส่วนสู่พื้นที่ภายนอก ความเป็นส่วนตัวและความปลอดภัยของทรัพย์สินจึงลดลง

การตัดสินใจของเจ้าของบ้านที่ประกอบกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวนี้ลงบนพื้นที่หน้าบ้านได้เป็นไปได้อย่างไรมาจากความเชื่อใจในชุมชน การไว้วางใจต่อเพื่อนบ้านว่าจะช่วยเป็นหูเป็นตาดูแลความปลอดภัยให้ ในทางกลับกันผู้อยู่อาศัยบริเวณใกล้เคียงก็สามารถยอมรับได้ถึงการประกอบกิจกรรมเหล่านี้บนพื้นที่หน้าบ้าน ยอมรับถึงการรบกวนในการเกิดกิจกรรมเหล่านี้ที่ส่งผลกระทบต่อวิสัยทัศน์

หรือการบกพรอนด้านอื่น ความอะลุ่มอล่วยและการปกป้องที่เกิดขึ้นจากสัมพันธ์อันดีต่อกันของเพื่อนบ้าน ทำให้สามารถเกิดกิจกรรมเหล่านี้บนพื้นที่หน้าบ้านได้ แสดงให้เห็นถึงระดับความสัมพันธ์ของคนในชุมชน การช่วยเหลือเกื้อกูล การปกป้อง การยอมลดราวาศอก เกิดจากความสัมพันธ์อันดีที่แพร่ขยายออกไปเป็นวงกว้างจนกลายเป็นชุมชนที่พึ่งพาอาศัยกัน พื้นที่หน้าบ้านจึงคล้ายกับเป็นพื้นที่ส่วนตัวบนพื้นที่ส่วนรวม ความรู้สึกถึงความปลอดภัยในพื้นที่มีมากขึ้น หากมีคนแปลกหน้าเข้ามาในบริเวณชุมชน เนื่องจากความไม่คุ้นชินอาจทำให้เกิดการระแวงตัวมากกว่าคนที่อยู่ในชุมชนเดียวกันที่พบเห็นกันบ่อยครั้งกว่า แน่แน่นอนว่าความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมในการแสดงออกบนพื้นที่หน้าบ้านนี้แตกต่างกันออกไปตามบริบทและยุคสมัย หากความสัมพันธ์ที่ไม่ได้เกิดขึ้นจากความคุ้นชินแต่เกิดขึ้นจากการไว้วางใจต่อบุคคลแปลกหน้า การอนุญาตให้คนแปลกหน้าเข้ามาใช้พื้นที่ก็เป็นไปได้ดังเช่นบ้านพื้นถิ่น ที่มีแคร่หน้าบ้านเพื่อให้แขกแปลกหน้าที่ผ่านมาโดยบังเอิญสามารถพักผ่อนหลับนอนได้หรือร้านน้ำหน้าบ้านที่ผู้อื่นดักดื่มกินได้โดยไม่ต้องขออนุญาต หน้าบ้านและกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านจึงสามารถเป็นตัวชี้วัดถึงความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและความต้องการของเจ้าของบ้านที่มีต่อภายนอกได้

5.5 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมกับหน้าบ้าน

ในยุคตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ การสร้างที่พักอาศัยเกิดจากรู้เดิมที่ส่งต่อกันมา ตั้งแต่สมัยอยุธยาและจำเป็นต้องสร้างที่พักอาศัยด้วยตนเอง ทำให้ลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีความคล้ายคลึงกัน พื้นที่ระหว่างทางเข้าเรือนกับพื้นที่ภายนอกส่วนใหญ่ประกอบไปด้วยพื้นที่ชาน ใต้ถุน รวมถึงไม่มีรั้วกั้นรอบบ้าน รวมถึงปัจจัยทางการคมนาคม การสื่อสาร อาชีพ วิถีชีวิต ทำให้ผู้คนในยุคสมัยนั้นจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน พื้นที่หน้าบ้านจึงเอื้ออำนวยต่อการเกิดพื้นที่ทางสังคม ความสัมพันธ์ในชุมชนจึงรู้จักกันทั่ว เรื่องราวและเหตุการณ์บ้านเมืองถูกส่งต่อผ่านการพูดคุยมากกว่าสื่ออื่นที่ยังมีอยู่น้อยในยุคสมัยนั้น ลักษณะของบ้านเรือนไทยเป็นความรู้ที่สะสมและถ่ายทอดจากบรรพบุรุษ จึงถูกพัฒนามาอย่างยาวนานเพื่อตอบสนองการอยู่อาศัยร่วมกับธรรมชาติและสังคมไทย รวมถึงวิถีชีวิตของประชาชนส่วนใหญ่ไม่ต่างกันมากนัก เป็นวิถีแบบสังคมเกษตร ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน พื้นที่ชานและพื้นที่ใต้ถุนจึงถูกออกแบบให้ตอบสนองพื้นที่ทางสังคมและการประกอบอาชีพได้อย่างดีเยี่ยม ลักษณะของบ้านเรือนไทยถูกออกแบบให้ตอบสนองต่อความต้องการทางสังคมของไทย

เมื่อกาลเวลาผ่านไป สังคมและเทคโนโลยีพัฒนามากขึ้น ความรู้ในการก่อสร้างมีมากขึ้นและส่วนใหญ่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตก ซึ่งเริ่มเข้ามามีอิทธิพลมากขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 อาชีพและวิถี

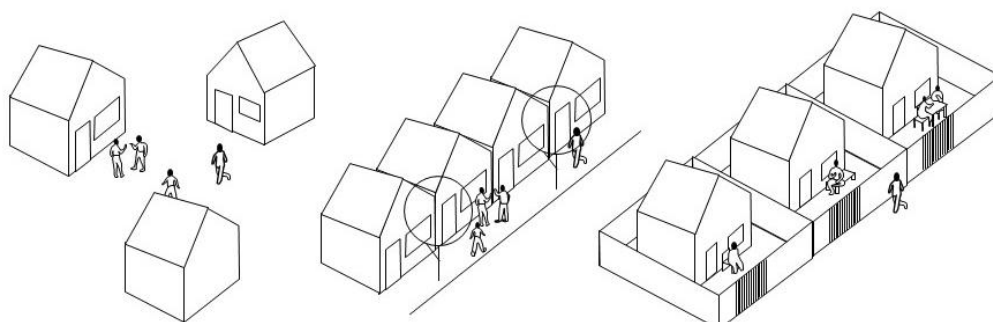
ชีวิตเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงไป ถึงแม้ว่าการประกอบอาชีพเกษตรกรรมยังเป็นอาชีพของคนส่วนใหญ่ใน กรุงเทพมหานคร แต่ค่านิยมในการประกอบอาชีพเปลี่ยนเป็นการเข้ารับราชการ การพึ่งพาอาศัยต่อกันในลักษณะของการประกอบอาชีพและการดำรงชีวิตประจำวันเริ่มลดลง รวมถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมเริ่มมีความหลากหลายมากขึ้น การก่อสร้างจากไม้เริ่มเปลี่ยนเป็นคอนกรีต ความรู้เรื่องการก่อสร้างถูกถ่ายทอดมาจากชาวต่างชาติ รวมถึงลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านก็ได้รับอิทธิพลมาด้วย ทำให้หน้าบ้านแตกต่างไปจากเดิม พื้นที่ชานพื้นที่ใต้ถุนบ้านเริ่มจางหายไป พื้นที่หน้าบ้านไม่ได้ตอบสนองถึงความสัมพันธ์มากเท่าที่ควร รวมถึงการคมนาคมเริ่มมีการใช้รถยนต์ โอกาสการสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนก็น้อยลงไปด้วย

กฎหมายที่ดินมีความชัดเจนมากขึ้น มีการทำรังวัดที่ดินและจดตำแหน่ง ขนาดชัดเจน ประชาชนสามารถครอบครองและซื้อขายได้อย่างอิสระมากขึ้น ทำให้ที่ดินเริ่มมีราคาแพง มีการกว้านซื้อที่ดินผืนใหญ่ และซอยเป็นแปลงย่อยแบ่งขาย รวมถึงสร้างอาคารที่พักอาศัยเพื่อปล่อยเช่าและขาย ทำให้อาคารที่พักอาศัยประเภทตึกแถว บ้านแถว มีการก่อสร้างขึ้นมาก เนื่องจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมไม่ได้เกิดจากความสอดคล้องในวิถีชีวิตของสังคมไทยซึ่งเป็นสังคมเกษตร แต่ถูกออกแบบจากความคุ้มค่าของการจัดการพื้นที่ให้ใช้ประโยชน์ได้สูงสุด การเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกจึงถูกให้ความสำคัญลดลงมา กำแพงหน้าบ้านจึงถูกดันออกไปให้เกือบติดพื้นที่ทางเดินสาธารณะ ทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีความกว้างน้อยกว่าพื้นที่ชานหรือพื้นที่ใต้ถุนในสมัยก่อนเป็นอย่างมาก พื้นที่ทางสังคมบนหน้าบ้านจึงหายไป กิจกรรมทางสังคมเหล่านี้อาจเกิดบนพื้นที่สาธารณะหน้าบ้าน หรือจำเป็นต้องเข้ามาพื้นที่ภายในซึ่งเป็นพื้นที่ส่วนตัว ความสะดวกและความถี่ในการประกอบกิจกรรมทางสังคมก็ลดลงไปด้วย ซึ่งส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

ในสมัยรัชกาลที่ 7-9 เริ่มมีสถาปนิกที่เป็นคนไทยกลับเข้ามาจากการศึกษาต่างประเทศ ทำให้มีการผสมผสานวิถีชีวิตแบบไทยเข้ากับสถาปัตยกรรมแบบตะวันตก ถึงแม้ว่าจะมีการออกแบบบ้านเดี่ยวให้เหมาะสมแก่การอยู่อาศัยของสังคมไทยมากขึ้น แต่การล้อมรั้วแสดงความเป็นเจ้าของ ก็เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่แบ่งแยกพื้นที่สาธารณะออกจากพื้นที่ส่วนตัวอย่างเด็ดขาด ทำให้โอกาสในการพบปะหรือรับรู้ถึงกันน้อยกว่าในสมัยช่วงต้นของยุครัตนโกสินทร์อย่างมาก รวมถึงวิถีชีวิตของคนใน กรุงเทพมหานคร เริ่มไม่ใช่สังคมเกษตรอีกต่อไป อาชีพของคนส่วนใหญ่เป็นการทำงานในบริษัท, รับราชการ หรือประกอบธุรกิจส่วนตัว การคมนาคมส่วนใหญ่ใช้รถยนต์ส่วนตัว ทำงานในช่วงเช้า กลับบ้านในช่วงเย็นถึงค่ำ ทำให้โอกาสการพบเจอผู้อยู่อาศัยข้างเคียงลดลงไปมาก ความสนิทสนมต่อเพื่อน

บ้านก็มีความเป็นไปได้ที่จะลดน้อยลง วิถีชีวิตและค่านิยมเริ่มมีความเป็นปัจเจกสูง โอกาสในการสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนก็ลดน้อยลงไปอย่างเห็นได้ชัด

ภาพที่ 227 Diagram แสดงความแตกต่างทางลักษณะทางสถาปัตยกรรมและการจัดวางบ้านที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชน

อาคารที่พักอาศัยซ้อนชั้น คอนโด อพาร์ทเมนท์ หรือแฟลต ที่ทางเข้าและประตูเป็นผนังทึบตัน ถึงแม้ว่าจะอยู่อาศัยใกล้ชิดติดกันก็ตาม โอกาสในการพบปะผู้อยู่อาศัยข้างเคียงหรือการมองเห็นกันมีน้อยมาก เนื่องจากกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านแทบไม่มี การรับส่งสินค้า พัสดุ ไปรษณีย์ ถูกทำผ่านส่วนกลาง โอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กับบุคคลภายนอกอาคารจากพื้นที่พักอาศัยเป็นศูนย์ ความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็เป็นไปได้น้อยมาก ความสนิทสนมต่อห้องข้างเคียงก็เกิดขึ้นได้น้อย เพราะพื้นที่ภายในมีขนาดเล็ก เพียงพอแค่พื้นที่จำเป็นในการอยู่อาศัย พื้นที่ส่วนตัวอยู่ติดกับทางเข้า อาจมีกิจกรรมทางสังคมต่อแขกที่มีความสนิทสนมมาก แต่การสร้างความสัมพันธ์ต่อบุคคลที่มีความสนิทสนมน้อยลงถูกไปอยู่ที่พื้นที่ส่วนกลาง ซึ่งไกลจากพื้นที่พักอาศัยมากจนมองไม่เห็นถึงกัน โดยเฉพาะคอนโดมิเนียมที่มีลิฟต์ส่วนตัวเข้าสู่แต่ละห้องพัก โอกาสการพบเจอผู้อยู่อาศัยข้างเคียงก็ลดน้อยลงไปจนแทบไม่เหลือ หรือกล่าวได้ว่าพื้นที่แรกทางสังคมไม่ใช่หน้าบ้านอีกต่อไป แต่เป็นโถงลิฟต์ของอาคาร

เศรษฐกิจมีผลโดยตรงกับการสร้างที่พักอาศัย ในสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ในกรุงเทพมหานครประชากรยังไม่หนาแน่น ที่ดินยังไม่ถูกจับจอง ประชาชนจึงสร้างบ้านลงบนพื้นที่ใดก็ได้ตามปรารถนาโดยที่ไม่ไปเบียดเบียนผู้อื่นมากเกินไป เรือนหลังใหญ่หรือเล็กแล้วแต่ตามกำลังของผู้อยู่อาศัย และเป็นการสร้างเพื่ออยู่อาศัยเท่านั้น เมื่อประชากรเริ่มมากขึ้นดังเช่นในปัจจุบัน จำนวนประชากรมีมากขึ้นหลายเท่าตัว ที่ดินมีไม่เพียงพอต่อความต้องการอยู่อาศัย ราคาที่ดินสูงขึ้น การจับจองที่ดินเป็นเรื่องยากขึ้นกว่าเดิม การสร้างที่พักอาศัยส่วนใหญ่เปลี่ยนจากสร้างเพื่ออยู่อาศัยเป็นสร้างเพื่อขาย บ้านจัดสรร ตึกแถว บ้านแถว รวมถึงคอนโดมิเนียม อพาร์ทเมนท์ เกิดขึ้นเยอะมากใน

สมัยรัชกาลที่ 9 การสร้างบ้านเพื่ออยู่อาศัยจากเจ้าของบ้านมีน้อยกว่าสมัยก่อน แสดงให้เห็นว่าทางเลือกในการอยู่อาศัยถูกจำกัดด้วยที่ดินและราคา

ผู้มีรายได้น้อยไม่สามารถจับจองที่พักอาศัยราคาแพง หรือย่านที่ดินราคาสูงได้ ลักษณะที่พักอาศัยก็สร้างด้วยความพอมิ ขนาดที่ดินเล็ก ถนนสาธารณะที่เข้าไปถึงหน้าบ้านคับแคบ บางพื้นที่รถยนต์ไม่สามารถเข้าถึงได้หรือกว้างแค่เดินได้เท่านั้น ชุมชนในลักษณะนี้ถึงแม้ว่าหน้าบ้านจะไม่ได้ถูกออกแบบเพื่อรองรับกิจกรรมทางสังคม แต่มีโอกาสร่วมความสัมพันธ์กับคนในชุมชนได้สูงเพราะโอกาสการพบเจอเพื่อนบ้านมีมาก บางพื้นที่มีการใช้พื้นที่ทางเดินสาธารณะภายนอกเป็นพื้นที่ทางสังคม นำเก้าอี้ โต๊ะชั่วคราวมานั่งคุยเสวนากันในบางเวลา หรือมีการตากผ้า ทำครัว เก็บของบนทางเดินนี้เพราะพื้นที่ภายในไม่พอใช้

แตกต่างจากสังคมผู้มีรายได้สูง หรือมีทรัพย์สินมากพอที่จะเลือกซื้อที่พักอาศัยและที่ดินให้ตรงตามความต้องการของตนเองได้ ผู้มีรายได้น้อย เมื่อพัฒนาตนเองขึ้นมาเป็นผู้มีรายได้ปานกลางถึงสูง ก็จะปรับเปลี่ยนหรือย้ายที่พักอาศัยของตนเองไปให้ตรงกับความต้องการของตนเองและครอบครัว เมื่อที่พักอาศัยกว้างขวางขึ้น หรือย้ายไปอยู่ในคอนโด อพาร์ทเมนต์ ก็ทำให้โอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านลดลง โอกาสในการพบเจอเพื่อนบ้านเป็นเรื่องยากขึ้น ทำให้ความคุ้นเคยต่อผู้อยู่อาศัยข้างเคียงมีน้อย เป็นเรื่องปกติในบ้านจัดสรรใกล้กันหรือห้องพักในคอนโดที่อยู่ใกล้กัน จะไม่สนิทสนมหรือแม้กระทั่งไม่เคยพบเห็นซึ่งกันเลยก็เป็นไปได้ ความสัมพันธ์ของคนในพื้นที่จึงอยู่ในลักษณะคนแปลกหน้า การเกิดความสัมพันธ์แบบสนิทสนมกลมเกลียวเป็นวงกว้างเป็นเรื่องยากและแทบจะเป็นไปไม่ได้

ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนส่งผลกระทบต่อการดำรงชีวิตประจำวันไม่มากนักน้อย ความสบายใจ ความรู้สึกปลอดภัยเกิดขึ้นเมื่ออยู่ภายในบ้านที่มีผนังกำแพงป้องกันตัวไว้ แต่เมื่อออกจากรั้วบ้านไป ความปลอดภัยและความสบายใจก็ลดลงทันที ในสมัยก่อนความสัมพันธ์กันคนในชุมชนเป็นเรื่องจำเป็นเพราะวิถีชีวิตจำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกัน การระวังภัยสัตว์ร้าย โจรผู้ร้าย เป็นเรื่องจำเป็น เพื่อนบ้านมีหน้าที่ช่วยเหลือป้องกันเพื่อนบ้านด้วยกัน ทำให้เกิดความปลอดภัยและความสบายใจในการใช้ชีวิตมากขึ้น รวมถึงการบอกข่าวสาร แจ้งเหตุต่าง ๆ หากไม่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชนเลย อาจเป็นคนที่ไม่รับข่าวสารและความช่วยเหลือใด ๆ ทำให้การอยู่อาศัยเป็นเรื่องยากมากขึ้น แต่ในปัจจุบันวิถีชีวิตและสังคมเปลี่ยนไปมาก มีกฎหมายเป็นข้อตกลงร่วมกันในสังคมเป็นเครื่องป้องกันภัยขั้นแรก มีเจ้าหน้าที่พิทักษ์รักษากฎหมายให้ผู้คนในสังคมปฏิบัติตาม มีบทลงโทษที่ชัดเจนและมีผล

ครอบครัวทุกชนชั้น รวมถึงค่านิยมและจริยธรรมที่ถูกพัฒนาขึ้น ทำให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยในการอยู่อาศัยในชีวิตประจำวันขึ้น ความต้องการพึ่งพาอาศัยกันในด้านการดำรงชีวิตก็ลดลงไป

อย่างไรก็ตามกฎหมายและจริยธรรมก็เป็นเพียงการป้องกันด่านแรกเหมือนกับคำมั่นสัญญาที่พึ่งพาการไว้วางใจผู้อื่นว่าจะปฏิบัติตามกฎนั้นร่วมกัน หากมีผู้ใดฝ่าฝืนกฎขึ้น การฟ้องร้อง การลักทรัพย์ หรือภัยอันตรายที่เกิดจากเพื่อนมนุษย์ก็เกิดได้เสมอ กฎหมายไม่สามารถห้ามให้เกิดการล่วงละเมิดสิทธิได้ทั้งหมดที่ทำได้แค่เพียงลงโทษตามมาในภายหลังเท่านั้น ความปลอดภัยจึงนับเป็นสิ่งสำคัญของบ้านพักอาศัยอยู่ การล้อมรั้วสูง การกั้นผนังทึบ กล้องวงจรปิด ระบบกุญแจประตูที่มีคุณภาพ ยังคงจำเป็นและเป็นเครื่องหมายแสดงความปลอดภัยเพิ่มความอุ่นใจในการอยู่อาศัย แต่การป้องกันเหล่านี้ทำได้เพียงแคในบริเวณพื้นที่ของตนเองเท่านั้น เมื่อออกจากรอบบ้าน ความปลอดภัยก็จำเป็นต้องพึ่งพาการเชื่อใจจากคนรอบข้างเพื่อดำเนินชีวิตภายนอกบ้านได้อย่างสะดวก ความสัมพันธ์ที่ดีต่อคนในชุมชนเป็นส่วนสนับสนุนให้การอยู่อาศัยภายนอกได้สบายใจมากยิ่งขึ้น การไว้วางใจเพื่อนบ้านและได้รับการไว้วางใจเป็นสิ่งที่เพิ่มความสบายใจในการอยู่อาศัย หากผู้อยู่อาศัยข้างเคียงไม่มีความสนิทสนมกันหรือแม้กระทั่งโกรธเกลียดกัน การอยู่อาศัยภายในบ้านอาจไม่รู้สึกรู้สหายหรือปลอดภัยอีกต่อไป จิตมุ่งร้ายอาจนำไปสู่การกระทำส่งผลร้ายต่อการอยู่อาศัย การดำรงชีวิตก็ได้รับผลกระทบจากความเชื่อใจของเพื่อนบ้านด้วยเช่นกัน ทำให้ผิดจากจุดประสงค์ของบ้านที่ต้องตอบสนองการอยู่อาศัยอย่างสุขกาย สบายใจ

มนุษย์เป็นผู้สร้างบ้านเรือน รูปร่างรูปทรงเกิดจากการสร้างสรรค์ของมนุษย์ซึ่งเกิดมาจากความต้องการพื้นที่ในการอยู่อาศัย โดยการตอบสนองการอยู่อาศัยในชีวิตประจำวันเป็นเรื่องหลัก จะเห็นว่าบ้านในชนเผ่าต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วในบทที่ 2 (Paul Oliver, 2003) จะเห็นว่าบ้านของชนเผ่าเหล่านั้น ถูกสร้างจากผู้อยู่อาศัยเอง รูปร่างของบ้านเกิดจากข้อจำกัดแล้วความต้องการที่แตกต่างกัน เพื่อตอบสนองการอยู่ทั้งปัจเจกบุคคลและการอยู่ร่วมกันของสังคมนั้นตามประเพณีวัฒนธรรมของชนเผ่าเหล่านั้น หรือสามารถกล่าวได้ว่า ลักษณะของบ้านถูกกำหนดจากความต้องการของผู้อยู่อาศัย สามารถกลมกลืนไปกับสิ่งแวดล้อมและวิถีชีวิตได้เป็นอย่างดี แต่ถ้ามองเข้าถึงในตัวเมืองในยุคสมัยปัจจุบัน บ้านไม่ได้ถูกสร้างขึ้นจากผู้อยู่อาศัยโดยตรง หรือไม่ได้ถูกสร้างโดยความต้องการของผู้อยู่อาศัยอย่างแท้จริง ระบบเศรษฐกิจ สังคม ทำให้การสร้างที่พักอาศัยกลายเป็นธุรกิจ ผู้อยู่อาศัยสามารถเลือกที่อยู่ได้ตามกำลังซื้อเท่านั้น นั่นหมายความว่าบ้านได้ถูกคิดและสร้างก่อนการตัดสินใจซื้อเพื่ออยู่อาศัย รูปร่างรูปทรงของบ้านรวมถึงการใช้งานของบ้านไม่ได้จัดการให้เป็นไปตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยเฉพาะบุคคลอย่างแท้จริง

รูปร่างรูปทรงของบ้านที่ถูกคิดมาจากความต้องการขายหรือข้อจำกัดด้านอื่น ลักษณะของบ้านหรือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมมีผลต่อการใช้ชีวิตประจำวันและส่งผลกระทบต่อพฤติกรรมการอยู่อาศัย แน่แน่นอนว่าส่งผลถึงความสัมพันธ์กับคนในสังคมโดยตรง ลำดับการเข้าถึง การปิดกั้นเปิดล้อม ช่องเปิด การจัดพื้นที่ภายใน ส่งผลต่อการรับรู้ของผู้อยู่อาศัยและบุคคลภายนอกซึ่งแปรผันตรงกับ ความคุ้นเคย และความสนิทสนมของคนในชุมชน กล่าวได้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่กำหนดการอยู่อาศัยและความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ถึงจะมีอยู่บ้างที่ผู้อยู่อาศัยมีกำลังและเวลามากพอที่จะจ้างสถาปนิกช่วยออกแบบบ้านให้ตอบสนองตรงกับความต้องการในการอยู่อาศัย แต่การคำนึงถึงการมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกเพื่อสร้างความสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านก็ถูกให้ความสำคัญน้อยลงมากหรือไม่อยู่ในกระบวนการออกแบบเลย

5.6 หน้าบ้านของไทยในปัจจุบัน

จากการศึกษาพัฒนาการของบ้านและหน้าบ้านในเมืองไทยเป็นที่ชัดเจนว่าการใช้พื้นที่หน้าบ้านเพื่อประกอบกิจกรรมในชีวิตประจำวันเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกยุคสมัย ทั้งกิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวและกิจกรรมทางสังคม ดังที่เห็นได้จากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมของบ้านเรือนที่มีร้านค้า, ใต้ถุนหรือชาน ที่ถูกออกแบบให้ตอบรับกับกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นในยุคสมัยนั้น เมื่อวิถีชีวิตของสังคมไทยเปลี่ยนไป ผนวกกับสถาปัตยกรรมที่อยู่อาศัยถูกพัฒนาขึ้นทำให้พื้นที่เหล่านี้ถูกให้ความสำคัญในการออกแบบน้อยลงไป แต่กิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านยังคงอยู่และปรากฏให้เห็นอยู่มากมายในสังคมไทย ถึงแม้ว่าการคำนึงถึงกิจกรรมบนพื้นที่หน้าบ้านถูกลดความสำคัญลงไปใน การออกแบบบ้าน ถูกบดบังด้วยเหตุผลต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ทางสังคมของบ้านถูกให้ความสำคัญลดน้อยลงไปเห็นได้ชัดจากที่พักอาศัยแบบช้อนชั้นซึ่งสามารถตอบคำถามเรื่องความแออัดของเมืองได้เป็นอย่างดี แต่เป็นไปได้ยากที่จะประกอบกิจกรรมสังคมบนพื้นที่หน้าบ้านนี้ ทำให้ความสนิทสนมกลมเกลียวกับเพื่อนบ้านลดลงไป การร่วมมือหรือการช่วยจากเพื่อนบ้านจึงเกิดขึ้นได้ยาก

ในยุคปัจจุบัน สถาปนิกไทยที่ออกแบบที่บ้านพักอาศัยในประเทศไทย เริ่มเห็นถึงความสำคัญของการอยู่อาศัยร่วมกับชุมชนมากขึ้น การออกแบบบ้านจึงมีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ตอบสนองของความสัมพันธ์ระหว่างผู้อยู่อาศัยกับชุมชนมากขึ้นกว่าเดิม พื้นที่หน้าบ้านเริ่มมีมิติที่หลากหลาย การตอบคำถามเรื่องการอยู่อาศัยไม่ได้ถูกให้ความสำคัญแต่พื้นที่ภายในเพียงอย่างเดียว บ้านจากสถาปนิกเหล่านี้มีวิธีการออกแบบและการตอบคำถามเรื่องความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับชุมชนแตกต่างกันออกไป จึงยกตัวอย่างบ้านพักอาศัยสมัยใหม่ที่มีการตอบคำถามเรื่องความสัมพันธ์ของคนในชุมชนผ่านพื้นที่ไว้ได้อย่างน่าสนใจดังนี้

ตัวอย่างที่พักอาศัยที่คำนึงถึงหน้าบ้านและความสัมพันธ์ของชุมชน

1. ชื่อบ้าน: บ้านเอกมัย

สถาปนิก: ฉัตรพงษ์ ชื่นฤติมล, CHAT architects

จังหวัด: กรุงเทพมหานคร

บ้านหลังนี้สถาปนิกใช้รั้ว ในการกำหนดการใช้งานพื้นที่หน้าบ้าน โดยมีประตูบานเปิดสูงตลอดแนวรั้ว เพื่อสามารถสร้างความสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกได้ และสามารถเลือกปิดหรือเปิดให้พื้นที่สวนและพื้นที่ภายในสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอก การใช้ประตูเป็นรั้วของบ้าน ทำให้หน้าบ้านสามารถเลือกเปิดหรือปิดรับความสัมพันธ์จากภายนอกได้²⁸² พื้นที่หน้าบ้านจึงมีความยืดหยุ่นในการใช้งานซึ่งสามารถตอบคำถามพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่ทางสังคมจากองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมเดียวกัน

ภาพที่ 228 บ้านเอกมัย ในเวลาปิดประตูเมื่อต้องการความเป็นส่วนตัว²⁸³

²⁸² Ekkarach Laksanasamrith. "ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ รั้ว และบริบทที่มีชีวิตของ ฉัตรพงษ์ ชื่นฤติมล," 2559, accessed 30 ตุลาคม, 2561, <https://dsignsomething.com/2017/10/11/ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์/>.

²⁸³ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

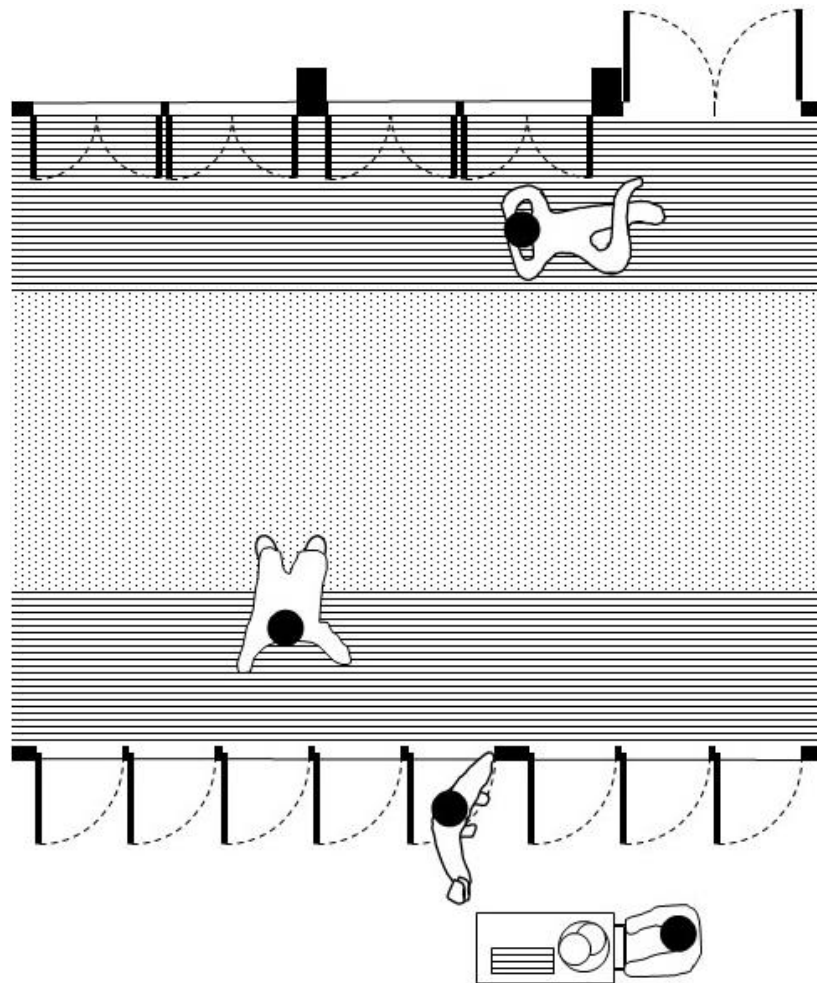
ภาพที่ 229 บ้านเอกมัยในเวลาเปิดประตูรั้วเพื่อเชื่อมต่อพื้นที่ภายในบ้านกับพื้นที่สาธารณะ²⁸⁴

ภาพที่ 230 บ้านเอกมัย มุมมองจากภายในเมื่อเปิดประตูรั้วหน้าบ้าน²⁸⁵

²⁸⁴ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

²⁸⁵ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 231 Diagram ผังหน้าบ้านเอกมัย

การออกแบบรั้วบ้านด้วยประตูบานไม้เรียงต่อกันตลอดแนวของบ้านเอกมัยนี้ ทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีความสามารถในการเลือกวิธีการมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกได้ตามความเหมาะสมของการใช้งาน สามารถเลือกให้พื้นที่มีความเป็นส่วนตัวหรือมีความเป็นสาธารณะได้ตามโอกาสและความเหมาะสม ความยืดหยุ่นของการใช้งานจึงเกิดขึ้นตามความต้องการของผู้อยู่อาศัย การออกแบบในลักษณะนี้สามารถตอบคำถามในการอยู่อาศัยได้ พื้นที่หน้าบ้านจึงสามารถประกอบกิจกรรมที่หลากหลายมากขึ้น ทั้งกิจกรรมที่ต้องการความเป็นส่วนตัว หรือกิจกรรมทางสังคมระหว่างผู้อยู่อาศัยกับคนในสังคม อีกทั้งบรรยากาศของพื้นที่หน้าบ้านที่สามารถปรับเปลี่ยนระหว่างรู้สึกโอบล้อมหรือโปร่งโล่งได้ หน้าบ้านจึงมีการใช้งานที่หลากหลายกว่าบ้านเดี่ยวที่ล้อมรั้วผนังทึบทั่วไป

2. ชื่อบ้าน: TEN BANGKOK

สถาปนิก: CASE (Community Architects for Shelter and Environment)

จังหวัด: กรุงเทพมหานคร

ที่พักอาศัยนี้ประกอบไปด้วยผู้อยู่อาศัย 10 ครัวเรือนที่มีความต้องการที่แตกต่างกัน ร่วมออกแบบและก่อสร้างลงบนที่ดินผืนเดียวกัน ซึ่งที่พักอาศัยใช้ผนังร่วมกันกับผู้พักอาศัยข้างเคียงคล้ายกับตึกแถว แต่การออกแบบและการตกลงร่วมกันทำให้เกิดการใช้สอยภายในสามารถเชื่อมต่อถึงกัน มองเห็นกันได้ และสามารถเปิดหรือปิดพื้นที่เพื่อให้งานเชื่อมต่อกันพื้นที่เดียว ทำให้มีพื้นที่ทางสังคมภายในกระจายอยู่ในที่พักอาศัย ทำให้ความเป็นเพื่อนบ้านของผู้อยู่อาศัยมีโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด²⁸⁶ พื้นที่ทางสังคมของบ้านหลังนี้ไม่ได้อยู่บนพื้นที่หน้าบ้านแต่อยู่พื้นที่ส่วนกลางภายใน ด้วยลักษณะโครงการที่พิเศษ ทำให้เกิดชุมชนขนาดย่อมขึ้น

ภาพที่ 232 บ้าน TEN BANGKOK มุมมองจากภายนอก²⁸⁷

²⁸⁶ ปองพล ยุทธรัตน์. "Featured Projects : Ten Bangkok," accessed 30 ตุลาคม, 2561,

http://www.gotarch.com/projects/tenhouse_bangkok.html.

²⁸⁷ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

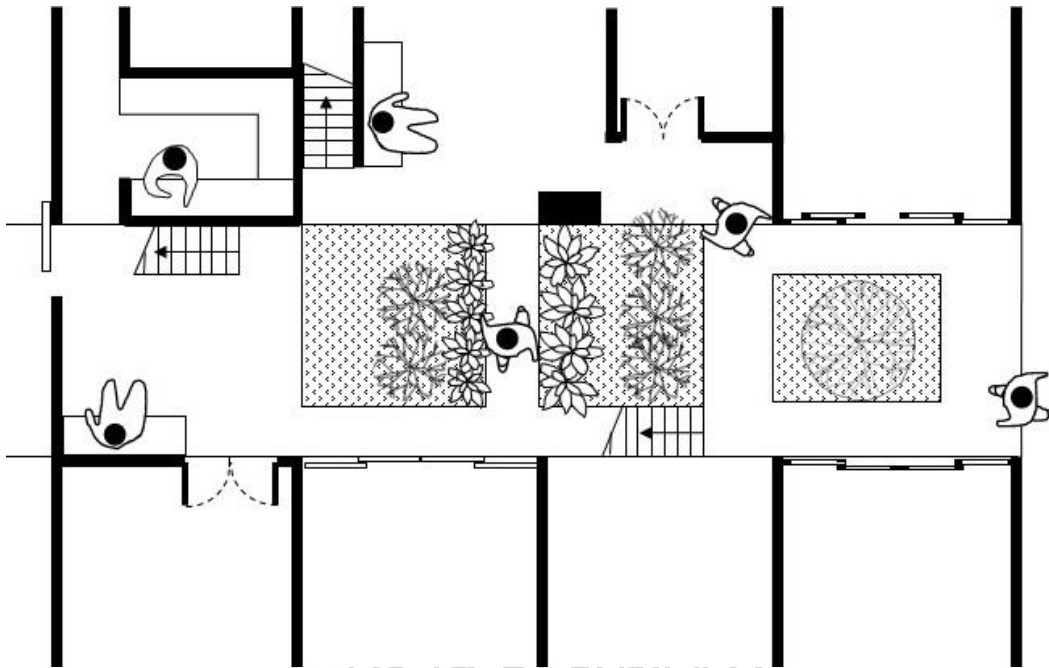
ภาพที่ 233 บ้าน TEN BANGKOK แสดงพื้นที่ส่วนกลางภายใน²⁸⁸

ภาพที่ 234 บ้าน TEN BANGKOK แสดงพื้นที่ส่วนกลางภายใน²⁸⁹

²⁸⁸ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

²⁸⁹ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 235 Diagram ผังพื้นที่ส่วนกลาง บ้าน TEN BANGKOK

การออกแบบโดยมีพื้นที่เปิดโล่งเป็นพื้นที่ต่อเนื่องตรงกลางระหว่างบ้านต่อเนื่องกัน การเข้าถึงพื้นที่ภายในของบ้านแต่ละหลังสามารถเข้าถึงผ่านพื้นที่ส่วนกลางนี้ได้ ทำให้หน้าบ้านจึงไม่จำเป็นต้องหันหน้าเข้าหาถนนสาธารณะภายนอกเสมอไป หน้าบ้านของบ้าน TEN BANGKOK จึงหันหน้าเข้าสู่พื้นที่ส่วนกลางนี้ ทำให้เกิดพื้นที่ทางสังคมระหว่างเพื่อนบ้านด้วยกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ การเดินผ่าน หรือการพบเห็นเพื่อนบ้านที่อยู่อาศัยในอาคารเดียวกันมีโอกาสเกิดขึ้นได้ง่ายและบ่อยครั้งขึ้น พื้นที่ส่วนกลางนี้เป็นพื้นที่เปิดโล่งจึงสามารถใช้ปลูกต้นไม้สวยงามและให้ร่มเงา จึงทำหน้าที่เป็นพื้นที่พักผ่อนขนาดใหญ่ของส่วนรวมอีกด้วย พื้นที่ส่วนกลางนี้จึงทำหน้าที่เป็นสวนสาธารณะ และพื้นที่ทางสังคมของผู้อยู่อาศัย แต่หากพิจารณาจากบุคคลภายนอกแล้ว พื้นที่ส่วนกลางนี้ก็เป็นที่ส่วนตัวที่ถูกสงวนไว้เฉพาะผู้อยู่อาศัยเท่านั้น นับว่าเป็นการออกแบบที่สร้างลักษณะชุมชนเฉพาะตัวและจำกัดผู้ใช้งานพื้นที่ทางสังคมของบ้าน

3. ชื่อบ้าน: Fuzzy House

สถาปนิก: SO Architects

จังหวัด: เชียงใหม่

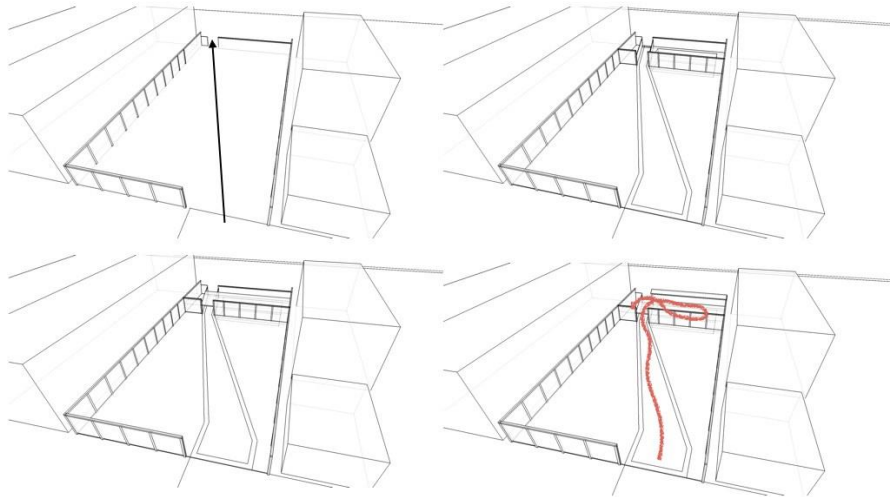
ที่ตั้งของบ้านหลังนี้แต่เดิมเป็นที่รกร้างซึ่งคนในชุมชนใช้เดินลัดผ่านระหว่างซอยอยู่เป็นประจำ ทำให้สถาปนิกเกิดแนวคิดที่จะรักษาเส้นทางสัญจรนี้ไว้โดยที่ให้คนในชุมชนยังสามารถใช้งานได้เหมือนเดิม การวางผังบ้านจึงถูกวางไว้ที่ด้านหลังของที่ดิน เพื่อเปิดให้พื้นที่ด้านหน้าโล่งกว้าง ไม่เป็นการกีดตันความรู้สึกของผู้ใช้ทางผ่านนี้มากเกินไป²⁹⁰ การอนุญาตให้บุคคลภายนอกสามารถเข้ามาใช้พื้นที่ในขอบเขตที่ดินได้อย่างอิสระ นับว่าเป็นการเสียสละและอำนวยความสะดวกให้กับคนในชุมชน ทำให้โอกาสในการเกิดปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายนอกมากขึ้นจากพื้นที่ทางผ่านนี้ ถึงแม้ว่าไม่มีวัตถุประสงค์รับกิจกรรมทางสังคมอย่างเห็นได้ชัดก็ตาม

ภาพที่ 236 บ้าน Fuzzy House มุมมองจากหน้าบ้าน

²⁹⁰ WINNIE[นามแฝง]. "Fuzzy House บ้านที่ไมใช่แค่ทางผ่าน," 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2018/07/06/fuzzy-house-บ้านที่ไมใช่แค่ทางผ/>.

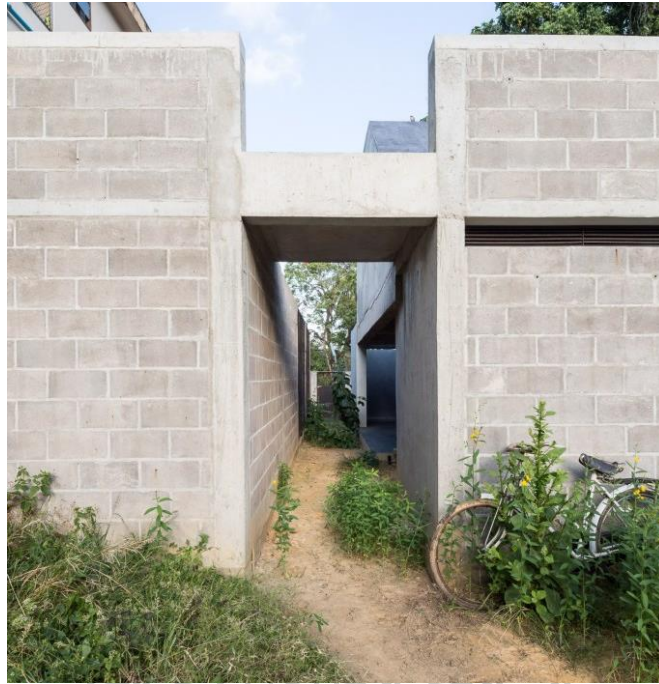
ภาพที่ 237 บ้าน Fuzzy House Diagram วิธีคิดในการรักษาพื้นที่ทางผ่าน²⁹¹

ภาพที่ 238 บ้าน Fuzzy House มุมมองจากที่นั่งหลังคา หันหน้าสู่ถนนสาธารณะ²⁹²

²⁹¹ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

²⁹² ภาพจาก <https://www.iameverything.co/contents/fuzzy-house>

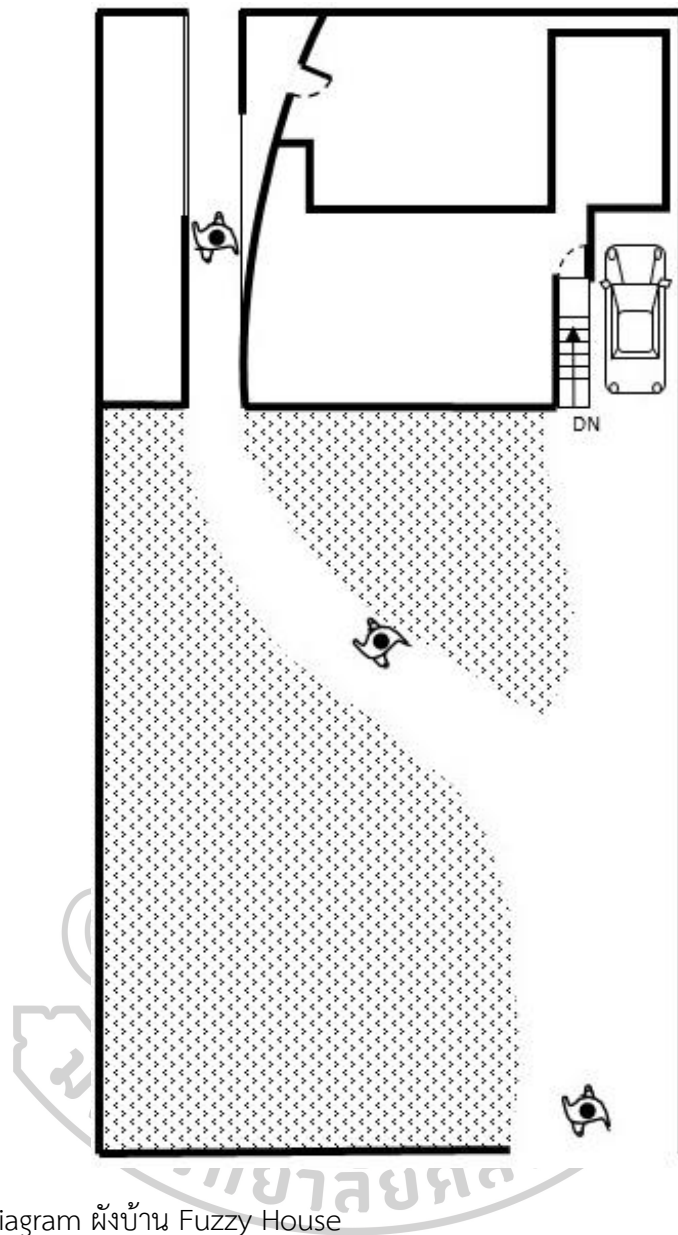
ภาพที่ 239 บ้าน Fuzzy House แสดงเส้นทางเดินผ่านสำหรับคนในชุมชน(มุมมองจากด้านหน้า)²⁹³

ภาพที่ 240 บ้าน Fuzzy House แสดงเส้นทางเดินผ่านสำหรับคนในชุมชน(มุมมองจากด้านหลัง)²⁹⁴

²⁹³ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

²⁹⁴ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 241 Diagram ผนังบ้าน Fuzzy House

การออกแบบโดยอนุญาตให้บุคคลภายนอกหรือคนในชุมชนสามารถเดินผ่านหรือเข้ามาใช้งานพื้นที่ภายในที่ดินของผู้อยู่อาศัย เป็นการออกแบบที่ยอมเสียสละที่ดินของตนเองให้แก่ชุมชน ทำให้พื้นที่หน้าบ้านกลายเป็นพื้นที่สาธารณะอย่างเต็มตัว แต่สถาปนิกก็สามารถจำกัดขอบเขตพื้นที่ส่วนตัวของบ้านไว้ได้โดยไม่ถูกรบกวนจากการเดินผ่านของคนในชุมชนมากเกินไป ถึงแม้ว่าพื้นที่หน้าบ้านจะถูกลดความเป็นส่วนตัวลงไป แต่กิจกรรมทางสังคมมีโอกาสเกิดมากขึ้น เห็นได้ชัดว่าการออกแบบหน้าบ้านให้กลายเป็นทางผ่านนี้ ผู้อยู่อาศัยจะต้องมีความสนิทสนมรู้จักผู้คนที่อยู่ในชุมชนอยู่มากพอที่สามารถให้คนภายนอกเดินผ่านพื้นที่หน้าบ้านของตนเองได้อย่างอิสระ

4. ชื่อบ้าน: บ้านเกียดพัง

สถาปนิก: ปกรณ์ เนมิตรมานสุข และแสงธรรม พรหมเล็ก, Pakorn Architect

จังหวัด: สงขลา

เจ้าของบ้านหลังนี้เป็นเจ้าของร้านข้าวสวยเกียดพังที่ย่านเมืองเก่าจังหวัดสงขลาที่ให้บริการมานานกว่า 80ปี ได้ซื้อบ้านเก่าไม้เก่าแก่อซึ่งมีสภาพทรุดโทรมอย่างมากทำให้ต้องรื้อถอนออกไปเพื่อสร้างบ้านพักอาศัยหลังใหม่และพร้อมที่จะปรับตัวเป็นร้านค้าในลำดับต่อไป ด้วยการรื้อถอนและสร้างใหม่จึงทำให้กฎหมายระยะร่นอาคารมีผลบังคับใช้ทำให้ประตูเรือนห่างออกจากริมถนน นอกจากการตอบคำถามเรื่องการปรับตัวเป็นร้านอาหารในอนาคตแล้ว ในการออกแบบบ้านสถาปนิกยังคิดถึงการรับรู้ถึงบริบทที่เป็นชุมชนเก่า เพื่อให้เจ้าของสามารถซื้อชนบริบทของเมืองเก่าและสามารถรับรู้บรรยากาศโดยรอบได้ดีขึ้นโดยไม่รบกวนอยู่อาศัยของเจ้าของบ้าน²⁹⁵ พื้นที่ชั้นล่างใช้บานเฟี้ยมเป็นประตูทางเข้าหลักมากกว่า 1 ชุด หน้าบ้านเปิดกว้างมากกว่าบานเปิดทั่วไป รั้วบ้านมีความสูงที่น้อยและโปร่ง การกีดกันระหว่างพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ภายในมีน้อย สามารถมองเห็นและเข้าถึงได้ง่าย เปิดโอกาสให้สร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชนได้มากขึ้น

ภาพที่ 242 บ้านเกียดพัง รูปด้านหน้าอาคาร²⁹⁶

²⁹⁵ GEE[นามแฝง]. "บ้านเกียดพัง คงไว้ในรูปแบบเก่าแต่สมบูรณ์ด้วยวิถีชีวิตใหม่," 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2018/06/25/บ้านเกียดพัง-คงไว้ในรู/>.

²⁹⁶ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

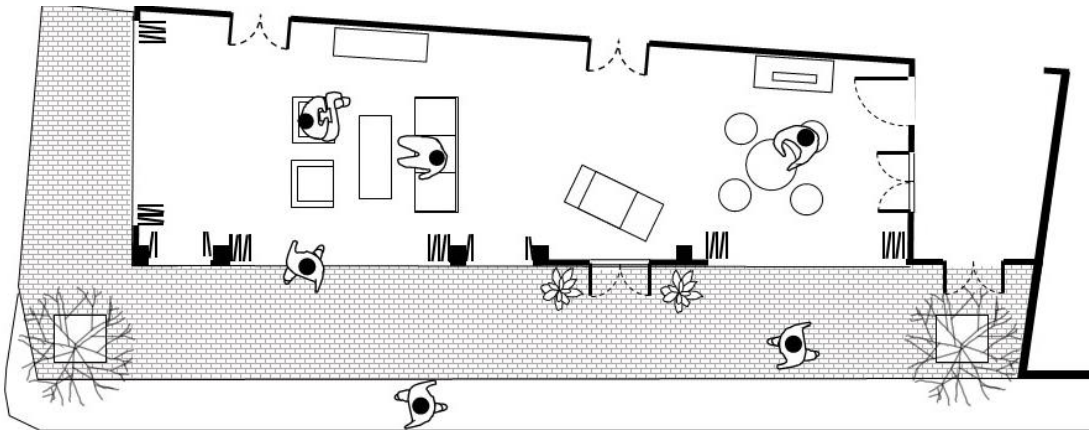
ภาพที่ 243 บ้านเกียดฟิ่ง มุมมองจากพื้นที่ภายใน สามารถรับรู้บริบทได้โดยรอบ²⁹⁷

ภาพที่ 244 บ้านเกียดฟิ่ง มุมมองจากถนน สามารถมองเห็นทะลุบ้านไปสู่ถนนอีกฝั่งได้²⁹⁸

²⁹⁷ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

²⁹⁸ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 245 Diagram ผังหน้าบ้านเกียดฟิง

การออกแบบผนังเรือนโดยใช้ประตูบานเฟี้ยมทุกด้านที่ติดกับพื้นที่สาธารณะ ทำให้การเปิดช่องเปิดสามารถทำได้มากกว่าบานเปิดแบบอื่น การเชื่อมต่อของพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ภายใน รวมถึงการมองเห็นจากบุคคลภายนอกสามารถทำได้ง่าย ในขณะที่เปิดบานเฟี้ยมทั้งหมดทำให้พื้นที่ภายในชั้นล่างมีความเป็นสาธารณะสูงมากขึ้น โอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กับคนภายนอกก็เพิ่มขึ้นตามในทางกลับกัน ในขณะที่ปิดบานเฟี้ยมทั้งหมด พื้นที่ภายในก็จะกลายเป็นพื้นที่ส่วนตัวตัดขาดออกจากพื้นที่ภายนอกอย่างสิ้นเชิง บานเฟี้ยมของบ้านจึงทำหน้าที่เป็นตัวกำหนดการใช้งานของพื้นที่หน้าบ้าน และพื้นที่ภายใน กล่าวได้ว่าในขณะที่เปิดพื้นที่หน้าบ้านทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางสังคมระหว่างผู้อยู่อาศัยกับคนภายนอก แต่ในขณะที่ปิด พื้นที่หน้าบ้านกลายเป็นพื้นที่ทางผ่านเพียงเท่านั้น ไม่หลงเหลือความเป็นพื้นที่ทางสังคมอยู่ เพราะถูกตัดขาดการเชื่อมต่อจากพื้นที่ภายในของผู้อยู่อาศัย

5. ชื่อบ้าน: โสมบุญ

สถาปนิก: S pace Studio

จังหวัด:, ขอนแก่น

บ้านหลังนี้แต่เดิมเป็นบ้านไม้ผสมปูน 2 ชั้น ซึ่งมีสถาปนิกเจ้าของต้องการสร้างบ้าน แต่นำไม้เดิมเป็นส่วนประกอบของอาคารเนื่องจากความผูกพันของบ้านหลังเดิมเพราะเกิดจากเจ้าของบ้าน และคนในหมู่บ้านร่วมแรงร่วมใจกันสร้างด้วยตัวพวกเขาเอง และที่น่าสนใจคือบ้านหลังนี้แต่เดิมเป็นพบปะ นั่งคุย และนั่งเล่น เป็นที่รวมตัวจัดงาน รวมไปถึงการประชุมหมู่บ้านก็เกิดขึ้นในบริเวณบ้านหลังนี้ซึ่งเป็นเสน่ห์ในบริบทของสังคมอีสานที่มีต่อคนในครอบครัว สถาปนิกจึงออกแบบให้พื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ชานกว้างยกพื้นสูง มีหลังคาคลุมและต้นไม้ใหญ่ให้ร่มเงา²⁹⁹ หน้าบ้านแห่งนี้จึงเป็นหน้าบ้านที่ออกแบบมาเพื่อกิจกรรมทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับบริบทและวิถีชีวิตเดิมของเจ้าของบ้านและคนในชุมชนเหล่านั้น เป็นการหยิบพื้นที่ชานของบ้านเรือนไทยนำมาใช้ใหม่ได้อย่างทันสมัย เป็นการรักษาพื้นที่แห่งความสัมพันธ์ของคนในชุมชนและส่งเสริมให้เกิดความกลมเกลียวของชุมชนสืบต่อไป

ภาพที่ 246 บ้านโสมบุญ รูปด้านหน้าอาคาร³⁰⁰

²⁹⁹ GEE[นามแฝง]. "โสมบุญ บ้านที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในบ้านและชุมชน," 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2017/12/28/โสมบุญ-บ้านที่เกิดจากวิถี/>.

³⁰⁰ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 247 บ้านโฮมบุญ แสดงการใช้งานเมื่อมีกิจกรรมทางชุมชน³⁰¹

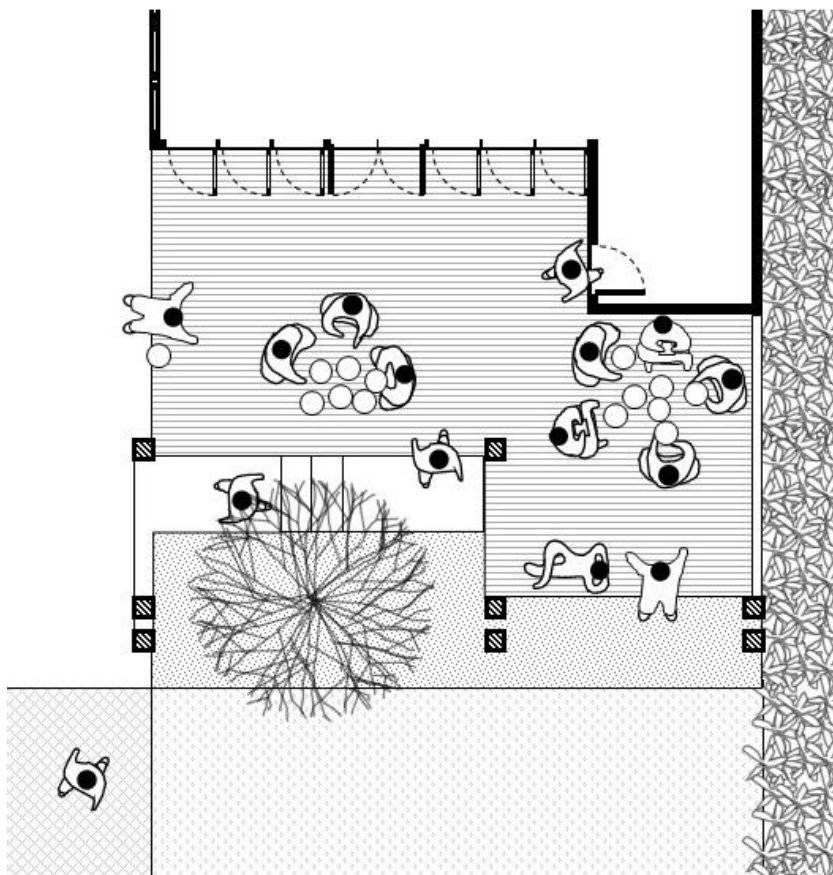

ภาพที่ 248 บ้านโฮมบุญ มุมมองจากพื้นที่ชานสู่ภายนอก³⁰²

³⁰¹ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

³⁰² ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 249 Diagram ผังชานบ้านโฮมบุญ

การใช้พื้นที่ชานที่เป็นลักษณะเด่นของบ้านเรือนไทยนำมาใช้ออกแบบร่วมกันบ้านสมัยใหม่ เป็นการเน้นย้ำให้เห็นถึงพื้นที่ที่ตอบสนองวิถีชีวิตของสังคมไทยได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น พื้นที่ชานนอกจากเป็นพื้นที่ร่มที่สามารถใช้พักผ่อนสำหรับผู้อยู่อาศัยแล้ว ยังสามารถใช้เป็นพื้นที่เพื่อประกอบกิจกรรมทางสังคมขนาดใหญ่ได้อีกด้วย กิจกรรมทางศาสนา การรับประทานอาหารร่วมกันของคนในชุมชนสามารถเกิดขึ้นได้ที่หน้าบ้าน เห็นได้ชัดว่าความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแห่งนั้นมีความแน่นแฟ้นสามัคคี สามารถอยู่ร่วมกันบ้านพักอาศัยสมัยใหม่และวิถีชีวิตของไทยในปัจจุบัน

6. ชื่อบ้าน: THE JUNCTION BOX

สถาปนิก: Octane Architect & Design

จังหวัด: กรุงเทพมหานคร

โครงการนี้เป็นส่วนต่อขยาย ที่เกิดจากความต้องการขยายพื้นที่ใช้สอยให้เพียงพอกับความ ต้องการและวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป ซึ่งตั้งอยู่ด้านข้างของบ้านหลังเดิม โดยสถาปนิกออกแบบให้มีลักษณะ เป็นกล่องสี่เหลี่ยมต่อเนื่องและเปิดโล่งถึงกัน บริเวณด้านหน้าที่อยู่ติดกับถนนออกแบบโดยใช้ระแนง ไม้เป็นรั้วบ้านเพื่อปิดล้อมให้ความรู้สึกปลอดภัยแต่ไม่ปิดกั้นการมองเห็น³⁰³

ภาพที่ 250 บ้าน THE JUNCTION BOX รูปด้านหน้าอาคาร³⁰⁴

³⁰³ เอกราช ลักษณะสัมฤทธิ์. "The Junction Box พื้นที่ขยายเพื่อความสุขที่มากขึ้น," 2560, <https://dsignsomething.com/2016/10/20/the-junction-box-พื้นที่ขยายเพื่อความสุข/>.

³⁰⁴

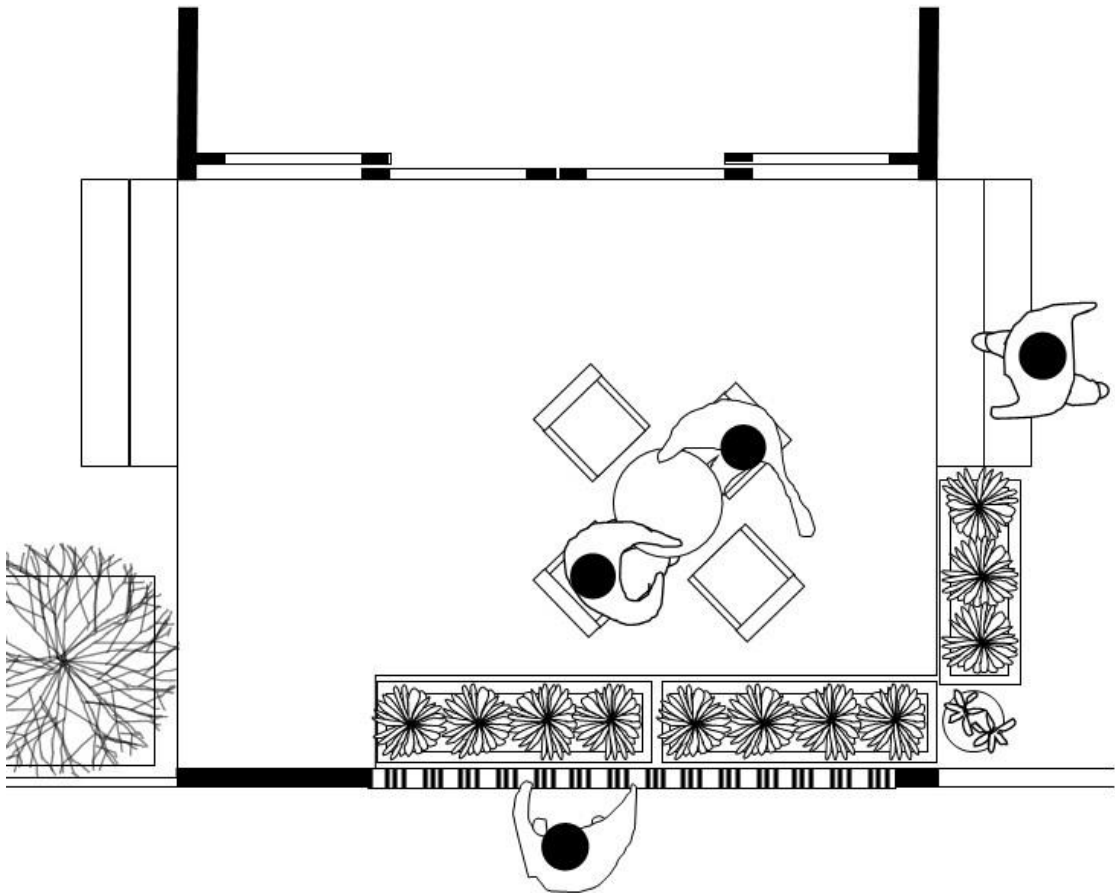
ภาพที่ 251 บ้าน THE JUNCTION BOX มุมมองจากภายในที่คืน³⁰⁵

ภาพที่ 252 บ้าน THE JUNCTION BOX แผงระแนงทำหน้าที่เชื่อมต่อในบ้านและนอกบ้าน³⁰⁶

³⁰⁵ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

³⁰⁶ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 253 Diagram ฟังหน้าบ้าน THE JUNCTION BOX

การออกแบบโดยใช้ระแนงไม้แทนผนังทึบที่บริเวณรั้วของบ้าน นอกจากทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีความโปร่งโล่งขึ้นแล้ว ทำให้พื้นที่หน้าบ้านเกิดการเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอกมากขึ้นอย่างเห็นได้ชัด แต่ยังรักษาความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในบ้านได้อยู่ และสามารถติดต่อสื่อสารสู่ผู้คนในชุมชนได้ง่ายขึ้นกว่ากำแพงทึบทั่วไป โอกาสในการสร้างการมีปฏิสัมพันธ์ต่อผู้คนภายนอกมีมากขึ้น

7. ชื่อบ้าน: Baan Jarun 69

สถาปนิก: กาจวิศว์ ริเริ่มวนิชย์

จังหวัด: กรุงเทพมหานคร

การออกแบบบ้านหลังเกิดขึ้นจากการจัดการความเป็นพื้นที่ส่วนตัวของบ้านและใช้พื้นที่ให้คุ้มค่าที่สุด ผนังเรือนส่วนใหญ่จึงเป็นผนังทึบเพื่อให้ระยะร่นตามกฎหมายน้อยที่สุด ผนังเรือนบริเวณหน้าบ้านจึงเป็นผนังทึบ มีเพียงประตูกระจกเท่านั้นที่ทำให้ภายในสามารถมองเห็นพื้นที่หน้าบ้านได้³⁰⁷ ซึ่งทำให้เกิดพื้นที่โล่งหน้าบ้านขึ้น เป็นส่วนจอตระตรและส่วนนันทนาการภายนอกของบ้าน สิ่งที่น่าสนใจของพื้นที่หน้าบ้านคือประตูรั้วที่ทำจากตะแกรงเหล็กฉีก การปิดกั้นที่เกิดขึ้นจึงแตกต่างจากผนังทึบ ความเลือกรางของพื้นที่ที่เกิดจากวัสดุนี้ทำให้อย่างสามารถเกิดการเชื่อมต่อกับพื้นที่หน้าบ้านสู่ภายนอกได้อย่างดี และยังคงรักษาความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ได้อยู่ ถึงแม้ว่าแนวความคิดในการออกแบบจะเกิดจากความต้องการความเป็นส่วนตัวของเจ้าของบ้านแต่ก็ยังหลงเหลือพื้นที่หน้าบ้านไว้ให้สามารถมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนภายนอกได้ง่ายขึ้น

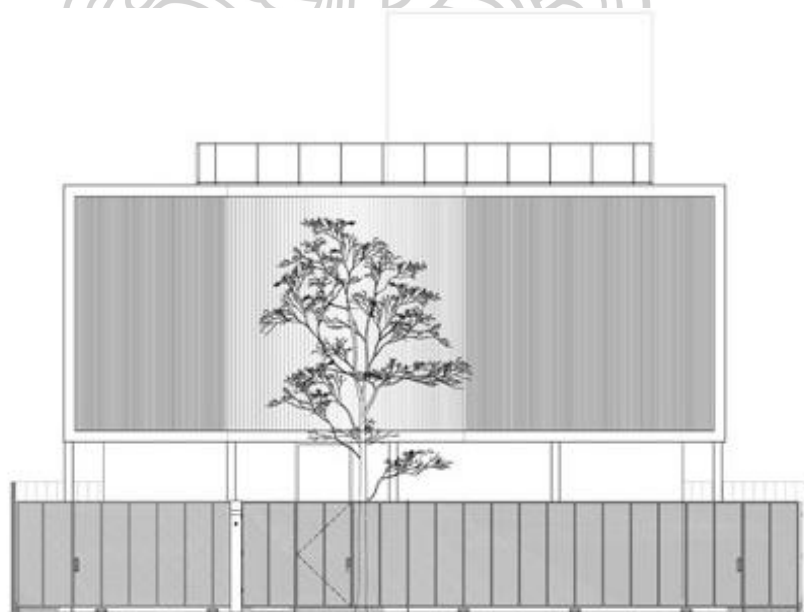

ภาพที่ 254 บ้าน Baan Jarun 69 ภาพรวมของบ้านจากภายนอกอาคาร

³⁰⁷ GEE[นามแฝง]. "สัดส่วนความเป็นส่วนตัว ในพื้นที่แห่งการพักอาศัย," 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2018/08/15/บ้านที่เกิดจากเส้นสาย/>.

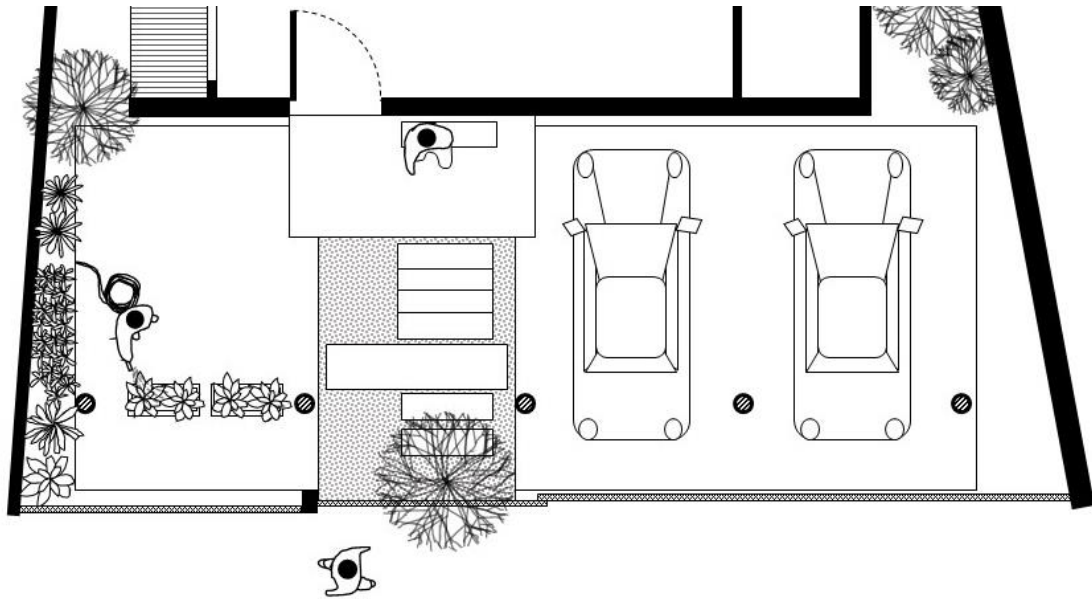
ภาพที่ 255 บ้าน Baan Jarun 69 รั้วตะแกรงเหล็กฉีกทำหน้าที่เลือนรางและเชื่อมต่อพื้นที่หน้าบ้านกับพื้นที่ภายนอก³⁰⁸

ภาพที่ 256 บ้าน Baan Jarun 69 รูปด้านหน้าอาคาร³⁰⁹

³⁰⁸ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

³⁰⁹ ภาพจากแหล่งที่มาเดียวกัน

ภาพที่ 257 Diagram ผังหน้าบ้าน Baan Jarun 69

ถึงแม้ว่าการออกแบบต้องการความเป็นส่วนตัวในการอยู่อาศัยสูง แต่การใช้วัสดุตะแกรงเหล็กฉีกเป็นประตูรั้วหน้าบ้านยาวตลอดแนว ทำให้เห็นว่าความต้องการการเชื่อมต่อสู่พื้นที่ภายนอกยังมีความสำคัญอยู่ ถึงแม้จะต้องการความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ก็ตาม องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่มีลักษณะเป็นรูปทรง ทำให้เกิดการปิดล้อมที่ชัดเจน แต่ยังสามารถเกิดการเชื่อมต่อของพื้นที่ได้อยู่ ถึงแม้ว่าพื้นที่หน้าบ้านจะไม่เหมาะแก่การประกอบกิจกรรมทางสังคม แต่ด้วยความพรุนของเหล็กฉีก จึงยังสามารถเกิดการปฏิสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนได้อยู่ผ่านการมองเห็นและพูดคุย

5.7 แนวทางการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านในสังคมไทย

จากตัวอย่างหน้าบ้านที่นำเสนอมาข้างต้น จะเห็นสถาปนิกในยุคปัจจุบัน เริ่มให้ความสำคัญกับการอยู่อาศัยร่วมกับชุมชนมากขึ้นหากเปรียบเทียบกับบ้านจัดสรรทั่วไป ทำให้การออกแบบพื้นที่ที่รองรับการมีปฏิสัมพันธ์กันชุมชนแสดงผ่านพื้นที่หน้าบ้านอยากหลากหลายมากขึ้น คุณภาพของพื้นที่หน้าบ้านมีการตอบคำถามที่ละเอียดมากกว่าการกันกำแพงทึบตันเพื่อล้อมความเป็นส่วนตัวไว้ภายในเพียงอย่างเดียว เช่นการเลือกใช้วัสดุที่มีรูปทรงหรือไม้ระแนงมาทำรั้วหน้าบ้าน เกิดการเชื่อมต่อระหว่างพื้นที่หน้าบ้านกับพื้นที่ภายนอก ส่งเสริมให้การมองเห็นหรือการรับรู้ถึงพื้นที่ภายนอกมากขึ้น เพิ่มโอกาสการเกิดปฏิสัมพันธ์กับคนในชุมชนมากกว่าเดิม หรือแม้กระทั่งการเปิดรับพื้นที่ภายนอกหรือกิจกรรมทางสังคมอย่างเต็มใจ อนุญาตให้บุคคลภายนอกสามารถเข้ามาใช้งานพื้นที่หน้าบ้านของตนเองได้อย่างไม่ขัดข้องใจ ในกรณีนี้อาจเป็นเพราะบริบทและความสัมพันธ์อันดีระหว่างเจ้าของบ้านและคนในชุมชนเป็นทุนเดิมอยู่แล้ว เปิดโอกาสให้สถาปนิกสามารถขยายความเป็นไปได้ในการออกแบบพื้นที่ทางสังคมหรือพื้นที่หน้าบ้านนี้ให้สอดคล้องกับการอยู่อาศัย โดยจัดสัดส่วนพื้นที่ส่วนและพื้นที่ทางสังคมให้อยู่ร่วมกันได้โดยไม่ขัดขวางการอยู่อาศัยซึ่งเป็นประเด็นหลักสำคัญของบ้าน ทำให้เกิดพื้นที่ทางสังคมขึ้นภายในบ้าน หรือสามารถเกิดพื้นที่สาธารณะภายในบ้านที่สามารถช่วยเหลือคนในสังคมให้มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น

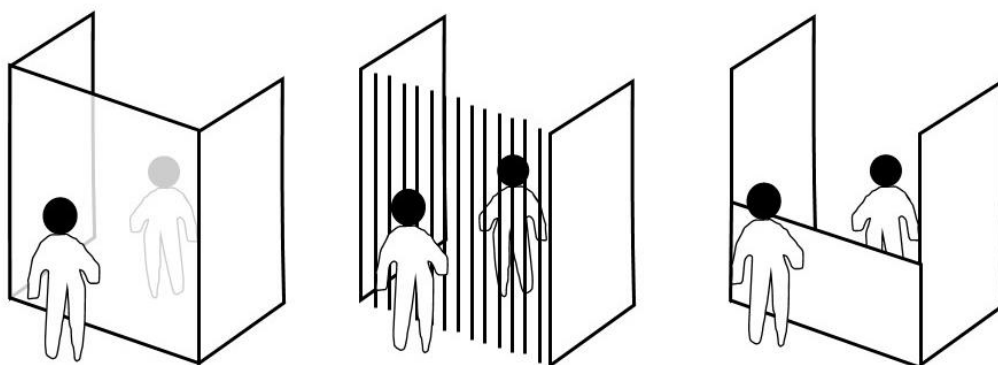
จากวิถีชีวิตของคนในสังคมไทยสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยกันระหว่างคนในชุมชน บ้านเรือนไทยจึงมีพื้นที่ชาน ใต้ถุน หรือพื้นที่ทางสังคมอื่นที่ตอบสนองกิจกรรมทางสังคมในรูปแบบต่าง ๆ จนกระทั่งอิทธิพลจากตะวันตกเริ่มเข้ามามีบทบาทต่อที่พักอาศัยและวิถีชีวิตของคนในสังคมไทย บ้านเรือนที่ถูกพัฒนาจากอิทธิพลเหล่านั้นอาจไม่สามารถหลอมรวมให้เข้ากับวิถีชีวิตแบบเดิมได้โดยเฉพาะในกรุงเทพมหานครที่เป็นศูนย์กลางความเจริญซึ่งได้รับอิทธิพลจากตะวันตกมากที่สุด จึงเกิดการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตไปตามค่านิยมที่ได้รับมาในสมัยนั้น รวมไปถึงที่พักอาศัยที่ได้รับอิทธิพลจากตะวันตกทำให้พื้นที่หน้าบ้านหรือพื้นที่อื่นที่ช่วยส่งเสริมกิจกรรมทางสังคมเลือนรางหายไป แต่มนุษย์เป็นสัตว์สังคมโดยสภาพธรรมชาติ จะต้องมีชีวิตอยู่ร่วมกันกับบุคคลอื่น ๆ ติดต่อกันสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน พึ่งพาอาศัยกัน ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างอิสระตามลำพังแต่ผู้เดียวได้ ซึ่งเป็นคำกล่าวของ อริสโตเติล นักปราชญ์ชาวกรีกสมัยโบราณ หากคำกล่าวนี้นี้เป็นจริงแล้ว คนในสังคมไทยยังคงมีความต้องการพื้นที่ทางสังคมอยู่ พื้นที่เหล่านี้จึงถูกเปลี่ยนไปเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อประกอบกิจกรรมนันทนาการต่าง ๆ เช่นสวนสาธารณะ สโมสร ผับ บาร์ หรือสถานที่นันทนาการต่าง ๆ

ที่เป็นพื้นที่เกิดขึ้นมาใหม่และได้รับความนิยมนำจนถึงในยุคปัจจุบัน ซึ่งแต่เดิมมีเพียงแค่วัดเท่านั้นที่สามารถตอบสนองความต้องการเหล่านี้ได้

บ้านพักอาศัยในสมัยใหม่เริ่มมีการออกแบบโดยคำนึงถึงพื้นที่หน้าบ้านแสดงให้เห็นว่าสถาปนิกและผู้อยู่อาศัยเองเริ่มกลับมาเห็นความสำคัญของพื้นที่ทางสังคมภายในบ้านมากขึ้น ถึงแม้ว่าวิถีชีวิตของคนไทยโดยเฉพาะในตัวเมืองจะเปลี่ยนไปมาก การประกอบอาชีพ พฤติกรรมการรับประทานอาหาร การคมนาคม หรือกระทั่งเทคโนโลยีในการก่อสร้างแตกต่างไปจากเดิมแต่โดยสิ้นเชิง ส่งผลให้พฤติกรรมในมวลรวม บริบท วิธีการอยู่อาศัยส่งผลกระทบต่อกันอย่างทั่วถึง แต่เมื่อการออกแบบที่พักอาศัยเริ่มให้ความสำคัญกับพื้นที่หน้าบ้านนี้แสดงให้เห็นว่า การปิดกั้นที่มากเกินไปอาจไม่เหมาะสมกับพฤติกรรมของคนไทยเสียทีเดียว เพราะสิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม การเลี้ยงดูบุตรที่ถูกลูกฝึความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และความมีน้ำใจมาตั้งแต่เด็ก อาจทำให้คนไทยมีพฤติกรรมการเข้าสังคมและต้องการพื้นที่ทางสังคมแตกต่างไปจากชนชาติอื่น พื้นที่พื้นที่ทางสังคมและหน้าบ้านจึงถูกออกแบบให้เข้ากันพฤติกรรมการใช้งาน รวมถึงวิถีชีวิตแบบไทย

พื้นที่หน้าบ้านนอกจากเป็นพื้นที่ทางสังคมแล้ว ยังสามารถใช้เป็นพื้นที่พักผ่อนอย่างดี เพราะส่วนใหญ่พื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ภายนอกและติดกับพื้นที่สาธารณะ การทำรั้วหรือผนังโปร่งโล่งปิดกั้นพื้นที่หน้าบ้านทำให้ความต่อเนื่องพื้นที่หน้าบ้านขยายตัวออกไป การใช้งานพื้นที่จึงไม่รู้สึกอึดอัด โปร่งโล่งมากขึ้น และเหมาะแก่การปลูกและดูแลรักษาต้นไม้เพราะเข้าถึงได้ง่าย ส่งเสริมให้บรรยากาศของบ้านดีขึ้น ฉะนั้นการใช้พื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่พักผ่อนและเป็นพื้นที่ทางสังคมจึงเป็นการใช้พื้นที่ให้มีคุณภาพมากขึ้น

ภาพที่ 258 ภาพแสดงความแตกต่างความต่อเนื่องของพื้นที่หน้าบ้านระหว่างการกั้นแบบทึบและโปร่ง

เมื่อบ้านที่มีการปิดล้อมปิดกันมากเกินไปเริ่มไม่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยที่ต้องการพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่พักผ่อนที่สามารถใช้งานได้สะดวกเข้าถึงได้ง่าย การออกแบบหน้าบ้านจึงเริ่มมีการพัฒนาให้คำนึงถึงการเปิดโล่ง การเชื่อมต่อกับพื้นที่ภายนอก เพื่อสร้างบรรยากาศให้โปร่งสบาย สามารถติดต่อพูดคุยหรือประกอบกิจกรรมทางสังคมได้ง่ายขึ้น การจัดพื้นที่หรือการเลือกใช้วัสดุโปร่งเพื่อกันขอบเขต ล้วนส่งผลต่อการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านอย่างมาก ซึ่งบ้านสมัยใหม่ดังที่ยกตัวอย่างขึ้นมาี้ มีการตอบคำถามพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่พักผ่อนผ่านหน้าบ้านในมุมมองที่แตกต่างกันออกไป จะเห็นว่าถึงแม้ความเป็นส่วนตัวของพื้นที่หน้าบ้านจะลดลงไปบ้าง แต่หากใช้องค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมหรือการจัดสัดส่วนพื้นที่เพื่อกักบริเวณพื้นที่หน้าบ้านได้อย่างเหมาะสม ก็จะสามารถควบคุมความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในไม่ได้รับกวนจากพื้นที่ภายนอกได้ ดังเช่นบ้าน Fuzzy House ออกแบบโดย SO Architects ที่เปิดให้คนในชุมชนสามารถเดินผ่านที่ดินในบ้านได้อย่างอิสระ หรือบ้าน Baan Jarun 69 ออกแบบโดย กาจวิศว์ ริเริ่มวิชัย ออกแบบบ้านโดยคิดถึงความเป็นส่วนตัวเป็นหลักแต่พื้นที่หน้าบ้านก็ถูกเปิดเผยต่อสาธารณะโดยกันผนังทึบเป็นสัดส่วนจากพื้นที่ภายใน เป็นผลลัพธ์ของการจัดผังและการเลือกใช้วัสดุที่สามารถตอบคำถามทั้งพื้นที่ส่วนและพื้นที่ส่วนรวมได้อย่างดีเยี่ยม

ในขณะที่ความต้องการที่พักอาศัยในตัวเมืองสูงขึ้นโดยเฉพาะในกรุงเทพมหานคร ผู้คนต้องการที่พักอาศัยอยู่ใกล้กับแหล่งงาน อาคารที่พักอาศัยรวมหรือที่พักอาศัยทางตั้งจึงเป็นคำตอบเรื่องการใช้ประโยชน์ที่ดินมากกว่าบ้านพักอาศัยเดี่ยวหรือตึกแถว ซึ่งแนวความคิดที่พักอาศัยรวมนี้เริ่มต้องมาจากความต้องการที่พักอาศัยมีมากและต้องการใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์สูงสุด บ้านจึงถูกลดทอนพื้นที่ที่เหลือเพียงแค่อายุอาศัย พื้นที่นันทนาการหรือพื้นที่ทางสังคมถูกตัดออกไป ฉะนั้นจึงสามารถเห็นได้ว่าอพาร์ทเมนท์ คอนโดสมัยใหม่ จึงไม่มีพื้นที่หน้าบ้านเป็นของตนเองและถูกจัดให้พื้นที่ทางสังคมเป็นพื้นที่ส่วนกลางซึ่งมีการเข้าถึงที่ยากกว่าหน้าบ้านแบบเดิมอยู่มาก ทำให้การมีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนบ้านน้อยมากหรือไม่รู้จักกันเลย รวมไปถึงพื้นที่โล่งภายนอกเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจก็ถูกจัดให้ห่างไกลออกไปจากที่อยู่อาศัยหรือไม่มีอยู่เลยในโครงการนั้น หากสถาปนิกสามารถออกแบบพื้นที่หน้าบ้านของที่พักอาศัยประเภทนี้ให้มีคุณภาพ มีพื้นที่เปิดโล่ง เปิดโอกาสให้เพื่อนบ้านสามารถพบเห็นกันได้ง่ายขึ้น ผู้อยู่อาศัยก็จะมีพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่พักผ่อนเป็นของตนเอง ส่งเสริมคนในชุมชนหรือคนในโครงการนั้นมีปฏิสัมพันธ์อันดีต่อกันมากขึ้น การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกันระหว่างคนในชุมชนย่อมมีประสิทธิภาพหรือคุณภาพชีวิตดีกว่าการอยู่อาศัยในลักษณะต่างคนต่างอยู่เสมอ

หากบ้านคือสิ่งก่อสร้างที่ตอบสนองการอยู่อาศัย โดยคำนึงถึงความปลอดภัยในการรักษาชีวิต ให้ดำรงคงอยู่เป็นหลักแล้ว การรับรู้ถึงบริบทหรือเหตุการณ์รอบบ้านเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อเตรียมตัวรับมือกับอันตรายที่จะเข้ามาภายในบ้าน ในยุคปัจจุบันภัยอันตรายเนื่องจากสัตว์ร้ายและผู้ร้ายมีน้อยลงกว่าสมัยก่อน นอกจากลักษณะทางสถาปัตยกรรมของบ้านแล้ว กฎหมายและเทคโนโลยีก็ถูกพัฒนาเพื่อความปลอดภัยในการอยู่อาศัยมากขึ้น ทำให้ความปลอดภัยถูกคำนึงถึงน้อยลงเมื่ออยู่ภายในบ้าน อย่างไรก็ตาม กฎหมายและเทคโนโลยีก็ยังไม่สามารถป้องกันอันตรายได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะภัยจากธรรมชาติ เหตุเพลิงไหม้ น้ำท่วม หรือโจรผู้ร้าย ยังมีปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบัน การมีเพื่อนบ้านที่ดีคอยสอดส่องสายตาแจ้งเตือนเหตุร้ายแก่เจ้าของบ้าน นับเป็นการช่วยเพิ่มศักยภาพในการอยู่อาศัย เมื่อคนชุมชนร่วมแรงร่วมใจกันทำให้หมู่บ้านหรือที่พักอาศัยบริเวณนั้นมีคุณภาพชีวิตส่วนรวมดีขึ้น ก็ส่งผลกระทบต่อผู้อยู่อาศัยเช่นกัน เป็นการตอบสนองจุดเริ่มของความต้องการที่ที่พักอาศัยอย่างแท้จริง ความ "อุ่นกายสบายใจ" เป็นสิ่งสำคัญของความสุขเมื่ออาศัยอยู่ภายในบ้าน บ้านจึงเป็นแหล่งพักพิงทางกายและใจของมนุษย์ทุกเพศทุกวัย

หน้าบ้านของไทยในสมัยตอนต้นของกรุงรัตนโกสินทร์ เป็นหน้าบ้านที่เปิดโล่ง ไม่มีรั้วบ้าน มีพื้นที่รองรับสำหรับบุคคลภายนอก อนุญาตให้สามารถเข้ามาใช้งานพื้นที่หน้าบ้านได้อย่างอิสระ สักเกตได้จากพื้นที่ของบ้านเรือนไทยเช่น พื้นที่ร้านน้ำ ชาน ใต้ถุน ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ของบ้านเรือนไทย พื้นที่หน้าบ้านในลักษณะที่เป็นกันเองกับบุคคลในสังคม เปิดรับความสัมพันธ์กับภายนอกอย่างไม่ปิดบัง เกิดขึ้นได้จากความสัมพันธ์ของคนในชุมชนที่รู้จักกัน เข้าใจซึ่งกันและกันมาก่อน มีสายสัมพันธ์ระหว่างชุมชนที่เหนียวแน่นมากพอ ด้วยวิถีชีวิตแบบสังคมเกษตรและบริบทที่จำนวนประชากรยังมีน้อย จึงเอื้ออำนวยให้หน้าบ้านในลักษณะนี้สามารถเกิดขึ้นได้โดยไม่รู้สึกรัดกุม สามารถตอบสนองความต้องการทางสังคมของคนในยุคสมัยนั้นได้อย่างลงตัว

เมื่อวงการสถาปัตยกรรมของไทยเริ่มพัฒนา กฎหมายเกี่ยวกับที่ดินเริ่มมีความชัดเจนมากขึ้น ในสมัยรัชกาลที่ 5 ในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนกลาง การคมนาคมที่เริ่มจะเปลี่ยนแปลงจากทางน้ำขึ้นมาบนบก เริ่มมีรถยนต์เข้ามาใช้งานแทนเรือหรือการเดินเท้า หน้าบ้านจึงมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้านเดี่ยวที่ได้รับความนิยมจากตะวันตก หน้าบ้านเป็นสนามหญ้ากว้าง มีรั้วล้อมรอบขอบ มีตึกแถวที่หน้าบ้านประชิดติดกับทางเดินสาธารณะ ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของหน้าบ้านจึงเริ่มเปลี่ยนไป ลักษณะอาคารที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการอื่นนอกจากความต้องการทางสังคมเหมือนบ้านเรือนไทยในอดีต แต่ด้วยวิถีชีวิตและผู้คนในชุมชนยังเป็นชุมชนเดิม ความรู้จักหรือความสัมพันธ์ของคนในชุมชนยังเหนียวแน่น จึงสามารถเห็นการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านได้อย่างคับคั่ง ถึงแม้วิถีชีวิต

และค่านิยมของการประกอบอาชีพจะเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงจากทำการเกษตรมาเป็นการรับจ้างงานหรือรับราชการ แต่ด้วยวิถีชีวิตของชุมชนแบบเดิมยังคงเกาะแน่นอยู่กับการอยู่อาศัยของคนไทยในยุคสมัยนั้น พื้นที่หน้าบ้านก็ถูกใช้งานเป็นพื้นที่ทางสังคมเช่นกัน ถึงแม้ว่าลักษณะทางสถาปัตยกรรมไม่เอื้ออำนวยในการประกอบกิจกรรมเหล่านี้ก็ตาม

ในยุคสมัยรัตนโกสินทร์ตอนปลาย จากการศึกษาประวัติศาสตร์ จะเห็นว่าวิถีชีวิตของคนไทยได้เปลี่ยนแปลงไปจากรัตนโกสินทร์ตอนต้นอย่างสิ้นเชิง สังคมการเกษตรในกรุงเทพมหานครหลงเหลืออยู่น้อย การประกอบอาชีพเปลี่ยนจากทำงานใกล้บริเวณบ้าน เป็นการทำงานในแหล่งงานที่ไกลออกไป ออกจากบ้านตอนเช้า กลับบ้านตอนเย็น เดินทางด้วยรถยนต์หรือรถประจำทางเป็นหลัก ลักษณะทางสถาปัตยกรรมมีความหลากหลายมากขึ้น การแบ่งเขตที่ดินมีความชัดเจน และเนื่องจากแหล่งงานในตัวเมืองมีมากขึ้น ความต้องการพักอาศัยในเมืองมากขึ้น ที่ดินจึงมีราคาสูง ที่อยู่อาศัยจึงกระจายตัวออกจากตัวเมือง ผู้อยู่อาศัยย้ายถิ่นฐานจากบ้านเดิมไปสู่อสังหาริมทรัพย์ใหม่ เกิดชุมชนใหม่ รวมถึงการย้ายถิ่นฐานจากคนต่างจังหวัดเข้ามาประกอบอาชีพในกรุงเทพมหานคร เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้ชุมชนหรือหมู่บ้านใหม่ที่เกิดขึ้นเป็นจำนวนมาก ความสัมพันธ์กันของคนในชุมชนใหม่นี้มีลักษณะต่างคนต่างอยู่ เพราะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนมีอยู่น้อย เพื่อนบ้านรู้จักกันเพียงแคผิวเผิน การออกแบบพื้นที่หน้าบ้านจึงเน้นไปที่การป้องกันหรือเป็นเครื่องหมายถึงการบอกขอบเขตพื้นที่ครอบครองมากกว่าการตอบรับพื้นที่ทางสังคมเหมือนสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น อีกทั้งที่พักอาศัยแบบซ้อนชั้น ที่ออกแบบเพื่อใช้ประโยชน์พื้นที่ในการอยู่อาศัยให้ได้มากที่สุด พื้นที่หน้าบ้านจึงถูกลดความสำคัญลง กิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้านจึงเริ่มเลือนรางหายไป คนในชุมชนไม่ต้องการการพึ่งพาอาศัยกันเหมือนสังคมไทยสมัยก่อน

ปัจจุบันในย่านชุมชนเก่าโดยเฉพาะหน้าบ้านจากการสำรวจจะเห็นว่า ถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมจะเปลี่ยนไป แต่วิถีชีวิตที่สืบทอดมาแต่ดั้งเดิมสู่ลูกหลานยังคงส่งผลให้พื้นที่หน้าบ้านยังตอบคำถามถึงพื้นที่ทางสังคมในบ้านอยู่ มีการใช้พื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ประกอบกิจกรรมหลากหลาย พื้นที่ทางสังคมหรือพื้นที่พักผ่อนสามารถเห็นได้ง่ายจากภายนอก ถึงแม้ว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมจะไม่ตอบสนองถึงการประกอบกิจกรรมทางสังคม แต่เกิดการปรับพื้นที่จากผู้อยู่อาศัยเอง เช่นการเพิ่มที่นั่ง การปลูกต้นไม้ หรือใช้เครื่องเรือนชั่วคราว เป็นการแสดงให้เห็นถึงความต้องการพื้นที่หน้าบ้านเพื่อตอบสนองการประกอบกิจกรรมการพักผ่อนหรือกิจกรรมทางสังคมจากผู้อยู่อาศัย วิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงเป็นตัวแปรสำคัญในการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านให้สอดคล้องกับความต้องการการอยู่อาศัยของผู้คนในชุมชน เช่นเดียวกันหน้าบ้านของบ้านพื้นถิ่นที่ยกตัวอย่างในบทที่ 4

ความสัมพันธ์ของในพื้นที่ที่มีความใกล้ชิดสนิทกัน พื้นที่หน้าบ้านส่วนใหญ่จึงเปิดโล่งและอนุญาตให้คนสามารถเข้ามาใช้งาน เข้าถึงได้อย่างอิสระ ความไว้วางใจต่อคนในสังคมมีสูง พื้นที่หน้าบ้านจึงมีกิจกรรมหลากหลายและสามารถส่งเสริมการอยู่อาศัยของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

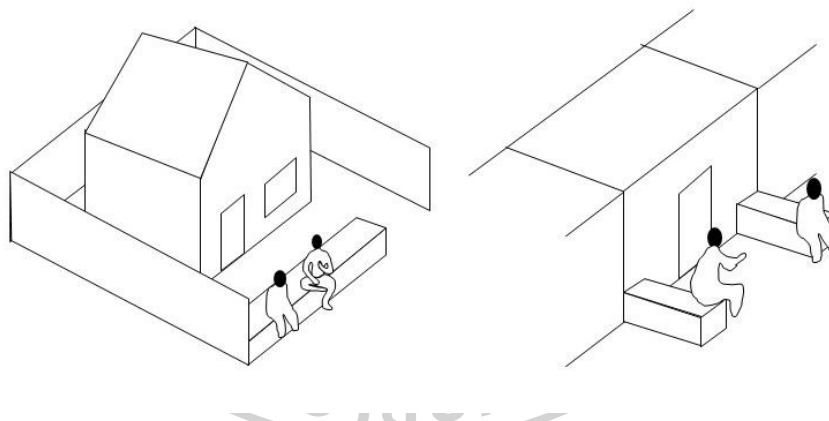
พื้นที่หน้าบ้านในแต่ละวิถีชีวิตหรือชุมชนมีการตอบคำถามหรือการแสดงออกถึงความต้องการที่แตกต่างกันออกไป เช่นหน้าบ้านแบบยึดครองพื้นที่บางส่วนหรือหน้าบ้านแบบปิดล้อมแต่ไม่ปิดบังพื้นที่ เป็นหน้าบ้านที่ต้องการความเป็นส่วนตัวแต่ก็ต้องการรับรู้ถึงบริบทหรือเปิดโอกาสในการสร้างความสัมพันธ์กันคนในชุมชนได้ การเลือกใช้วัสดุหรือองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่โปร่ง การล้อมพื้นที่ที่เกิดช่องว่างเพียงพอในการมีปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอก ทำให้หน้าบ้านสามารถตอบคำถามทั้งความเป็นส่วนตัวและการเปิดรับความสัมพันธ์กับคนในชุมชนได้มากขึ้น แตกต่างจากหน้าบ้านที่ปิดทึบที่ปิดกั้นโอกาสการเกิดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ลดโอกาสการเกิดกิจกรรมทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้าน เหลือเพียงแต่กิจกรรมที่มีความเป็นส่วนตัวของผู้อยู่อาศัยเท่านั้น หน้าบ้านแบบปิดทึบนี้อาจเหมาะสมกับความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแบบต่างคนต่างอยู่ แต่ความสัมพันธ์อันดีต่อเพื่อนบ้านที่มีส่วนในการช่วยส่งเสริมการอยู่อาศัยจะไม่มีโอกาสเกิดขึ้นได้โดยง่ายและจำเป็นต้องเพิ่มทรัพยากรในการดูแลรักษาความปลอดภัยของบ้านมากขึ้นกว่าที่เพื่อนบ้านช่วยดูแลที่อยู่อาศัยซึ่งกันและกัน

พื้นที่หน้าบ้านในปัจจุบันของไทยที่ถูกออกแบบขึ้นมาใหม่ดังตัวอย่างที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น สถาปนิกมีการคำนึงถึงความสัมพันธ์ของชุมชนในระดับที่ต่างกัน พื้นที่หน้าบ้านต่างตอบสนองต่อบริบทของชุมชนที่แตกต่างกันออกไป แสดงให้เห็นว่าวิธีการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านมีความหลากหลาย ความสัมพันธ์ของบ้านกับชุมชนจึงมีอิทธิพลต่อการออกแบบบ้านของสถาปนิก จะเห็นว่าในลักษณะชุมชนที่มีความสัมพันธ์อันดีกันมาก่อน การออกแบบพื้นที่หน้าบ้านมีลักษณะเปิดกว้างหรือมีพื้นที่รองรับสำหรับกิจกรรมทางสังคมที่เกิดขึ้นอยู่เป็นประจำ ในขณะที่ชุมชนใหม่มีการออกแบบที่เปิดรับความสัมพันธ์ต่อบุคคลภายนอกอยู่บ้างถึงแม้ว่าไม่เทียบเท่ากับหน้าบ้านชุมชนเก่า แต่ก็ยังเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างความสัมพันธ์อันดีต่อเพื่อนบ้าน ซึ่งเป็นส่วนนำไปสู่วิถีชีวิตที่เพื่อนบ้านมีส่วนในการช่วยเหลือเกื้อกูลในการอยู่อาศัยร่วมกันในชุมชนในอนาคต

แนวทางการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านของไทยสามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภทด้วยกัน โดยขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของบริบททางสังคมของชุมชนที่เกิดขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมในชุมชนที่แตกต่างกันออกไป

1. หน้าที่บ้านแบบเปิดรับความสัมพันธ์อย่างอิสระ คือหน้าที่บ้านที่เปิดพื้นที่ให้คนในชุมชนเข้ามาใช้งานพื้นที่ได้อย่างอิสระ การปิดล้อมปิดกั้นไม่ขัดขวางเส้นทางการเข้าถึงพื้นที่หน้าบ้านจากพื้นที่สาธารณะ และมีการจัดเตรียมพื้นที่เพื่ออำนวยความสะดวกในการประกอบกิจกรรมเช่น สร้างหลังคาคลุมเพื่อร่มเงา การยกพื้นเพื่อกำหนดขอบเขตพื้นที่กิจกรรม การเตรียมจัดวางเครื่องเรือนเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการประกอบกิจกรรมทางสังคมเป็นต้น หรือเรียกได้ว่าไม่มีองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่ควบคุมทางเข้าออกของพื้นที่หน้าบ้านอย่างชัดเจน

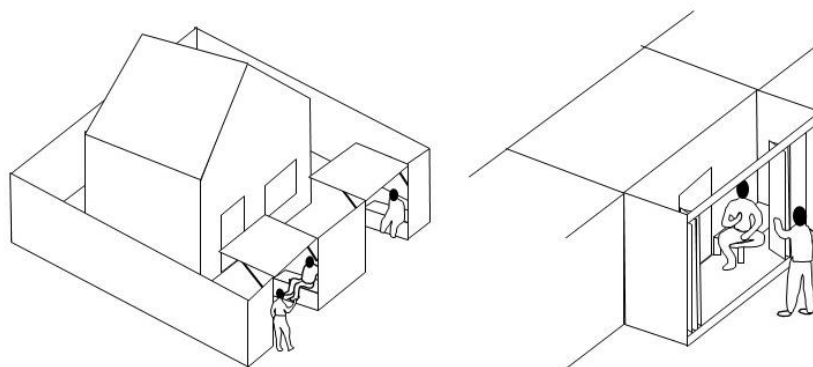
หน้าที่บ้านลักษณะนี้เหมาะสมกับความสัมพันธ์ของชุมชนที่รู้จักกันมาก่อน หรือมีความสนิทสนม มีความไว้วางใจกันดีในชุมชนอย่างดีแล้วและมีการเดินเท้าเป็นหลักในการเคลื่อนที่ไปมาหาสู่ระหว่างคนในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนเก่าที่สืบทอดวิถีชีวิตต่อเนื่องกันมาสู่ลูกหลาน การพัฒนาชุมชนหรือการปรับปรุงย่านเก่าควรคำนึงถึงพื้นที่หน้าบ้านให้เป็นพื้นที่ทางสังคมเพื่อสนับสนุนการสืบทอดสายสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้ดำรงคงอยู่ บรรยากาศและเอกลักษณ์ของย่านนั้นจะได้คงอยู่สืบต่อไป

ภาพที่ 259 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบเปิดรับความสัมพันธ์อย่างอิสระ

2. หน้าบ้านแบบทางเลือกในการเปิดหรือปิดรับความสัมพันธ์ คือหน้าบ้านที่ถูกออกแบบให้พื้นที่สามารถปรับเปลี่ยนไปตามความต้องการของผู้อยู่อาศัยได้ การใช้ประตูหรือหน้าต่างที่สามารถเปิด-ปิดได้ เป็นตัวควบคุมการเข้าถึงพื้นที่หน้าบ้าน รวมถึงเป็นการควบคุมปริมาณการเปิดรับความสัมพันธ์จากพื้นที่ภายนอกเข้าสู่พื้นที่หน้าบ้านอีกด้วย ลักษณะทางสถาปัตยกรรมที่มีความยืดหยุ่นในการเปิดรับพื้นที่ภายนอกทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีความเป็นส่วนตัวหรือสาธารณะขึ้นอยู่กับช่วงเวลาหรือการใช้งานที่เจ้าของบ้านเป็นคนกำหนด

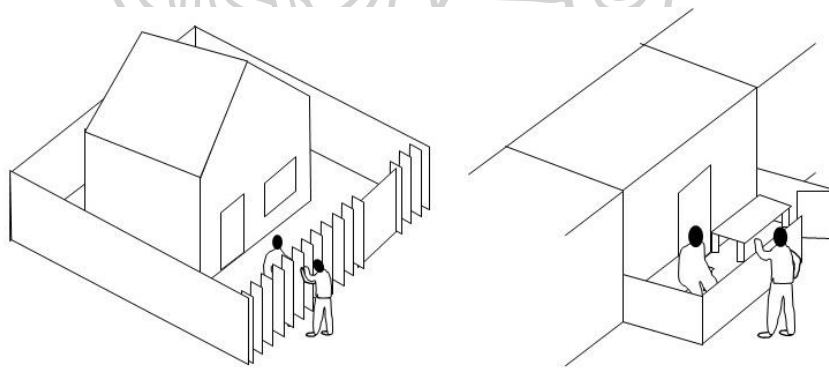
หน้าบ้านแบบทางเลือกนี้ เหมาะกับทั้งชุมชนเก่าและชุมชนใหม่ เพราะความยืดหยุ่นของการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านสามารถกำหนดได้จากผู้อยู่อาศัยเอง ปรับเปลี่ยนไปตามความเหมาะสมของกาลเทศะของการใช้พื้นที่ จะเห็นว่าหน้าบ้านที่เป็นร้านค้าจะมีหน้าบ้านที่ยืดหยุ่น สามารถเป็นพื้นที่สาธารณะได้ในเวลาค้าขาย และเป็นพื้นที่ส่วนตัวได้ในเวลาหยุดให้บริการ ลักษณะพื้นที่แบบนี้ก็สามารถนำมาประยุกต์ใช้กับบ้านที่ใช้อาศัยเพียงอย่างเดียวได้เช่นกัน ดังเช่น บ้านเอกมัย ของคุณฉัตรพงษ์ ชื่นฤดีมิล ที่ยกตัวอย่างมาข้างต้น ก็มีการออกแบบหน้าบ้านที่มีความยืดหยุ่น สามารถปรับเปลี่ยนความเป็นส่วนตัวและสาธารณะได้ตามความต้องการ

ภาพที่ 260 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบทางเลือกในการเปิดหรือปิดรับความสัมพันธ์

3. หน้าบ้านแบบโปร่งแต่ปิดล้อมพื้นที่ คือหน้าบ้านที่มีการปิดล้อมพื้นที่และมีการควบคุมทางเข้าออกชัดเจน สามารถมองเห็นและมีปฏิสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกได้ แต่ไม่สามารถเข้าถึงได้โดยง่าย เช่น การล้อมรั้วเตี้ย การใช้วัสดุที่มากความโปร่งในการกั้น หรือใช้ระแนงไม้เป็นรั้วล้อมบ้าน เป็นต้น การออกแบบหน้าบ้านแบบโปร่งทำให้พื้นที่หน้าบ้านมีเป็นส่วนตัวมากกว่าความเป็นสาธารณะ เพราะบุคคลจากพื้นที่ภายนอกไม่สามารถเข้าถึงพื้นที่หน้าบ้านได้โดยตรง จำเป็นต้องผ่านการควบคุมหรือได้รับอนุญาตจากเจ้าของบ้านเสียก่อน แต่เพราะความโปร่งจึงทำให้พื้นที่หน้าบ้านสามารถเชื่อมต่อกับพื้นที่สาธารณะภายนอกได้ง่าย โอกาสในการเกิดความสัมพันธ์กับคนในชุมชนก็ได้ง่ายเช่นกัน ถึงแม้ว่าระดับความใกล้ชิดจะห่างชั้นจากหน้าบ้านแบบเปิดรับความสัมพันธ์อย่างอิสระก็ตาม

หน้าบ้านแบบโปร่งเหมาะสมกับชุมชนที่สร้างขึ้นใหม่มากกว่าชุมชนมีความสนิทสนมกันดี เพราะลักษณะการเข้าถึงที่ตัดขาดจากพื้นที่ภายนอก ทำให้ความใกล้ชิดของคนในชุมชนลดลงไป แต่ในชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ที่ยังไม่มีความสัมพันธ์กับผู้คนในชุมชนหรือมีอยู่น้อย หน้าบ้านแบบโปร่งจึงเป็นหน้าบ้านที่รักษาความเป็นส่วนตัวและเปิดรับความเป็นสาธารณะไปพร้อมกัน เพิ่มโอกาสในการพบเจอกันของผู้คนในสังคม และเปิดโอกาสคนในชุมชนได้ทำความรู้จักกันเพื่อนำไปสู่ความสัมพันธ์อันดีในอนาคต อย่างน้อยที่สุดก็ทำให้ผู้อยู่อาศัยสามารถรับรู้ได้ว่าผู้คนที่ผ่านมาบริเวณบ้านหรือหน้าบ้านเป็นคนในชุมชนเดียวกันหรือเป็นคนแปลกหน้าที่ไม่เคยพบเจอมาก่อน

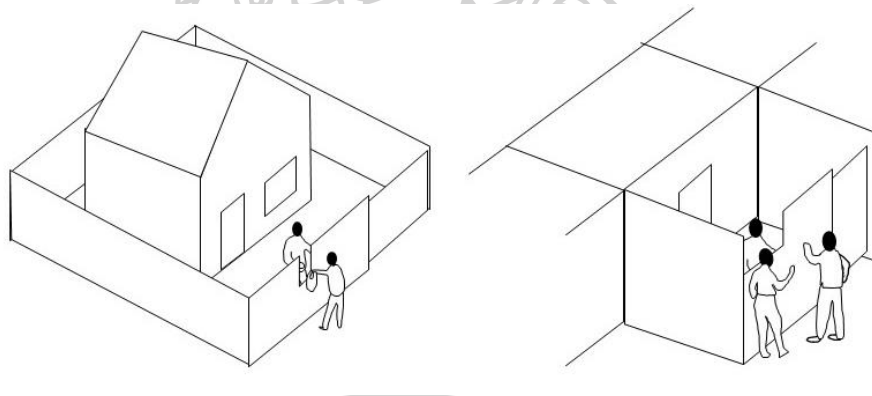

ภาพที่ 261 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบโปร่งแต่ปิดล้อมพื้นที่

4. หน้าที่บ้านแบบเปิดเฉพาะส่วน คือหน้าที่บ้านที่มีลักษณะปิดทึบเป็นส่วนใหญ่ เหลือเพียงแค่ช่องเปิดเล็กน้อย ใช้ประตู กำแพงหรือผนังที่ล้อมรอบตัวเรือน โดยเจาะช่องเปิดหรือใช้วัสดุโปร่งเพียงเล็กน้อย เพื่อเป็นช่องทางในการติดต่อกับพื้นที่ภายนอก การเจาะช่องเปิดเพียงเล็กน้อยนอกจากจะเป็นช่องทางการติดต่อสื่อสารแล้ว ยังเป็นเครื่องหมายแสดงถึงตำแหน่งหรือ บริเวณที่ผู้อยู่อาศัยเปิดรับการมีปฏิสัมพันธ์กับผู้คนภายนอก โดยที่ไม่รบกวนความเป็นส่วนตัวของพื้นที่ภายในมากเกินไป

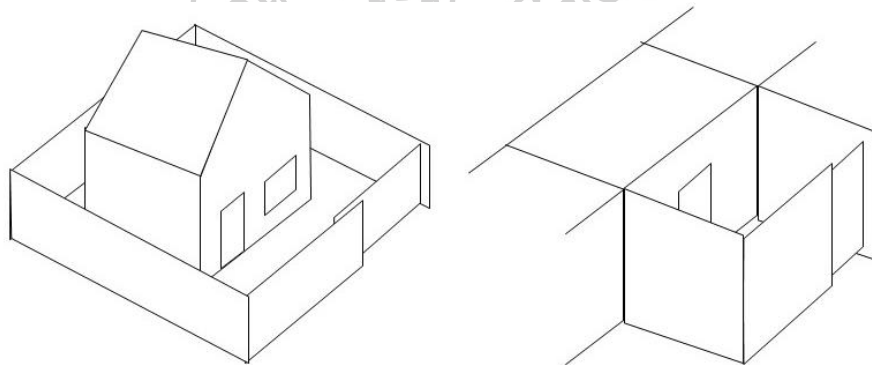
บ้านพักอาศัยที่มีหน้าที่บ้านแบบเปิดเฉพาะส่วน ด้วยผู้อยู่อาศัยอาจไม่มีความสัมพันธ์กับคนในชุมชน ไม่รู้จักคนในพื้นที่ หรือย้ายเข้ามาอยู่อาศัยใหม่ จึงต้องการความเป็นส่วนตัวสูง ความปลอดภัย และการใช้งานพื้นที่หน้าบ้านเป็นส่วนพักผ่อน มากกว่าเป็นพื้นที่ทางสังคม การเปิดช่องเปิดเพียงเล็กน้อย เป็นการเปิดรับความสัมพันธ์ของพื้นที่ภายนอก เพื่อผู้อยู่อาศัยจะสามารถรับรู้ถึงสถานการณ์หรือความเป็นไปของบริบทได้ขณะพักอาศัยอยู่ในบ้าน ถึงแม้ว่าการสร้างสัมพันธ์กับคนในชุมชนเกิดขึ้นได้ยาก แต่ก็ยังพอให้เห็นหน้าคาคตระหว่างคนเดินผ่านไปมาและพอมีช่องทางการติดต่อสื่อสารกับคนในชุมชนได้

ภาพที่ 262 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบเปิดเฉพาะส่วน

5. หน้าบ้านแบบปิดทึบ คือหน้าบ้านที่ล้อมรั้วด้วยผนังทึบ ควบคุมทางเข้าออกด้วยประตูทึบ ไม่มีช่องเปิดหรือช่องว่างให้กับการเชื่อมต่อพื้นที่ภายนอก ความสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอกถูกตัดขาด จะสามารถติดต่อกับพื้นที่ภายนอกได้ผ่านการเปิดประตูที่เตรียมไว้สำหรับการเข้าออกของผู้อยู่อาศัย เท่านั้น พื้นที่หน้าบ้านแบบนี้ในลักษณะนี้จะมีความเป็นส่วนตัวสูง ผู้ที่จะเข้ามาติดต่อถูกจำกัดไว้เพียงแค่คนรู้จักภายในเท่านั้น ไม่เปิดโอกาสสร้างความสัมพันธ์กับคนในชุมชน

หน้าบ้านแบบปิดทึบอาจเป็นทางออกของพื้นที่หน้าบ้านของชุมชนในลักษณะต่างคนต่างอยู่ หากผู้อยู่อาศัยมีทรัพยากรในการดำรงชีวิตและการป้องกันบ้านเรือนเพียงพอแล้ว ความต้องการพึ่งพาอาศัยกันและกันไม่มีความจำเป็นอีกต่อไป พื้นที่ทางสังคมบนพื้นที่หน้าบ้านจึงเลือนรางหายไป หรือในกรณีที่ว่าระหว่างทางเข้าเรือนกับประตูรั้วห่างกันมาก การใช้งานพื้นที่หน้าบ้านในส่วนที่ติดกับพื้นที่สาธารณะจึงเกิดขึ้นได้ยาก หน้าบ้านแบบปิดทึบจึงเป็นเหมาะสมสำหรับการออกแบบหน้าบ้าน โดยเน้นไปที่การป้องกันและความเป็นส่วนตัวมากกว่าการเปิดรับความสัมพันธ์กับพื้นที่ภายนอก

ภาพที่ 263 ภาพตัวอย่างการออกแบบพื้นที่หน้าบ้านแบบปิดทึบ

พื้นที่หน้าบ้านเป็นพื้นที่ทางสังคมลำดับแรกของครัวเรือน ฉะนั้นการออกแบบพื้นที่หน้าบ้าน จึงมีความเชื่อมโยงเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่หรือชุมชนเก่าต่างมีเอกลักษณ์และลักษณะความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแตกต่างกันออกไป การออกแบบพื้นที่หน้าบ้านจึงเป็นตัวแปรหนึ่งที่เป็นส่วนช่วยในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ของผู้อยู่อาศัยกับบริบท เพื่อส่งเสริมการอยู่อาศัยให้มีคุณภาพยิ่งขึ้น ความสัมพันธ์ของคนในชุมชนจึงเป็นอีกตัวแปรหนึ่งที่ควรนำมาใช้เป็นเกณฑ์ในการออกแบบสถาปัตยกรรมที่พักอาศัย ถึงแม้ว่าการออกแบบบ้านสำหรับชุมชนที่ถูกสร้างขึ้นใหม่หรือการสร้างที่พักอาศัยแบบซ้อนชั้นซึ่งผู้อยู่อาศัยมาจากต่างถิ่นต่างพื้นที่ ความผูกพันของชุมชนหรือความสัมพันธ์ที่มีต่อบริบทยังมีอยู่น้อย ในฐานะผู้ออกแบบ สถาปนิกสามารถกำหนดทิศทางการสัมพันธ์ของคนในชุมชนได้ผ่านองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมบนพื้นที่หน้าบ้าน ให้เหมาะสมกับผู้อยู่อาศัยแต่ละประเภท ความเป็นมิตรต่อเพื่อนบ้านและความรู้สึกดีต่อพื้นที่ข้างเคียง ทำให้เกิดความสนใจในการอยู่อาศัยมากยิ่งขึ้น พื้นที่หน้าบ้านจึงเป็นจุดเริ่มต้นของการออกแบบสภาพสังคม เพื่อการอยู่อาศัยที่สุขกายสบายใจและส่งผลต่อวิถีชีวิตที่ดีสู่ลูกหลานในยุคต่อไป

รายการอ้างอิง

- akkaracha[นามแฝง]. "บ้านม.ร.ว.เทวธิดา ป มาลากุล." 2550, accessed 12 กุมภาพันธ์, 2560, <http://topicstock.pantip.com/library/topicstock/2007/12/K6155791/K6155791.html>.
- Allen, John S. *Home, How Habitat Made Us Human*. Newyork: BasicBooks, 2015.
- BangkokSketchers[นามแฝง]. "Wanglee House." 2558, accessed 10 กุมภาพันธ์, 2560, <https://allevents.in/bangkok/2015-july-wanglee-house/854520407970768>.
- GEE[นามแฝง]. "โสมบุญ บ้านที่เกิดจากวิถีชีวิตของคนในบ้านและชุมชน." 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2017/12/28/โสมบุญ-บ้านที่เกิดจากวิ/>.
- . "บ้านเกียดพัง คงไว้ในรูปแบบเก่าแต่สมบูรณ์ด้วยวิถีชีวิตใหม่." 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2018/06/25/บ้านเกียดพัง-คงไว้ในรู/>.
- . "สัดส่วนความเป็นส่วนตัว ในพื้นที่แห่งการพักอาศัย." 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2018/08/15/บ้านที่เกิดจากเส้นสายข/>.
- Hall, Edward T. *The Hidden Dimension*. Newyork: Doubleday, 1966.
- Heidegger, Martin. "Building Dwelling Thinking." In *Poetry, Language, Thought*. NewYork: Harper & Row, 1971.
- lamtraveller[นามแฝง]. "วัดโพธิ์." 2558, accessed 8 กุมภาพันธ์, 2560, <http://www.iluvtravelling.com/วัดโพธิ์/>.
- Ingold, Tim. *The Perception of the Environment*. Taylor & Francis e-Library, 2002. Available from <http://nomadicartsfestival.com/wp-content/uploads/2015/02/the-perception-of-the-environment.pdf>.
- JAN[นามแฝง]. "โครงการฟื้นฟูเมืองชุมชนดินแดง ตอนที่ 1 จุดเริ่มต้นชุมชนดินแดง." 2017, accessed 31 พฤษภาคม, 2561, <https://thinkofliving.com/2017/01/05/โครงการฟื้นฟูเมืองชุมชน/>.
- Laksanasamrith, Ekkarach. "ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์ รั้ว และบริบทที่มีชีวิตของ ฉัตรพงษ์ ชื่นฤติมล." 2559, accessed 30 ตุลาคม, 2561, <https://dsignsomething.com/2017/10/11/ว่าด้วยเรื่องความสัมพันธ์/>.
- Oliver, Paul. *Dwellings: The Vernacular House World Wide*. Phaidon London, 2003.
- Perspectivetv. "สถาปนิกออกแบบคอนโดบริษัทโนเบิล." ออกอากาศทางสถานีโทรทัศน์ ช่อง9 mcot hd, 31 มกราคม 2560.

- pure[นามแฝง]. "Ep.386 รีวิว บ้านเดี่ยว Grand Bangkok Boulevard ราชพฤกษ์-จรัญฯ คุณาสน์หรือ Craft Collection สไตล์ Luxury Colonial ราคาเริ่มต้น 30 ล้านบาท.", 2559, accessed 1 มิถุนายน, 2561, <http://www.homenayoo.com/grand-bangkok-boulevard-ratchaphruek-charan/>.
- . "Ep.994 รีวิว บ้านเดี่ยว มัณฑนา ศรีนครินทร์-ร่มเกล้า Mantana." 2561, accessed 1 มิถุนายน, 2561, <http://www.homenayoo.com/mantana-srinakarin-romkiao/>.
- . "Ep.1046 รีวิว อาร์เค พาร์ค วัชรพล-สายไหม Rk Park Watcharapol-Saimai ทาวน์โฮมและโฮมออฟฟิศ ติดถนนสายไหม ราคาเริ่มต้น 2.85 ล้านบาท." 2561, accessed 1 มิถุนายน, 2561, <http://www.homenayoo.com/rk-park-watcharapol-saimai/>.
- Rapoport, Amos. *House Form and Culture*. New Delhi: Prentice-hall of India Private Ltd, 1969.
- RuralSurin[pseud.]. "Siam, Thailand & Bangkok Old Photo Thread." 2008, accessed 8 February, 2017, <http://teakdoor.com/famous-threads/39970-siam-thailand-bangkok-old-photo-thread.html>.
- Spike Jonze, Director. "Her[Motion Picture]." California: Annapurna Pictures, 2013.
- Talks, TEDx. "เราออกแบบพื้นที่หรือพื้นที่ออกแบบเรา? | Apiradee Kasemsook | Tedxsilpakornu." 14:48: YouTube video, 28 พฤศจิกายน 2560.
- WINNIE[นามแฝง]. "Fuzzy House บ้านที่ไม่ใช่แค่ทางผ่าน." 2561, accessed 11 มกราคม, 2562, <https://dsignsomething.com/2018/07/06/fuzzy-house-บ้านที่ไม่ใช่แค่ทางผ่าน/>.
- เจียรชัย เอี่ยมวรเมธ. *พจนานุกรมไทย. กรุงเทพฯ: รวมสาส์น, 2544.*
- เสฐียรโกเศศ[นามแฝง]. *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อน. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด เจ. เอ็น. ที, 2530.*
- . *ประเพณีเนื่องในการปลูกเรือน-แต่งงาน. กรุงเทพฯ: คุรุสภาลาดพร้าว, 2532.*
- . *พื้นที่ความหลัง เล่ม1. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: สำนักพิมพ์ ศึกษาชีวิตสยาม, 2513.*
- . *พื้นที่ความหลัง เล่ม2. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร: สำนักพิมพ์ ศึกษาชีวิตสยาม, 2515.*
- เอกราช ลักษณะสัมฤทธิ์. "The Junction Box พื้นที่ขยายเพื่อความสุขที่มากขึ้น." 2560, <https://dsignsomething.com/2016/10/20/the-junction-box-พื้นที่ขยายเพื่อความสุข/>.
- เอนก นาวิกมูล. *สมุดภาพเมืองไทย : ประมวลภาพเก่าของสยามประเทศเพื่อการอนุรักษ์และการศึกษา. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โนรา, 2542.*
- แอล.พี.เอ็น.ดีเวลลอปเม้นท์ จำกัด(มหาชน). "Lumpini Place Rama4 - Ratchadaphisek." accessed 4 มิถุนายน, 2561, <http://www.lpn.co.th/en/condominium/project/lumpini-place->

[rama4---ratchadaphisek.](#)

โนเบิลดีเวลลอปเมนต์ จำกัด(มหาชน)."Noble Ploenchit." accessed 4 มิถุนายน, 2561,
https://www.noblehome.com/condominium/ploenchit/en/home?adsrcid=C021010250&gclid=Cj0KCQjwxtPYBRD6ARIsAKs1XJ7h66VD4eDeeFXJXm8QCxWhRXDukuFdrOWnRMgXs-aibLdhjRI8j8UaAoS4EALw_wcB.

"กฎกระทรวง ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2512) ออกตามความใตพระราชบัญญัติควบคุมการก่อสร้างอาคาร
 พุทธศักราช 2479. ข้อ 57."

กรมที่ดิน กระทรวงมหาดไทย. วัฒนาการการออกโฉนดที่ดินและงานทะเบียน. กรุงเทพฯ: ชุมชน
 สหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย, 2543.

กรมศิลปากร, and กระทรวงวัฒนธรรม. จิตรกรรมฝาผนัง วัดบวรสถานสุทธารวาส(พระแก้ววังหน้า).
 บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, 2557. [http://www.finearts.go.th/promotion/
 หนังสืออิเล็กทรอนิกส์/book/43.html?page=3](http://www.finearts.go.th/promotion/หนังสืออิเล็กทรอนิกส์/book/43.html?page=3).

กรมส่งเสริมการปกครองท้องถิ่น."พระอุโสถวัดมหาสมณาราม." accessed 8 กุมภาพันธ์, 2560,
<http://info.dla.go.th/public/travel.do?cmd=goDetail&id=10182&random=1340077225771>.

กองบรรณาธิการ วอยซ์ทีวี."ไทยทัศน์ : (9) เทียววัดกัลยาณ์ ชม 'พระหนึ่งเดียวในสยาม'." 2558,
 accessed 20 สิงหาคม, 2561, <https://www.voicetv.co.th/read/291582>.

คริส เบเคอร์, and ผาสุก พงษ์ไพจิตร. ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย. พิมพ์ครั้งที่ 2 (ฉบับปรับปรุงใหม่).
 กรุงเทพฯ: มติชน, 2557.

ชัย เรื่องศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านเศรษฐกิจ. พิมพ์ครั้งที่2. กรุงเทพฯ:
 สำนักพิมพ์ ไทยวัฒนาพานิชย์, 2527.

———. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. 2352-2453 ด้านสังคม. พิมพ์ครั้งที่4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ ไสภณ
 การพิมพ์, 2545.

———. ประวัติสังคมไทยสมัยโบราณก่อนศตวรรษที่ 25. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พิมพ์เนต, 2523.

ดร.แดน ปีช แบรดเลย์. อักษรธานศรึบท์ (*Dictionary of the Siamese Language*). กรุงเทพฯ,
 2416.

ดอกยี่เข่ง[นามแฝง]."ภาพจิตรกรรมฝาผนัง วัดมหาธาตุวรวิหาร จังหวัดเพชรบุรี." 2555, accessed 9
 กุมภาพันธ์, 2560,
<https://www.bloggang.com/m/viewdiary.php?id=indianlilac&month=06-2012&date=25&group=17&gblog=7>.

"บริบททางสังคม." In บ้านไทย, edited by บัณฑิต จุลาสัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาฯ, 2540.

บ้านเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (โรงเรียนสตรีจุลนาค) Thammasak Montri's House (Satri Julanak School)." 2560, accessed 12 กุมภาพันธ์, 2560,

<https://www.rattanakosineha.com/single-post/Thammasak-Montri>.

บ้านเรือนถิ่นไทยในช่วงเจ็ดทศวรรษ พ.ศ.2489-2559. Edited by กิจโชติ นันทนสิริวิกรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์พลัสเพลส, 2561.

ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง." ชุมชนอินเดียน่านตึกแดงตึกขาว : ประวัติศาสตร์การค้าผ่านภาพถ่ายเก่า."

2558, accessed 10 กุมภาพันธ์, 2560,

http://www.thaitribune.org/contents/detail/331?content_id=11858&rand=1467337163.

ปองพล ยาศรี, ตะวัน วีระกุล, and ไชยพัฒน์ ภูชีสส์ชวกรณ์. ราชบัณฑิตชาวสวน. กรุงเทพฯ: 21 เซ็นจูรี จำกัด, 2555.

ปองพล ยุทธรัตน์." Featured Projects : Ten Bangkok." accessed 30 ตุลาคม, 2561,

http://www.gotarch.com/projects/tenhouse_bangkok.html.

ปิยนาด บุณนาค. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่ (ตั้งแต่การทำสนธิสัญญาบาวริง ถึง"เหตุการณ์ 14 ตุลาคม" พ.ศ.2516). พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2560.

บุญชูรัมย์ คงเศรษฐกุล."บ้านหวังหลี่." 2559, accessed 28 พฤษภาคม, 2561,

<http://asaconservationaward.com/index.php/2016-06-13-15-22-54/home2527/285-wangli-house>.

ผุสดี ทิพทัส. บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 1. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

———. บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 2. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2545.

———. บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 3. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

———. บ้านในกรุงรัตนโกสินทร์ 4. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2546.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานฉบับ 2554. Vol. 2561.

พระราชดำรัส พระราชทานแก่คณะบุคคลต่าง ๆ ที่เข้าเฝ้าทูลละอองธุลีพระบาท ถวายชัยมงคล เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา ณ ศาลาดุสิดาลัย สวนจิตรลดาฯ พระราชวังดุสิต วันพฤหัสบดีที่ 4 ธันวาคม 2540.

"มิติที่หลากหลาย." In บ้านไทย, edited by บัณฑิต จุลาสัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาฯ, 2540.

รศ.สมใจ นิมเล็ก. สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น "เรือนชาวสวน". ทำพระจันทร์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2545.

รองศาสตราจารย์ ร้อยเอก หม่อมหลวง ประทีป มาลากุล. พัฒนาการของคนไทยในภาคกลาง.

กรุงเทพฯ: จุฬาฯ, 2530.

รองศาสตราจารย์ศิริพร สุเมธรัตน์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัยใหม่. กรุงเทพฯ: โอ.เอส. พรีเมียมเฮาส์, 2556.

"รูปแบบและการเปลี่ยนแปลง." In บ้านไทย, edited by บัณฑิต จุลาสัย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาฯ, 2540.

วัดมหาสมณารามราชวรวิหาร(วัดเขาวัง)." 2551, accessed 17 พฤษภาคม, 2561,

<https://www.edtguide.com/travel/78704/wat-maha-samanaram-rat-worawihan-wat-khao-wang#PhotoSwipe1526565283787>.

วิศรุต ดานาพงศ์. "หน้าบ้าน-หน้าร้าน, การแสดงออกถึงพื้นที่ส่วนตัวและพื้นที่สาธารณะของตึกแถวบริเวณ ถนนหน้าพระลาน-ถนนมหาธาตุ." *Veridian E-journal, Silpakorn University* ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ ปีที่ 11 ฉบับที่ 3 เดือน กันยายน-ธันวาคม (2561).

ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. จากประวัติศาสตร์ทฤษฎีหมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ. สุรินทร์: ราชภัฏสุรินทร์, 2544.

ศาสตราจารย์ พลเรือตรี สมภพ ภิรมย์. บ้านไทยภาคกลาง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: องค์การค้ำของครูสภา, 2531.

ศิวาพร กลิ่นมาลัย. "พัฒนาการและแนวโน้มที่อยู่อาศัยประเภททาวน์เฮาส์ในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ." มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2549.

สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ. "สถานที่ในประเทศไทย." accessed 28 พฤษภาคม, 2561,

<http://www.nat.go.th/คลังความรู้/คลังภาพทรงคุณค่า/รายละเอียดคลังภาพทรงคุณค่า/ArticleId/235/-1-2-1#prettyPhoto>.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. "โรงพิมพ์หมอบรัดเลย์ ปากคลองบางกอกใหญ่ กับโอสถศาลาหมอบรัดเลย์ ปากคลองวัดประยุรวงศ์." 2559, accessed 9 กุมภาพันธ์, 2560,

https://www.matichon.co.th/columnists/news_238566.

อรศิริ ปาณินท์. เรือนพื้นถิ่น ไทย-มอญ ที่สังขละบุรี. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2539.

———. เรือนพื้นถิ่นลแวกเกาะเมืองพระนครศรีอยุธยา. ทำพระจันทร์: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2541.

———. บ้านและหมู่บ้านพื้นถิ่น. 2538.

———. หมู่บ้านลอยน้ำของไทย ปีที่วิจัย 2545-2546. กรุงเทพฯ: เจ.พี.ริ้น ทำพระจันทร์, 2546.

อรศิริ ปาณินท์, จริญญาพัฒน์ ภูวนันท์, ชินศักดิ์ ตันตินิกุล, ปรีชญา มัทธนทวี, พินัย สิริเกียรติกุล, and ดร.ณิ มงคลสวัสดิ์. โครงการวิจัยในชุด โครงการภูมิปัญญาท้องถิ่นในระบบนิเวศวิทยาวัฒนธรรม

การอยู่อาศัยอย่างยั่งยืนของคนไทย ปีที่วิจัย 2546-2547. 2547.

ประวัติผู้เขียน

ชื่อ-สกุล	วิศรุต ตานาพงศ์
วัน เดือน ปี เกิด	18 มกราคม 2531
สถานที่เกิด	กรุงเทพฯ
วุฒิการศึกษา	ม.ศิลปากร
ที่อยู่ปัจจุบัน	30 ซ.สามัคคี40 ถ.สามัคคี ต.ท่าทราย อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000

